Yıl:13 Sayı:36 / Haziran 2005 3 Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi www.ekocerceve.com ISSN:1303-7501

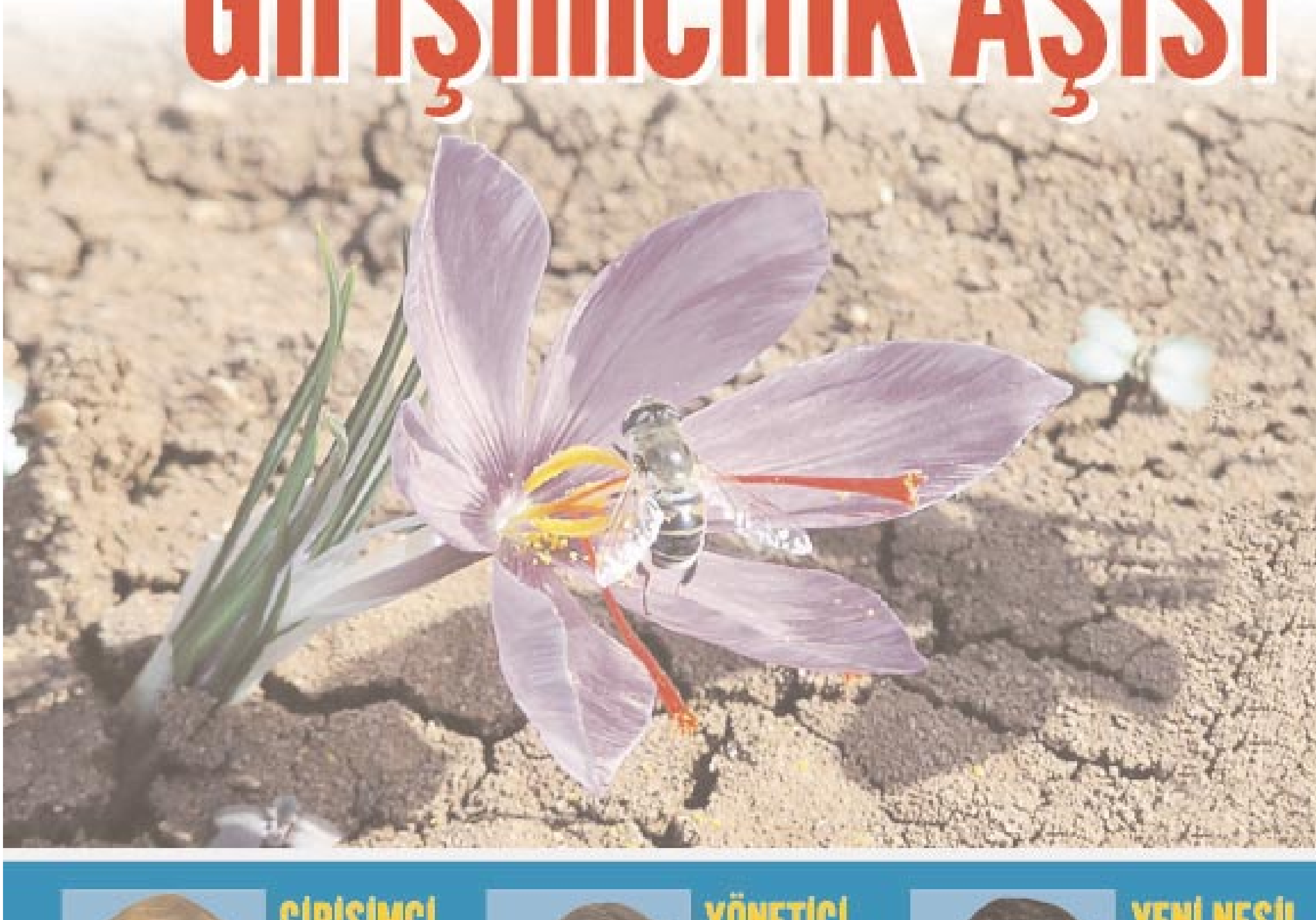
MÜSİAD

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

15 Yıl

Tarıma 'Girişimcilik Aşısı'

GİRİŞİMCİ

Vadesiz ve Faizsiz 'Piyasa Kredisi' Kullanarak Başardı.

Musa SUCU

YÖNETİCİ

Restoran İşletmeciliğinin Kitabını Yazdı.

Ramazan Bingöl

YENİ NESİL

Misyonu, GAP İnsanını GAP Projesinin Vizyonuna Hazır Hale Getirmek.

Dr. Ferhat Şolli

Yıl:13 Sayı: 36 / Haziran 2005 ISSN:1303-7501

MÜSİAD

ÇERÇEVE

15 yıl

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Sahibi
Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
(MÜSİAD) Adına
Dr. Ömer BOLAT

Genel Yayın Yönetmeni
Hayati BAYRAK

Yayın Yönetmeni
Şükrullah DOLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Hüseyin KAHRAMAN

Haber Merkezi
Baki GÜNAY, Saafet YILMAZ,
Kadir ABALI, Mahmut ÖZGÜN,
Zemci Zübeyr SOMUNCU

Yayın Kurulu
İsrafil KURALAY
Erhan ERKEN
Mahmut BALCI
Kemal ÇİFTÇİ
M. Burhan GENÇ
Namık SANDALCI
Feyzullah AKBEN
Haluk İMAMOĞLU

Danışma Kurulu
Melikşah UTKU
Dr. Ahmet HELVACI
Dr. İbrahim TURHAN
Dr. Kemal KAHRAMAN

Redaksiyon
Olcay YAZICI

Grafik - Tasarım - Baskı ve Cilt
Bilge Matbaacılık A.Ş.
Yılanlı Ayazma Sk. Örme İş Merkezi
No:8 Kat: 1 Davutpaşa - İstanbul
(0212) 483 15 16

Reklam
7 Renk
(0212) 327 86 00

Yayın Türü
3 Aylık, Yerel, Süreli Yayın

Merkez
Mecidiye Cad. No:7/50
Mecidiyeköy / İSTANBUL
Tel: 0212 213 61 00 (Pbx)
Fax: 0212 213 78 90

Ege Bölgesi
Ş. Eşref Blv. Ragıp Şanlı İş Merkezi
No:6/304 Çankaya / İZMİR
Tel: 0232 489 22 37 - 489 15 36

Ankara
Anıt Cad. Algur Apt.
No:10/11 Tandoğan / ANKARA
Tel: 0312 212 22 02

Bursa
Kırcali Mah. Kayalı Sok.
Tugcu Plaza 1 No: 62 / BURSA
Tel: 0224 256 54 43 - 44

Kayseri
İnönü Blv. Yılmaz İş Merkezi
Kat:6 No:46 / KAYSERİ
Tel: 0532 320 75 45

Konya
Nalçacı Cad. Babür Sok.
No:28 Konya
Tel: 0332 236 42 18

Editörden...

Tarımda, 'Türkiye Modeli' Doğuyor

Sanayileşmiş ülkelerin kalkınma süreci incelendiği zaman, bu ülkelerin önce tarımda gelişme evrelerini tamamladıklarını, daha sonra da tarımdan elde ettikleri sermaye ve deneyimle sanayileştikleri görülür. Dünyada doğal gelişim böyle iken Türkiye, tarımı geliştirmeden sanayileşme safhasına geçmeye çalıştı. Çok iddialı olmasa da sanayi sektöründe her geçen yıl çıtayı yükseltmeye başladı. Ancak tarım geliştirilemediği için sosyal ve ekonomik dengeler tam olarak yerine oturmadı. Fakat son yıllarda yaşananlar, ihmal edilen tarım için yeni bir umut niteliğinde. Başka alanlarda yatırımı olan girişimciler, konjonktürün de etkisiyle tarım ve hayvancılığa yöneliyor. Sektörde görünmeyen bir devrimin yaşandığına dikkat çeken Anakara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Y. Sabit Ağaoğlu, bunun gerekçesini şöyle açıklıyor; "Firmalar tarımın önemini anlayıp yatırım yapmaya başladılar. Esasında bu konuda gözle görünmeyen bir devrim yaşanıyor. Çünkü şimdiye kadar başka sektörlerde yatırım yapanlar yavaş yavaş tıkanmaya başladı. Örneğin inşaatta yatırımlar azaldı, fakat Türkiye'de ve dünyada nüfus arttığı için beslenmeye de ihtiyaç artıyor. Öte yandan bir potansiyel olmasına rağmen şimdiye kadar tarım ve gıdaya yeterince yatırım yapılmaması girişimcilerin ilgisini çekiyor." Prof. Ağaoğlu'nun vurguladığı gibi tarım kesiminde derin, fakat görünmeyen bir dönüşüm yaşanıyor. Bu öyle bir dönüşüm ki, birçok ekonomik ve sosyal göstergeyi değiştirebilecek bir güce sahip.

Sanayiden Kazanan Tarıma Yatırıyor

Ekonomisi güçlü ülkeler, bu seviyeye tarımdan kazandıklarını sanayiye yatırarak ulaştılar. Türkiye ise, sanayiden kazandığını tarıma aktararak gelişmede yeni bir modelin de mimarı olma yolundu. Tersine gelişen bu modele örnekleri şöyle sıralayabiliriz,

- **Karadeniz'e Bodur Meyve Bahçeleri:** Mobilyacı Mustafa Karabıyık öncülüğünde her biri farklı alanda yatırımı olan 29 girişimcinin iştirakiyle kurulan Samsun Meyvecilik A.Ş., başta Çarşamba ve Bafra ovası olmak üzere Karadeniz bölgesini "Bodur Meyve Bahçesi"ne dönüştürecek.
- **Dadaşlar, Hayvancılık İçin Güçbirliğinde:** Erzurumlu Dadaşlar, İnşaatçı Durmuş Akpınar'ın önderliğinde biraraya gelerek, EGES A.Ş. adında bir şirket kurdu. Bölge insanına model olacak bir hayvancılık tesisi kurmayı planlayan EGES A.Ş., bölgedeki köylülerin sütlerini de işleyerek pazarlama hedefinde.
- **Eczacılıktan Kazanıp Tarıma Yatırdı:** Adana'da eczacılık yapan Mustafa Çalışkan, 300 dolarlık bir yatırımla kurduğu serada hormonsuz domates üretimi yapıyor.
- **Yılların Tekstilcisi Meyveciliğe Başlıyor:** Tekktilci Mustafa Damar, 20 işadamıyla biraraya gelerek Tokat'da meyve-sebze yıkama ve paketleme tesisi kuruyor.
- **Eski Otomotivci Mudurnu Tavukçuluğu Aldı:** Doğuş Otomotiv Yönetim Kurulu eski Başkanı İlhan Çetinkaya, icradan satılık olan Mudurnu Tavukçuluğu yaklaşık 10 trilyon liraya satın alarak yeniden ihya etmeye koyuldu.

Hepsini buraya yazma imkânımız olmayan bu girişimler, Türkiye'de tarımdaki değer zincirine girişimcinin dahil olmak üzere olduğunu gösteriyor. Eğer bu süreç sağlıklı gelişirse, işte o zaman tarımda gerçek katmadeğer ortaya çıkacak ve ülkemiz zenginleşecek.

Şükrullah DOLU

sukru@ekocerceve.com

Tarım, Büyümenin ve Göçü Durdurmanın Anahtarıdır

Dr. Ömer BOLAT
MÜSİAD Genel Başkanı

1927'de 13,6 milyon olan nüfusumuzun yüzde 24,22'si şehirde, yüzde 75,28'i köyde yaşıyordu. Aradan geçen zaman diliminde nüfusumuz 72 milyona çıkarken, bunun 65'i şehir merkezlerinde yaşar hale geldi. Nüfus bilimciler, Türkiye'de şehir nüfusunun toplamdaki payının 20 yıl sonra yüzde 75'e çıkacağını, 2045'te ise yüzde 80'i bulacağını ve bu noktada istikrar bulacağını vurguluyor. Gelişmiş ülkelerde şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payının yüzde 75 civarında olduğunu dikkate aldığımız zaman Türkiye'deki şehir nüfusun artmasını olumlu bir gelişme olarak değerlendirebiliriz. Fakat şehirlerimizde yaşanan kargaşa ve artan suç oranlarına baktığımız zaman, bu durumun ülkemizde pek de sağlıklı gelişmediği gerçeğiyle karşılaşıyoruz.

İnsanları Doğdukları Yerde Doyurmalıyız

Şehirde yaşanan bunca keşmekeşe rağmen insanlara niçin memleketinden gelip de buna katlandığını sorduğumuzda, "İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde oluyor" cevabını alıyoruz. Genel kanaate göre şehir merkezleri insanların doyduğu yerler olarak kabul ediliyor. Fakat son 3 yılda ekonomimiz, birikimli olarak yüzde 25 oranında büyümesine ve Mart 2004-2005 arasında, bir yılda 1 milyon 300 bin yeni istihdam meydana getirilmesine rağmen işsiz sayısında önemli bir azalma sağlanamadı. Bu yılın Şubat ayında yüzde 11,7 olarak açıklanan işsizlik oranı, Mart ayına gelindiğinde ise uzun bir aradan sonra ilk defa küçük bir düşüşle yüzde 10,9'a geriledi. Bugün için işsiz sayımız, yaklaşık 2 milyon 600 bin kişi civarındadır. Peki ekonomide böylesine yüksek oranlı büyüme neden istihdamı da aynı oranda geliştirmiyor? Bunun nedenleri, yılda işgücü piyasasına 600-700 bin kişinin girmesi ve sanayi sektörü kaynaklı büyümede şirketlerin daha çok otomasyona yönelmesi ve verimliliği artırarak işgücüne ihtiyacı en asgariye indirme arayışıdır. Dünya çapında rekabetçi olabilmek için bu da kaçınılmaz gözüküyor. Dolayısıyla endüstrilerin yoğunlaştığı şehir merkezleri artık insanları doyurmaya yetmiyor. O halde öncelikle yapılması gereken, toplumsal belleğimizdeki, 'Doyulan yer' inancını yenilemektir. İşte bu noktada karşımıza tarım çıkıyor. Çünkü;

- **Zengin Tarım Potansiyeli:** Zengin tarımsal potansiyeline rağmen Türkiye şu anda bu avantajını bir zenginlik kaynağına dönüştürebilmiş değildir. Avrupa kıtasının bütünündeki endemik (Vatanı orada olan) bitki çeşidi 3 binin altında iken, Türkiye'de şu ana kadar saptanmış tam 3022 değişik endemik bitki bulunmaktadır. Her geçen gün yeni çeşitler de keşfedilmektedir. Gereken önem verilmediği için maalesef şimdiye kadar bu biyolojik zenginliğimiz katma değere dönüşememiştir. Bütün ihmal edilmişliğine rağmen tarım, nüfusun yüzde 34'ünü beslemekte ve milli gelire yüzde 13 oranında (40 milyar dolarlık) katkı sağlamaktadır. Potansiyelin ortaya çıkarılması halinde toplumsal zenginliğe katkısı artacaktır.
- **Önemli İstihdam Kapısı:** Şehir merkezlerindeki sosyal sorunlar ve suç

artışının da sebepleri arasında yeralan işsizliği sadece sanayi sektörü ile çözemeyeceğimiz, yüksek büyüme oranına rağmen istihdamın artmaması ile anlaşılmış durumda. Tarıma gerekli önemin verilmesi halinde istihdamda önemli iyileşme sağlanabilir. Çünkü ne kadar teknoloji kullanılsa da tarım, önemli oranda insan gücüne ihtiyaç duyan bir sektördür. Özellikle organik tarımda işgücüne ihtiyaç, normal tarıma göre iki kata kadar çıkmaktadır. Bütün dünyada organik tarıma gösterilen ilgi ve Türkiye'nin bu konudaki zengin kaynakları, istihdamın çözümü için tarımı ve hizmetler sektörünü adres olarak göstermektedir. Bu alanda olumlu bir gelişme, 2003'te yüzde 6,5 olan kırsal alandaki işsizlik oranı, 2004 yılında yüzde 4,5'lere kadar gerilemiştir. Bizce bu doğru bir yaklaşım olup, geliştirilmesi gerekmektedir.

Tarımı Geliştirmek İçin Yapılması Gerekenler:

Gıda Sektörü Rehabilite Edilmeli: Türkiye'de gıda sektörünün % 95'i KOBİ statüsündedir. Kayıt dışılığın en yaygın olduğu ve muhtemelen % 80'lerden daha yüksek olduğu bu sektörde, gelecekte rekabetin yoğunlaşması ve büyük sermayenin bu alana girmesiyle fiyatlar ve kâr marjları da düşecektir. Kayıt dışı bile olsa, artan iç ve dış kontroller, tüketici bilinci ve düşen piyasa payı nedeniyle organize olmamış yerli üreticiler silinecektir. Doğu Avrupa'da Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde olan budur. Her halükârda Türkiye'de sürece uyum sağlayamayan, hâlâ çok verimsiz, standartların altında ve buna rağmen çok pahalı olan gıda, hayvancılık ve tahıl kesiminde bir küçülmenin yaşanacağı kesindir. Bu sektörlerden açığa çıkan işsizlik, ilave göç baskısı ve oluşturacağı toplumsal sorunlar da şimdiden hesaplanmalıdır.

Girişimcinin Sürece Dahil Olması Sağlanmalı: Türkiye'de tarım sektöründeki değer zincirine girişimci dahil olamadığı için tarımsal sanayii gelişememiştir. Diğer bir ifadeyle tarım, sadece köylü ve çiftçilerin uğraş alanının ötesine geçip endüstriye dönüşememiştir. Bu nedenle hükümet, yerinde bir kararla, 'Sözleşmeli Tarım'la ilgili yasal çalışma yapmıştır. Dünyada tarıma dayalı sanayii konusunda en ileri ülkelerden Hollanda'da tarımın yüzde yüzde 60-65 oranında sözleşmeli olarak yapıldığını dikkate aldığımız zaman, yapılan düzenlemenin önemi daha iyi anlaşılmış oluyor. Konuyla ilgili yasal çalışma yapmak kadar bunu ilgili taraflara duyurmak ve hayata geçirmek de çok önemlidir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde sözleşmeli tarımın tanıtımı ile ilgili bir seferberlik başlatılmalıdır.

Sadece Çiftçinin Desteklenmesi Yetmez, Girişimci de Teşvik Edilmeli: Türkiye şimdiye kadar çiftçiye destek vermekle tarım sektörünü kalkındırmak gibi bir politika izledi. Gelinen noktada bunun yeterli olmadığı anlaşıldı. Yeni dönemde, çiftçiyi desteklemekle birlikte tarım ve tarıma dayalı sanayiye yönelik yatırım yapan girişimcilere de özel teşvik verilmelidir. Eğer girişimcinin tarımsal ürünleri işleme ve pazarlaması sağlanabilirse, üretim peşinden gelecektir.

Vazgeçilecek ve Geliştirilecek Ürün Grupları Belirlenmeli: Türkiye, AB üyeliği sonrasında veya Dünya Ticaret Örgütü'nün öncülüğünde süregelen küreselleşme sürecinde vazgeçeceği ve geliştireceği ürün gruplarını belirlemek zorundadır. Gelecek 20 yılda dünya nüfusu 10 milyarı devirirken, et, süt ve su gibi ürünlerin üretim veya temini yaklaşık yarı yarıya azalacaktır. Bunlar stratejik ürünler olacaktır. Bu alana yönelik kaynak geliştirme ve ham madde üretim çalışmaları yapanlara destek olunmalıdır.

Meyveciliğe Yatırım Yapılması Sağlanmalı: Ülkemiz tarım topraklarının yaklaşık yüzde 10'u, meyve ağaçlarına ayrılmıştır. Bu oran yıldan yıla artmaktadır. Bu doğru bir gelişmedir. Çünkü, meyveciliğin birim alana getirisi, tarla ürünleriyle mukayese edilmeyecek kadar çoktur. O halde yapılması gereken şey, meyvecilik yatırımlarını teşvik etmektir. İnsanlarımızın bilinç seviyesi arttıkça, meyvecilik alanında daha iyi yerlere gelerek daha fazla kazanç elde edeceğimiz açıktır.

Tohumculuk Geliştirilmeli: Bütün bitki türleri dahil olmak üzere, tüm dünyadaki tohumluk ve bitkisel çoğaltım materyali tüketimine karşılık gelen bir yıllık parasal değerin yaklaşık 50 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Ülkemizin yıllık sadece yağlı tohumlar ithali 1,2 milyar dolar seviyesindedir. Döviz çıkışını durdurmak ve tohum ihracatıyla döviz kazanmak için tohumculuğun geliştirilmesine önem verilmeli, teşvik edilmeli.

GAP Projesi İvedilikle Tamamlanmalı: GAP projesine başlayalı yaklaşık 25 yıl geçmiş olmasına rağmen ancak % 54 oranında gerçekleştirilebilmiştir. 35 milyar YTL yatırım yapılması planlanan GAP'a bugüne kadar 19 milyar YTL harcama yapılmıştır. Bu proje, sadece günümüzde yaşayanların esenliğine değil, gelecekte yaşayacak olan neslin kaderine de tesirde bulunacak derinliktedir. Dolayısıyla, şimdiden "toprak ve suya dayalı" bir iktisadi işbirliğinin zemini aranmalıdır. Bölge ekonomisinin motor sektörü olan tarım, teknolojik gelişmelerle yenilenmelidir.

Eğitim Seferberliği Başlatılmalı: Tarımda çalışanların yüzde 30'u okuma-yazma bilmemektedir. Geriye kalanların yüzde 70'inin ise büyük bölümü ilkokul mezunu. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, tarımsal faaliyetin bilimsel esaslara göre yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle tarım sektöründeki insan kaynağının niteliğini yükseltecek çalışmalar yapılmalıdır.

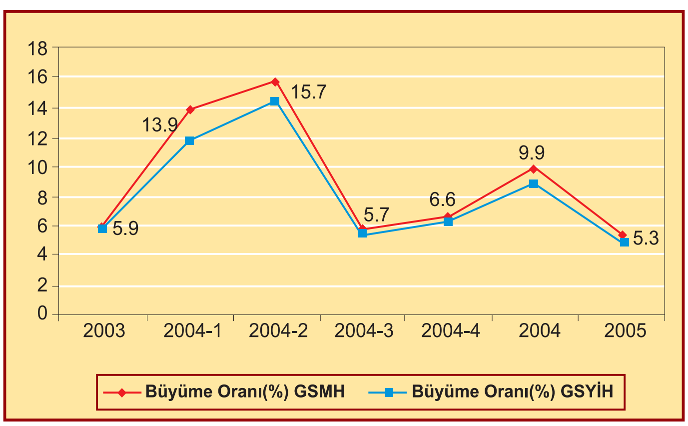
Dr. İbrahim ÖZTÜRK

Ekonomide büyüme Hız Kesiyor Cari Açık, 'Tamgaz' İleri...

Geçmiş gözlemler bize, toplam sanayi üretimi ile büyüme arasında çok yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu yıl da bunun büyük bir sapmaya mahal vermeden doğrulanacağı varsayılırsa, büyüme oranının program hedeflerinde tanımlanan yüzde 5'lik oranın üstünde, ama ona yakın olarak yüzde 6 civarında çıkacağı tahmin edilebilir.

2004 yılının değerlendirildiği Çerçeve Dergisi'nin 2005 yılının ilk sayısında, "Ekonomi Korku İle Ümit Arasında" tespitinde bulunmuştuk. 2005 yılının da neredeyse yarısı geride kaldı. Elimize bazı konularda Nisan, bazı konularda ise Mayıs verileri var. Derken 30 Haziran itibariyle yılın ilk çeyreğine dair büyüme rakamları da ulaşmış durumda. Böylece yılın ilk yarısında ekonomiyi değerlendirmek için başlıca kriterlerimiz tamam sayılır.

Yılın ilk çeyreğinde ekonomide frene basıldığı ve ekonominin "başarıyla" soğutulduğu görülmektedir. Şekil-1'den takip edileceği üzere GSMH beklentilerin altında ama programla uyumlu bir şekilde 5,2 oranında, GSYİH ise 4,8 oranında artış kaydetmiş oldu. Gerçekten de bu yavaşlamanın başarı hanesine yazılması gerektiği not edilmelidir. Zira Türkiye'de hızlı büyümenin mimarisinin sağlıklı kurgulanmadığı ve başarılı idare edilemediği görülmektedir. Yani büyümenin olumsuz bedelleri, yapısal sorunlar nedeniyle de, rahatsız edici olmaktadır. Böyle sağlıksız büyüme evrelerinden sonra ekonominin bir dinlenme dönemi geçirmesi gerektiği bilinmekle beraber, genellikle popülizme teslim olan iktidarlar hız kesmeyi pek beceremezler. Dolayısı ile ne büyümenin, ne de küçülmenin tam bir disiplin altında gerçekleştiği söylenebilir. Bu bağlamda belki de arabayı tehlikeli hız sınırından başarıyla uzaklaştırdığımız ilk deneyim gerçekleşmiş oldu. Bunu büyük oranda ekonomi idaresinin dinç, kararlı, takipçi ve işbilirliğiyle sağlayabiLdik.

Şekil-1 GSMH ve GSYİH'daki Gelişmeler

I-Üretim ve Tüketim

Genel olarak verileri okumak gerekirse, milli gelirin önemli bir bileşeni olan özel sektör tüketiminin geçen seneye nazaran oldukça gerilemiş durumda olduğu görülmektedir. 2003 yılında büyük oranda otomotiv sektörü, 2004 yılında da dayanıklı tüketim sektörünün sürüklediği tüketim alt sektöründe artık bu iki talep unsurunda da doyum noktasına ulaşıldığı görülmektedir. Tüketim malı olarak

İç talebin hız kesmesi, ihracatta hız kesemeyen atılım ivmesi ve turizm gelirlerinde beklenen rekor artış sayesinde bilhassa yılın ikinci yarısından itibaren cari açığın daralacağı beklentisini gündeme getirmektedir. Buna rağmen cari açığın revize edilerek 15,8 milyar dolarda kalması şimdilik zor gözüküyor. Bizim beklentimiz, cari açığın 18 milyar doları bulacağı şeklinde.

Tablo -1 retim Y ntemiyle Sekt rel B y me H zla

Tarım	0,0	Konut Sahipliği	1,4
Sanayi	5,5	Serbest Mes ve Hizm.	4,7
İnşaat	16,5	Devlet Hizmetleri	-0,6
Ticaret	5,8	Kâr Amaçsız Kuruluşlar	-1,3
Ulaştırma	1,6	İthalat Vergisi	8,4
Mali Kuruluşlar	0,7	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	4,8

sınıflandırılan otomobil ithalatı bu yılın ilk dört ayında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 32.6 oranında azalarak 860.5 milyon dolara kadar inmiştir. Talebin doyumu kadar, ÖTV teşvikinin kaldırılması da bu disiplinde etkili olan başka bir faktördür.

Genel olarak bakıldığında, tüketim malı ithalatının ise tüketimdeki düşüş trendine uyum sağlamadığı dikkat çekmektedir. Otomobil dışındaki tüketim mallarının ithalatındaki büyüme ise devam etmektedir. Otomobil dışındaki tüketim malları ithalatı aynı dönemde yüzde 23.7'lik artışla 2 milyar 890 milyon dolara yükselmiştir. DİE'nin verilerine göre Ocak-Nisan dönemindeki tüketim malları ithalatının geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 23.7 oranında artış kaydettiği anlaşılıyor. DİE'nin BEC sınıflamasına göre tüketim malları ithalatının alt kalemleri, ithal tüketim talebinin dayanıklı, yarı dayanıklı, dayanıksız tüketim mallarına yöneldiğine işaret ediyor. Y ı l ı n ilk dört aylık döneminde dayanıklı tüketim malları ithalatı yüzde 25.9 büyüyerek 519.5 milyon dolara, yarı dayanıklı tüketim malları ithalatı yüzde 36.2 artarak 780.5 milyon dolara, dayanıksız tüketim malları ithalatı ise yüzde 16.1 artarak1 milyar 139.9 milyon dolara kadar yükseldi.

Fakat bütün bu veriler ve alt ayrıştırmalar, tüketim malına yönelik toplam ithalat talebinin bu yılın ilk dört ayında geçen seneye nazaran sadece küçük bir miktar arttığı gerçeğini değiştirmiyor. Geçen yıl Ocak-Nisan döneminde 3 milyar 604 milyon dolar olan (otomobil dahil) tüketim malları ithalatı ise bu yıl 3 milyar 740 milyon dolar olarak gerçekleşti. Otomobil dışındaki tüketim malları ithalatında yaşanan yüksek büyümeye rağmen otomobil ithalatındaki düşüş nedeniyle toplam tüketim malı ithalatı artışı yüzde 3.8'de kaldı. Ekonominin kısmen soğutulduğu ve nihai tüketimin düştüğü bir dönemde bu tablo can sıkıcıdır. Zira kur etkisi nedeniyle ithalatta hem bu şekilde sağlıksız bir yapı oluşmakta, hem de üretim dokusu bozulmaktadır.

Üretim açısından ele alındığında, tarım sektörünün küçülme sürecinden çıkamadığı, istikrarsız dalgalanmanın devam ettiği, ancak ilk çeyrekte nötr kaldığı görülmektedir. İkinci çeyrekte ise tarımın mevsimsellik nedeniyle bir artış göstereceği kesin gibidir.

Ekonomiyi geçen sene sürükleyen sektörlerden biri olan ticaret sektörünün oldukça yavaşlamakla birlikte bu yıl da ekonominin genel performansına paralel bir şekilde itici gücünü koruduğu görülmektedir.

İlk çeyrekteki büyümenin sürükleyici sektörü esas olarak inşaat sektörü olup, bunun arkasında da kamu kesimi yatırımlarının geldiği görülmektedir. Yıllardan beri güdük kalan, 2003 yılında %10 civarında küçülen, 2004 yılında da genel ekonomi performansının altında kalan inşaat sektöründe kaydedilen % 16,5'lik büyüme, artık bir "kalkış sürecinin" başladığı anlamında yorumlanabilir. İlk çeyrekte % 36 oranında artış kaydeden kamu kesimi harcamaları bunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle yıllardan beri borç batağı altında olan ve kamusal önceliklere kaynak ayıramayan devletin, borç yükü hafifledikçe yavaş yavaş terk ettiği alanlara dönmeğe başladığı ifade edilebilir. Nitekim geçen sene kamu kesimi sermaye birikimi ilk çeyrekte eksi verir ve özel kesim rekor bir yatırım hamlesi gerçekleştirirken bu sene özel kesimin yatırımlara kısmen doyduğu, bunun bıraktığı boşluğu ise rekor bir artışla kamu kesiminin aldığı görülmektedir. Ayrıca kamu kesimi bu hamleyi kamu maliyesi disiplininden asla taviz vermeyerek ve FDF hedeflerine başarıyla sadık kalarak gerçekleştirmiştir.

Bu arada inşaat sektörünün ekonomide sürükleyici bir sektör olduğu, diğer sektörlere nazaran yerli katma değerin en yüksek olarak burada gerçekleştiği, ön ve arka sektörel bağlantıların çok yüksek olduğu not edilirse, bu sektördeki

Tablo-2 Dış Ticaretteki Gelişmeler

	Ocak- Nisan		
	2004	2005	(%)
İhracat	18 571	23 055	24,1
İthalat	28 853	35 169	21,9
Açık	- 10 282	- 12 114	17,8
Karşılama (%)	64,4	65,6	

canlanmanın istihdam, gelir etkisinin yüksek olacağı, ayrıca cari açığı düşürücü ve döviz israfına neden olmayacağı da anlaşılır. Cari açık endişelerinin oldukça üst düzeye çıktığı bir konjonktürde bu önemli bir kazançtır. Zaten ekonomide hedeflenen soğumanın nedeni de buydu. Bunu takip edeceğimiz ağırlıklı bir parametre de kuşkusuz sanayi üretimidir. Ekonominin öncü göstergelerinden sanayi üretim artışı 2005 yılının ilk çeyreğinde yüzde 5,5 olarak gerçekleşti.

Aynı şekilde sanayi üretimini sürükleyen imalat sanayi üretimi de geçen yıl aynı dönemde 13,3 büyüme kaydederken bu yıl aynı dönemde sadece 5,2'lik bir artış kaydetmiştir. Geçmiş gözlemler bize toplam sanayi üretimi ile büyüme arasında çok yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu yıl da bunun büyük bir sapmaya mahal vermeden doğrulandığı görülmektedir.

II-Dış Ticaret ve Cari Açık

2005 yılı Nisan ayı verilerine göre (Tablo-2), Ocak-Nisan 2005 döneminde ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre % 24,1 artış kaydederek 23 milyar dolar, ithalat ise % 22 oranında artarak 35 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, dış ticaret açığı da böylece % 18 oranında artarak 12 milyar doları aşmıştır. Artış oranı farkı nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranı geçen yıla göre küçük bir iyileşme ile % 65,6'ya çıkmıştır. Buna rağmen, cari işlemler hesabı, % 25,4 artışla 8.885 milyar ABD doları açık vermiştir. İlk dört aydaki aylık ihracat ortalamasının 6 milyar doları yakalamak üzere olduğunu görüyoruz. Bütün bu veriler bize, AB para birimi Avroda radikal düşüşlerin yaşanmaması durumunda ihracatın rahatlıkla 74-75 milyar doları bulabileceğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle dış ticaret sektörünün ekonomideki, "Yavaşlamaya" tam da paralel gitmeyeceği ifade edilebilir.

Bu arada Tablo-3'ten de cari açığın finansmanının büyük oranda sıcak para ile gerçekleştirilmiş olduğu gösterilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye eğilimlerinin yılın başından beri son derece güçlü olduğu gözlemlenmektedir. Ancak Turkcell ve bazı başka sektöre girmek isteyen yabancıların bir şekilde engellenmesi, bu beklentileri hâlâ "Temenni" düzeyinde tutmamıza neden oluyor. İç talebin hız kesmesi, ihracatta hız kesemeyen atılım ivmesi ve turizm gelirlerinde beklenen rekor artış sayesinde bilhassa yılın ikinci yarısından itibaren cari açığın daralacağı beklentisini gündeme getirmektedir. Buna rağmen cari açığın revize edilerek 15,8 milyar dolara revize edilen rakamda kalması şimdilik zor gözüküyor. Bizim beklentimiz cari açığın 18 milyar dolar civarında gerçekleşeceği şeklindedir.

III. Enflasyon

Tablo-4'ten takip edileceği üzere TÜFE'de 2005 yılının ilk beş aylık döneminde bir sürpriz söz konusu değildir. Yeni endekse göre hesaplanan ÜFE % 14, TÜFE ise % 8,5 olarak gerçekleşmiştir. Dış şokların olmaması durumunda, geçen seneki petrol fiyatlarının etkisi bu yıl hissedilecek olmasına rağmen, tüketim talebinin düşük seyretmesine ve tarımsal hasılada gelecek iyi bir sezonun ardından enflasyon hedefinde ciddi bir sapma beklenmemelidir.

IV- Kamu Maliyesi

2005 yılında kamu maliyesi geçen sene gibi yine son derece başarılı bir performans göstermiştir. Ocak-Nisan döne-

Tablo-3 Döviz Gelir-Gider Tablosu (Ocak-Nisan, Milyon $)

	2005	2004	Fark	Değişim
GELİR	**31.188**	**25.682**	**5.506**	**21,4**
İhracat	24.172	19.806	4.366	22,0
(Bavul ticareti)	1.117	1.235	-118	-9,6
Turizm	2.924	2.486	438	17,6
Faiz	221	193	28	14,5
İşçi dövizi	241	256	-15	-5,9
Taşımacılık	1.084	861	223	25,9
Yurt dışı Müt	214	200	14	7,0
Diğer	2.332	1.880	452	24,0
GİDER	**40.073**	**32.767**	**7.306**	**22,3**
İthalat	33.053	26.785	6.268	23,4
Turizm	850	727	123	16,9
Faiz	2.675	2.404	271	11,3
Taşımacılık	1.540	1.199	341	28,4
Diğer	1.955	1.652	303	18,3
FARK	**-8.885**	**-7.085**	**-1.800**	**25,4**

minde bütçe açığı geçen yılın aynı dönemine göre % 47 oranında azalmıştır. Mayıs ayı verileri geldiğinde bu oranın daha da iyileşmiş olması beklenmektedir. Yılın ilk dört ayında hem faiz ödemeleri gerilemeye devam etmiş, hem de gelirler artış sürecini devam ettirmiştir. Yine aynı dönemde FDF'deki artış, hedeflerin üzerinde gerçekleşerek 11 milyar YTL sınırını zorlamıştır.

Bütün bunlara rağmen, 2004 yılını tek haneli rakamlarla tanışarak kapatmışken, Nisan ayı itibariyle tekrar çift haneli rakamlara yükselmiş ve % 10,47'yi görmüştür. İç borç stoğunun "Piyasaya" ait olan kısmının TL cinsinden olanının yıllık bileşik reel faizi Nisan ayı itibariyle hâlâ %14 düzeyinde bulunmakta idi.

Şekil-2'den takip edileceği üzere, ekonomide son üç senedir yaşanan iyileşmeler sadece ve sadece iç borç stokuna ve piyasaya olan iç borçların faiz oranlarına yansımamaktadır. Net iç borç stoğunun düşüş seyri, yüksek büyüme hızlarına rağmen son derece yavaş yavaş düşmektedir. Hazine'nin yılbaşından beri sürdürdüğü başarılı uzun vadeli borçlanma stratejisine rağmen, kamu maliyesinin hâlâ bir kur, faiz ve vade riski taşıdığı kuşkusuzdur.

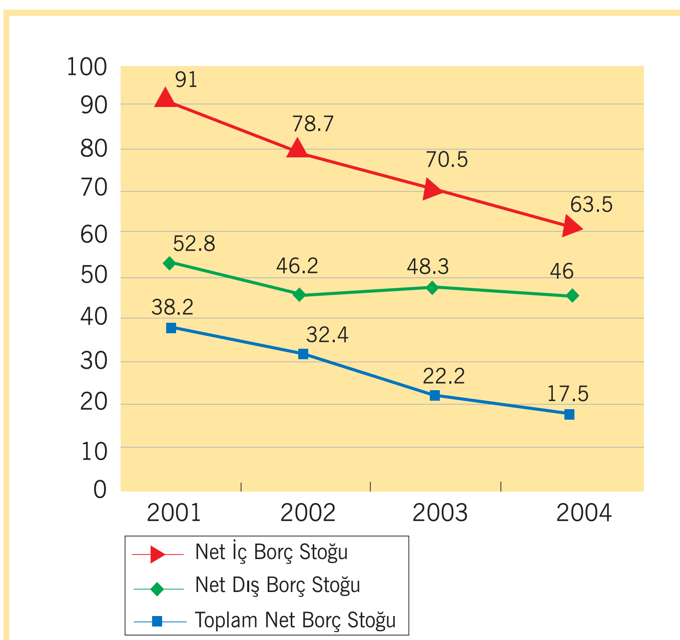
Türkiye'nin 8.9 milyar dolarla rekor bir cari işlemler açığı verdiği bu yılın ilk dört aylık döneminde, bu açığın finansmanında önemli bir rol oynayan kısa vadeli dış borçlar ise 2 milyar dolara yakın büyüyerek 34 milyar dolara yaklaşmıştır. Türkiye'nin kısa vadeli dış borçlarını tarihindeki en yüksek düzeye çıkaran bu hareketlenmede, bankacılık ve bankacılık dışı özel sektör kuruluşlarının yurt dışından kredi kullanımını artırması etkili olmuştur.

Ocak-Nisan döneminde ticari bankaların döviz kredileri 1 milyar 62 milyon dolarlık büyümeyle 9 milyar 892 milyon dolara kadar yükselmiştir. Bankaların toplam kısa vadeli dış borçları ise 1 milyar 193 milyon dolarlık artışla 14 milyar 994 milyon dolara ulaşmış oldu. Bankalar dışındaki özel sektör kuruluşlarının kısa vadeli borçları ise 998 milyon dolarlık büyümeyle 15 milyar 850 milyon dolara kadar çıkmıştır. Ticari kredilerdeki bu artış büyük ölçüde kısa vadeli ithalat borçlarındaki büyümeden kaynaklanmıştır. Bu arada kısa vadeli dış borç stoğunun yaklaşık 3 milyar doları yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının Merkez Bankası nezdinde bulunan bir yıldan daha kısa vadeli kredi mektuplu döviz tevdiat hesaplarından oluşuyor.

V- Gelir Adaletsizliği: "Bir Kişiye On, On Kişiye Bir"

Türkiye'de faiz ödemelerinin milli gelire oranı bütün gelişmelere rağmen hâlâ % 12 civarındadır. Türkiye'de istihdamın % 34'ünü teşkil eden tarımın GSMH'dan aldığı pay ise sadece % 11 civarındadır ve bu düşme eğilimini sürdürmektedir. Burada garip olan durum tarımın GSMH'dan aldığı payın düşmesi değil, hâlâ tarımda bu kadar büyük bir istihdamın ve düşük katma değerin devam ediyor olmasıdır kuşkusuz. Elbette bunun bir de gelir dağılımı sonucu vardır. Milli gelirin % 12'sini teşkil eden faiz ödemeleri içeride ve dışarıda son derece küçük bir azınlığa giderken, nüfusun yarısını oluşturan kesime bundan daha az bir kaynak gitmektedir.

Türkiye'de adeta "başarılı devlet idaresi" ile eşdeğer hale gelen "borç çevirme" hikayesi yer almaktadır. 2004 yılında neler olduğu açıkça ortada. 2005 yılında neler olacağını da hükümet programından öğrenebiliyoruz. 2005 yılında toplam 200 milyar dolar ana para ve faiz ödemesi yapmak gerekecektir. Unutmayalım 2004 yılında toplam milli gelirimiz 300 milyar dolar olarak gerçekleşti. Bir ülke ki, sadece bir yılda milli gelirinin % 75'i kadar borç ödemek zo-

Şekil-2 Net İç ve Dış Borç Stokunun Gelişimi

rundadır. "Ödeyecek" dediysek, bu lafın gelişidir. Türkiye bunu başarıyla "çevirecektir." Yani, bunun 173 milyar dolarlık kısmını bir daha borç olarak alacaktır. Bunun 154 milyar dolarını da iç borç olarak alacaktır. Hani yukarıda faizinin bir türlü düşmediğini ifade ettiğimiz iç borç yani.

Neticede uluslararası istatistiklere kadar yansıyan dramatik görüntü Türkiye'nin gelir dağılımı adaletsizliğinde Meksika'nın ardından, "Dünya İkincisi" olduğu gerçeğidir. Türkiye'de belli kesimler hâlâ "sabır taşına" sarılmaya devam ederken, belli kesimler ise "Zenginlik biriktirmeye" devam ediyor. Keynes'in meşhur ifadesinde dediği gibi eğer uzun vadede ölmüş olmazlarsa, kim bilir belki de "uzun vadede" fakirlerin de yüzü gülecek.

Sonuç:
Eyvah, İşler Yolunda!

Sonuç olarak 2004 yılı korku ile ümit arasında bir noktada bizi bırakmıştı. 2005 yılının ortasına geldiğimizde ekonomide "normalizasyonun" hızlandığı görülmektedir. Makro ekonomik göstergeler yerli yerine oturmakta, alt sektörlerdeki uyum ve gelişmeler için her tarafta biteviye bir çalışma almış başını gitmektedir. Tam da korkumuz bu noktada başlamaktadır. Krizleri bağrında yakıp eriten bu ülke, istikrardan, normal davranmaktan rahatsız olmaktadır. Daha doğrusu belli ki, suların durulduğu ortamlar zannedildiğinden fazla bazılarına ziyan gelmektedir. Bulanık ortamlardan, istikrarsızlıktan, krizlerden beslenen son derece dinamik bir kesim operasyon hevesinde gözükmektedir. Yoksa halkımız dereyi geçerken at değiştirmek hevesinde olmadığı gibi, aslında kendi ayağına kurşun sıkacak kadar da deli değildir. Ancak birleri mutfakta pişiriyor, halk da buna angaje ediliyor.

Evet, aslında tünelin ucunda bir ışık görülmektedir. Ancak bunun çıkışa mı, yoksa üzerimize doğru gelmekte olan bir trene mi işaret ettiği hâlâ tam net değildir.

Şükrullah DOLU
sukru@ekocerceve.com

Tarıma 'Girişimcilik Aşısı'

Zengin tarım potansiyeline rağmen, tarımdaki değer zincirine girişimciyi dahil edemediği için tarımsal sanayii geliştiremeyen Türkiye, yeni dönemde AB sürecinin de zorlamasıyla girişimcileri sektöre çekecek düzenlemeler yapıyor. Bunun sonucunda 2002'de yüzde 1.9 olan tarımdaki özel sektör yatırımları oranı, 2004'te yüzde 3.4'e çıktı.

Osmanlı'nın tarıma dayalı ekonomisi, sanayi devrimi karşısında kendini yenileyemeyince çöktü. Bu deneyim ve mirasın toplumsal hafızada bıraktığı izden olsa gerek, Cumhuriyet döneminde kalkınmanın yalnızca sanayii ile olacağı gibi bir yanlış anlayış gelişti. Gerçi cumhuriyetin kuruluş yıllarında ve özellikle kendisi de bir çiftçi olan Adnan Menderes'in 1950'lerde başbakan olmasıyla birlikte tarımın geliştirilmesi için önemli adımlar atıldı, fakat 1980'lerden sonra sektör tekrar kaderine terk edildi. Bütün bunların sonucunda da Türkiye, sahip olduğu zengin tarımsal potansiyele rağmen tam bir tarım ülkesi olamadı. Tarım ve hayvancılık işi, birkaç büyük holdingin girişimi dışında köylü ve çiftçilik aşamasından bir adım ileriye gidemedi. Diğer bir ifadeyle, tarım bir yatırım alanı olarak görülmediği için tarımdaki değer zincirine girişimci dahil olamadı ve tarımsal sanayii gelişemedi. Tarımsal sanayii gelişemeyince de üretimin çeşitlenmesi, nitelikli hale getirilmesi ve artırılması sağlanamadı. Çünkü iktisadın temel kuralı, '**Alıcısı olmayan mal zayidir**' der. Üretilen ürünü işleyecek ve pazara ulaştıracak girişimciyle, köylü ve çiftçi kesimi arasında bir entegrasyon sağlanamadığı için Türkiye, sahip olduğu zengin tarımsal potansiyeli zenginliğe dönüştüremedi. Ancak son zamanlarda gözlemlediğimiz gelişmeler, tarımda da bir dönüşümün yaşanmakta olduğunun işareti niteliğinde.

Tarıma, 'Girişimcilik Aşısı' Zamanı

1980'lerden sonra benimsenen ihracata dayalı ve dışa açık büyüme modelinde sanayi kesimi öncelendiği için tarımdaki gelişme sanayideki kadar olmadı. Fakat bu model sayesinde Türkiye'nin kalkınma için ihtiyaç duyduğu ihracata dönük girişimcilik gelişti. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu'nun verdiği bilgiye göre 1980'lerin başında ihracatçı girişimci sayımız bin kadar iken, gelinen noktada bu sayı 40 bini aşmış durumda. Bundan dolayıdır ki, ihracatımız her geçen gün katlanarak artıyor. Geçen süre zarfında tarımsal ihracatımız da önemli oranda arttı, ancak bu artışın Türkiye'nin sahip olduğu potansiyeli yansıttığını söyleyemeyiz. Zenginliğimizin ne anlam ifade ettiği konusunda Meral Tamer'e kulak verelim, "Avrupa kıtasının bütünündeki endemik (Vatanı orada olan) bitki çeşidi 3 binin altında. Sadece Türkiye'de ise şu ana kadar saptanmış tam 3022 değişik

Prof. Dr. Sami Güçlü'nün bakanlığı döneminde Türk tarımına, "Girişimci aşısı" yapmaya yönelik önemli altyapı çalışmaları gerçekleştirildi. Bakanlığa yeni atanan Mehmet Mehdi Eker'in, bakanlığın değişik kademelerinde uzun yıllar çalışan ve kurumu iyi tanıyan birisi olarak yapılanları uygulamaya taşıyacağı belirtiliyor.

endemik bitki var. Yapılan çalışmalarla ülkemizde hâlâ yeni bitki çeşitleri de keşfediliyor. Avrupa Birliği'ne tam üye olduğumuzda AB'nin biyolojik çeşitliliği, sayemizde 2'ye katlanmış olacak. Dünyada Türkiye'den başka hiçbir coğrafya yok ki, 3 farklı iklim üst üste düşsün. Hem Okyanus, hem Akdeniz, hem de kara iklimi birarada, bunların alt iklimleri de oluşmuş... Bazı bölgelerimizde Karayipler'dekine benzer iklim var. Örneğin Kahramanmaraş'ta hem Karadeniz'in fındığı, hem Akdeniz'in zeytini, hem de Orta Anadolu'nun büyük ağaçlarını görebiliyorsunuz." (6 Nisan 2005 Milliyet)
İşte bu çeşitlilik ve zenginlik, sırf tarıma girişimci entegrasyonu sağlanamadığı için zenginliğe dönüşemedi.

Görünmeyen Dönüşüm

Geçmişte girişimcilik olmadığı için bu organizasyon sağlanamamıştı. Ancak gözlemlerimize göre, 'Tarıma girişimcilik aşısı'nın zamanı geldi. Esasında bu biraz da üyelik müracaatında bulunduğumuz AB'nin zorlamasıyla oluyor. Devlet konuyla ilgili mevzuatı, altyapıyı girişimciler için cazip olacak şekilde geliştiriyor. Bunun da etkisiyle yakın bir geçmişe kadar başka alanlarda yatırım yapan girişimciler tarım ve hayvancılığa yöneliyor. Sektörde görünmeyen bir devrimin yaşanmakta olduğuna dikkat çeken Anakara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Y. Sabit Ağaoğlu, bunun gerekçesini şöyle açıkladı; "Yavaş yavaş firmalar tarımın önemini anlayıp yatırım yapmaya başladılar. Esasında bu konuda gözle görünmeyen bir devrim yaşanıyor. Çünkü şimdiye kadar başka sektörlerde yatırım yapanlar yavaş yavaş tıkanmaya başladı. Örneğin inşaatta yatırımlar azaldı, fakat Türkiye'de ve dünyada nüfus arttığı için beslenmeye ihtiyaç artıyor. Öte yandan bir potansiyel olmasına rağmen şimdiye kadar tarım ve gıdaya yeterince yatırım yapılmaması girişimcilerin ilgisini çekiyor. Çin bütün sektörleri zorluyor, ancak aynı durum tarım için geçerli olamaz. Çünkü bizim iklim ve toprak şartlarımızda üretilen ürünlerle onlarınki farklı. Farklı olduğu için de rekabete girme durumu yok." Dolayısıyla tarım ve gıda sektörüne yatırım ülke ekonomisi kadar girişimcilerin geleceği açısından da önem kazanıyor.

Tarım Stratejisinin de Temel Hedefi

Tarıma, "Girişimci aşısı" yapabilmek için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Hazine Müsteşarlığı tarafından, "Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi" hazırlandı ve Yüksek Planlama Kurulu'nca 30.11.2004 tarihinde kabul edildi. Türk tarımını gelecekte başta AB olmak üzere dünya ile rekabet edebilir kılmak üzere hazırlanan belgenin stratejik amacı şöyle özetleniyor, "Tarımsal pazarlama altyapısının güçlendirilmesi ve tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması." Böyle bir amacın gerekçesi ise şöyle açıklanıyor; "Üreticiler, pazar talebine göre üretim kararlarını alamamaktadırlar. Bunun sonucunda kaynakların kullanımında dengesizlikler oluşmaktadır. Ayrıca, tarım ürünleri pazarlanmasında 2000 yılı öncesinde tarımsal KİT'lerin ağırlığı nedeni ile serbest pazar mekanizmaları gelişmemiştir. Bu nedenle üreticiler ürünlerini pazarlamada güçlüklerle karşılaşmaktadır."
Girişimcileri tarım sektörüne çekerek tarımsal entegrasyonu sağlayabilmek amacıyla eski Tarım ve Köyişleri Bakanı Prof. Dr. Sami Güçlü yoğun mesai harcadı. Sami Güçlü, bakanlığı döneminde bir yandan girişimcileri sektöre özendirecek kanuni düzenlemelere imza atarken, diğer yandan da sık sık bu arzusunu dile getirdi. Geçen yıl Eylül ayında İzmir Torbalı'da yapımı tamamlanan Özgörkey Grubu Sera ve Tohumculuk Tesisi'nin

Çiftçinin Ürettiğini Girişimci Pazarlamalı

Prof. Dr. Y. Sabit Ağaoğlu
Anakara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

"Çiftçilerin arazilerini, ürünlerini değerlendirmek için girişimcilerle birlikte yatırıma girmeliler. Pazarlamayı o işi bilen finans sahiplerinin üstlenmesi lazım. Yoksa çiftçi ve kendi aralarında kuracakları çiftçi birlikleri tecrübe kazanıncaya kadar iş işten geçer. Şu anda GAP bölgesinde tarımla ilgili bir çok problem çözüldü. Özellikle yaş sebze ve meyvede pazarlama problemi var. Pamuk ve buğday gibi ürünler saklanabiliyor, fakat yaş sebze ve meyveleri pazarlamak, değerlendirmek lazım. Bu işi buradaki çiftçilerin yapması mümkün değil, bunu girişimcilerin yapması gerekir."

Bu sanayiden, ticaretten, hizmet sektöründen gelen insanlarla olacaktır. Bu insanlar geçimlik amaçlı üretim yapmayacaklar. Büyük ölçekli, ihracat için, iç piyasaya çok kaliteli mal vermek için üretim yapacaklar. Yüksek teknolojiyi kullanan insanları, sermayeyi, bilgiyi ve tecrübeyi bu sektöre katmamız lazım. Baştan beri doğru olduğuna inandığım bu politikayla ilgili olarak da TÜGEM'e bağlı araştırma, üretme istasyonları ve TİGEM'e bağlı işletmeleri, hazine arazilerini bu maksatla talep eden insanlara açmalıyız. Yani Türkiye'de örnek köylerin oluşturulması ve bu köylere büyük ölçekli sermayeye, bilgiye, teknolojiye ve sanayiye dayalı işletmeleri kurmaları için sanayi, ticaret ve hizmet sektöründen yatırımcıları çekmeliyiz. Bu bizim ana politikalarımızdandır." Sami Güçlü, belirlediği bu politikaları tam olarak hayata geçiremeden bakanlık görevinden ayrılmak durumda kaldı, yerine Mehmet Mehdi Eker atandı.

açılış töreninde bir konuşma yapan Sami Güçlü, Türkiye'de tarım kesiminin daha ziyade geleneksel bir yapıda olduğunu vurguladıktan sonra şöyle devam ediyor, "Dünyada tarımsal nüfus yüzde 5'e iniyor. Ancak verimlilik çok daha yüksek rakamlara ulaşıyor. Buna örnek olarak batı Avrupa ülkelerini ve Hollanda'yı verebiliriz. **Bu konuda atılacak en önemli adımlardan biri, müteşebbislerimizin bu alana çekilmesidir. Sanayici kimlikleri ile bu alanda çalışmalarının, optimal ölçek, rekabet ve verimlilik konularını sektöre getirmektir. Bunlar ülkemizin gelişiminde sihirli konulardır. Müteşebbis ruhun gelişmesiyle de farklı bir mecraya çekilecektir. Bu konuda örnek işletmeler kurulmasına önem ve destek vereceğiz."** Kırsal kesimde yapılacak hamlenin köy kökenli insanlarla gerçekleşemeyeceğini belirten Sami Güçlü, geçen yıl İzmir'de yapılan THAEM 15. Bölge Toplantısı'nda bakanlık çalışanlarına bunun gerekçesini şöyle açıklıyor; "Bu modern büyük ölçekli işletmeler konusunda bizim elimizdeki müteşebbis sınıf köy kökenli olmayacaktır. Çünkü köy kökenli insanlar - ben bunu küçümsediğim için söylemiyorum. Kendim de bir köy çocuğu olduğum için çok rahat telaffuz ediyorum.

Özel Sektör Yatırım Oranı Artıyor

Yeni bakanın farklı yaklaşım ve uygulamaları olacaktır, ancak aynı partiden oldukları için farklılık açısı çok büyük olmayabilir. Çünkü Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanan "Tarım Strate-

jisi 2006-2010 Belgesi"nin temel hedefi de girişimcileri sektöre çekebilmek. Bu nedenle aynı vizyonun Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener tarafından da paylaşıldığını görüyoruz. Bunu da Abdüllatif Şener'e bağlı GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin bölgeye girişimcilerin ilgisini çekmek ve sanayi yatırımlarını geliştirmek için geçtiğimiz Mayıs ayında "**I.GAP İş ve Yatırım Forumu**"nu düzenlemesinden anlıyoruz. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın açılış konuşmasıyla başlayan foruma yurdun değişik bölgelerinden farklı ölçekteki işletmeleri temsilen 500'e yakın girişimci-yönetici katıldı. Bu organizasyon, hem hükümetin konuyla ilgili vizyon birliğini ortaya koyması, hem de girişimcilerin tarıma ilgisini göstermesi bakımından önemliydi. Dolayısıyla tarımın geleceğine yönelik iyimserliği artırdı. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 30 Mayıs 2005 tarihinde yaptığı Ulusa Sesleniş programında verdiği bilgiler, iyimserliği teyid eder nitelikte.

"Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi" için, "Türk tarımının sadece önümüzdeki beş yılına değil, daha sonrasına da yön verecek olan bu belge ile Türk tarımında ilk kez stratejik hedefler belirlenmiş ve o hedeflere uygun bir planlama çalışması yapılmıştır" yorumunu yapan **Başbakan Erdoğan, tarıma özel sektör yatırımlarının artış kaydettiğini belirterek, "2002'de yüzde 1.9 olan tarımsal özel sektör yatırımları oranı, 2004'te yüzde 3.4'e yükselmiştir" dedi.**

Tarımda özel sektör yatırım oranının artmasında, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü (TÜGEM) çatısı altındaki Üretme İstasyonlarının özel sektörün kullanımına açılmasının da katkısı olabilir. Bakanlık bünyesinde bulunan ve kuruldukları yıllarda ülke tarımına önemli katkılar yapan Üretme İstasyonları; özel sektörün, gelişen teknolojiyi takip edebilecek güç ve buna sahip olabilecek sermaye birikimine ulaşması sonucu, önderlik fonksiyonunu kaybetmiş ve ekonomik olmaktan uzaklaşmıştı. Bu noktadan hareketle Maliye Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan, 18.05.2002 tarihli ve 24759 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren, "Tarım ve Köyişleri Bakanlığına Tahsisli Olan Bazı Yerler İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Müteşebbislere Tahsisinde ve Değerlendirilmesinde Uygulanacak Esas ve Usullere İlişkin Tebliğ" kapsamında 19 üretme istasyonu özel sektörün kullanımına açıldı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan alınan bilgiye göre, söz konusu tebliği çerçevesinde özel sektöre kiralanan 19 üretme istasyonunda yapılması taahhüt edilen toplam yatırım tutarı 21.764.000 YTL olup, bu üretme istasyonlarından elde edilen yıllık kira bedeli toplamı ise 705.000 YTL. Ayrıca elde edilen yıllık toplam hasılat üzerinden bakanlık % 1 oranında pay alıyor.

Girişimcilerin kiralama taleplerinin oldukça fazla olduğunu ve ilana çıkılan taşınmazlar için bakanlığa çok sayıda proje teklifi verildiğini belirten bakanlık yetkilisi, "2004 yılı sonu itibariyle Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne (TİGEM) bağlı 8 (sekiz) işletme tarım yatırımcılarına kiraya verilmiştir. 2005 yılı İçerisinde de bu çalışmalar sürdürülmektedir" açıklamasını yaptı. Böylelikle TÜGEM bünyesindeki üretme istasyonları yanında, TİGEM çatısı altındaki tarımsal işletmelerin de kiraya verildiğini kaydeden aynı yetkili, bu işletmelerin kiraya verilme gerekçelerini şöyle sıraladı;

- Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğümüz bünyesinde yer alan işletmelerin, kısıtlı kamu kaynakları ile yapılamayan yatırımlarının özel sektör eliyle yapılmasının sağlaması,

Tarımda Kayıtdışına Borsa Önlemi

Mehmet Kaya
Şanlıurfa Ticaret Borsası Meclis Başkanı

"Borsamız 1988 yılında kuruldu. Diğer borsalarımıza göre genç bir borsayız, fakat işlem hacmine göre ilk 10 arasındayız. Şu anda hububatla ilgili işlemlerin yarısı borsamız üzerinden gerçekleşiyor. Devlet pamuğa destekleme verdiği için üretimini kayıt altında tutuyor. Borsa tescilini zaruri hale getirdiği için Şanlıurfa'da üretilen 700 bin tona yakın pamuğun bir tonu bile kayıtdışı değil. Böylelikle devlet, verdiği destekten belki daha fazlasını vergi olarak alıyor. Oysa 1 milyon 200 bin tona yakın üretilen hububatın yarısı kayıtdışı. Hububatın yarısının kayıtdışı olması, hem faturalı satış yapanlar için haksız rekabete neden oluyor, hem de devlet büyük vergi kaybına uğruyor. Eğer hububatta da borsa tescili zorunlu hale getirilir ve kararlılıkla uygulanırsa devletimiz büyük gelir elde eder. Bununla birlikte bölgemizde yer fıstığı, ve mercimek gibi başka tarım ürünleri de var."

Sulama Teknolojisinde İsrail'le Yarışıyor

Ayvaz Tokmak
Aytok Makine Genel Koordinatörü

Konya merkezli Aytok Makine, sulama sistemi filtreleri ve ek parçalarının üretimi konusunda Türkiye'nin en büyük firmalarından birisi. 2000 yılında faaliyete başlayan firma, ISO 9001-2000 kalite yönetim sistemi belgesiyle ürettiği ürünleri kısa sürede ihraç edebilir bir noktaya geldi. Fakat Aytok Makine asıl mücadeleyi yurtiçinde veriyor. Çünkü sulama teknolojisi konusunda önde gelen ülkelerden olan İsrail, Aytok Makine'nin yurtiçindeki en büyük rakibi. Başta Ortadoğu, Orta Asya ve Kuzey Afrika'da da İsrailli üreticilerle rekabet eden Aytok Makine'nin mücadelesi Türk çiftçisine yarıyor. Bunun nedenini Aytok Makine Genel Koordinatörü Ayvaz Tokmak, "Daha önceden İsrailli üreticiler Türkiye ve bölge ülke pazarlarında rakipsizdi. Dolayısıyla yegane fiyat belirleyiciydiler. Bizim ürünlerimiz piyasaya çıktıktan sonra onlar fiyatlarını neredeyse yarı yarıya indirdiler" şeklinde açıkladı.

- Tarıma İlgi duyan ancak ihtiyaç duyduğu araziyi bulmakta güçlük çeken girişimcilerin sektöre yönlendirilmesi,
- Farklı sektörlerde İştigal eden müteşebbislerin üretim ve pazarlama tecrübelerinin tarıma yansıtılması ve tarımın diğer sektörlerle eşgüdüm içerisinde geliştirilmesi hedeflenmiştir. Konuyla ilgilenenler; TİGEM'e **www.tigem.gov.tr**, TÜGEM'e ise, **www.tugem.gov.tr** adresinden ulaşarak tarımsal işletmeler ve üretme istasyonları hakkında detaylı bilgi alabilirler.

Son maddeden de anlaşıldığı üzere bakanlık bünyesindeki gerek üretme istasyonlarının, gerekse tarımsal işletmelerin kiraya verilmesinin en önemli nedeni, sektöre, "Girişimci aşısı" nın yapılmak istenmesidir. Bu süreç, henüz ne yapacağını ve ne yapmayacağını tam olarak öğrenemediğimiz yeni bakan döneminde de devam edilebilir. Zaten bundan başka bir çıkış da gözükmüyor. Çünkü şimdiye kadar yaklaşık 16 milyar dolar harcamayla GAP'a su geldi, üretim arttı, fakat sürece girişimci dahil edilemediği için henüz beklenilen katmadeğer elde edilemedi. Oysa Referans Gazetesi Köşe yazarı David Judson, Kaliforniya'da bulunan "Merkez Vadisi"nin, diğer adıyla, "Yeni Mezopotamya"nın yılda 20 milyar dolara yakın bir katmadeğer ürettiğine dikkat çekiyor ve sadece badem ihracatından 600 milyon dolar kazanıldığını kaydediyor. (16 Mayıs 2005 Referans) Bu da bize tarımsal gelişmeyi sağlamak için bundan sonra ne yapılması gerektiğini bütün açıklığı ile anlatıyor.

Sözleşmeli Tarıma Geçiliyor

Tarım sektöründe girişimcileri sürece dahil edebilmek için yürütülen çalışmaların en önemlilerinden birisi de, "Sözleşmeli Tarım" olarak değerlendiriliyor. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı; sözleşmeli üretimi teşvik etmek, sözleşmelerde yer alacak hususları belirlemek ve her iki tarafın mağduriyetini önlemek açısından Tarım Kanunu Tasarısının 12. maddesini, "Sözleşmeli Tarım" olarak belirledi. TBMM komisyonlarında ele alınan madde şu şekilde düzenlendi, "Bakanlık, Tarım sektöründe sözleşmeli üretimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli düzenlemeleri yapar. Sözleşmeli üretimi özendirmek üzere üreticilere bu Kanunla belirtilen desteklerin verilmesinde öncelik tanınır". Kanunun kabul edilmesinin ardından buna ait yönetmeliğin çıkarılacağı belirtildi.

Yetkililer, Sözleşmeli Tarımla ilgili çalışmaların gerekçesini şöyle sıralıyor;

- Tarıma dayalı sanayi kesiminin kaliteli ve yeteri miktarda hammadde ihtiyacını karşılamak,
- Üreticinin pazar bulmasını kolaylaştırmak,
- Üretici ve sanayici arasında dikey entegrasyonu sağlamak.

"Dikey entegrasyon, herhangi bir mal veya hizmetin üretiminden satışına kadar farklı aşamalarında çalışan işletmeler arasında yapılan bir birleşmedir. Tarım, sanayi ve ticaret kesimleri arasında dikey entegrasyonun sağlanması konusunda en yaygın metot ise sözleşmeli üretim modelidir" tespitinde bulunan bir bakanlık yetkilisi, konuyla ilgili olarak şunları kaydetti; "Tarımda doğal ve ekonomik koşullara bağlı olarak arz, talep ve fiyat gibi temel ekonomik faktörlerde ortaya çıkabilecek mevsimlik dalgalanmalar; üretici, sanayici ve tüketiciyi olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla sözleşmeli yetiştiricilik modeli, üreticiye pazar garantisi sağlayarak ürün arzında süreklilik sağlanması, sanayicinin hammadde ihtiyacının kesintisiz temin edilmesi ve

tüketicinin sürekli ve uygun fiyatlarla çeşitli ürünleri tüketebilmesi açısından etkili olmaktadır.

Sözleşmeli Yetiştiricilik Modelinin Faydaları;

1. Küçük çiftçilere kredi, teknik yardım ve girdi temininde sağlanan kolaylıklar,
2. Üreticilerle etkili bir iletişim kurma ve yakın diyalog içinde olma,
3. Ürün kalitesinde ve standartlarında iyileştirme,
4. Ürünlerin pazarlanmasındaki risk ve belirsizliklerin azaltılması,
5. Küçük çiftçiler için dengeli ve sürekli gelir kaynağı temin etme,
6. Küçük çiftçilere alternatif istihdam imkânı sağlama,
7. Sanayiinin yeter miktar ve kalitede hammadde temini,
8. Teknoloji transferi,
9. Atıl işgücü, arazi bina ve çeşitli ekipmanların değerlendirilmesi,
10. Çiftçi ve sanayici arasında mal, nakit ve teknik bilgi akışının temini."

Peki teorik olarak sıralanan bu faydalar gerçekte de böyle mi ve uygulayanlar var mı? diye aklına soru gelenler için sözleşmeli çiftçilik esasına göre çalışan Tukaş'ın Genel Müdürü Ahmet Uysal şu açıklamayı yapıyor; "Tarımda planlı üretim esasına dayanan sözleşmeli tarım sistemi, bu yönüyle Avrupa Birliği'nin de tarım için baz aldığı bir modeldir. Sözleşmeli tarım sistemini Ege ve Marmara bölgelerinde başarıyla uygulayan Tukaş, Ege ve Marmara bölgelerinde 10 bini aşkın sözleşmeli üreticiye ve her yıl yaklaşık 2 bin 500 işçiye çalışma alanı sunmaktadır." Ahmet Uysal, sözleşmeli çiftçilik sayesinde hammadde tedarikini kontrol altına aldıklarını ve böylelikle performansı artırdıklarını kaydediyor.

Hüseyin Kabakçı
Pepsi Frito Lay Zirai Üretim Müdürü

Çözüm, Sözleşmeli Çiftçilikte

"Türkiye'de tarımla gıda sanayiinin entegrasyonu yok. Yani gıda sanayii hammaddesini alacağı zaman sözleşmeli yapması gerekiyor. Hollanda'da yüzde 60-65 oranında sözleşmeli çiftçilik yapılıyor. Çünkü ona uygun sanayii var. Bizim kendi kullandığımız hammadde olan patates için sözleşmeli çiftçilik oranı yüzde 2. Sözleşmeli çiftçilik yönteminde çiftçi başından ürün fiyatının ne olacağını ve kime satacağını biliyor, elinde kalacağı korkusunu yaşamıyor, planını bir yıl önceden yapabiliyor. Türkiye'de çiftçi ekim yapacağı zaman kara kara ne ekeceğini düşünüyor. Kararını da bir önceki senenin ürün fiyatlarına göre veriyor. Komşusunun ne ekip ne kadar kazandığına bakarak kararını netleştiriyor. Bundan dolayı da bir yıl ürün çok oluyor, elde kalıyor, başka bir yılda da az oluyor, sıkıntı yaşanıyor.

Sözleşmeli çiftçilik, hem üretici için, hem de onu kullanan sanayici için avantajlı. Biz de neyi ne kadar alacağımızı ve ne kadar ödeyeceğimizi başından bilmek istiyoruz.

Gıda sanayii geliştikçe Türkiye'de de bu sistem oturacak. Zaten başka türlü de olmaz. Makarnacılar da şu anda sözleşmeli çiftçilikle üretim yapıyorlar. Bunun bir de kültürel altyapısı var. Diyelim siz çiftçiyle 300 bine anlaşmışsınız. Yıl sonunda ürün az çıktığında fiyatlar 350 bine çıkıyor ve çiftçi zarar ettiği düşüncesine kapılıyor. Oysa baştan maliyet unsurlarını iyi hesaplayıp ona göre bir anlaşma yapsa, böyle durumlar yaşanmaz.

Pepsi firması olan Frito Lay, bütün ülkelerde sözleşmeli çiftçilik yöntemiyle çalışıyor.

Yeni çıkan sözleşmeli çiftçilik kanununun başarılı olabilmesi için devletin tarafları koruyucu hakem konumunda olması gerekir. Kim sorumluluklarından kaçınıyorsa onun takipçisi olması, ortamı sağlaması lazım."

Mustafa Karbıyık

Karadeniz, 'Bodur Meyve Bahçesi'ne Dönüşecek

Mustafa Karabıyık öncülüğünde 29 girişimcinin iştirakiyle kurulan Samsun Meyvecilik A.Ş., başta Çarşamba ve Bafra ovası olmak üzere, Karadeniz bölgesini "Bodur Meyve Bahçesi"ne dönüştürecek. İtalya'daki PO ovasından esinlenilerek dikilen bodur meyve ağaçları, dikildikten 18 ay sonra meyve veriyor ve normalinden 4 kat daha verimli oluyor.

Mustafa Karabıyık, Karadeniz'i, "**Bodur Meyve Bahçesi**"ne dönüştürecek Samsun Meyvecilik A.Ş. (SAMMEY) girişiminin öncülerinden. 1990'dan beri Kare Mobilya isimli şirketiyle Samsun'da modüler mobilya üreten Mustafa Karabıyık, aslen Amasyalı ve meyveci bir aileden geliyor. Yaklaşık 55 yıldır meyvecilik işini sürdüren ailesinin küçük bahçesini bir laboratuar gibi kullanarak değişik türler deneyen Mustafa Karabıyık, meyvecilikte gördüğü potansiyeli değerlendirmek üzere farklı alanlarda yatırımı olan 29 işadamını ikna ederek SAMMEY'i kurmuş. Başta Çarşamba ve Bafra ovası olmak üzere Karadeniz'i, "**Bodur Meyve Bahçesi**"ne dönüştürecek girişimle ilgili detayları Mustafa Karabıyık'tan aldık:

Önce sizi tanıyalım...

Şu anda modüler mobilya üretiyoruz. Ancak bundan önceki işimiz meyvecilik. 1953 Amasya doğumluyum. Aynı yıl dedem Samsun'a giderek orada meyvecilik yok iken meyve üreticiliğine başlamış. İlk önce şeftali ile başlamış, daha sonra elma, armut gibi her tür meyve işine girmiş. Ticari meyvecilik yapıyorduk, fakat yerimiz dardı. Toplam alan 20 dönüm olduğu için bütün aileye yetmeyeceğini düşünerek önce oto alım-satım piyasasına girdik ve bu işi yaklaşık 15 yıl yaptık. 1990'dan sonra da mobilya sektörüne yatırım yaptık. Meyve bahçemiz devam ederken mobilyacılığı da sürdürdük. Fakat meyvecilikte daha iyi verim alabilmek için arazinin büyük olması gerekiyor.

SAMMEY hakkında bilgi alabilir miyiz?

3 yıl MÜSİAD Samsun Şube başkanlığını yürüttüm. Halen yönetim kurulu üyeliğini sürdürüyorum. Çevremdeki insanları meyvecilik konusuna yatırım için teşvik ettim. Bu fikrime ilgi duyan 29 arkadaşla birlikte SAMMEY (Samsun Meyvecilik A.Ş.) adıyla ortak bir şirket kurduk. 1.5 trilyon sermayeli şirketimiz 2004'ün onuncu ayın-

Mustafa Karabıyık; **"Bizim amacımız meyvecilik yapmak değil, meyveciliğin hâmiliğini üstlenmek.** Diğer bir ifadeyle köylünün ürününü alıp işleyerek yurtdışına pazarlamak. Çünkü köylü üretir, pazarlayamadığı için ürünü parasal değerini bulamaz. Tüccar onu alır, sınıflandırır, ambalajlar ve parasını kazanır. İşte biz onların ürününü değerlendirmek istiyoruz."

da kuruldu.

Samsun'da Milli Emlak'a ait iki tane atıl duran arazi vardı. Bunlardan biri 895 dönümdü. Bu arazinin taban suyunun bulunmadığını ve burada meyveciliğin daha iyi olacağını üniversiteye yaptırdığımız fizibilite raporlarıyla tespit ettik. Bununla birlikte toprak analizlerini yaptırdık ve iklim şartlarını öğrendik. Burayı işleyebilmek için Mille Emlak'a başvurduk.

Hükümetimiz de tarımı desteklediği için kiralama yöntemiyle bize tahsis edilecek bu arazide bodur meyvecilik yapacağız. Bodur meyvecilik; Ege, Akdeniz ve Marmara bölgesinde yavaş yavaş gelişiyor, fakat Karadeniz'de bodur meyvecilik henüz başlamadı.

Ben kendi meyve bahçemdeki 6 dönümlük elma ve armut olan kısmı bozarak 700 adet nektari diktim, arkadaşlar da gördü. Komşularım, 'Meyve veren ağacı sökme' diye karşı çıktılar, fakat ben inanıyorum ki, 18 ay sonra meyve alacağım. Hem de daha verimli ve kaliteli olarak. Böylelikle sökümle kaybedilen ürünü telafi edeceğim. Yeni şirketin de öncülüğünü yapıyorum.

SAMMEY adına kiralayacağımız arazide de bordur elma, armut, Japon eriği, nektari, şeftali ve kiraz yetiştireceğiz. Ürettiğimiz ürünlerin tamamını yurtdışına pazarlamayı düşünüyoruz. Şu anda pazarlama şirketimizi kurmak üzereyiz. Soğuk hava deposu olan entegre bir tesis yapacağız. Yani salça fabrikasından turşusuna, elma soğuk hava deposundan şoklamasına kadar tamamen entegre olacak. İç piyasadan da talep gelirse cevap vereceğiz, fakat bizim asıl hedef pazarımız yurtdışı. Bizim hayalimizdeki bu entegre tesis, kiralayacağımız 895 dönüme endeksli değil. Biz Bafra ve Çarşamba ovasına hakim olmak, oralara meyveciliği aşılamak istiyoruz. Köylü bizi görsün, bizim meyvemizi yesin, bahçemizde gezsin, ne kadar ürün aldığımızı görsün ki biz o köylüyü teşvik edelim. Köylüye anlatmakla teşvik edemiyoruz.

Bizim amacımız meyvecilik yapmak değil, meyveciliğin hâmiliğini üstlenmek. Diğer bir ifadeyle meyve tarımını bölgeye öğretmek, onlar için okul vazifesi görmek. Onların ürününü alıp işleyerek yurtdışına pazarlamak. Çünkü köylü üretir, pazarlayamadığı için ürünü parasal değerini bulamaz. Tüccar onu alır, sınıflandırır, ambalajlar ve parasını kazanır. İşte biz onların ürününü değerlendirmek istiyoruz. Bununla birlikte bize ortak olmak isteyenleri de bu tesislerimize ortak yapmaya hazırız. Hem şirketin hissesine ortak olsun, hem de ürettiği malı getirip bize satarak ortak olsun. **Bunun örnekleri İtalya'da var. Daha önceden bir ekiple İtalya'ya gittik ve PO ovasında meyve bahçelerini gezdik**. 1500-2000 kişi birlikte kooperatif kurmuşlar. Bölgenin meyvesini alıp paketliyorlar, soğuk hava depolarında saklıyorlar, işliyorlar ve pazarlıyorlar. Bu sistemde köylü iki defa para kazanıyor. Birincisi, ürettiğini kooperatife satarak, ikincisini de ortak olduğu kooperatifin satışlarından kazanıyor. Dolayısıyla aynı sistemi Samsun'a getirip kurmaya çalışıyoruz. Bu 29 ortağımızın hiçbirisi tarımı ve meyveciliği bilmiyor. Her birisi farklı sektörlerde faaliyette bulunan işadamı. Meyveciliği aile işinden bilen tek benim. Arkadaşlarımızda bana güvendiler ve böyle bir işe başladık.

Bodur meyve ağaçlarının verim durumu nedir?

Elmadan bahsedeyim. Elmadan bir dönüme 350 tane fidan dikilebiliyor. En büyük özelliği, meyvenin yerden toplanması. Ağaç büyümediği için insan boyunda kalıyor ve işçiliği kolay. Dikildikten 18 ay sonra bir hektardan 1 ton elma alınabiliyor. Verim yüksek olduğu için kendini çok kısa sürede amorti ediyor. Yani 3., 4. seneden sonra elmayı toplamakla bitiremiyorsunuz. Yetiştiğinde, yani 5. sene bir hektara 8 ton elma veriyor. Bizim eski elmalarda ise bir dönüme en fazla iki ton alabiliyorduk. 2 tona karşılık 8 ton ürün alacağız, hem de aynı işçilikle.

Hayvancılık Organize Oluyor

Her biri farklı alanda faaliyette bulunan 30 Erzurumlu girişimci tarafından kurulan EGES A.Ş., bölgede hayvancılık için model olacak tesisler oluşturmayı planlıyor. Bolvadin'de çalışmaları sürdürülen, 'Organize Hayvancılık Bölgesi' projesiyle ise ilçedeki hayvancılığın bir bölgede toplanması ve verimliliğin artırılması hedefleniyor.

Dadaşlar diyarı Erzurum, bölge hayvancılığı için önemli bir girişimin merkezi oluyor. Uzun yıllar inşaat sektöründe faaliyette bulunan, fakat hayvancılık üzerine de yatırımı olan Durmuş Akpınar'ın öncülüğünde biraraya gelen dadaşlar, Entegre Gıda Et ve Süt Sanayii A.Ş. (EGES A.Ş.) adlı şirket çatısı altında güçbirliği yaptı. Bölge insanına model olacak bir hayvancılık tesisi kurmayı planlayan EGES A.Ş., bölgedeki köylülerin sütlerini de işleyerek pazarlama hedefinde. Konuyla ilgili detayları, girişimin öncüsü Durmuş Akpınar'dan aldı:

EGES'i kurma gerekçeniz neydi?

Her ne kadar kitaplarda Doğu Anadolu için geçim kaynağı olarak tarım ve hayvancılık yazıyorsa da bu artık böyle değil. Maalesef tarım ve hayvancılık konusunda bölgemiz çok geride kalmış durumda. Bunun da nedeni, çağa ayak uyduramamak. Mesela, Doğu Anadolu bölgesinde bir hayvandan alınan yıllık süt miktarı yerli ırklarda 650 ila 750 litre arasındadır. Avrupa ülkelerinde ve ülkemizin batısında ise süt ırkı ineklerden alınan yıllık süt miktarı, ortalama olarak 6-7 tondan başlayıp 12 tona kadar çıkmaktadır. Hayvancılıkla ilgili işletmelerin girdi maliyetlerinin yüzde 70'ini yem bitkileri oluşturuyor. Yemek bitkileri açısından ise Doğu Anadolu bölgesi ve Erzurum çevresi, Türkiye'nin değil, dünyanın en ideal yerlerinden birisidir. Yine bir örnek vereyim, 2004 yılı Haziran ayında yoncanın Bursa'daki fiyatı 500 bin TL iken Erzurum'da 125 TL idi. Bunun dışında bölgemizde daha önceden yapılmış, fakat kapatılmış olan 60'a yakın atıl durumda mandıra var. Bunlar ya tamamen kapalı, veya yılın büyük bir bölümü kapalı durumda. Sebebi de sütün yeteri kadar olmayışı. Çünkü yerli ırklardan ancak yılın 2-2.5 ayı satılabilecek kadar süt alınabiliyor. Verimli ırklarda ise 10 ay alınabiliyor. İşte bizim gerekçemiz, varolan bu potansiyeli değerlendirme isteğidir.

Durmuş Akpınar (Ortada) öncülüğünde bir araya gelerek EGES A.Ş.'yi kuran Erzurumlular, bölge hayvancılığını ayağa kaldırmayı planlıyorlar.

Projenizin kapsamı nedir?

Fizibilitesini yaptığımız işletme, örnek bir model olacak. Örnek işletmemizde yaklaşık 200 baş hayvan olacak, böylelikle kuracağımız süt fabrikasında işleyeceğimiz hammadde olan sütü kendimiz üreteceğiz. Birinci amacımız bu. İkinci olarak bölgemizdeki köylülere örnek olmak. Onların 20 ile 30 baş hayvandan az olmamak üzere sağdıkları süt doğrudan soğutma tanklarına alınacak, buradan da kuracağımız işletme satın alacak. Şu anda süt inekçiliği tesisimizi kurduk. Bursa'dan aldığımız inekleri bölgemize getirdik. Çünkü önce hammaddenin tedarik edilmesi gerekiyor. Şimdi de süt işleme tesisini de kuruyoruz.

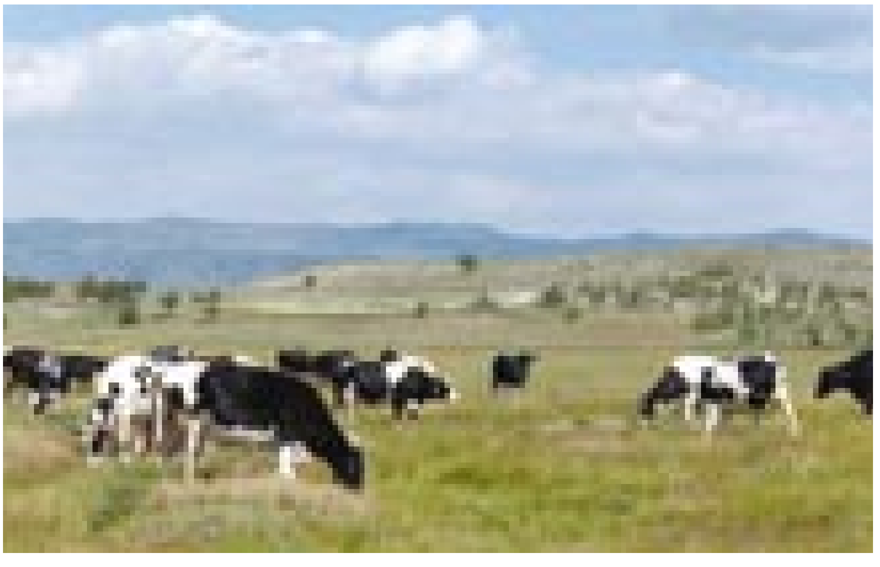
Bu örnek olayını biraz açmakta fayda var. Şimdiye kadar devlet, sağlık kontrolünü gerektiği gibi yapmadan köylülere üçer, beşer tane süt ineği dağıtmış, fakat köylüler bakımını usulüne uygun olarak yapamadığı için hayvanlar telef olmuş. Bütün bu yanlışlıklar sonunda bölgemizde, 'Bu bölgede bu hayvanlar yaşamıyor' şeklinde bir inanç oluşmuş. İşte biz, öncelikle bu inancın yanlışlığını ortaya koymak istiyoruz. İkinci olarak onların etlerini, sütlerini satın alarak pazar sıkıntılarını ortadan kaldırma amacındayız. Bütün üniteleri tamamlandığında hayvancılık konusunda entegre bir tesis olacak bu projemizi Erzurum'daki işadamlarına anlattık ve 11'i MÜSİAD üyesi olmak üzere toplam 30 girişimcinin katılımıyla EGES A.Ş. adlı şirketimizi kurduk. Açılımı da; Entegre

Gıda Et ve Süt Sanayii A.Ş. Pasinler ilçesindeki eski tütün fabrikası, 670 dönüm arazisiyle 5084 sayılı kanun çerçevesinde şirketimize tahsis edildi. Şu anda tarlaların ekimi yapıldı ve şirket faaliyetine başladı.

İkinci amacımız ise bölgedeki hayvancılığı canlandırmak. Eğer bölge köylüsü ürettiği sütü satabilecek pazarı bulursa o işi yapar. İşte pazarı EGES A.Ş. oluşturacak. İşlenen sütlerle, peynir ve yoğurt gibi süt ürünleri üretilecek. Bu ürünler de hem yurtiçine, hem de yurtdışına pazarlanacak.

Gerçeği Ortaya Çıkaran Açıklama

5084 sayılı kanun çerçevesinde EGES A.Ş.'ye tahsis edilen araziyle ilgili olarak geçtiğimiz günlerde Çöğender köyü halkının bazı protestoları oldu ve birtakım köşe yazarları konuyla ilgili spekülatif yazılar yazdı. Bu gelişmelerle her kesin kafası karışmışken, yetkili mercii olan Erzurum Valiliği'nden konuyla ilgili bir açıklama geldi. Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nce yapılan açıklamada, Pasinler İlçesinde bulunan Tekel Sigara Fabrikasının EGES A.Ş.'ye 5084 Sayılı Teşvik Yasası Hükümlerine göre tahsisi ile ilgili olarak, eksik bilgiye dayalı ve yanlış yayınlar yapıldığı belirtildi. Çöğender köyü halkının basın yayın organları aracılığıyla ortaya koyduğu tepkilerin de gerçeği yansıtmadığı vurgulanan açıklamada şu görüşlere yer verildi; "Bahse konu taşınmaz 5084 sayılı yasaya göre 300 Büyükbaş Hayvanlık Besi Çiftliği kurulmak ve kanuna göre 5 yıl süreyle en az 20 işçi çalıştırılmak üzere ve bu sürede satılmamak, devredilmemek ve başkasına kiralanmamak, tahsis amacına aykırı kullanılmamak kaydıyla ilimizde faaliyet gösteren EGES A.Ş.'ye Valiliğimizdeki ilgili komisyonun, 25.02.2005 tarihli kararıyla tahsis edilmek üzere Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'ne bildirilmiştir. 5084 sayılı yasada yer alan; 'Vaat edilen yatırımlar yapılmaz ise, taşınmazın ihtara, mahkeme kararına gerek olmaksızın üzerinde talipli tarafından yapılan yatırımlarla birlikte tekrar hazineye intikali sağlanacaktır' hükmü gereğince şirket yetkililerine gerekli yazılı tebligat yapılmış olup, böyle bir durumda yasal gereği yapılacaktır. Tahsisi yapılan EGES A.Ş.'nin 2 milyon YTL kayıtlı sermayesi olup, 20 ortağından 4 tanesi Çöğender Köyü halkından, diğerleri ise Pasinler ve Erzurum halkından olup, bu şahıslar Ticaret, Sanayi ve Hayvancılık işleri ile uğraşan kişilerdir."

Dr. Ahmet Helvacı

Bolvadin'e Organize Hayvancılık Bölgesi

Afyonkarahisar'a bağlı Bolvadin'de de hayvancılığın geliştirilmesine yönelik örnek bir proje hayata geçiriliyor. Çobanlar yolu mevkiinde 25 milyon metrekarelik bir alanda kurulması öngörülen projeyle Bolvadin'deki hayvancılık faaliyetlerinin bir bölgede toplanması hedefleniyor. İlçedeki mülki erkan, özel sektör temsilcileri ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği ile başlatılan projenin teknik çalışmaları Bolvadin Belediyesi ve ilçe Tarım Müdürlüğü tarafından yürütülüyor. Projenin değişik bakanlıklara taalluk eden yönleri bulunması nedeniyle yoğun bürokratik süreçlerden geçtiğine dikkat çeken Bolvadin Belediyesi'nin vizyoner başkanı Dr. Ahmet Helvacı, "Biz bu süreçleri ilçemiz kaymakamının, Afyonkarahisar valisinin ve milletvekilimiz Ahmet Koca'nın özverili katkılarıyla kısa sürede geçtik. Bu projeyle birlikte ilçedeki bütün hayvancılık faaliyetleri bir bölgede toplanacağı için temizlik işleri daha kolay olacak. Öte yandan hayvancılık ilçemizde hali hazırda zaten yapıla gelen bir faaliyet. Geleneksel olarak yapılan biz bu sektörü, organize hale getirerek verimliliği ve kârlılığı artıracağız" diye konuştu.

Bolvadin'i dönüştürecek girişimlere imza atan Dr. Ahmet Helvacı, ilçedeki ticari hayatı geliştirmek ve şehir merkezini rahatlatmak için, 'Ticaret Bölgesi Projesi'ni, tarihi ve kültürel değerleri koruma altına alarak sürekliliği sağlamak için de, 'Çarşı Merkezi Projesi'ni hayata geçiriyor. Kısacası Bolvadin'i bütün yönleriyle yeniden tasarlıyor, şekillendiriyor.

Eczacılıktan Kazandı

Hormonsuz Domates Üretimine Yatırdı

Mustafa Çalışkan

Adana'da eczacılık yapan Mustafa Çalışkan, 300 dolarlık bir yatırımla kurduğu serada hormonsuz domates üretimi yapıyor. Çalışkan'ın topraksız sera ortamında ürettiği domatesler, normal üretilenlerden 3 kat daha pahalı. Ekimden 3 ay sonra ürün alınabildiğini ve sene boyunca hasatın sürdüğünü belirten Çalışkan, hedeflerinin ihracat olduğunu söyledi.

Mustafa Çalışkan'ın asıl mesleği eczacılık, fakat o şimdi bir tarım yatırımcısı. 300 bin dolarlık bir yatırımla Adana'da kurduğu serada hormonsuz domates üretim yapan Mustafa Çalışkan, tarım sektöründe yaşanan değişime güzel bir örnek. Köken olarak tarım sektöründen gelmeyen Çalışkan, topraksız ortamda hormonsuz tarım üretimiyle hem tarıma yeni bir ufuk kazandırdı, hem de girişimcilere yeni yatırım fırsatlarının nerede olduğunu gösterdi. Konuyla ilgili detayları Mustafa Çalışkan'a sorduk:

Yatırım için neden tarım sektörünü tercih ettiniz?

Esasında ben bir eczacıyım. Böyle bir yatırım yapmak, MÜSİAD'ın bize kazandırdığı vizyon sayesinde oldu. Ben 1993'ten beri MÜSİAD Adana Şubesi üyesiyim. Bu sayede değişik sektörleri ve bu sektörlerden insanları tanıma imkânı buldum, farklı iş fırsatlarını gözlemledim. Bir de MÜSİAD Adana Şubesi'nde organik tarım gibi yeni yatırım alanları konusunda eğitimler yapmamız da bize yeni bir ufuk kazandırdı. Geçtiğimiz yıl organik tarım konusunda bir arkadaş bize bir proje sununca, konu bize sıcak geldi. Çünkü Adana, verimli topraklarına ve uygun iklimine karşın ne yazık ki tarımı profesyonel ölçekte yapmıyor. Proje bize gelince üzerinde çalıştık ve modern bir sera kurduk. Bu çalışmamızın, yöre çiftçisinin önünü açacağını düşünüyoruz. Şimdiden her gün çok sayıda üretici gelerek bizden bilgi alıyor.

Verim ve hasat durumu nasıl?

Türkiye'de 200-250 bin dönüm civarında normal topraklı sera var. Ama bizim kurduğumuz sera 1000 dönüm civarında. Yani topraksız ortamda hormonsuz üretim yapıyoruz ve daha çok domates yetiştiriyoruz. Bu tarz seralardan Türkiye'de henüz çok fazla yok. Avrupa'da en fazla İspanya'da olduğu söyleniyor ki, bu ülkede 140 bin dönüm civarında topraksız sera olduğu belirtiliyor. Eylül'de sezon başlıyor ve bir bitki 3 ay içinde ürün veriyor ve Haziran sonuna kadar hasat yapıyorsunuz. Gelişmesi, önü açık bir sektör. Fakat bu bir sanayi yatırımı olmasına rağmen devlet bunu sanayi yatırımı olarak değil de, tarım yatırımı olarak görüyor. Dolayısıyla sanayicilerin aldığı KOBİ desteklerinden faydalanılamıyor. Biz 300 bin dolar civarında yatırım yaptık. Eğer bu tür yatırımlar sanayi yatırımı olarak değerlendirilirse önü daha da açılır. Çünkü Türkiye'de tarıma verilen destekler çiftçiye yönelik.

Potansiyel nedir?

Türkiye'de konuyla ilgili know-how ve altyapı var. Bu sektörün geleceğine inanıyoruz. Yakın gelecekte Türkiye piyasasında da tarlada hormonlu yetiştirilen domatesler olmayacak. Zaten AB de o şekilde yetişen domatesleri yasaklıyor. Bizim 1 kg'da ihracat fiyatımız 1 avro dolayında. Normal domatesin halden çıkış fiyatı ise 500-700 civarında. Bizim ürünün haldeki satış fiyatı ise 2 milyon YTL seviyesinde. Yani bizim ürettiğimizle normal arasında iki kata yakın fiyat farkı var.

Metiner SEZER
metiner.sezer@tg.com.tr

Tarımda Neden Bu Hâle Düştük?

Türkiye, çiftçi kavramını göz ardı etti bir kere. Çiftçi olmak yerine, köylü kalmayı tercih etmek; ülkenin bugünlere gelmesinde çok önemli bir rol oynadı. Köylü, “Azıcık aşım, ağrısız başım” dedi. Siyasetçi ise köylüyü kendisi için önemli bir oy potansiyeli görmekten ileri gitmedi.

Türkiye'de su var, toprak var, makine var, iklim de müsait ama bu koca ülke tarım yapamıyor! Neden acaba? Hem de geçmişte kendi kendine yeten ender ülkelerden birisi olmasına rağmen yapamıyor bunu. Bunun birçok sebebi var aslında. Türkiye, çiftçi kavramını göz ardı etti bir kere. Çiftçi olmak yerine köylü kalmayı tercih etmek; ülkenin bugünlere gelmesinde çok önemli rol oynadı. Köylü, “Azıcık aşım, ağrısız başım” dedi. Siyasetçi ise köylüyü kendisi için önemli bir oy potansiyeli görmekten ileri gitmedi. Tâ ki, iletişim imkânlarının yaygınlaşmasına kadar sürdü bu. Artan iletişim ve televizyonların şehirde olup bitenleri anında köye kadar taşıması sonucu köylü Ahmet Efendinin dünyası yıkıldı. Birdenbire karşısına çıkan tüketim mallarını görüp şok oldu. Köylü Ahmet Efendi, şimdi beyaz eşya almak istiyor. Kapısında otomobil, evinde klima da istiyor. İstiyor da, nasıl karşılayacak bütün bunları? Kendi ürettiğini satıp şehirde üretilen bu sanayi ürünlerini satın almasına imkân yok! Ahmet Efendi şaşkın, çaresiz ve ümitsiz. Nasıl ümitsiz olmasın ki? Bir evlek yere domates ekse de olmuyor, fındık, fıstık ekse de Olmuyor. Olmuyor!.. Ahmet Efendinin kendi gayretiyle olacak bir şey değil bu zaten. Bu iş için ülke genelinde politikalar geliştirmek lazım.

Türkiye coğrafyasına kuşbakışı bakan her kişi, çok verimli toprakların olduğunu görüyor. Uçsuz bucaksız kumlu toprağı da var; kumlu, kireçli, humuslu, tınlı toprağı da... Akarsuları ise düşman çatlatacak kadar bol. Gürül gürül akıyor hepsi de. Fakat, aşağı inip ayakları yere değdiği an karşılaştığı acı gerçekler moralini bozuyor o kişinin. Yukarıdan bir bütün gibi görünen o güzelim tarla, veraset yüzünden paramparça olup tarım dışı kalmış. Önce bu bölünmüşlüğün ortadan kaldırılması ve o tarlaların yekpare olarak kullanılır hale getirilmesi lazım. Ama hepsinden önce Türkiye'nin, "Tarım envanteri"nin çıkarılması gerekiyor. Hem de hemen yapmak lazım bunu. Çünkü, tarım salt toprağı ekip tohumu atmakla sınırlı bir endüstri olmaktan çıkalı seneler oldu. Hatta asırlar... Tarım bizim sandığımızdan çok daha ciddi bir endüstri. Tarım envanterini çıkarmakla, Türkiye, dünya konjonktürü içinde kendi yerini görecek her şeyden önce. Hangi ürünlerin rekabet gücü var, hangi ürünü dışarıdan satın almak daha ekonomik, hangi ürünü hangi bölgede ekmek lazım? Bütün bu soruların cevabını, tarım envanteri olmadan vermek mümkün değil. Hakeza, tarımda kullanılacak olan tohum, gübre ve ilaç ne olmalı? Bunlar, toprağın cinsi, mineral yapısı, yorgunluğu veya diriliği bilinmeden anlaşılamaz ki!.. Ne üretiyorsanız üretin, o ürünün ucuz olması gerekiyor artık. Tarım için de geçerli bu. Hem kaliteli, hem de ucuz olması lazım. Bunu ancak, doğru tarım politikalarıyla sağlamak mümkün. Değilse, ele geçen; sadece, tarıma yatırım yapan işletmenin veya onu sübvanse eden devletin iflas etmesinden başka bir şey olmaz.

Öncelikle Türkiye'nin, "Tarım envanteri"nin çıkarılması gerekiyor. Hem de hemen yapmak lazım bunu. Hangi ürünlerin rekabet gücü var, hangi ürünü dışarıdan satın almak daha ekonomik, hangi ürünü hangi bölgede ekmek lazım? Bütün bu soruların cevabını, tarım envanteri olmadan vermek mümkün değil.

Küçük toprak parçaları üzerinde tarım yapan kişi veya işletmenin teknik araçları kullanması da, teknolojik imkânlardan istifade etmesi de mümkün değil. O kişi veya kurumun çağın icabı olan bu değerleri kullanabilmesi için önce sermaye yapısının güçlendirilmesi, ardından da o sermayeye uygun genişlikte bir toprak parçasına kavuşturulması lazım. Bu, satın almayla da olur, kiralamayla da... Yeni tarım alanları açmak da mümkün tabii. Ama mutlaka büyük alanlarda tarım yapmak gerekiyor artık.

Ayrıca ulaştırmanın getirdiği maliyet unsuru da çok önemli. Gübre fabrikalarının üretim yerine yakınlığı ne kadar zaruretse; üretim mahallinin tüketiciye yakınlığı da o kadar gerekli. Ayrıca, entegre tesislerin devreye sokulabilmesi için de bu projelerin bir an önce devreye sokulması şart.

AB üyeliği için müzakerelerin başlamak üzere olduğu şu dönemde Türkiye'den, köylerde yaşayan 20 milyon kişiden 13 milyonunu şehre taşıması isteniyor. Tarım ve sanayi bölgelerinin acilen birbirinden ayrılmasını da gündeme getiriyor bu durum.

Türkiye'nin işi zor ama halledilemez değil bu meselelerin hiçbirisi. Yeter ki, azimle problemlerin üzerine gidilsin. Türkiye'de artık tarım da dahil hiçbir endüstriyi, kayıt dışında bırakmak prim yapmıyor. Bu yanlış, Türkiye'nin doğrudan ayrılmasına, verimliliğinin düşmesine, rekabet imkânlarını kaybetmesine sebep oldu. Hızla, hem sanayi, hem tarım envanteri çıkarılır ve elde edilen veriler süratle değerlendirilirse; Türkiye'nin tarımda da çok iyi bir yere geleceğini söylemek için çok fazla bilgiye gerek yok. Türkiye'nin bu reformu gerçekleştirmesinde, iş makineleri ve traktör sanayiinde çok iyi bir konumda olmasının da mutlaka önemli rolü olacaktır.

Ali Ekber YILDIRIM
aey@dunya.com

Tarım Ülkesi Türkiye, Nasıl Dışa Bağımlı Hâle Geldi?

Türkiye, 1980 yılına kadar ihracatının yüzde 80'nini tarım ürünlerinden sağlarken, bugün bu oran yüzde 10'nun altındadır. Tarım sektörü ihracatı 1980- 2004 döneminde yaklaşık 3 kat artarak 6 milyar dolar seviyesine yükseldi. Oysa aynı dönemde tarım ürünleri ithalatı 50 milyon dolardan, 6 milyar dolara yükseldi. Öyle ki, bazı yıllar tarım ürünleri ithalatı ihracattan fazla oldu.

İnsanlık tarihi, 21. yüzyılda çok büyük bir çelişkiyi yaşıyor. Bir tarafta 800 milyon insan açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalırken, diğer tarafta elindeki gıda stoklarını ucuz fiyatla piyasaya sürerek bir çok ülkede üretim yapmayı engelleyen ülkeler var. Gıda üretiminde ve dağıtımındaki bu dengesizlik, adaletsizlik, tarımın önemini her geçen gün biraz daha artırıyor. Bir çok ülke tarımın bu stratejik önemini dikkate alarak politikalarını ve stratejilerini belirliyor.

Bu süreç yaşanırken Türkiye, sahip olduğu tarımsal potansiyelin farkında olmadan tarım ülkesi olmayı bir "Ayıp" veya "Utanılacak" bir durum olarak görüyor.

Türkiye'nin Tarım Ürünleri Dış Ticareti (bin dolar)

Yıl	İhracat	İthalat
2000	3.855	4.156
2001	4.348	3.079
2002	4.052	3.994
2003	5.257	5.264
2004	6.501	6.059
2005*	1.829	1.522

* Ocak-Mart dönemi

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

Yıllarını "Tarım ülkesi mi, sanayi ülkesi mi?" tartışmalarıyla kaybeden Türkiye, ekonomik göstergeler itibari ile tarım ülkesi olduğunu gösteriyor. Bu utanılacak bir durum değil, aksine gurur duyulacak ve sevinilecek bir durum. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) da Türkiye'yi tarım ülkesi olarak nitelendiriyor. OECD'ye göre, Türkiye'nin tarım, orman ve balıkçılık sektöründeki istihdam oranı yüzde 35.6 iken, teşkilat üyesi diğer 14 ülkenin ortalaması yüzde 6.7 seviyesinde. Bu veriye dayanarak OECD, Türkiye'yi bir tarım ülkesi olarak tanımlıyor.

Ancak, tarım ülkesi olmak yetmiyor. Dünya piyasalarına hükmetmeniz gerekiyor. Çünkü, son yıllarda bir çok alana damgasını vuran yeni dünya düzeni anlayışı tarımda da yeni tarım politikaları olarak karşımıza çıktı. Bizi "Avrupa'nın manavı, bahçıvanı" olarak görenler yeni dünya düzeninin yeni tarım politikaları çerçevesinde bu rolü bizden almaya başladılar. Yıllarca bizim gibi ülkelerde temel tarım girdilerini; yani ilaç, gübre ve tohumu sağlayan çok uluslu firmalar, artık üretimi de kendi ellerinde tutmak istiyorlar. Bunun için "Siz üretmeyin, sizin maliyetleriniz çok yüksek ve bizde çok miktarda ürün var" diyerek Türkiye gibi bir tarım ülkesini dahi ithalatla boğuyorlar.

Böyle bir dönemde, Türkiye tarımı çok zorlu bir süreci yaşıyor. Bir çok alanda yaşanan değişimin tarımda da yaşanılması kaçınılmaz olarak önümüzde duruyor. Bugün tarım ve hayvancılık sektöründe sağlıklı bir politikadan ve stratejiden söz etmek pek de mümkün değil. Bu eksiklik sadece bugünün sorunu değil.

Yakın bir geçmişe kadar bizi "Avrupa'nın manavı, bahçıvanı" olarak görenler, yeni dünya düzeninin yeni tarım politikaları çerçevesinde bu rolü bizden almaya başladılar. Üretimi kendi tekellerinde tutmak isteyen çok uluslu şirketler, "Siz üretmeyin, sizin maliyetleriniz çok yüksek ve bizde çok miktarda ürün var" diyerek , Türkiye gibi bir tarım ülkesini dahi ithalâtla mecbur ediyorlar.

Cumhuriyetin kuruluşundan önce Mus-

tafa Kemal Atatürk'ün direktifi ile İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi, sanayi, tarım ve diğer sektörlere yönelik uzun vadeli temel politikaları belirlemişti. Savaştan savaşa koşan ancak tarımı bilmeyen köylü ağırlıklı nüfusu "Ülkenin gerçek sahibi ve efendisi, hakiki üretici olan köylüdür" ilkesi ile tarımda bir devrim başlatan Atatürk, 1929 Dünya Buhranı'na rağmen bu dönemde tarımda çok büyük atılımlar gerçekleştirmiş ve bir çok temel kurumun faaliyete geçmesini sağlamıştı. Atatürk döneminden sonra tutarlı ve uzun vadeli bir tarım politikasının uygulandığını söylemek zor.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak tarımda elbette bazı gelişmeler kaydedildi. Ancak, Avrupa Birliği'nin 1962'den beri uyguladığı ortak tarım politikası gibi sistemli bir politika Türkiye'de hiç uygulanmadı. Bu nedenle bir çok altyapı sorunu çözülemedi ve sağlıklı bir tarımsal yapı oluşturulamadı. Bütün bunların sonucu olarak, Türkiye, 21.yüzyıla tarım sorununu çözemeyen bir ülke olarak girdi. Tarım sorununu çözemeyen Türkiye, şimdi dünya rekabeti ile karşı karşıya. Bazı ürünlerde üretimdeki verimliliği dünya ortalamasının üzerinde olmasına karşın, maliyetlerinin çok yüksek olması, pazara yönelik üretim yapılmaması nedeniyle üretici ürettiği ürünü satamaz hale geldi.

Tarım Çok mu Destekleniyor?

Türkiye'de tarımın hep çok desteklendiği söylenir. Eski Tarım ve Köyişleri Bakanı Prof.Dr. Sami Güçlü'nün açıklamalarına göre, Türkiye'nin rekabet etmeye çalıştığı Avrupa Birliği'nde hektar başına verilen tarımsal destek, Türkiye'nin 4.5 katı daha fazla. Türkiye'de hektar başına destek, 2003 rakamları ile 98 dolar, Avrupa Birliği'nde ise 441 dolar. Toplam desteklere bakıldığında Avrupa Birliği yılda üreticisine yaklaşık 50 milyar Euro,Türkiye ise 2 milyar Euro destek verebilmektedir.

Tarım Önemini Yitiriyor mu?

Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı azalmasına karşın,Türkiye nüfusunun yüzde 35'i kırsal kesimde yaşıyor. 1920'li yıllarda tarım sektörünün GSMH içindeki payı yüzde 45 seviyesindeyken bugün yüzde 11 seviyelerinde. Bu düşüş tarım sektörünün önemsiz olduğu anlamına gelmiyor. Sanayiye hammadde temin eden, ülke nüfusunun sağlıklı ve güvenli beslenmesi için tarımın önemi daha da büyüdü.Ancak, bu önemin değer kazanması için tarımsal potansiyelin değerlendirilmesi gerekiyor.Bu yapılamadığı sürece tarımda istenilen atılımları gerçekleştirmek çok güç. Bugün ülke ekonomisi büyürken tarım küçülüyor. Tarım ürünleri ithalatı,ihracattan çok daha hızlı artıyor.

Dış Ticaretteki Gelişme

Türkiye, 1980 yılına kadar ihracatının yüzde 80'nini tarım ürünlerinden sağlarken bugün bu oran yüzde 10'nun altındadır. Tarım sektörü ihracatı 1980- 2004 döneminde yaklaşık olarak 3 kat artarak 6 milyar dolar seviyesine yükseldi. Oysa aynı dönemde tarım ürünleri ithalatı 50 milyon dolardan 6 milyar dolara yükseldi. Öyle ki, bazı yıllar tarım ürünleri ithalatı ihracattan fazla oldu. Başka bir deyişle Türkiye, tarımda kendi kendine yeterli bir konumda iken ve ciddi bir ihracatçı iken net ithalatçı konumuna geldi.

Türkiye'nin pamuk, hububat, pirinç, hayvansal ürünler üretecek toprağı da var, üreticisi de var. Ama ürettirmiyorlar.

Çukurova'da, Ege'de pamuk üretimi düştükçe Türkiye'nin pamuk ithalatı artıyor. Türkiye 2001-2002 sezonunda yaklaşık 600 milyon dolar ödeyerek 625 bin ton pamuk ithal etti. Pamuk ithalatında dünyada ilk sıraya yükseldi. İthalatın yüzde 52'si ABD'den, yüzde 26'sı Yunanistan'dan yapılıyor. Bu yıl ithalat daha da artacak ve yakın gelecekte 1 milyon tona ulaşacağı tahmin ediliyor.Bunun için ödenecek döviz ise 1 milyar dolar olması bekleniyor.

Ayrıca, Konya'daki, Trakya'daki üreticinin tarlası boş dururken, Türkiye milyonlarca dolar ödeyerek buğday ithal ediyor. Türkiye, pirinç üretmeyi unuttu. Yılda ortalama 300 bin ton pirinç ithalatı için 85 milyon doları Avustralya, ABD, Mısır İtalya, Uruguay, Rusya ve Tayland'daki üreticiye ödüyor.

Sadece susam ithalatına yılda ortalama 35 milyon dolar ödeniyor. Pakistan, Hindistan, Sudan ve Etiyopya'dan 70 bin ton susam alıyoruz. Kırmızı mercimeği Amerika ve Kanada'dan,yeşilini Kanada'dan alıyoruz. ABD ve Arjantin'den mısır ithal ediyoruz.

Fasulyeyi ABD,Çin,Makedonya,Azerbeycan,Bulgaristan ve İran'dan alıyoruz.

Nohutu, Meksika'dan...

Akla gelen her tarım ürününü ithal eden

Türkiye, bir yandan iç ve dış borcunu ödemek için bunca sıkıntıya katlanırken,diğer taraftan elindeki dövizi ithalata harcıyor.
Bir yanda tarlaları boş kalan, desteksiz bırakılan, kredi kullandırılmayan Türkiye'deki üreticinin içinde bulunduğu acı tablo, diğer tarafta bizim ödediğimiz dövizlerle üretimin keyfini süren Amerikan,Yunan çiftçisi.

Türkiye Bu Noktaya Nasıl Geldi?

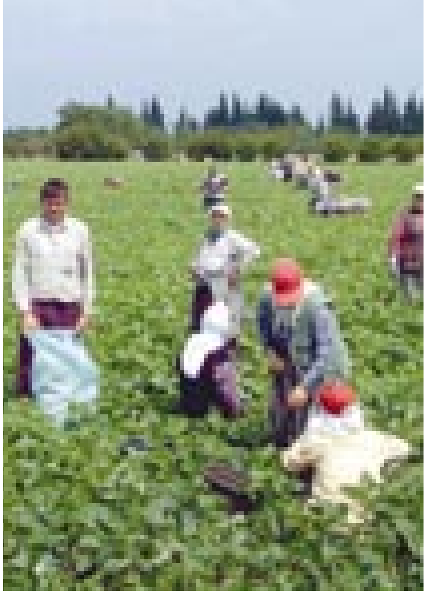
Bu noktaya bir günde veya son birkaç yılda gelinmedi. Yıllarca uygulanan yanlış politikalar sonucunda bu tablo ortaya çıktı. Neydi o yanlış uygulamalar kısaca bakmakta yarar var:
1- Dışa açılma politikaları adı altında kapılar sonuna kadar ithalata açıldı. Tarımda korumalar yıllar öncesinde bilinçsizce kaldırıldı. Rakiplerimiz bugün bile korumacı politikalarını sürdürüyorlar.
2- Tarım sektörü, sanayileşmenin önündeki engel gibi gösterilerek sanayileşme adı altında tarım geri plana itildi. Türkiye ne sanayide yeterince ileriye gidebildi ne de tarımda.
3- Üretim maliyetleri hızla artarken ürün fiyatlarının enflasyonun altında kalması üreticileri ciddi zararlara uğrattı. Üretici maliyetleri karşılayamaz duruma gelince üretimden vazgeçti.
4- Tarımını destekleyen gelişmiş ülkelerin ürünleri karşısında desteksiz kalan Türkiye'deki üretici rekabet gücünü yitirdi.
5- Üreticiyi destekleyen Ziraat Bankası tarımdan koparıldı.
6- Üretici destekleri kaldırılarak, üretim yapanı değil yapmayanı destekleyen doğrudan gelir desteği sistemine geçildi.
Daha bir çok neden sayılabilir. Ama yukarıda belirttiğimiz bu uygulamalar bir ülke tarımının çökmesi için yeterli sebeplerdir.

Tarımı Zorlayan Üçlü Kıskaç

Yıllardır siyasete endeksli ve kayıt dışı yapısı ile ciddi sorunların yaşandığı tarımda yeniden yapılanma şart. Ancak, Türk tarım sektörü üçlü bir kıskaç altında bu yapılanmayı sağlaması çok zor.

Nedir bu üçlü kıskaç?

1- Uluslararası Para Fonu (IMF) ile yapılan stand-by anlaşması çerçevesinde uygulanan ekonomik program 2000 yılından itibaren tarımsal destekleri büyük ölçüde kaldırırken, Dünya Bankası'nın önerisi ile uygulanan Doğrudan Gelir Desteği uygulaması tarımda kayıt sistemini kısmen olarak yerleştirse de bu dönemde tarımda ciddi bir küçülme ve gerilemeye neden oldu. Tarım politikaları büyük ölçüde IMF ve Dünya Bankası'nın koyduğu kurallarla belirleniyor. Dolayısıyla altyapı yatırımları yapılamıyor, bir çok ürüne üretim kısıtlaması ya da kota uygulanıyor. Tarımsal destekler verilemiyor.
2- Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Tarım Anlaşması çerçevesinde 2005'ten itibaren, iç destekler ile ihracat desteklerinin azaltılması ve tarım ürünleri ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin düşürülmesi öngörülüyor.Yüksek girdi maliyetleri ile üretim yapmakta zorlanan ülke tarımı, özellikle hayvancılık ve hububat gibi temel ürünlerde yüksek gümrük vergileri ile korunuyor. Bu koruma duvarlarının kaldırılması bir çok üründe ithalatı cazip hale getirirken, bazı ürünlerde üretim yapılmasını daha da güçleştirecek. Türkiye, Dünya Ticaret Örgütü kararlarına uymak zorunda olduğu için bazı ürünlerde gümrük vergileri düşürüldüğünde üretim sone erecektir.
3- Türkiye tarımının önündeki en zorlu sınav ise, Avrupa Birliği ile yapılacak müzakere sürecidir. Müzakere sürecinde ülke tarımı, yaklaşık 10 ile 15 yıl sürecek bir çalışma ile Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na uyumu hedefleniyor. Avrupa Birliği, 1962'den beri uyguladığı ortak tarım politikası sonucunda altyapı sorunlarını çözmüş, üreticisini uluslararası düzeyde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturmuş ve buna rağmen her yıl bütçesinin en az yarısını tarıma ayıran bir yapıya sahip. Altyapı sorunlarını çözememiş, üreticisi rekabete hazır olmayan ve tarımsal desteklerden yoksun bir yapıdaki Türk tarımı ortak tarım politikasına uyum sağlayacak! Bu gerçekten çok zor.

Bu süreçte Türkiye, hem tarımsal nüfusunu azaltacak, hem de bir çok üründe üretimden vazgeçmek zorunda kalacak.
IMF ve Dünya Bankası, 'Altyapı yatırımlarını yapamazsınız çünkü bütçeniz buna uygun değil' diyor, Avrupa Birliği ise, 'Altyapı yatırımları yapmadan uyum sağlamanız zor' diyor. Diğer tarafta Dünya Ticaret Örgütü, daha liberal daha korumasız bir yapı istiyor. Bu üçlü kıskaç altında Türkiye, kendine özgü tarım politikalarını belirleyemiyor.
Bundan sonraki süreçte Avrupa Birliği ile müzakere süreci başladığında, AB'nin talepleri daha ağır basacaktır. Bunun için, Avrupa Birliği'nin ne söylediğine de iyi bakmak gerekir.
Avrupa Birliği "2004 İlerleme Raporu", tarımdaki bazı temel sıkıntıları şöyle ifade ediyor:

• Türkiye'de tarım sektörünü ve tarımsal desteği yeniden yapılandırmak amacıyla oluşturulan reform süreci, hâlâ tamamlanmaktan uzaktır.
• Ödeme kurumu, Entegre İdare ve Kontrol Sistemi, Çiftlik Muhasebe Veri Ağı kurulmasına ilişkin hiçbir gelişme bildirilmemiştir.
• Ürün bazında ortak piyasa düzenleri uygulaması başlatılmamıştır.
• Kapsamlı bir kırsal kalkınma stratejisi hazırlanmamıştır.
• Bitki sağlığı müktesebatının kapsadığı sektörlerdeki üreticilerin kayıt altına alınması yeni başlamıştır.

Aynı raporda Türkiye'ye verilen ev ödevi ise, müzakere sürecinin ne kadar zor geçeceğinin göstergesi. Türkiye'den yapılması istenenler özetle şöyle:

• Tarım sektörünün yeniden yapılandırılmasını ve kırsal alanların kalkındırılmasını amaçlayan bir kırsal kalkınma stratejisinin oluşturulması temel öncelik olmalıdır.
• Tarımsal müktesebatın uygulanmasına ilişkin gerekli idari kapasite kurmalıdır.
• Türkiye, organik tarım ve kalite politikası konularındaki çabalarına devam etmelidir.
• Veterinerlik ve bitki sağlığı bölümüne ilişkin olarak, Türkiye, müktesebata uyum sağlamak amacıyla idari ve kontrol kapasitesini güçlendirme çabalarına devam etmelidir.
• Hayvan sağlığıyla ilgili gelişme yüksek bir öncelik olmalıdır.
• Türkiye, laboratuar kapasitesinin iyileştirilmesi yönünde teşvik edilmeli, idari ve kontrol kapasitesine ilişkin çabalarına devam etmelidir. Gıda güvenliğine ilişkin olarak, uygulama ve özellikle numune alma ve analiz yöntemlerinin AB uygulamaları ile uyumlu hale getirilmesi gereklidir.
• Gıda işleme tesislerindeki teknik ve hijyen koşulları iyileştirilmelidir.

Önümüzdeki dönemde bu konular ağırlıklı olarak gündeme gelecek ve tartışılacaktır.
Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde zorlu bir sınav verecek olan Türkiye, tarımda Avrupa Birliği ile uyum çalışmalarında bugünkü yapısı ile değerlendirildiğinde Türkiye'nin ağırlıklı olarak Avrupa Birliği'ne ihraç ettiği fındık, incir, kuru üzüm, yaş meyve ve sebze, tütün, zeytin ve zeytinyağı ürünlerinde avantajlı konuma sahip. Bu ürünlerin büyük kısmında Türkiye üretimde dünyada ilk sırada yer alıyor. Avrupa ülkelerinde bu ürünler ya çok az üretiliyor veya hiç üretilmiyor. Bu nedenle Türkiye'nin büyük avantajı var. Dezavantajlı olduğu ürünler arasında ise, hayvancılık, yağlı tohumlar, hububat, şeker pancarı, çay ve pamuk. Önemli olan avantajları ve dezavantajlı iyi belirleyerek doğru bir yol haritası çizmektir.

Tarımda Rekabet Şansı Var mı?

Sonuç olarak, en çok merak edilen ve sorulması gereken soru şu: Türkiye'nin tarımda rekabet şansı var mı? Bu soruya yanıt verebilmek için rekabet etmek istediğimiz ülkelerle Türkiye'nin uygulamalarını bir örnekle karşılaştıralım:
Avrupa Birliği, Amerika ve diğer gelişmiş ülkelerde, çiftçi bir ürünü ekmeden önce, ne kadar destek alacağını, ne kadar primle destekleneceğini, o ürüne nasıl bir fiyat verileceğini bilir. Hatta bazı ürünlerde bu veriler 5 yıllık açıklanır. Çiftçiler bu bilgiler ışığında kendi hesaplarını yaparak hangi ürünü üreteceklerine karar verirler ve üretim yaparlar.
Türkiye'de ise, bunun tam tersi uygulanır. Çiftçi, üretime başlamadan sağlıklı hiç bir bilgiye sahip değildir. Dededen kalma bir anlayışla,bir önceki yıl hangi ürün daha fazla para etmişse ona göre karar verir ve üretim yapar. Yani o yıl patates para etmişse herkes patates eker. Ne alacağı destek bellidir, ne prim ne de fiyat. Çiftçi belirsizlikler ortamında kendince karar verdiği ürünü üretir ve piyasada kaça denk gelirse satar. Sonra devlete gidip "Ben şu ürünü ürettim, şu fiyata sattım,bu kadar da zarar ettim. Aradaki farkı bana prim olarak,destek olarak ver" der. Bu anlayışla rekabet şansı olabilir mi?

Fatma Beyza UCAR

Türk Tarımı Avrupalılaşabilecek mi?

Türkiye, Avrupa Birliği ile 31 başlıkta müzakere için masaya oturacak. Bu başlıklardan Türkiye'yi en fazla zorlayacak olan, tarım. Türk tarımının yeniden yapılandırılması için en az 10 milyar dolarlık kaynağa ihtiyaç var. Uzmanlar, Türkiye'ye üyelik sürecinde sanılanın aksine para yağmayacağını, Türkiye'nin tarımı adam edecek kaynağı kendisinin bulması gerektiğini söylüyor.

Avrupa Birliği'nden tam üyeliğe giden yolda yürüyebilmek için vize alan Türkiye, Ekim ayında müzakerelere başlayacak. Müzakereler aslında Türkiye için tam anlamıyla çetin bir sınav olacak. Türkiye, Avrupa ile 31 başlıkta müzakere için masaya oturacak. Şirket hukukundan haberleşme ve iletişim teknolojilerine kadar birbirinden farklı pek çok alanda kozlarını paylaşacak olan tarafların en çok 'tarım' konusunda zorlaması bekleniyor.

Türkiye aslında tarım konusundaki eksiklerini çok iyi biliyor. Bunların düzeltmek için adımlar atacak, ama asıl konu Avrupa'nın ne kadar taviz vereceği... Sonuç ne olursa olsun bugünkü tablo ile bakıldığında, Türk tarımında temel taşların yerinden oynayacağı ve sektörün yeniden yapılanmak zorunda kalacağı kesin...

Hayatî Sektör

Avrupa Birliği sürecinde Türk tarımının nasıl bir dönüşüm geçireceğini anlatabilmek için öncelikle mevcut durumunu ortaya koymak lazım. Birkaç rakam aslında sektörün Türkiye için sosyo-ekonomik önemini ortaya koymaya yeterli. Türkiye'de nüfusun yüzde 35'i kırsal alanda yaşamakta. Buna paralel olarak tarımın istihdama katkısı yüzde 34, GSMH'ya katkısı ise yüzde 11 düzeyinde.

Avrupa açısından benzer bir değerlendirme yapıldığında ise bu rakamların hayli küçük olduğu gözlenmekte. 25 üyeli Avrupa'nın nüfusunun sadece yüzde 6'sı kırsal kesimde yaşıyor. Tarımın GSMH'ya katkısı ise 1,8. Bu rakamlardan tarımın AB için, Türkiye kadar önemli olmadığı sonucunu çıkarmamak gerekir, çünkü AB bütçesinin yarısını halen tarıma ayırıyor. Bu noktada AB mevzuatının yarısının da tarımın oluşturduğuna dikkat çekmekte yarar var.

Henüz AB ile müzakereler başlamadı, fakat hükümet, "2006-2010 Tarım Stratejisi'ni hazırladı bile. Strateji belgesinde, tarım sektörü desteklemeleri için, bütçede, en az GSMH'nın yüzde 1'i kadar kaynak ayrılması öngörüldü. Türkiye'nin GSMH'sının 280 milyar dolar olduğu düşünülürse, söz konusu kaynak 2,8 milyar doları buluyor.

Rakamlarla Türkiye ve Avrupa'da Tarım

Göstergeler	Türkiye	AB15	AB25
Yüzölçümü(Milyon ha)	78	332	402
Tarım Alanı(Milyon ha)	39	134	169
İşletme Sayısı(bin adet)	3,000	7,370	13,000
İşletmelerin Ort. Alanı(ha)	5,9	17,4	13
Nüfus (Milyon kişi)	372	452	
İstihtamda Tarımın Payı(%)	34	5	6
GSMH'da Tarımın Payı(%)	11,2	1,9	1,8

Ortak Politika

19'uncu yüzyılın başlarında yaşanan savaşlarla açlığın ne olduğunu öğrenen Avrupa, Roma Anlaşması'yla kurulan AET'nin daha ilk günlerinden itibaren, 'Ortak Tarım Politikasının' (OTP) temellerini attı. İlk kurulduğunda OTP olmasa da, ortak politikanın yasal temelini oluşturacak ilkeleri daha 1958'de belirledi. Bugün tarım ürünleri OTP kapsamında topluluk ülkelerinde rahatça dolaşabilmekte, üye ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ticarette gümrük vergileri ve kotalar gibi yasal engeller bulunmamakta. OTP'ye ilişkin harcamalar, topluluk üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilirken, OTP çerçevesinde üçüncü ülkelerden alınan vergilerden sağlanan gelirler de topluluğun ortak geliri olarak görülmekte.

Topluluk içinde 1962'de oluşturulan özel

bir fon ile ortak tarım politikasının mali sorumluluğu da paylaşıldı. Oluşturulan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOFA) ile OTP giderleri halen karşılanıyor. FEOGA'ya son yıllarda ayrılan miktar 45 milyar euro düzeyinde. Bu rakam Avrupa ülkelerinin toplam GSMH'nin yüzde 0,5'ine denk düşüyor.

Genişlemenin OTP'ye Etkisi

İktisadi Kalkınma Vakfı'nın (İKV) hazırladığı Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi'ne göre, son genişlemenin AB tarımı üzerinde büyük etkileri oldu. 4 milyon olan AB tarım nüfusu 7 milyona, kullanımdaki tarımsal alan 130 milyondan 178 milyon hektara çıktı. Birçok tarımsal üründeki AB üretimi yüzde 10 ila 20 arasında, tarım sektörünün brüt katma değeri ise yüzde 6 oranında artış gösterdi. AB'nin OTB'ye ayırmış olduğu bütçede de genişlemeye paralel olarak bir artış sağlandı. Genel olarak yeni ülkeler AB müktesebatının tarım bölümünü 1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren uygulamaya başladı.

Yeni üye ülkelerin tamamına yakını için tarım alanlarında tanınmış genel geçiş süreleri bulunmazken, bazı alanlarda özellikle de çiftçilere sağlanacak doğrudan ödemelerde AB seviyesinin yakalanması zamana yayıldı. Buna göre yeni üyelere verilecek doğrudan destek 2004 yılında yüzde 25 ile başlayıp, 2013 yılında AB seviyesine ulaşabilecek.

AB'nin genişlemesinden sonra birliğin 2006 bütçesi 16 milyar euroluk artışla 106,5 milyar euroya ulaşacak. Yeni üye ülkeler için birlik bütçesinden yapılacak toplam harcamaların yüzde 30'u tarım sektörüne gidecek. Bunun ise yüzde 30-40'ı kırsal kalkınma için harcanacak.

Zorlu Müzakere

Türkiye bugün itibariyle üye olsa, böyle bir Avrupa'ya daha doğrusu tarıma entegre olmaya çalışacak. Her ülkenin tarımsal yapısı farklı ancak birliğe katılan son üyelerle yapılan tarım müzakerelerinde en fazla tartışılan konuların ne olduğuna göz atmakta yarar var. İKV Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Rehberi'nde Türkiye'yi de zorlaması beklenen bu konular şöyle özetleniyor:

- Yeni üyelere aktarılacak doğrudan gelir desteğiyle kırsal kalkınmanın ne kadar olacağı,
- Yeni üyelere topluluk üretim kotalarından ayrılacak kota miktarları ve baz alanları ile bunun referans alınacak üretim miktar ve periyodlarının ne olacağı,
- Ortak piyasa düzenlemeleri ve bu düzenlemelerin hayata geçirilmesinde üretici birlikleri etkinliğinin nasıl artırılacağı,
- Gıda güvenliği, hayvan sağlığı, kimlik kaydı, sınır denetimi, kamu sağlığı, hayvan refahı ve tarımsal ürün ticareti alanlarındaki topluluk kalite standartlarının nasıl korunacağı en çok tartışılan konuların başında geliyor.

Tarım Gözardı Edildi

AB'nin yeni üyelerinin Türkiye ile benzerlikleri olsa da, Türkiye'nin eksiklerinin de iyi bilinmesi şart. Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra yatırım hamlesini sürdüremeyen Türkiye'de tarımın milli gelir içindeki payı giderek azalırken, yapısal sorunları da arttı. Tarım işletmelerinin küçük ve parçalı olması, üretici örgütlenmesinin yetersiz kalması, üretim pazar entegrasyonunun tam olarak sağlanamaması sektördeki sorunların başında geliyor. Bu sorunları 2. Tarım Şurası'nda dile ge-

tiren eski Tarım Bakanı Sami Güçlü, “AB'ye uyum şartları sektörün sorunlarını ertelenemez hale getirmiştir” diyerek yeni sürece dikkat çekmişti. Sami Güçlü, Türkiye ile Avrupa tarımının farklılıklarını ise şu sözlerle dile getirmişti: "Türkiye ile AB'nin tarım sektörleri kıyaslandığında tarımsal istihdamın payı, işletmelerin ölçekleri, teknoloji kullanımı, tarım sektöründe örgütlenme, verimlilik ve kalite standartları, bitki ve hayvan sağlığı şartları, çiftçi, arazi ve hayvan kayıt sistemleri ile idari yapılanmalar bakımından farklılıklar olduğu görülmekte. Gelişen yurt içi ihtiyaçlar ile Dünya Ticaret Örgütü ve AB'ye uyum şartları sektörün sorunlarını ertelenemez hale getirdi. Dolayısıyla tarımın geliştirilmesi öncelikli bir ulusal görev haline geldi."

Ortak Tarım Politikası Hedefleri

- Gıda yetersizliklerinin önüne geçilmesi,
- Tarımda çalışan kesimin gelir düzeyinin korunması ve artırılması,
- Piyasa mekanizmalarının arasındaki farklılıkların giderilmesi ve istikrarın sağlanması,
- Üretim standartlarıyla tarım teknolojinin geliştirilmesi ve dolayısıyla verimliliğin artırılması,
- Tarımdaki en önemli faktörlerden birisi olan işgücünün optimum kullanımının temin edilmesi,
- Tüketicilere daha gerçekçi ve uygun fiyatlar sunulması,
- Tarım ürünlerinin fiyatlarını bütün ülkelerde eşitleyerek, fiyatların üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Strateji Tamam, Sıra Uygulamada

Henüz AB ile müzakereler başlamadı ama, hükümet 2006-2010 Tarım Stratejisi'ni hazırladı bile. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı ve Hazine Müsteşarlığı'nın birlikte hazırladığı ve Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanan, "2006-2010 Tarım Stratejisi", Türkiye'nin tarım politikalarını AB'ye uygun hale getirmesi yanında, Dünya Ticaret Örgütü platformunda yürütülen tarım müzakerelerinde Türkiye'nin bakış açısını yansıtması açısından da önemli. Stratejiyle birlikte Türkiye'de 2006-2010 döneminde uygulanacak tarım desteklerinin ana hedefleri, uygulama şekli ve destekleme araçları belirlendi. Strateji belgesinde, tarım sektörü desteklemeleri için, bütçede, en az GSMH'nın yüzde 1'i kadar kaynak ayrılması öngörüldü.

Türkiye'nin GSMH'sının 280 milyar dolar olduğu düşünülürse, söz konusu kaynak 2,8 milyar doları buluyor. 2006'da Türkiye'nin GSMH'nın 400 milyar doları bulacağı öngörülüyor. Bu açıdan bakıldığında ise 4 milyar dolarlık bir kaynağın tarıma aktarılacağı niyetini hükümet belirtmiş oluyor.

‘DGD Azaltılacak’

Tarım stratejisi ile tarım desteklerinin halen yüzde 80'ine yakın bölümünü oluşturan, Dünya Bankası'nın da daha önce yasa çıkarılmasını istediği Doğrudan Gelir Desteği'nin (DGD) alan üzerinden, dekara bağlı olarak uygulanmaya devam etmesi de karara bağlanıyor. Ancak DGD'nin payının azaltılması ve uygulanma şartlarında değişiklik öngörülüyor.

Strateji uyarınca, tarım destek bütçesinin yüzde 45'i DGD ödemeleri, yüzde 13'ü fark ödeme uygulamaları, yüzde 12'si hayvancılık ve yüzde 10'u kırsal kalkınma destekleri için ayrılacak. Telafi edici ödemeler, ürün sigortası ödemeleri, Çevre Amaçlı Tarımsal Alanların Korunması (ÇATAK) programı ve diğer desteklere de yüzde 5'er pay ayrılması öngörülüyor.

‘10 Milyar Dolar Gerekli’

Onaylanan strateji belgesi için Türkiye tarımının AB ile uyumlu hale getirilmesi için ne kadar kaynağa ihtiyaç olduğu da tartışılıyor. En az 10 milyar dolarlık bir kaynağın Türk tarımının ıslahı için gerektiği ise ortada.

Peki bu rakamı Türkiye nasıl karşılayacak? Kimilerine göre AB adaylık sürecinde tarım sektörüne zaten para yağacak. Ancak Avrupa Birliği'ndeki mevcut rakamlar bu beklentinin gerçekleşme olasılığının düşük olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı Gökhan Günaydın şu bilgileri veriyor: “Halen 103 milyar euroluk AB bütçesinin 43 milyar eurosu tarıma ayrılmakta. 10 aday ülke için katılım

öncesi yardımlar 3 milyar 120 milyon euro ile sınırlandırıldı, bunun 520 milyon eurosu ancak tarıma ayrıldı. Yani topluluğa 1 Mayıs 2004'te üye olan 10 ülke, işte yıllık bu 520 milyon euroyu paylaştılar. Bu durum, AB adaylık sürecinde tarım sektörüne para yağacak beklentilerinin ne denli yanlış olduğunu ortaya koyuyor."

Günaydın'ın verdiği bilgiye göre, AB'nin 15 ülkesi kırsal kalkınma önlemleri için 2000-2006 döneminde 33 milyar euroya yakın bir fon kullanırken, yeni üye olan 10 ülke aynı dönemde 5,8 milyar euro kaynak kullanacak. Oysa birliği yeni üye olan ülkelerin aldığı kaynak, eski üyelerle kıyaslandığında oldukça düşük. Bu da kaynak dağılımındaki dengesizliği ortaya koyuyor. Günaydın, AB'nin artık 'çok vitesli' ya da 'alakart' Avrupa'yı temsil ettiğini, tüm üyelerin aynı gelişmişlik seviyesine sahip olmasının temel amaçlar arasından çıktığını belirtiyor. Günaydın konuşmasını şöyle sürdürüyor: "Türkiye üye olunca tarıma para yağmayacak. Bir önceki tarım komiseri Franz Fischer, Werhaugen'a yazdığı mektupta bunu açıkça söylüyor. Diyor ki, "Türkiye daha geniş, daha kalabalık ve daha yoksul bir ülke. Ortak Tarım Politikamızı bugün aynen Türkiye'ye uygularsak, DGD için 8 milyar euro, Pazar önlemleri için 1 milyar euro, kırsal kalkınma önlemleri için ise 2,3 milyar euro olmak üzere toplam 11,3 milyar euroya gereksinim var. Bunu yapamayız..."

Avrupa'da Göl Bitti

Avrupa Birliği'nin Türk tarımına gerekli olan kaynağı ayıramayacağı bu mektuptaki ifadelerle bir kez daha ortaya çıkıyor. Peki Türkiye bu yeni süreçte kendi yağıyla kavrulabilir mi? Halen Türkiye'nin tarımına ayırdığı bütçeye bakılırsa, bu pek de mümkün görünmüyor. Türkiye yılda tarıma 3,7 katrilyon lira kaynak ayırıyor. Bunun gerçekte kullanılabilen kısmı ise 3,2 katrilyon lira civarında. Başka bir deyişle OTP'nin bugünkü haliyle sağladığı desteğin ancak yedide birini tarıma ayırıyor.

'Avrupa Samimi Olmalı'

Türkiye Ziraatçiler Derneği Başkanı İbrahim Yetkin, Türkiye'nin, tarım müzakerelerine çok iyi hazırlanması gerektiğini söylüyor. Türkiye'nin izlediği tarım politikası ile AB'nin istedikleri arasında farklar olduğuna dikkat çeken Yetkin, "AB'nin Türkiye'den temel olarak tarımsal-kırsal nüfusun azaltılmasını, ekim alanlarının belli alanlarda uygun hale getirilerek daraltılmasını ve topluluk ülkelerindeki toplam ekim alanlarının yüzde 25'i kadar ekim alanlarının olmasını istiyor" diyor. Türkiye'nin tarıma ilişkin durumunun iyi görünmediğini savunan ve yılların getirdiği zorlukların bulunduğunu anlatan Yetkin, şöyle konuşuyor: "Türkiye, Avrupa Birliği müzakere sürecinde çok doğru, sağlıklı bir hazırlık yapmalı. Bunun temel koşulu, Türkiye'nin, yeni bir sayfa açarak tarıma ayırdığı kaynakları daha da artırması, kaynakları büyüterek çalışmasını yoğunlaştırmasıdır. Avrupa Birliği, Türkiye'ye karşı samimi ise bugün Yunanistan'a gösterdiği desteği, yeni dahil olan 10 ülkeye verdiği katkıyı Türkiye'ye de vermesi lazım."

'Reform Yavaş Gidiyor'

Türkiye ister ihtiyacı olan kaynağı bulsun, ister bulmasın bu haliyle Türk tarımının AB müzakerelerinde çok zorlanacağı kesin. Zaten 6 Ekim 2004 tarihinde yayınlanan İlerleme Raporu'nda da bu açıkça ifade edildi. Raporda, üyeliğin tarıma etkilerini kestirmenin şimdiden zor olduğu be-

lirtiliyor. Meyve, sebze, fındık, bakliyat ve koyun eti gibi rekabet şansı olan ürünler dışında Türkiye'nin zorlanacağı vurgulanıyor. Ne de olsa, olası üyelikte tercihli ticaret avantajları sona erecek; böylece de Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatı azalacak. Buna karşın AB'nin dışsatımı ise artacak. Rapor bu noktalara dikkat çektikten sonra; "Üyelik anındaki şoktan korunmak için geçiş sürecinde AB'ye yönelik ticari kısıtlamalarınızı kaldırın" önerisi yapılıyor.

Türkiye'de tarımsal destekleme kapsamında olan ürünler aslında Avrupa'dan çok az. Avrupa'da hububat, çeltik, şeker, zeytinyağı, sığır eti, domuz eti, koyun ve keçi eti, kümes hayvanları, yumurta, şarap, süt ve süt ürünleri, tütün, su ürünleri, taze meyve sebze, işlenmiş tahıl ürünleri, işlenmiş meyve-sebze, keten-kenevir, şerbetçi otu, kurutulmuş hayvan yemi, tohumluklar, yağlı tohumlar ve ipek böceği destekleme kapsamında bulunuyor. Avrupa'da 23 çeşit ürün desteklenirken, bu Türkiye'de 8 başlıkla sınırlı. Hububat, çeltik, şeker, zeytinyağı, tütün, yağlı tohumlar, çay ve dahilde işleme rejimi kapsamındaki bazı ürünler Türkiye'nin korumacı davrandığı ürünler... Zaten bir çok tarımsal ürüne Türkiye'nin kapısı sonuna kadar açık...

İlerleme Raporu, Türkiye'nin 2000'den bu yana sürdürdüğü tarım reformunun sonuçlarını da değerlendiriyor. Rapora göre, reform çalışmalarına rağmen liberalizasyon tam olarak sağlanamadı. Müdahale alımları, girdi yardımları ve üretimle bağlantılı yardımlar gibi bütçeden finanse edilen destekler halen sürdürülüyor. Birçok tarımsal üründe gümrük tarifesinin AB'nin üstünde olduğuna dikkat çeken rapor, bazı ürünlerde yasaklar olduğunu vurguluyor.

Raporda tarımsal KİT'lerde de özelleştirmenin tamamlanamadığı belirtiliyor.

İlerleme Raporu'ndaki bazı bölümlerin Türkiye'deki gerçekleri yansıtmadığını belirten Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Gökhan Günaydın'ın değerlendirmesi ise şöyle: "Türkiye'de artık girdi yardımı kalmadı. Müdahale alımları yok denecek düzeye indirgendi. Gümrük tarifelerimiz, Dünya Ticaret Örgütü taahhütleri ile uyumlu. Dolayısıyla üyelik öncesi AB ile aynı düzeyde gümrük vergisi uygulama zorunluluğumuz yok. Üretimle bağlantılı yardımlar, beş ürüne uygulanan çok düşük miktarlı pirimler bir tarafa bırakılırsa, sözkonusu bile değil. Dünyada uygulanan dışsatım sübvansiyonlarının neredeyse tamamı AB ve ABD tarafından kullanılıyor. Bu gerçek ortadayken, parasal anlamı olmayan Türkiye uygulamalarından sözediliyor. Hepsinden önemlisi yokluğu halen doldurulamayan EBK, SEK ve YEMSAN gibi kurumlar özelleştirilirken, kâr eden ve piyasayı düzenleyen TEKEL, Şeker Fabrikaları, Gübre Fabrikaları ve Çaykur'a göz dikilmekten vazgeçilmiyor."

Fatma Beyza UÇAR

Tarımda, 'Nitelikli Çalışan' Arayışı

Tarımsal işgücünün yüzde 30'unun okuma yazması yok. Geriye kalanların yüzde 70'inin ise büyük bölümü ilkokul mezunu. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, tarımsal faaliyetin bilimsel esaslara göre yapılmasını engelliyor. Bu nedenle, "1000 Köye, 1000 Tarım Gönüllüsü" projesinin tarım çalışanlarının niteliğini ve verimliliğini yükseltebileceği belirtiliyor.

Eski Tarım Bakanı Sami Güçlü, vefatından kısa bir süre önce merhum işadamı Sakıp Sabancı'yı ziyarete gider. Bakan Sabancı'ya tarım sektörüyle ilgili düşüncelerini ve Tarım Gönüllüleri Projesi'ni anlatır. Sakıp Sabancı, bakandan dinledikleri karşısında memnun olur ve bakana şöyle der: "Bir Bakan bana projelerini anlatıyor. Ayrıca bu projenizi de çok önemsiyorum. Benim şoförüm ziraat mühendisi. Ona dedim ki, 'Sen niye kendi mesleğini yapmıyorsun?' Bana çok tatmin edici cevap vermedi. İş bulamadığını söyledi."

Sabancı'nın şoförü Türkiye'de kendi mesleğini yapmayan ya da yapmak istemeyen binlerce ziraat mühendisinden biri... Ziraat mühendisleri, ziraat teknisyenleri, tarım işçileri... Tarım sektörünün en önemli aktörleri... Yıllardır ihmal edilen ve bir çok altyapı problemleriyle boğuşan tarım sektöründe işgücü açısından da tablo pek parlak değil.

Tarım Nüfusu Azalıyor

Türkiye nüfusunun yüzde 35'i halen kırsal kesimde yaşıyor. Tarımın istihdama katkısı yüzde 34 düzeyinde. Tarımdaki işgücünün niteliğine ve sorunlarına geçmeden önce, tarımdaki işgücünün giderek eridiğini saptamakta yarar var. Türkiye'de tarım nüfusu mutlak ve oransal olarak azalmakta. Son 10 yıllık dönemde kırsal kesimde yaşayanların nüfus artış hızı binde 4 ile sınırlı kalırken, tarım nüfusu ve tarımsal istihdam da yüzde 35'lere kadar geriledi. Uzmanlara göre aslında tarımsal nüfus, işgücü ve istihdamdaki azalma tarımsal yapının iyileşmesi, üretimin modernizasyonu ve verimliliğin artırılması için önemli fırsatlar yaratıyor. Ancak Türkiye'de ulaşılan nokta ileri ülkelerde karşılaştırıldığında son derece yetersiz.

Verimlilik Çok Düşük

Aslında Türk tarımında halen birim alana düşen çalışan sayısı çok fazla. Türkiye'de halen tarımda birim alanda çalışan insan sayısı AB 15 ülkelerine göre 3 kat, ABD'ye göre ise 4 kat daha fazla. Yapılan araştırmalara göre, 1000 hektar tarım alanında Türkiye'de 287 kişi çalışırken, AB 15'te 95, ABD'de ise 20 kişi çalışıyor. Bu rakamlar verimsizliğin en önemli işareti. Türkiye'de 3 milyon adet tarım işletmesi bulunurken, bunların ortalama büyüklüğü 5,9 hektar. Son genişlemeden sonra ise Avrupa'da 13 milyon işletme bulunurken, bunların ortalama büyüklüğü 13 hektar. Bu yüzden tarımsal nüfustaki azalma tarımsal gelişmenin önünü açması kaçınılmaz. Tabii tarımsal nüfustaki azalmanın sosyal sorunlara sebep olacağı da gözden kaçırılmamalı. Bu sorunlar sanayi ve hizmet sektörlerindeki istihdam artışıyla dengelenmeli.

Geleneksel yöntemlerden vazgeçemeyen tarım işgücü, çoğu zaman teknolojik gelişmelere uyum sağlayamıyor. Uyumsuzluğu gidermek amacıyla açılan tarım meslek liseleri de, son yıllarda kaderine terkedilmiş. Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yayılan 3 bin 350 öğrenci kapasiteli bu liselerde öğrenim gören öğrenci sayısı bin 750 civarında.

Kırsalda Yoksulluk Artıyor (Bin kişi)

Gelir Durumu	2002	2003
Açlık	550	584
Yoksulluk	9,426	10,081

Ücretsiz İşçi

Yapılan araştırmalara göre, Türkiye'deki tarım işletmelerinin yüzde 3,43'ü hayvancı-

lık, yüzde 24,42'si bitkisel üretim ile uğraşıyor. Geri kalan yüzde 72,14 ise hayvancılık ile bitkisel üretimi birlikte yapıyor. Tarım kesiminde ücretli çalışma çok düşük düzeylerde. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde oluşturulan Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na göre, tarımda çalışanların yüzde 57,8'i ücretsiz işçi konumunda. Ücretsiz aile işçilerinin yüzde 74,1'i ise kadınlardan oluşmakta. Kentlerde işgücüne katılım oranı erkeklerde yüzde 69,4, kadınlarda ise yüzde 16,9 seviyesinde gerçekleşmiş iken, kırsal kesimde bu oran erkeklerde yüzde 79, kadınlarda ise yüzde 49,6 civarında.

Tarım Çalışanının Eğitimi Yetersiz

Tarımsal alanda işgücüne katılma oranı yüzde 65 civarında. Tarımsal işgücünün yüzde 30'unun okuma yazması yok. Geriye kalanların yüzde 70'inin ise büyük bölümü ilkokul mezunu. Eğitim düzeyinin düşüklüğü tarımsal kesimde bilimsel esaslara göre tarımsal faaliyetin yapılmasını engelliyor. Öğrenme sürecinde daha çok deneme-yanılma esaslı pratik uygulamaların ağırlık taşımasına yol açıyor. Geleneksel yöntemlerden vazgeçemeyen tarım işgücü, çoğu zaman teknolojik gelişmelere uyum sağlayamıyor.

Örgütsüz İş Yapısı

Türkiye'deki tarım işçileri tam olarak örgütlü değil. Tarım İş Sendikası'na bağlı kayıtlı işyerlerinde 30 bin tarım işçisi örgütlü. Oysa nüfusun yüzde 35'inin kırsal kesimde yaşadığı düşünülürse bunun ne kadar az bir oran olduğu ortaya çıkıyor.

Tarım kesiminde yoksulluk oranı çok büyük. Zaten Türkiye'de nüfusun üçte biri yoksulluk sınırının altında yaşıyor. DİE'nin 2003 yılı Hanehalkı Bütçe Anketi kırsal kesimde yaşayanlarla kentlerde yaşayanlar arasındaki uçurumu ortaya koyuyor. Yoksulluk oranı kırsal kesimde yüzde 37,13 iken kentlerde ise yüzde 22,3 seviyesinde. Kentlerde açlık seviyesindekilerin oranı azalırken kırsal kesimde açlık seviyesindekilerin oranında ise yüzde 2,15 artış var.

AK Parti'nin Örnek Köyleri

Köy Enstitüleri, Köy-Kentler, Toplu Köyler... Bütün bunlar Türk siyasetine damgasını vurmuş partilerden bazılarının kırsal kalkınmaya yönelik oluşturduğu projeler. Geçmişte bu projeler kapsamında güzel örnekler alınsa da, bunlar uzun soluklu projeler olamadı. AK Parti Hükümeti de iktidara gelir gelmez kendi 'köy' projesini üretti. 2003 yılının sonunda hayata geçirilen projenin adı, "1000 Köye, 1000 Tarım Gönüllüsü"... Bu projenin esasında da örnek köyler oluşturmak var. Eski Tarım Bakanı Sami Güçlü, bu projeyi kamuoyuna şu sözlerle tanıtmıştı: "Bu projenin esas amacı, yeni bir anlayışla tarım konusunda eğitim almış insanlarla bu bilgilere ihtiyaç duyan insanları doğrudan bir araya getirmektir. O köylerde çok büyük bir değişim amaçlanıyor. Bu sosyal bir değişim değil. İnsanların ekonomik getirilerini etkileyebilecek girişimlerde bulunacağız. Biz teknik bir iş yapıyoruz. Biz toprağın nasıl sürüleceğini, hangi tohumun atılacağını köylüye öğreteceğiz."

Bu amaç doğrultusunda hayata geçen, "1000 Köye 1000 Tarım Gönüllüsü" projesi kapsamında 1000 köye, 1000 ziraat mühendisi ve veteriner hekim gönderildi. Tarım Gönüllüleri, bizzat köylü ile birlikte yaşayarak tarımda kalitenin artırılması için çalışmalara başladı. Projede görev alan tarım danışmanları (tarım gönüllüleri) adeta çalışacakları yörenin insanı oldu. Devlet memuru statüsünde olmayan ve sözleşmeli olarak işe alınan tarım danışmanları 24 saat çalışıyor ve köylü ile içiçe yaşıyor. İl özel idareleri de bu kişilerden hizmet satın alıyor. Danışmanlar için en önemli performans ölçüsü, "Çiftçi memnuniyeti". Proje 3 yıl sürecek. Kısa zamanda ülke geneline yaygınlaştırılacak. Zamanla bu projenin 3 bin köyde uygulanması amacı var. Eğer yeni bakan Mehmet Mehdi Eker de projeye sahip çıkarsa, önümüzdeki dönemde büyük ihtimalle proje, "3000 köye, 3000 Tarım Gönüllüsü'ne dönecek.

Proje kapsamında çalışacak bin kadar ziraat mühendisi ve veteriner hekimin hizmet bedeli, yapılacak görüşmeler sonucunda oluşacak fiyata göre belirlendi. Danışmanların çoğu Bağ-Kur mükellefi oldu. Edindiğimiz bilgelere göre proje kapsamında çalışan danışmanlar aylık 500 milyon lira alıyor. Projenin toplam giderinin yaklaşık 50 trilyon lirayı bulacağı hesaplanıyor. Hükümet, proje bedeli konusunda da sivil toplum örgütlerinden destek istedi. En büyük desteği de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verdi. TOBB 250 köyün masraflarını üstlendi.

Uzmanlar bunu IMF Programı'nın etkisiyle tarım desteklerinin kesilmesinden kaynaklandığını vurguluyor.

'Eğitim Şart'

Kırsal kesim bu kadar eğitimsiz olunca, tarımsal eğitim-öğretim daha da önem kazanıyor. Ülkemizde tarımsal öğretimin geçmişi 1846'ya kadar dayanıyor. Cumhuriyet döneminde ilk 'ziraat okulu' 1930'da, 1933'te ise yüksek ziraat enstitüsü kurularak üniversiteler gerçek anlamda ilk tarım öğrenimi yapmaya başladı. Söz konusu enstitüler 1948'te ziraat fakültesine dönüştü. 1980'li yılların başında yalnızca 7 olan ziraat fakültesi sayısı bugün 20'yi aşmış durumda.

Tarım Bakanlığı'nın, 'Tarımsal Öğretim-Eğitim, Yayım ve Araştırma-Geliştirme' Komisyonu Raporu'na göre, tarım eğitim öğretimi, tarım meslek liseleri, meslek yüksekokulları ve ziraat fakülteleri kanalıyla veriliyor. Raporda tarımdaki eğitim-öğretimde önemli sıkıntıların olduğunu dikkat çekilerek, mevcut durumun iyileştirilmesi için bazı önerilerde bulunuluyor. Bu önerilerden bazıları şöyle:

- Orta ve uzun vadede tüm çiftçi adaylarının tarım meslek liselerinden eğitim almalarını sağlayacak bir yaklaşım benimsenmeli. Buna göre tarım meslek liselerinin geliştirilmesi gerekmekte.
- Tarım meslek liselerinin durumu açıklığa kavuşturulmalı, MEB ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı arasında eğitim kalitesinin artırılması için iyi çalışan bir yapı geliştirilmeli.
- Tarımsal üretime yeni başlayacak genç çiftçilerin sertifika programları ile örgün eğitim kapsamında tarımla ilgili sertifika sahibi olmaları sağlanmalı, sertifika sahibi olanlara destek ve teşviklerden yararlanmada öncelik tanınmalı.
- Tarımla ilgili meslek yüksek okulları, kurulduğu bölgenin özelliklerini ve ara eleman ihtiyacını karşılayacak bir anlayışla planlanmalı, eğitim kalitesi üzerinde durulmalı.
- İlgili ziraat fakültelerinden asgari standartların altında kalanların alt yapılarını güçlendirmek için gerekli önlemler alınmalı.
- Ziraat mühendisliği ve ilgili alanlardaki meslek insanlarının istihdam sorunu dikkate alınarak, yeni fakülte açmada dikkatli davranılmalı, öğrenci kontenjanları konusu tekrar değerlendirilmeli
- Ulusal ve uluslararası eğitim projeleriyle (imalat sanayinin ihtiyaç duyduğu iyi eğitilmiş iş gücünü nicelik ve niteliksel olarak geliştirmek için) kırsal alandaki gençlere yaygın eğitim yoluyla meslek kazandırma çalışmalarına ağırlık verilmeli.
- Tarımsal örgün ve yaygın eğitimde Avrupa Birliği Eğitim ve Kültür Programlarından finansal ve içerik bakımından faydalanılması üzerinde durulmalı.

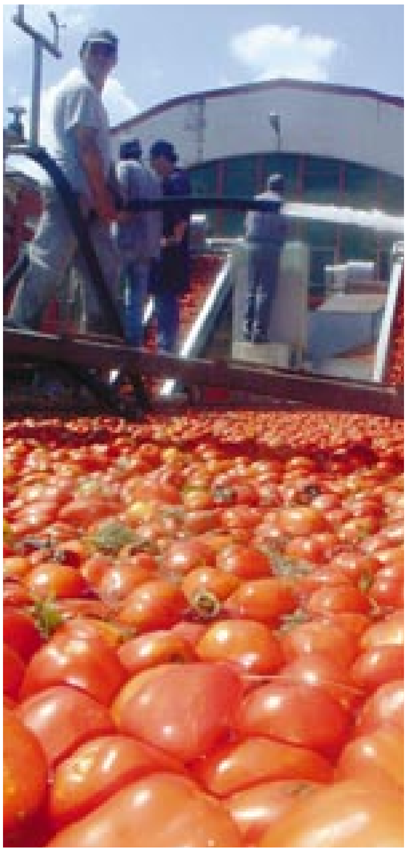
Ziraat fakülteleri kadar, tarım eğitiminde önemli olan kurumlardan birisi de tarım meslek liseleri. Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yayılan bu liselerde 3 bin 350 öğrenci eğitim görme kapasitesi olduğu halde, öğrenim gören öğrenci sayısı 1,750 civarında. Türkiye Ziraatçiler Derneği Başkanı İbrahim Yetkin, ağırlıklı olarak köy çocuklarının gittikleri bu liselerin son 5 öğrenci kaybına uğradığını ve bir çok lisenin kapandığını söylüyor. Bunun tarımın gelişmesine vurulmuş bir darbe olduğunu dile getiren Yetkin şöyle konuşuyor:

" Tarım meslek liselerinden yetişen tarım teknikerleri köylerde hemen görev alırdı. O okullara köylü çocukları gidiyordu. Teoriyle pratiği birleştirerek iyi bir eğitim alırlardı. Traktör kullanmaya kadar her şeyi burada öğretilir. Son yıllarda tarım meslek liseleri kapatıldı. Bununla sosyal dengeler altüst oldu. Bu tarım eğitimine son yıllarda vurulmuş en büyük darbedir."

Kalite Düştü

Türkiye'deki 20'yi aşkın ziraat fakültesinde de her yıl yüzlerce ziraat mühendisi mezun oluyor. Modern şartlarda eğitim gören ziraat mühendisleri mezun olduklarında maalesef yeterli çalışma alanını bulamıyor. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası'na bağlı halen 20 bin ziraat mühendisi bulunuyor. Ancak bunların tümünün kendi meslekleri üzerine çalıştığını söylemek mümkün değil. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası Genel Sekreteri Ural Ersoy, Türkiye'de hesapsız bir şekilde ziraat fakültelerinin açıldığını belirterek, "Ziraat fakültelerinde nitelik düştü. Türkiye'de ihtiyaçtan fazla ziraat mühendisi yetişti" diyor. Ziraat mühendislerinin istihdam alanlarının kısıtlı olduğunu belirten Ersoy, son yıllarda ziraat mühendislerine gıda denetiminde yetki verildiğini ancak bunun da yeterli olmadığını söylüyor. Ersoy, 'Bin köye bin tarımcı' projesinin de istihdam sorunun çözümü için yeterli olmadığını vurgulayarak şöyle konuşuyor: "İstihdamı çözecek ve tarımdaki sorunları yok edecek bir proje değil. Zaten bu proje kapsamında çalışan ziraat mühendislerinin de sorunları var. Kimisi ücretini alamıyor, kimisi de muhatap bulamıyor."

Doç. Dr. İlkay DELLAL
ilkay@aeri.org.tr

Türkiye'de Tarıma Dayalı Sanayii ve Rekabet Gücü

Dünyada kalkınmış ülkelerin pek çoğunun temel özelliği, tarıma verdikleri desteklerin çokluğu ve tarımdan elde edilen katma değerin yüksekliğidir. Örneğin, AB, ABD ve Japonya dünyada tarımı en fazla destekleyenlerdir. Türkiye'nin de, sanayileşme yolunda izleyeceği ilk aşama, zengin potansiyele sahip tarımsal sanayii geliştirmektir.

Giriş

Türkiye ekonomisi içinde nüfus, istihdam ve milli gelire katkı açısından önemli bir sektör olan tarım, sanayiye hammadde temini ile de hem katma değer açısından, hem de ülke sanayinin gelişimi açısından önemli rol oynamaktadır. Dünyada kalkınmış ülkelerin pek çoğunun temel özelliği tarıma verdikleri desteklerin çokluğu ve tarımdan elde edilen ürünlerin işlenerek katma değer yaratmalarıdır. Örneğin, AB, ABD ve Japonya dünyada tarımı en fazla destekleyen üç ülkedir. Türkiye'de modern anlamda tarıma dayalı sanayi, 1926 yılında iki şeker fabrikası ile (Uşak ve Alpullu) kurulmuştur. 1980'den sonra, ihracata dayalı ve dış rekabete açık büyüme modelini seçen Türkiye'nin ihracatında, nitelik ve nicelik olarak değişim gözlenmiştir. İhracat artmış, ihracat içinde sanayi malları olarak adlandırılan grubun payı artmıştır. Ancak geçmişte tarım ülkesi olan ve günümüzde de bu vasfını sürdüren Türkiye'nin, sanayi malları olarak adlandırılan grubun içinde en büyük payı tarıma dayalı sanayi malları almaktadır.

Tarıma dayalı sanayi Türkiye ekonomisinin temel taşlarından biri olmuş, küreselleşen dünya şartlarında tüketim alışkanlıklarındaki dinamik değişim, özellikle gıda sanayinde önemli gelişmeleri gerekli kılmıştır. Türkiye'de gıda pazarı bu hızlı değişim ve gelişime ayak uydurabilecek seviyeye erişmiş, AB standartlarında üretim yapabilecek işletmelerin sayısında hızlı bir artış olmuştur.

Diğer sanayi kolları içinde, zengin tarımsal potansiyeli ve gelişen dinamikleri ile, iç ve dış pazarda rekabet gücü en yüksek sanayi tarımsal sanayi olarak görülmektedir. Ancak tarımsal sanayi alanında, rekabet gücü yüksek ve düşük olan alanların saptanması ve uluslararası ticarette gelişen politikalar çerçevesinde yeniden politikalarına yön verilmesi, kalkınma için bir zorunluluktur.

Deli dana hastalığı gibi hastalıkların ortaya çıkması, özellikle gelişmiş ülkelerde doğal ürünlere yönelişi daha da hızlandırmıştır. Son yıllarda ekolojik ürünlere yönelen bu talep artışı, Türkiye tarımı ve tarıma dayalı sanayii için büyük bir avantajdır. Bu yönde yapılacak yatırımlar, yeni bin yılda rekabet gücünü artırmada ve sürdürülebilirliği sağlamada önemli olacaktır.

Tarıma Dayalı Sanayiinin Rekabet Gücü

Türkiye'de toplam imalat sanayii sektörler itibariyle incelendiğinde, imalat sanayiinde faaliyet gösteren toplam işyeri sayısının, üretim ve satış değerinin, toplam ihracatın yaklaşık yarısı tarıma dayalı sanayiinin oluşturduğu görülmektedir (Dellal ve Tan 2003).

Tarım ürünlerini hammadde olarak kullanan Tarıma Dayalı Sanayi kapsamında yer alan sanayi dalları: a) Gıda Sanayi, b) İçki Sanayi, c) Tütün ve Tütün Mamulleri Sanayi, d) Dokuma ve Giyim Sanayi, e) Orman Ürünleri Sanayi, f) Kağıt Sanayi, g) Deri ve Deri Mamulleri Sanayi'dir. Türkiye'de toplam imalat sanayi üretim ve satış değeri içerisinde tarıma dayalı sanayinin, tarıma dayalı sanayi içerisinde ise gıda sanayinin ve tekstil ve konfeksiyon sanayinin paylarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu çalışmada tarıma dayalı sanayi içinde en büyük payı alan gıda sanayi ile tekstil ve konfeksiyon sanayi incelenmiş, rekabet gücü belirlenmiştir.

Un ve Unlu Mamuller Sanayii

Türkiye'de un ve unlu mamuller sanayi, gıda sanayi üretimi içinde en büyük payı almaktadır (%34,89). Gıda sanayi ihracatının %8'ını oluşturmaktadır. Un ve unlu mamuller sanayinin hammaddesi olan buğday üretim miktarı, Türkiye'de yılda ortalama 18-20 milyon tondur. Üretim miktarı ve ekim alanı açısından dünyada ilk 10 ülke arasına girmektedir.

Ürün bazında uluslararası rekabet gücü incelendiğinde makarna, bisküvi ve un sanayinde rekabet gücü yüksektir. Özellikle durum buğdayı üretimi oldukça yüksek olan Türkiye'nin makarna üretimi ve kalitesi artarak uluslararası pazarda rekabet edebilir hale gelmiştir. Teknolojik açıdan güçlü ve entegre tesisler, dünyanın en büyük makarna üreticisi ve ihracatçısı olan İtalya ile rekabet edebilecek düzeydedir. Türkiye'nin bisküvi ihracatında en büyük payı Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile Türk Cumhuriyetleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu almaktadır. Hızla büyüyen bisküvi sektörü için, Azerbaycan ve Türkmenistan başta olmak üzere Türk Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Gürcistan gibi Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin yanı sıra, Balkan, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri de hedef pazarlar konumundadır.

Bu nedenlerle, un ve un mamulleri sanayii, Türkiye'nin rekabet şansının yüksek olduğu sanayi dallarındandır. Hedef pazarların iyi belirlenmesi ve talebe göre kaliteli ve standart üretim, ürün çeşitlendirme gibi yöntemlerle rekabet şansı artırılabilir.

Meyve ve Sebze İşleme Sanayii

Meyve ve sebze işleme sanayii, Türkiye'nin gıda ihracatının yaklaşık yarısından fazlasını (%63,11) oluşturmaktadır. Türkiye meyve ve sebze çeşitliliği ve üretim miktarı açısından dünya ülkeleri arasında büyük avantaja sahiptir. Dünyada sağlıklı ve dengeli beslenmeye eğilimle birlikte meyve ve sebze tüketimi hızla artmaktadır. Özellikle son yıllarda tüketicilerin sağlık endişesiyle tüketimden vazgeçtiği ileri derecede işlenmiş ürünlerin yerini, az işlenmiş ürünlerin alması, sektörün bu yönde yeni rekabet stratejilerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır .

Türkiye'de meyve ve sebze sanayinin mevcut rekabet gücünü koruyabilmesi ve arttırabilmesi için özellikle sağlık ve hijyen konusundaki gelişmeleri yakından takip etmesi, tüketici eğilimlerine göre işlenen ürün çeşitliliğini geliştirmesi ve fiyat konusunda üstünlük sağlayabilmesi için bu yönde çalışmalarını devam ettirmesi gerekmektedir. Standard kalitede ve sürekli hammadde temini için sözleşmeli üretimin geliştirilmesi, gıda kalite güvenliği için eğitim çalışmaları yapılması, denetimlerde etkinlik sağlanması ve özellikle ekolojik tarıma yönelik yatırımların artması yine rekabet üstünlüğünün sürdürülebilirliğini arttırıcı etmenlerdir.

Sebze meyve işleme sanayinde ihraç potansiyeli olan diğer bir alt sektör meyve suyu ve konsantresi alt sektörüdür. Türkiye'de meyve suyu üretimi artış eğilimindedir. Tüketim, 2000'li yıllarda, 1970'li yıllara göre 10 kat artmıştır. İleriki yıllarda artacağı tahmin edilmektedir. Türkiye'de yaş meyve tüketiminin fazla olması, hammadde temininde yaşanan güçlükler sektörün temel sorunlarından birisi olsa da, dünyadaki en büyük yaş meyve üreticilerinden biri olması ve hedef pazarlara yakınlığı da üretici firmala-

ra avantaj sağlamaktadır (Anonim 2000). Meyve-sebze dondurulmuş gıda olarak da tüketilmektedir. Günümüzde kolay ve değişik şekillerde hazırlanabilen, mevsim dışı olmasına karşın doğal özelliklerini tazesine en yakın şekilde koruyan dondurulmuş gıdaların tüketimi artmaktadır. Dondurulmuş gıda sanayindeki tüm firmalar üretici/ihracatçı niteliğinde olup, dondurulmuş meyve-sebze üretimi yapan firmalar bu üretimleri yanında dondurulmuş su ürünleri, konserve meyve-sebze, meyve suyu, reçel, marmelat ve kurutulmuş sebze üretimi de yapmaktadırlar. Dondurulmuş meyve-sebze üretiminin %70-80'i ihraç edilmektedir. Türkiye'nin başlıca dondurulmuş meyve-sebze ihraç ettiği ülkeler Avrupa Birliği ülkeleridir. Meyvelerden en fazla çilek, vişne, kiraz, erik, kayısı, sebzelerden ise tatlı biber, domates, patates, pırasa ihraç edilmektedir.

Türkiye'de dondurulmuş gıda sanayi, ABD ve AB ülkelerine oranda çok yeni bir sanayi dalı olmasına rağmen, sahip olduğu avantajlar nedeniyle hızla gelişmekte ve rekabet edebilirliğini artırmaktadır. Hedef pazarlar ve tüketici talebindeki değişmelerde dikkate alınarak ürün çeşitliliğinin arttırılması rekabet şansını arttırabilecektir.

Süt ve Süt Mamulleri Sanayii

Türkiye'de hayvancılık, gerekli ekolojik şartlara ve yeterli doğal kaynaklara sahiptir. Ancak, hayvancılığın halen geleneksel yöntemlerle tali bir faaliyet olarak sürdürülmesi, politikaların süreksiz ve yetersiz olması gibi nedenlerle süt sektöründe istenilen seviyeye gelinememiştir. İçme sütü tüketimi açısından gelişmiş ülkelerin çok gerisindedir, süt üretimi yapan çiftçi gelirleri düşüktür, örgütlenme zayıftır. Türkiye'de çiğ sütün dış ticareti yapılmamakta olup süt mamulleri ithalatı 80-85 bin ton ihracatı ise 50-55 bin ton civarındadır (Tan ve Ertürk, 2001). Bu değerler toplam gıda ihracatının %0.9'unu toplam gıda ithalatının ise %4,55' ini oluşturmaktadır (DPT, 2000). Türkiye süt mamulleri ihracatının tamamına yakın bir kısmını Türk Cumhuriyetleri ve Ortadoğu pazarına yapmaktadır. Başta geleneksel peynir çeşitlerimiz olmak üzere ürünlerde meydana getirilecek yenilikler dış pazarlarda önümüzü açabilecektir. Türkiye süt sektöründe rekabetin önünü açabilecek bir başka yaklaşım ise, son yıllarda önemini gittikçe kaybeden küçükbaş hayvancılığın yeniden canlandırılarak koyun ve keçi sütünden yapılan geleneksel peynir çeşitlerini dünya piyasalarına sunmaktır. Süt sektöründe AB pazarlarına girebilmenin tek koşulu da kalite ve hijyen konusunda gerekli standartlarının biran önce tamamlanmasıdır.

Et ve Et Mamulleri Sanayii

Türkiye, hayvan sayısı bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden biri olmasına rağmen sahip olduğumuz hayvanların düşük verimli olması, yem problemleri, uygulanan hayvancılık politikalarının yetersizliği ve buna benzer bazı alt yapı eksiklikleri hayvancılığın belli bir seviyeye gelmesini engellemiştir. Hayvan sayısındaki azalmaya rağmen verimlilikte meydana gelen artışlar nüfus artışına paralel olarak artan talebi karşılayamamaktadır. Verimlilik açısından önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen et sektörü şu anda Türkiye'de ekonomik darboğazların en ciddi şekilde yaşadığı bir sektördür. Sektörün en önemli sorunlarından biri kayıt dışı üretimin yüksek olmasıdır. Kırmızı et sektöründe karşımıza çıkan bu olumsuz tabloya rağmen Türkiye'nin son 30 yılda kanatlı eti ve yumurta üretiminde gösterdiği kayda değer gelişmeler et sektöründe rekabet şansımızı artırmaktadır. Bu sektörde dünya teknolojisi çok iyi şekilde takip edilmiş ve ülkemize tatbik edilmiştir. Başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Çin Hong-Kong, Bulgaristan ve Macaristan gibi ülkelere önemli miktarda kanatlı eti ve sakatat ihracatı yapılmaktadır. Dolayısıyla gerek hammadde, gerekse teknolojik bakımdan daha iyi bir konumda olan kanatlı sektörünün uluslararası rekabet şansı kırmızı ete göre daha yüksektir.

Rekabet şansımızın yüksek olduğu ve Türkiye'de büyük bir gelişme gösteren bir diğer sektör hindi sektörüdür. Hindi etinin diğer kanatlı etlerine göre daha az yağlı olması ve hindinin karkas randımanının yüksek olması hindi üretimini ön plana çıkarmıştır.

Gerek coğrafik açıdan, gerekse üretim potansiyeli açısından avantajlı olduğumuz bir başka sektör de su ürünleri sektörüdür. Türkiye deniz ve kıyı yapısıyla ideal bir bölge olup bazı su ürünlerinin üretiminde Akdeniz ülkeleri içerisinde 2. sırada yer almaktadır. Balıkçılık konusunda teknik bilgi birikiminin yeterli dü-

zeyde olması, maliyetlerimizin diğer ülkelere nazaran yüksek olmaması ile AB ve Ortadoğu pazarına yakın olmamız uluslararası rekabet açısından bir avantaj olarak değerlendirilebilecektir.

Yağ Sanayii

Türkiye'de diğer bitkisel ürünler üretimi açısından avantaja sahipken, özellikle yağ bitkilerinde üretim açığı mevcuttur. Gelir, nüfus miktarındaki artış ve tüketicilerin sağlık konusundaki duyarlılıklarının artmasıyla sıvı yağa yönelmeleri bitkisel yağ talebini daha da arttıracaktır. Bitkisel yağ tüketimimizin %48'i ayçiçeği, %33'ü çiğit, geri kalan da zeytin ve diğer yağlı tohumlardan karşılanmaktadır. Türkiye'nin yağlı tohum üretimi esas olarak ayçiçeği tohumu ve pamuk çekirdeğinden oluşmaktadır. Soya üretiminin toplam yağlı tohumlar üretimindeki payı çok düşüktür. Ülkemizdeki bitkisel yağ açığının kapatılabilmesi için yağlı tohum üretimi potansiyelinin artırılmasına büyük ihtiyaç vardır. Bu açıdan, bitkisel yağ sanayiinde kullanılmakta olan ayçiçeği, pamuk ve soya fasulyesinin üretim artışını sağlamak yanında, diğer yağlı tohum bitkilerinin de yağ sanayiinin girmesi sağlanmalıdır. Zeytinyağı açısından ise, Türkiye dünyada ağaç varlığı bakımdan 4. sırada gelmektedir. Ortalama 99 bin ton zeytinyağı üretimi ile dünya üretiminin % 4.6'sını, % 36.4 bin ton ihracatla dünya ihracatının %10'unu karşılamaktadır. Tüketicilerin zeytinyağına yönelik tercihlerinin giderek artması, üretim açısından avantajları Türkiye'ye üstünlük sağlamaktadır. Ancak, imajın zayıf olması, Türkiye'nin ihraç ettiği dökme yağların, başka ülkelerde ambalajlanarak kendi markaları ile satılması, üretimde periyosite (bir yıl az, diğer yıl bol) olması gibi nedenler rekabet üstünlüğü azaltmaktadır. Türkiye'nin zeytinyağına yönelik politikalarıyla ve firmaların, ya da bu konudaki örgüt ya da birliklerin kalite ve imaj konusunda çabaları rekabet şansını artırabilecektir.

Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, Türkiye ekonomisi içinde önemli bir yere ve uluslar arası düzeyde rekabet gücüne sahiptir. Ülkemiz ihracat gelirlerinin %40'ı, sanayi sektörü istihdamının beşte biri, gayri safi milli hasılanın yaklaşık %8-10'u tekstil ve konfeksiyon sektörü tarafından karşılanmaktadır. Pamuk, ülke ekonomisi için bu kadar önemli olan tekstil ve konfeksiyon sektörünün temel hammaddesi olma yanında, yan ürünü olan çiğit de yağ sanayinin kullandığı önemli bir hammaddededir. Ayrıca pamuk üretimiyle 1,5 milyon dolayında nüfusa iş imkânı sağlanmaktadır. Ancak son yıllarda gerek dünya, gerekse Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler özellikle tekstil sanayiinde olumsuz etki yaratmıştır. Türkiye'nin sahip olduğu bu üstünlükler ortadan kalkmaya başlamışdır. Türkiye'de sağlıklı bir pamuk politikası sürdürülmemesi nedeniyle, pamuk üretimi tekstil ve konfeksiyon sektörünün talebini karşılayamamakta ve genelde fiyatlarda istikrarsızlık olmaktadır. Bu da, hem çiftçi gelirlerini, hem de tekstil ve konfeksiyon sektörünü etkilemektedir. Dolayısıyla sektörün mevcut ihtiyaçlarına ve ileriki yıllarda oluşabilecek talep miktarlarına göre, uzun vadeli bir pamuk politikası oluşturulması, rekabet gücünün arttırılmasında temel faktördür.

Sonuç ve Öneriler

Tarıma dayalı sanayii gerek istihdam, katma değer, ekonomiye katkı ve ihracat, gerekse tüketiciye kaliteli ürün sağlama açısından çok önemli bir sektördür. Tüm sanayileşmesini tamamlamış ülkeler gibi, tarımın ve tarıma dayalı sanayinin üzerinde yoğunlaşmak, bu alanda ar-ge yatırımları ve teknolojik ilerlemeler ile uluslararası piyasalarda söz sahibi olmak, sanayileşmenin ilk aşaması olan tarımsal sanayinin geliştirilmesine ve rekabet gücünün arttırılmasına bağlıdır.

Türkiye'nin sanayileşme yolunda izleyeceği, belki de izlemeye başladığı ilk aşama tarımsal sanayisini geliştirmektir. Diğer sanayi kolları içinde, zengin tarımsal potansiyeli ve gelişen dinamikleri ile iç ve dış pazarda rekabet gücü en yüksek

sanayi tarımsal sanayidir.
Tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi ile sağlanabilecek en önemli katkılardan biri istihdam katkısıdır. Bugün Türkiye'de toplam nüfusun %45'i tarımda istihdam edilmektedir. Bu nüfusun da büyük bir çoğunluğu gizli işsizdir. Diğer taraftan geçimini tarımdan sağlayan nüfusun gelir düzeyi ve hayat standardı düşüktür. Bu durum zaman içerisinde Doğu bölgelerinden Batıya göçü hızla artırmış ve göç alan bölgelerde çarpık yapılaşma, çeşitli çevre sorunları, adi suçlarda artış, zararlı madde bağımlılığı gibi çok önemli sosyal problemleri de gündeme getirmeye başlamıştır. Dolayısıyla tarımsal bölgelerde yaygın üretim çeşidine bağlı olarak sanayinin geliştirilmesi, bir taraftan tarımsal nüfusun kendi yaşadıkları bölgelerde sanayi sektörüne çekilmesine katkıda bulunurken, diğer taraftan göç ve göçün getirdiği sosyal problemleri gidermede etkili olacaktır (Dellal ve Tan 2003).

Türkiye'de gıda sanayi üretim ve ihracat açısından tarıma dayalı sanayi içinde büyük yere sahiptir. Beslenme ihtiyacını karşılayan tarım ve gıda sanayi, yurtiçi talebin büyük kısmına yeterli olduğu gibi ihracat yoluyla da ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Gıda sanayinde kullanılan hammaddenin tarımsal kökenli olması nedeniyle tarımdaki tüm yapı bozuklukları doğrudan ya da dolaylı olarak gıda sanayine yansımaktadır. Tarımsal yapının bozukluğu ile ortaya çıkan bu sorunlarla tarım sektörü potansiyel üretim seviyesine erişememektedir. Mevcut kaynaklarla ulaşabileceği üretim düzeyinin çok altında kalmaktadır. Hammaddeye bağlı olarak ortaya çıkan diğer bir sorun da standart kalitede olmayan ürünün fabrikaya gelmesidir. Bu durum teknolojik işlemde aksamalara neden olmakta, diğer yandan dış pazarda standart kalite sürekliliğinin sağlanamamasına yol açmaktadır (Dellal, 1995). Tarımsal sanayii alanında da, rekabet gücü yüksek ve düşük olan alanların saptanması ve uluslararası ticarette gelişen politikalar çerçevesinde yeniden yön verilmesi, ihracata dayalı kalkınma modelinin başarısı için bir zorunluluktur. Türkiye, tarıma dayalı sanayii alt sektörler itibariyle, un ve unlu mamuller sanayii, meyve ve sebze sanayii, zeytinyağı sanayii ve tekstil sanayiinde Türkiye önemli üstünlüklere sahiptir. Bu üstünlüklerinin gelişen dünya dinamikleri ile birlikte irdelenerek her bir üründe rekabet gücü daha da yükseltilebilir. Diğer taraftan süt ve et sektöründe geleneksel ürünler açısından zengin bir potansiyel mevcuttur. Bu potansiyelin dünya kalite ve standartları ile birleştirilerek dünya pazarlarına taşınması gerek Türkiye'nin tanıtımı gerekse kalkınma açısından son derece önemlidir.

Sahip olunan bu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi güçlü ve hedefine ulaşan politikalarla mümkündür. Yurt içi ve yurt dışı talebi olan ürünlere yönelik politikalar, üreticilerin refahını arttırırken sağladığı üretim ve ihracat artışı ile pek çok sorunu çözebilir.

Çok geniş bir alana yayılan Türkiye coğrafyası içinde her bir bölgenin üretim yapısı farlılık göstermektedir. Bu nedenle, tarım politikalarının da bölgesel düzeyde olması, her bölgenin zengin üretim potansiyelini geliştirilmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca bölgesel yatırım projeleri ile doğal kaynakların daha rasyonel kullanımı sağlanabilecektir.

Dünyada özellikle gelişmiş ülkelerde, buğdaydan, süt ve et ürünlerine kadar tüm tarımsal ürünlerde ekolojik ürünler, ortaya çıkan sağlık sorunları nedeniyle tercih edilmektedir. Deli dana hastalığı gibi hastalıkların ortaya çıkması doğal ürünlere yönelişi daha da hızlandırmıştır. Bu şekilde, son yıllarda ekolojik ürünlere doğru kayan talep artışı, Türkiye tarımı ve tarıma dayalı sanayi için büyük bir avantajdır. Bu yönde yapılacak yatırımlar, yeni bin yılda rekabet gücünü artırmada ve sürdürülebilirliği sağlamada önemli olacaktır.

Ancak üretimde doğal yöntemleri uygularken, çağın teknolojisini kullanmak ve yeni teknolojiler geliştirmek de bir zorunluluktur. Teknolojiyi geliştirmek, kalite ve verimlilik artışı sağlamak, rekabet gücünü ve kârlılığı yükselten en önemli yoldur. Gerek firma, gerekse ülke düzeyinde teknoloji geliştirmek rekabet gücü elde edebilmenin bir koşuludur. Bu nedenle potansiyel olarak zengin olduğumuz tarım ve tarıma dayalı sanayii dallarında da araştırma ve geliştirme yatırımlarına önem vermek rekabet gücünü daha da arttıracaktır.

Kaynaklar

Anonim 2000. http://www.foreigntrade.gov.tr/IHR/madde/tarim.htm

Dellal, İ. 1995. Türkiye'de Gıda Sanayinin Gelişimi, Tarım ve Köy Dergisi, Sayı:105, Ankara.

Dellal, İ. ve S. Tan, 2003. Türkiye'nin Yenibinyılda Kalkınma Stratejisi: Tarıma Dayalı Sanayi Ve Rekabet Gücü, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayınları, Yayın No:238, Ankara.

DPT, 2000. Süt Mamulleri Sanayi VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı. Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Tan S., Ertürk Y.E. 2001. Süt ve Süt Mamulleri Durum ve Tahmin: 2002, TEA, ANKARA

Necdet DİRİK
ndirik@ttnet.net.tr

Üçüncü Sektör: Kooperatifçilik

Kooperatifçilik, 19.yüzyılda sanayi devrimini gerçekleştiren batılı ülkelerde kapitalizmin; işçiyi, köylüyü ve esnafı sosyal ve iktisadî açıdan aşırı bir şekilde yoksullaştırması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Türkiye'de 1980'den sonra benimsenen liberal ekonomi politikalarıyla, devletin ekonomik alandan çekilmesi sonucu oluşan boşlukların kooperatiflerce doldurulması gerekmektedir.

Giriş

Son yıllarda dünya ölçeğinde ekonomik ve sosyal anlamda pek çok değişimler yaşanmıştır. Ekonomik hayatın değişik kesimlerinde tek tek değerlendirilen ve birbirinden ayrı olarak tartışılan bu değişim ve eğilimler sistem yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde; içinde bulunduğumuz çağ bilgi çağı, bilişim çağı gibi isimlerle anılmaktadır. İletişim araçlarının gelişmesi sonucu ülkeler birbirlerine daha çok yaklaşarak dünya pazarlarında bir küreselleşmeye doğru gidişat başlamıştır. Bu gidişatın sonucu olarak ta pazarın genişlemesiyle rekabet daha da keskinleşmiş ve dünyada piyasa ekonomisi hakim olmaya başlamıştır. Gelişen piyasa ekonomisi ve artan rekabet, ölçek ekonomileri yaklaşımını gündeme getirmiş ve şirket birleşmeleri başlamıştır.

Özel sektör ve kamu sektörünün yanında üçüncü sektör olarak kabul edilen ve bizatihi bir birleşme olan kooperatifler de gerçekleştirdikleri örgütlenme ile bir nevi birlik organizasyonudur.

Kooperatif işletmelerini, kamu ve özel sektör işletmelerinden ayıran karakteristik özellikleri; tüzel kişilik, amaç, kuruluş-işleyiş, yönetim, denetim ve vergilendirme başlıkları altında açıklanabilir.

Genel kabul görmüş kooperatif tanımlarına göre; kooperatif bir sermaye birleşmesi değil bir şahıs birleşmesidir. Şahısların ortak amaçlarla maddi ve manevi güçlerini birleştirmeleri, yani işbirliği ve güç birliği yapmalarıdır. Kısaca kooperatifler, şahsiyetlerini kullanan ve amaçları belli dinamik ve çoğulcu bir insanlar topluluğudur.

Esasen Kooperatifçilik, kapitalist sistemin içinde doğmuş ve gelişmiş bir harekettir. Halen kooperatifçilik hareketlerinin en gelişmiş olduğu ve gelişmeye devam ettiği ülkeler yine bu ülkelerdir. Çünkü kooperatifçilik, 19.yüzyılda sanayi devrimini gerçekleştiren batılı ülkelerde kapitalizmin; işçiyi, köylüyü ve esnafı sosyal ve iktisadi açıdan aşırı bir şekilde yoksullaştırması neticesi olarak ortaya çıkmıştır.

Robert Owen ve William King öncülüğünde Tüketim Kooperatifleri ile İngiltere, Charles Fourier öncülüğünde Üretim Kooperatifleri ile Fransa, Herman Delitzsch ve Frederich Raiffeisen öncülüğünde Tarımsal Kredi kooperatifleri ile Almanya, öncü ülke olmuşlardır. Böylelikle kooperatifler, kapitalist sistem içerisinde, kamu ve özel sektörün yanında üçüncü sektörü teşkil etmiştir.

Ekonomik ve sosyal olduğu kadar, ahlâki bir kuruluş da olan kooperatiflerde ortaklara hizmet esas amaç olmakla birlikte, artı bir değer elde etmek ve bu artı değeri ortaklara yansıtmak da temel hedeftir.

Kooperatifçiliği bir kalkınma aracı olarak kullanan gelişmiş ülkeler, ekonomik ve sosyal durumu zayıf olan kesimleri kooperatifçilik çatısı altında toplayarak desteklemişler ve böylelikle bir taraftan güçlü bir orta sınıfın oluşmasını gerçekleştirirken, diğer taraftan üretici ve tüketici arasındaki aracıları en aza indirerek ekonomilerine büyük bir katkı sağlamışlardır.

Kooperatifçilik hareketi, toplumun ve onu oluşturan bireylerin ihtiyacı ve isteği ile oluşan bir harekettir. Gelişmiş ülkelerde devlet, kooperatiflerin işlerine müdahale etmemekte ancak kooperatifleri koruyucu kanun çıkarılması, eğitim, kredi, teknik destek ve pazarlama

gibi konularda yardım etmekte, buna karşılık kooperatifler de kendi kendine yardım anlayışı ile sosyo-ekonomik kuruluşlar olarak devlet çıkarlarına önem vermektedir.

Dikkatlice değerlendirildiği taktirde, bu ülkelerde kooperatif sistemi, ekonomiye kaynak yaratan, gelir dağılımda denge sağlayan ve bu suretle de ekonomik sorunların çözümlenmesinde etkin rol alabilecek konumdadır. Kooperatifçilik insana saygı temeli üzerine kurulmuştur. Bu bakımdan yaşadığımız yüzyılda en önemli sorunların başında gelen insan hakları konusunda kooperatif sistemi önemli görevler üstlenecek yapıya sahiptir.

Türkiye'de Kooperatifçiliğin Bugünkü Durumu

Ülkemizde ilk defa 1863 de Mithat Paşa'nın "Memleket Sandıklarını" kurması ile başlayan kooperatifçilik hareketi, cumhuriyet döneminde çıkartılan çeşitli yasalarla geliştirilmiştir. Cumhuriyet döneminde kooperatifler ile ilgili ilk yasal dayanakların 1920 yılında çıkarılan "Kooperatif Şirketleri", 1923 yılında çıkarılan "İstihsal Alım Nizamnamesi" ve 1924 yılında çıkarılan "Zirai Birlikler Kanunu" olduğu görülmektedir. Bunları, 1929 yılında çıkarılan 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile 2834 sayılı "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri" Kanunu izlemektedir.

Fertlerin ortak ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm yolu bulmak amacıyla karşılıklı yardımlaşma, hak ve sorumluluk eşitliğine dayalı bir teşkilatlanma birimi olarak kurulan kooperatifler, özellikle kalkınma süreci içinde olan ülkelerde, daha da önem kazanmaktadır.

Bu önem, özellikle kalkınma süreci içinde olan ülkelerde, kooperatiflerden kişilerin bir yandan kalkınma çabalarına bilinçli olarak tüm güçleriyle katılmalarını, diğer yandan da kalkınmanın nimetlerinden sosyal adalet ilkelerine uygun düşecek biçimde pay almalarını sağlamada geniş oranda yararlanma durumunda oluşlarından ötürü ayrı bir anlam taşımaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde Devletin Kooperatifçilikle ilgili üzerine düşen görevleri kısaca şöyle sıralanabilir:

Devletin kooperatifçiliğe bakış açısını genel olarak ikili bir yapı içerisinde değerlendirebiliriz;

İlk olarak, kooperatifçiliğin kendi kendine yardım ilkesine dayalı bir örgütlenme biçimi olduğu kabul edilmektedir. Bir diğer bakış açısı ile de özellikle kooperatif yapılanmasının olmadığı ülkelerde devletin kooperatifçilik ile ilgili görevlerinin, kooperatif hareketin ve kooperatiflerin tüm faaliyetlerinden sorumlu bir sahiplik düzeyinde tanımlanamayacağı, kooperatifçilik hareketinin başlatılmasında, geliştirilmesinde, yaygınlaştırılmasında kapsamı ne olursa olsun, bu görevlerin teşvik, destekleme ve koruyuculuk ile sınırlı olduğu ve kooperatifçiliğin gelişmesiyle ilgili olarak kooperatif yapılanmalara devredilmesi gerekli olmaktadır. Bu genel yapı kapsamında devletin kooperatifçilikle ilgili olan görevlerini genel olarak aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

- Kooperatif faaliyetlerin genel kalkınma ile paralel olarak koordine edilmesi; bu bakımdan devlet, kalkınma hedefleri açısından, kalkınma çabalarına katkıda bulunacak ve öncelikle çözüm bulmak istediği sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm yolu getirebilecek nitelikteki kooperatif hareketleri destekleyecektir.
- Devletin kooperatifçilik hukuku alanında birtakım düzenlemeler yapma yoluna gitmesi; bu anlamda devletin yapacağı düzenlemelerden bir tanesi yasama ile ilgilidir. Nitekim bir ülkede başlatılan kooperatifçilik çalışmalarının hukuki platformunun hazırlanması mutlak bir zorunluluktur. Bu alanda hazırlanacak yasaların ve ilgili hukuksal kaynakların oluşturulmasında kuruluş, işleyiş ve muhasebe usullerinin sade anlaşılır ve formalitelerden uzak bir üslup çerçevesinde hazırlanmasına özen gösterilmelidir.
- Devletin, kooperatif faaliyetlerine ilgililere kooperatifçilik eğitimi vermek suretiyle destek olması; devlet, kooperatifçilik ilkelerine bağlı kalarak toplumun değer yargılarında ve davranışlarında kalkınmaya en uygun ortamı sağlayacak ve kendi kendine yardım eğilim ve davranışlarını geliştirecek yönde bir eğitim programı sunarak, kooperatifçilik hareketin sağlam temeller üzerine oturtulmasına katkı sağlayacaktır.
- Devletin kooperatif faaliyetlere fi-

nansman sağlayarak destelemek adına bir takım roller üstlenmesi; Devletin bu bağlamda kooperatiflerin finansmanı ile ilgili görevleri şöyle sıralanabilir:

a) Kooperatiflerin kuruluş sermayelerine karşılıksız yardım,

b) Kooperatiflerce ele alınan projelere destek,

c) Kooperatifler için uygun olabilecek bir kredi projeksiyonu kurmak ve geliştirmek.

d) Kooperatif faaliyetlerde kendi kendine yardım anlayışının gelişip kökleşmesine yardımcı olmak.

• Devletin kooperatif faaliyetlere teknik yardım imkânı sağlaması; devletin bu alanla ilgili görevi projelerin hazırlanmasından, proje uygulamalarının teknik kontrollerine kadar inebilir.

• Devletin kooperatif faaliyetleri denetim ve yönetim fonksiyonları anlamında desteklemesi; kooperatiflerin amaçlarına ulaşacak bir düzen içinde faaliyet göstermelerinde ve başarılı olmalarında yeterli bir yönetim ve denetim sistemine sahip olmalarının önemi büyüktür.

• Devletin kooperatifçiliği desteklemek ve yaygınlaştırmak için araştırma ve inceleme görevleri yapması; devletin kooperatifçiliği ve kooperatifleri desteklemekle ilgili olarak aldığı kararların uygulama düzeyindeki sonuçlarını, tüm yönleriyle izlemesi, değerlendirmesi, destek ve yardım hizmetlerinin etkinliğini arttırıcı amaçlarla alacağı yeni kararların ve uygulama biçimlerinin isabetliliğini sağlar.

• Devletin kooperatifler için yararlı olabilecek teşvik ve destekleme görevlerini yerine getirmesi; bu tip görevlerin başında kooperatiflere vergi konusunda, kooperatiflerin kapital birikimlerini desteklemek ve kooperatif faaliyeti özendirici niteliğe kavuşturmak amacıyla, bazı avantajlı ayrıcalıklar tanıyabilir.

Türkiye'de Kooperatifçilik İle İlgili Genel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Genel olarak değerlendirildiğinde Türk kooperatifçilik hareketinden beklenilen amaçlar henüz yeterince gerçekleştirilememiştir. Türk kooperatifçilik hareketinin ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesinde başarılı olamamasının asıl nedeni, kooperatifçiliğin bazı temel sorunlarının bugüne kadar çözüme kavuşturulmamış olmasıdır. Bu temel sorunların başlıcaları; finansman, eğitim-araştırma, üst örgütlenme, yasalar ve denetimdir. Aşağıda bu sorunlar teker teker ele alınacak, her biri için gerçek çözüm önerileri belirtilmeye çalışılacaktır.

A) Finansman Sorunu ve Çözüm Önlemleri: Ülkemizde faaliyet gösteren kooperatifler gerek öz kaynaklarının, gerekse kredi imkânlarının yetersizliği nedeniyle genellikle büyük sorunlar yaşamaktadırlar. Finansman sorununun çözümü için ilk akla gelen, kooperatiflerde ortaklık paylarının arttırılmasıdır. Yine finansman sorunu, ancak yönetim ve sermayesine kooperatif ve üst örgütlerinin egemen olacakları bir "Kooperatifler Bankası" kurularak çözümlenebilir.

B) Eğitim ve Araştırma Sorunu ve Çözüm Önlemleri: Kooperatifçilik eğitimi ve yürütülmesi, ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Kooperatifçilik eğitimi, günümüzde oldukça ihmal edilmiş bir yapı sergilemektedir. Kooperatifçilik eğitimi sorununun çözümü için alınacak en önemli önlemlerden biri, devlet ya da kooperatif üst örgütlerince kooperatifçilik okullarının açılmasıdır. Bu bağlamda eğitimle ilgili olarak kooperatifçilik araştırmasının önemi de unutulmamalıdır.

C) Üst Örgütlenme Sorunu ve Çözüm Önlemleri: Kooperatiflerde üst örgütlenme, bir ülkede kooperatiflerin birim kooperatiften başlayarak birlik, merkez birliği ve ulusal birlik oluşturarak, aşağıdan yukarıya doğru piramit biçiminde düşey olarak örgütlenmesi demektir. Kooperatifçilik hareketinin dış ticarette ve sanayileşmede etkin rol oynayabilmesi için üst örgütlenmesini tamamlaması gerekmektedir. Devlet, her türlü kolaylığı göstererek ve maddi destekler sağlayarak bu alanda kaybedilen zamanı yeniden kazanmalıdır.

D) Yasal Sorunlar ve Çözüm Önlemleri: Ülkemizde kooperatifçiliği düzenleyen yasalar yetersiz, karışık ve önemli bir bölümü antidemokratik niteliktedir. Türk kooperatifçiliğinin yasalarla ilgili sorununun esası demokratikleşmedir. Ülkemizde tüm kooperatifler, demokratik olmalıdır ve bugün olduğu gibi çok farklı kooperatif yasaları bulunmamalıdır. Devletin, kooperatifçiliği vergi ve finansman yönünden desteğini arttırmak için gerekli değişiklikler ilgili yasalarla süratle yapılmalıdır.

E) Denetim Sorunu ve Çözüm Önlemleri: Türk kooperatifçiliğinin gelişimini engelleyen etkenlerden biri de denetim sorunudur. Etkili bir denetim sisteminin kurulup işletilmesi kooperatif kuruluşların en büyük güvencesi olacaktır. Etkin bir denetim, kooperatiflerin iyileştirilmeleri ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulmaları için gereklidir. Bu konuda öncelikli olarak, devletin kooperatif denetimine ilişkin yasalarla verilmiş olan denetim görevini tam anlamıyla yerine getirmesi sağlanmalıdır. Etkili bir denetim için devletin, birim kooperatif ve örgütlerinin yönetimlerine kesinlikle karışmamaları gerekmektedir. Kooperatiflerin demokratik yapılarını bozmadan denetim sorununun çözümünde en etkili aracın kooperatif üst örgütlerinin denetlenmesinin de sağlanması gerekmektedir.

Kooperatifçiliği bir kalkınma aracı olarak kullanan gelişmiş ülkeler, ekonomik ve sosyal durumu zayıf olan kesimleri kooperatifçilik çatısı altında toplayarak desteklemişler ve böylelikle bir taraftan güçlü bir orta sınıfın oluşmasını sağlamışlar, diğer taraftan üretici ve tüketici arasındaki aracıları en aza indirerek ekonomilerine büyük bir katkı sağlamışlardır. Çünkü, kamu ve/veya özel sektör ayağı güçlü, kooperatif ayağı zayıf bir ekonomi sağlıksız bir ekonomidir. Çünkü kooperatifler piyasaların düzenlenmesinde ve dolayısı ile enflasyonun önlenmesinde en etkili araçlardan biridir.

Ülkemizde bir taraftan piyasa ekonomisi, tüm kural ve kurulları ile hakim kılınmak istenirken diğer taraftan piyasa ekonomisinin en fazla geliştiği Batılı ülkelerin aksine kooperatifçilik hareketleri ve kuruluşlarının kamunun güdümünde kalmaya devam etmesinin doğru olmadığı açıktır. Kamu, kooperatif kuruluşlarının içinde değil yanında yer almalıdır.

Modeli Geliştirmek İçin Neler Yapılabilir?

Ülkemizde kooperatifler tarımsal amaçlı ve tarım dışı olmak üzere 24 değişik alanda faaliyet göstermektedirler. Bu faaliyetler, onları hem yerel, hem ulusal, hem de bölgesel bazda bir ekonomik güç haline getirmektedir. Toplumların kalkınmasında itici güç oluşturan teknolojik değişim ve gelişmeler; üretim, tüketim ve hizmet pazarına işletme-ulus-bölge üçgeninden çıkararak küresel bir boyuta taşımıştır. Türkiye'nin

1980'den sonra liberal ekonomi politikalarını benimsemesinden sonra, devletin ekonomik alandan çekilmesi ile oluşan boşlukların kooperatiflerce doldurulması gerekmektedir. Nüfusun önemli bir kısmı ile doğrudan ve dolaylı ilişkisi bulunan kooperatiflerin pazarlama, küresel rekabet yeteneği, yetişmiş insan gücü, öz sermaye, finansman, eğitim ve araştırma gibi kaynak yetersizliklerinin çözümünde devlet, meslek kuruluşları ve üniversitelerden gerekli destek verilmelidir.

Tarımsal Üretimde Uygulanan Politikalar ve Sonuçları

Türkiye 1980'li yılların başlarına kadar tarımsal üretimi ile kendi gereksinimlerini karşılamış, ayrıca çok önemli tarımsal dış satım rakamlarına da ulaşmıştır. Nitekim, o yıllarda Türkiye için söylenen, dünyada tarımsal üretim açısından kendi kendine yeten sayılı ülkelerden biri olduğudur. Ve yine o yıllarda Türkiye tarımsal üretimi ile tüketimini karşıladıktan sonra, dışardan satın aldığı belli birkaç ürünle sınırlı dış alımının tam 7 katı tarımsal ürün dış satımında bulunmaktaydı.

1980'li yıllardan sonra, durum hem de çok hızlı olarak tersine döndü ve zaman içinde Türkiye, bitkisel yağ, pirinç, makarnalık buğday, et, süt ürünleri, zaman zaman da ekmeklik buğday açısından diğer ülkelere muhtaç hale geldi. Öyle ki 1995 yılında tarımsal üründe aldığı ile sattığı başa baş noktasına geldikten sonra 1996'da aldığı sattığından daha fazla oldu. Kısacası Türkiye tarımda artık kendine yetmeyen dışarıya bağımlı ülke konumuna geldi.

Neden böyle oldu, ülkede hangi politikalar değişti ya da yanlış uygulamalar yapıldı da bu çok üzücü konuma gelindi? Bu sorunun yanıtı ana hatları ile şöyle verilebilir: Her şeyden önce mantalite değişti. Ülkenin kalkınmasının sanayi ile olacağı, tarımda ne yapılırsa yapılsın, ülkenin kalkınamayacağı, bu nedenle ülke kaynaklarının tarımdan kısılıp sanayie aktarılması gerektiği görüşü fırtına gibi esmeye başladı. Zamanın (80'li yılların) hükümetleri tam anlamıyla bu görüşün uygulayıcısı oldular. Bu görüş yalnızca finansal anlamda etkili olmakla kalmadı, tarımdan kısılan desteklerin neden olduğu üretim azalışlarından kaynaklanan fiyat artışlarını frenlemek amacıyla tarımsal ürünlerde sınırsız dış alıma gidildi. Zaten düşmüş olan üretim, böylece daha fazla azalmaya mahkum edildi. Bu yanlış dış alım politikası yanında ikinci çok önemli yanlış, Tarım Bakanlığı'nda uygulanan reorganizasyon çalışması ile gerçekleşti. Türkiye'de tarımı önemli noktalara getirmiş olan Tarım Bakanlığı, 1984 yılında hallaç pamuğu gibi atılarak, Bakanlık işlevsiz, tarım ve çiftçi sahipsiz bırakıldı. Tarıma can veren önemli Genel Müdürlüklerin hemen tümü (Ziraat İşleri, Zirai Mücadele, Hayvancılığı Geliştirme, Gıda işleri, Veteriner İşleri, Su Ürünleri Genel Müdürlükleri) kaldırıldı. Bu arada tarım topraklarının ve sulama suyunun korunması, geliştirilmesi ve doğru kullanımı konusunda göğüs kabartıcı çalışmaları olan Toprak-Su Genel Müdürlüğü kaldırılarak, Yol-Su-Elektrik Genel Müdürlüğü ile birleştirildi. Ülke toprakları da önemli ölçüde sahipsiz kaldı. Sonuçta, bugün Türkiye, tarımda uygulanan politikaların amacı olan aşağıdaki hususların hiçbirinde olumlu noktaya gelemedi. Türkiye için tarıma ilişkin politikaların ana amaçları şunlardı:

- Türk halkının yeterli ve dengeli beslenmesinin sağlanması,
- Tarımsal gelirlerin artırılması ve istikrarlı kılınması,
- Dış ticaret gelirlerinin artırılması için ülkenin sahip olduğu potansiyelin değerlendirilmesi
- Kırsal kesimi kalkındırarak, kırsal alanın yaşanır hale getirilmesi ve kırsal alandan kaçışın, yani göçün önlenmesi,
- Sanayiin girdisi olan hammaddelerin üretilmesi,
- Kırsal alanda yaratılan gelirin artırılması ve sürekli kılınması sonucu, sanayi sektörünün ürettiği mal ve hizmetlere pazar oluşturulması,

Türkiye bugün yukarıda sayılan amaçların hiçbirini gerçekleştirememektedir. Çünkü Türkiye tarımının çok ciddi yapısal sorunları vardır.

Devletin net bir örgütlenme politikası olmamış, bu konudaki kamu yönlendirmeleri yetersiz kalmış; etkin ve yaygın örgütlenme eğitimi programları uygulanamamıştır. Kooperatifçilik ve üretici birlikleri biçimindeki örgütlenmeler son derece yetersizdir. Ayrıca devlet gü-

dümünde kurdurulmaya çalışılan ve yapısı henüz netlik kazanmayan üretici birliklerinin kooperatifçiliğe karşı oluşturulmaya çalışıldığı konusunda kamuoyunda yoğun kuşkular bulunmaktadır. Sulama birlikleri ise, sayıları hızla artarken, henüz yasal bir statüye kavuşturulmamış olup, bu birliklerde önemli suistimaller yapıldığı yönündeki söylentiler gün geçtikçe artmaktadır.

Sonuç

Uzun yıllar tarımsal kooperatifçilikte görülen dağınıklık, yetki alanında görülen belirsizlik ve kooperatiflerin sektör olarak algılanmasında tüm kesimlerce fikir birliğinin henüz oluşturulmaması önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizin uymayı taahhüt ettiği AB normları içerisinde ortak tarım politikası normları önemli bir yer tutarken, bu normların uygulanmasında önemli bir işleve sahip kooperatiflerin de eksiklikleri tamamlanmalıdır.

Kısa vadede öncelikle çalışmaları ilgili bakanlıklarca yürütülen genel bir kooperatifçilik yasasının çıkartılarak, bu alandaki yetki kargaşası giderilmelidir. Ülkemizde halihazırda tarımsal kooperatifleri ilgilendiren üç ayrı kooperatifçilik yasası ve bu yasalar gereği kooperatiflerin bağlı oldukları Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı olmak üzere iki ayrı bakanlık bulunmaktadır. Kısa dönemde genel bir kooperatifçilik yasasının oluşturulması ile birlikte tarımsal kooperatiflerde görülen mevzuat ve örgütlenme dağınıklığının önüne geçilmesi sağlanmış olacaktır.

Orta vadede ise; kooperatiflerin iş tanımları yapılmalı, özellikle ülkemizde tarımsal kooperatiflerin ihtiyaç duyduğu finansman, eğitim-denetim ve işletmecilik alanındaki uygulamaya esas olacak hukuki yapı oluşturulmalıdır. Ülkemizde geçerli olacak tek bir kooperatifçilik yasasına bağlı kalınarak, kooperatifler kendi mevzuatlarını ilgili bakanlık ile koordinasyon içerisinde oluşturmalıdır.

Oluşturulacak bu yapıda devletin rolünün nasıl olacağı, ülkemiz ekonomik ve sosyal şartları ile uluslararası gelişmeler ışığında yeniden belirlenmelidir. Mutlak suretle Türk Tarımının kalkınmasına ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünün oluşturulmasına, AB'de olduğu gibi tarımsal kooperatifler aracılığı ile imkân sağlanmalıdır. Ülkemize AB'ye tam üyelik müzakere tarihinin verilmesi ile birlikte, Türk Tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumu, başta kooperatifler olmak üzere bu sektör içerisindeki sivil örgütlenmeler vasıtasıyla olacaktır. Birliğe yeni dahil edilen on ülkedeki örnekler de bunu göstermektedir. Birlik üyesi yeni ülkelerde Ortak Tarım Politikalarına uyumu kolaylaştırmak üzere, tarımsal kooperatiflerin yapıları yeniden düzenlenmiştir. Bu teşkilatlar bir yandan kendi ülkelerinin tarım politikalarının uygulanmasında birer mekanizma oluştururken, diğer yandan da AB tarım politikalarının uygulanmasında lokomotif görevi üstlenmişlerdir.

Uzun vadede ise; tarımsal kooperatifler, kendi finansman yapılarını, eğitim-danışmanlık hizmetlerini ve işletme sektörlerini oluşturduktan sonra, kırsal kesim adına devlet ve özel teşebbüsün yanında yerini alarak genel ekonomiye katkı sağlayacak uygulamalar başlatacaktır. Tarım girdilerinin güvenilir, kaliteli ve uygun şartlarda çiftçilere ulaştırılması ancak kooperatifler aracılığı ile mümkündür. Üretimin pazar ihtiyaçlarına ve gıda güvenirliğine uygun olarak üretilmesinde de kooperatiflerin rolü büyüktür. Bu açıdan bakıldığında, yurt genelinde yaygın örgütlenme ağına sahip olan kooperatiflerimiz önemli bir boşluğu doldurabilecektir. Ülkemizde de AB normlarında tarımsal üretimin tüketiciye ulaştırılması kooperatifler vasıtası ile yapılabilir. Tarımsal üretimin yurt içi ve yurtdışı pazarlarda üretici menfaatlerine uygun olarak değerlendirilmesi de ancak kooperatifler aracılığıyla mümkündür. Ülkemizde devletin tarımsal üretimi satın almadaki payı azaldıkça bu alanda üretimi ciddi manada değerlendirebilecek organizasyonlara ihtiyaç vardır. Bu boşluğun kooperatif işletmeler tarafından doldurulamaması halinde, Türk Çiftçisinin üretimi de özel işletmelerin inisiyatifine kalacağı aşikardır.

Türk tarımının, AB Ortak Tarım Politikaları kapsamında AB'ye uyumu ancak güçlü teşkilatlarla mümkün olacaktır. Ülkemizin benimsediği açık pazar ilkeleri, tarımsal üretimde de rekabeti esas almaktadır. Tarımsal üretime rekabet gücünü kazandıracak olan kuruluşlar ise tarımsal amaçlı kooperatiflerdir.

Kaynakça

AYPEK, Nevzat, "Yeni Finansal Teknikler Karşısında Üçüncü Sektör Kooperatif İşletmelerin Durumu" XVII.Milletlerarası Türk Kooperatifçilik KongresiTebliği, 2002

DEMİR, Erol, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kooperatif İşletmeciliği Yönünden Analizi:Ankara Bölge Birliği Örneği", (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara ÜniversitesiFen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2003

DEMİRCİ, Rasih, "Tarım İşletmelerinin Müşterek Makine Kullanma Şekillerinin EkonomikAçıdan Araştırılması", Kooperatifçilik Dergisi, sayı 72, Ankara 1986.

MÜLÂYİM, Z.Gökalp, "Kooperatifçilik", Yetkin yayınları, Ankara, 2003

TAN, Ayhan, "Türkiye Ekonomisinde Tarım Kooperatifleri", Ankara 1983

TANRIVERMİŞ, Harun, "Türkiye'de Tarım Kesiminin Sigorta Sorunu ve Çözüm Önerileri", Milli Reassurans T.A.Ş. Yayını, İstanbul 1997

Halide AKAR

Tüm Dünya Bunu Tartışıyor!

GDO Açlığa Çare mi, Yoksa Büyük Bir Tehlike mi?

Bitki türlerinin zararlılara, hastalıklara, çevre ve mevsim faktörlerine karşı dirençlerini arttırmak amacıyla yapılan gen transferiyle ortaya çıkan GDO'lar, bir canlının gen diziliminin değiştirilmesi, ya da kendi doğasında bulunmayan bir karakter kazandırılmasıyla yeni bir canlı organizma elde edilmesi anlamına geliyor

Tarım konusunda son yılların en büyük tartışmaları, gen teknolojisinin bu alanda da kullanılmasıyla başladı. 1990'lı yılların sonundan bu yana insanlığın en çok ihtiyaç duyduğu ürünler; mısır, pirinç, soya başta olmak üzere birçok sebze-meyve ve hatta bazı balık türlerinin de genetik yapıları değiştiriliyor. Bitki türlerinin zararlılara, hastalıklara, çevresel ve mevsimsel faktörlere karşı dirençlerini arttırmak amacıyla yapılan gen transferi daha çok Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ismiyle anılıyor. GDO'lar, bir canlının gen diziliminin değiştirilmesi, ya da kendi doğasında bulunmayan bir karakter kazandırılmasıyla yeni bir canlı organizma elde edilmesi anlamına geliyor.

Son 20 yılda biyoloji bilimlerinde canlıların yapısı ve işleyişi yönünde büyük bilgi birikimlerinin elde edilmesi, bilim çevrelerinin 1970'li yıllardan günümüze kadar olan dönemde hem proteinler ve metabolik döngülere ilişkin bilgilerini arttırmış, hem de canlıların genetik materyali olan DNA'nın enzimler aracılığıyla kesilip, değiştirilebilmesi ve bir canlıdan bir başkasına nakledilebilmesini mümkün kılan teknolojilerin gelişmesine neden olmuştur. Tarım alanında geliştirilen gen aktarımı da bu teknolojik gelişmenin bir sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Ancak bu gelişmeler birçok tartışmayı da beraberinde getiriyor. Tüm dünyanın tartıştığı bu konuda bir, 'Evetçiler', bir de 'Hayırcılar' şeklinde iki kesin taraf oluştu. Bunların dışındaki bir kesim de bir yandan tartışmaları, bir yandan da GDO teknolojisindeki gelişmeleri izliyor.

Domuz Genli Soya

Gen transferleri konusunda tartışmaları başlatan nokta, önceleri türler arasında gerçekleştirilen gen transferinin, şimdi hayvandan bitkiye, bitkiden hayvana yapılması. Oysa gen bilimciler, bunun zaten doğada bulunduğunu kaydediyor. Bilimin birçok konuda olduğu gibi bu konuda da doğadan esinlendiğini ifade eden Sabancı Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof Dr. Selim Çetiner, "Canlılar arası gen transferi doğada rastlanan bir durumdur. Bir toprak bakterisi olan Agrobacterium tumaficiens adlı organizma, kendine ait genetik materyali, (DNA) bitki hücrelerinin genetik materyaline entegre etmektedir" diyor. Farklı türlerin nakli ülkemizde de kullanılan 'Frankeştayn gıda' tabirine neden olmasının yanında domuz geni nakledilmiş soya, balık genli domates gibi ürünler oluşturuluyor. Amaç ise soğuk suda yaşayabi-

Önceleri türler arasında gerçekleştirilen gen transferinin, şimdi hayvandan bitkiye ve bitkiden de hayvana yapılması, tartışmaları alevlendirdi. Kimyaları bozulmuş" GDO'lu ürünlerin insan metabolizmasında nelere yol açabileceği tam olarak bilinmiyor. GDO'yu savunan ABD ve Kanada gibi ülkelerin bilim çevreleri, bunların zararlı, ya da faydalı olduğunu henüz ispatlayabilmiş değil.

len bir balığın, kendisine bu özelliği kazandıran DNA'sının alınarak bir domatese tohumuna nakledilmesi. Böylece sıcak iklimin ürünü olarak bildiğimiz domates, daha soğuk bir bölgede de yetişebiliyor. Ve bu şekilde yeniden tasarlanmış bu domates tohumu kullanılarak, yapılan üretimde maliyet hızla düşüyor, kısa sürede verimli ürün alınıyor, ilaç kullanımı azalıyor ve standart yükseliyor. Ayrıca tarım ürünlerinin raf ömrünü artırmak ya da patateslerin daha az yağla kızartılmasını sağlamak, çileklerin daha kırmızı olmasını sağlamak gibi amaçlarla da GDO'lu ürünler geliştiriliyor. Açlık ise genetik teknolojisinin kullanılması gerektiğini savunan grupların en önemli nedeni. Dünya Sağlık Örgütü, 2050 yılında Dünya nüfusunun 9 milyar insana ulaşacağını hesaplaması, gen teknolojisini savunanların bu konuyu bir mecburiyet olarak göstermesine neden oluyor. Yine Prof. Dr. Çetiner, DNA teknolojisinin ürün kayıplarını azaltan ve çiftlik alanlarını koruyarak ürün miktarını artıran; böylece dünyanın artan popülasyonunun besin ihtiyacını karşılayabilecek en kesin,ümit verici ve ileri yöntem olduğunu savunuyor.

Riskleri de Var

Ancak bütün bu faydalarına rağmen doğal olmayan, bir anlamda "Kimyaları bozulmuş" GDO'lu ürünlerin insan metabolizmasında nelere yol açabileceği tam olarak bilinmiyor. Birçok insanın kuşkuyla yaklaştığı bu teknolojinin kullanılmasını kesin bir dille reddeden kesim olan, 'Hayırcılar' ise sadece bu kuşkunun bile yeterli olduğunu vurguluyor. Ancak bu konuda çalışma yapan bilim çevreleri somut örnekler de sunuyor. Hayırcıların dikkat çektikleri en önemli nokta ise zararlılara ve çevresel faktörlere karşı direnç kazandırılmış ürünlerin tüketilmesi, insanların bağışıklık sisteminde değişikliklere yol açabileceği. Yani insan metabolizmasının antibiyotiklere karşı direnç göstermeyerek, hastalandığı zaman aldığı antibiyotiklerin işe yaramaması. GDO'nun taşıdığı riskler arasında gösterilen bir diğer konu ise antibiyotik direnç sağlayan genlerin insanları direkt etkileme olasılığı, aktarılan genin oluşturduğu alerji ve zehirlenme gibi ihtimaller. Amerika'da gerçekleşen bir olay ise kuşkuları artırıyor. Amerika'da, böceklere karşı direncini artırmak için böcek öldürücü bir protein olan Lektin eklenmiş genetiği değiştirilmiş Pusztai patateslerinin yol açtığı hayvan zehirlenmeleri hükümet tarafından, "Üzerinde gözlem yapılması gereken bir vaka" olarak dosyalara işlendi.

Metabolik Değişikliğe Yol Açabilir

GDO'lu ürünlerin geliştirilmesi aşamasında örneğin bir domatese soğukta da yetişebilme özelliğini sağlaması için aktarılan gen, domatesin gen dizilimi içerisinde herhangi bir noktaya konuluyor. Uzmanlar, genin bitki DNA'sında yerleşeceği bölgenin tamamen rastlantısal olduğunu, bu rastlantısallığın bitki hücresine ait yapısal ya da düzenleyici genlerin etkinliklerini değiştirerek bitkide metabolik farklılaşmalara yol açabileceğine dikkat çekiyor. Yıldız Teknik Üniversitesi Biyomühendislik Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Şeminur Topal, yabancı gen aracılığıyla bitki hücresinde üretilmesi istenen proteinin ve bitkiye kazandırılmak istenen özelliğin aktarılması ile sınırlı kalmayabileceğini vurguluyor.

AB Temkinli Yaklaşıyor

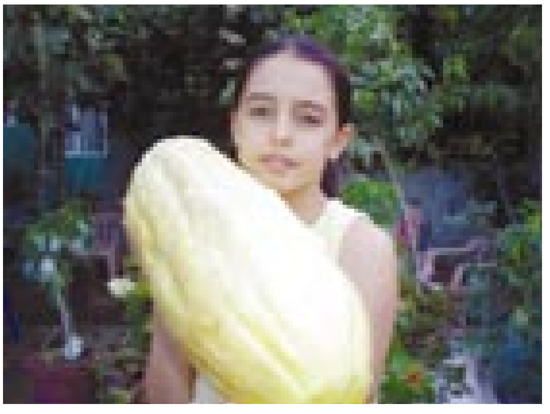
Türkiye'de 28 sivil toplum örgütünün bir araya gelerek oluşturduğu "GDO'ya Hayır Platformu' bünyesinde bulunan Sağlık-Bilim Komitesi tarafından hazırlanan raporda da yer alan bir örnek, GDO'ların alerji risklerini gözler önüne

seriyor. Raporda yer alan örnek ise şöyle: "Mart 1996'da ABD'deki Nebraska Üniversitesi'nden araştırmacılar, Brezilya fındığında bulunan bir alerjik maddenin soyaya aktarılmış olduğunu doğruladılar. Tohumu üreten firma, hayvan yemi olarak kullanılan soyanın protein içeriğini artırmak için Brezilya fındığından bir geni soya bitkisine aktarmıştı. Laboratuvar ve deri testlerinde, genleriyle oynanmış soya türünün Brezilya fındığına alerjisi olan kişilerde reaksiyon oluşturduğu belirlendi ve ürün geri çekildi.- Nordlee ve ark., 1996)"

Prof. Dr. Topal da, alerjik etkilere işaret ederek, fındığa alerjisi olan bir kimsenin yediği ve içerisinde fındık geni bulunan örneğin bir soyanın o kişiyi alerji etme riskinin çok yüksek olduğunu kaydediyor. Olaylara temkinli yaklaşmayı yeğleyen Avrupa Birliği ülkelerinde de bazı birlikler konuya ilişkin görüşlerini bildiriyorlar. Örneğin İngiliz Tıp Birlikleri, ülkede alerji reaksiyonlarının yüzde 50'lere ulaşan bir oranda artması üzerine yaptığı açıklamada, GDO'larla normal ürünlerin birbirlerinden ayrılmaları ve genetiği değiştirilmiş organizmalarla yapılmış ürünlere etiket konmasını talep etmişti. Aynı kurum, bu ürünlerin sağlık açısından tehlikeli olduğunu iddia etmemekle birlikte, tüketicilere sözkonusu ürünlerin güvenirliği ve uzun vadedeki etkileri konusunda yeterli bilgi ve kanıt olmadığı için temkinli yaklaşımı ve yakın takibi önermişti.

Biyoçeşitliliği Tehdit Ediyor

GDO tohumlarının yasaklanmasını isteyenlerin bir diğer iddiası ise biyolojik çeşitliği tehdit etmesi. Uluslararası dev tohum şirketlerinin finanse ettiği gen teknolojisinin tarımda kullanılmaya başlanmasının ardından birçok ülkede yapılan araştırmalar, GDO tohumlarının ekiminin yapıldığı tarlalarda daha sonra başka hiçbir ürünün yetişmediğini iddia ediyor. Konuyu Türkiye gündemine taşıyan GDO'ya Hayır Platformu'nun üyesi Mebruke Bayram, Avrupa'nın biyolojik çeşitlilik açısından en zengin ülkesinin Türkiye olduğunu belirterek, "Türkiye'de 11 bin bitki türü var. Bunların 3 bin 700'ü ülkemize özgü ve başka hiçbir yerde yetişmiyor. İzinsiz GDO ekimleri biyolojik zenginliğin ve endemik (Türkiye'ye has) türlerin yok olmasını beraberinde getirecek" şeklinde konuşuyor. Türkiye'de bu tür tohumların ekilmesi yasak ancak, Bayram, platformun internet adresine ve direkt platform üyesi kuruluşlara yapılan ihbarlarda Türkiye'de izinsiz olarak GDO'lu tohum ekildiği ihbarları aldıklarını ifade ediyor. Yerinden tespitleri olmadığını ve buna yetkilerinin de bulunmadığını bildiren Bayram, bu tip ekimlerin Bursa, Manisa ve İznik'te yapıldığını duyduklarını anlatıyor. Bayram, bu konuda yoğun çalışmaları olan GDO'ya Hayır Platformu'nun isteklerini ise şöyle sıralıyor: "GDO'lu tohumların ülkeye girişi yasaklanmalı. Sağlık ve Tarım bakanlıkları, yüzde 98'i böcek ilacı içeren transgenik ürünleri denetlemeli. GDO'lu ürünler ülkeye girerse de etiketleme işlemi ile tüketiciler bilgilendirilmeli. Gıda üreticileri ve büyük marketler, sattıkları ürünlerin GDO'lu olup olmadığını belirtmeli."

Biyoteknolojiye yapılan eleştiriler arasında laboratuar analizlerinin çok kısa sürmüş olması da yer alıyor, ancak, "Evetçi" bilim adamları ise, biyoteknolojik uygulamaların 1800'lü yıllarda insanların ekmeği mayalandırmak ve şarap fermantasyonu için mayaları kullanmalarıyla başladığını vurguluyorlar. Bu gruptaki bilim adamları, ortak yayınladıkları açıklamada, "15 yılı aşan laboratuar incelemeleri ve saha araştırmaları yüzyıllardır geleneksel yöntemlerle üretilen besinlerle, rDNA mühendisliği sayesinde üretilen besinler arasında riskler yönünden hiçbir farklılık bulunmadığını göstermiştir" ifadesini kullandılar.

Zararı da, Zararsızlığı da İspatlanamadı

Bu güne kadar dünyada, direkt olarak kayıtlara geçmiş GDO nedeniyle yaşanmış bir ölüm olayına rastlandığını dair hiçbir açıklama bulunmuyor, ancak bu ürünlerin tüketildiği ülkelerde yaşanan sağlık sorunlarının nedenlerinin bulunamamış olması da GDO'ya karşı kuşkuları arttırıyor. Zaten bazı insanları hayır demeye iten neden de, ürünlerin etkisinin tam olarak bilinmemesi. GDO'yu savunan ABD, Kanada ve Arjantin gibi ülkelerin bilim çevreleri, zarar verdiğini kayıtlayamadıkları gibi, zarar vermediğini de ispatlayamıyorlar. Prof. Dr. Selim Çetiner ise konuyla ilgili olarak şunları söylüyor: "Gen aktarımı teknolojisi, bilimsel esaslı tekniklere dayanmaktadır. Her teknoloji doğru ya da yanlış amaçlar için kullanılabileceği için gen aktarımı tekniklerinin de güvenli olup olmamasından bahsetmek yersizdir. Teknolojinin güvenli olmasından öte genetiği değiştirilmiş ürünlerin güvenli olması önemlidir. Gen aktarılmış bitkilerin her birinin piyasaya sürülmeden önce ayrı ayrı incelenmesi, sadece

güvenilirliği ispatlanan ürünlere izin verilmesi dikkat çekilmesi gereken bir husustur. Ürünün geliştirilmesinden piyasaya sürülmesine kadar geçen zamanda yıllar süren tarla denemeleri ve laboratuvar testleri sonunda bilimsel olarak, "En az doğal eşdeğerleri kadar güvenli" olduğu gösterilebilen ürünler tüketiciye ulaşmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda yüzlerce farklı ürün geliştirilmiş olsa da, bunların sadece küçük bir kısmının piyasaya sürülmüş olması, bu güvenlik değerlendirme çalışmalarının ne kadar sıkı ve etkili olduğunu göstermektedir."

Gıda Sanayiinin Hammadde Umudu

Türkiye'de ise bazı kesimler miras nedeniyle sürekli bölünen ve verimsiz hale gelen tarım arazilerindeki verimliliğinin arttırılması için GDO'nun çözüm olduğunu savunuyor. Gıda Dernekleri Federasyonu Başkanı Şemsi Kopuz, GDO'nun zararlı olduğuna dair hiçbir kanıtın bulunmadığını belirterek, zararlı olduğu ispatlanmamış şeyler için zararlıdır demenin etik olmadığını ifade ediyor. GDO tartışmalarının ideolojik ve duygusal olduğunu savunan Kopuz, GDO'nun kullanıldığı ürünlerin etiketlerinde mutlaka belirtilmesi gerekliliğini, bunu da sektörün kayıt altına alınması için büyük bir avantaj olarak değerlendiriyor. Türkiye'nin bu tür ürünlere ihtiyacı olduğu noktada kullanması gerektiğini, zararlarının ispatlanması durumunda ise yasaklanabileceğini dile getiren Kopuz, "Türk gıda sanayii tarımsal hammadde konusunda dışa bağımlı. ithalat ve ihracat arasında da yaklaşık 1 milyar dolar açık var. Uzmanlar dünya nüfusunun giderek artacağını söylüyorlar. Bu nüfusu doyurmak içinse tarım topraklarının yetmeyeceğini kaydediyorlar. Dolayısıyla zararı varsayımlar üzerinden değerlendirmeyelim. Bu noktada GDO'lu

Şemsi Kopuz
Gıda Dernekleri Federasyonu Başkanı

ürünleri kullanmada bir sakınca olacağını düşünmüyorum. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken husus ise milli ürünleri korumak" dedi.

Türkiye'de Farklı Görüşler Var

Organik Ürün Üreticileri Derneği (ORGUDER) Başkanı Ahmet Tiryakioğlu ise, Türkiye'nin tarımda tek kurtuluşunun ekolojik tarım olduğunu belirtirken, organik tarımın topraklara, çevreye ve insana herhangi bir zararı bulunmadığının altını çiziyor. GDO'nun, organik tarımın çoğalmasını istemeyen gübre ihracatçıları, hormon ve ilaç satan firmaların ticari rant kaygılarından dolayı Türkiye'ye sokulmaya çalışıldığını öne süren Tiryakioğlu, GDO'ya hayır kampanyaları için ise geç kalındığını ve bu ürünlerin ülkeye çoktan girdiğini ileri sürüyor. Bu konuda bir araştırma yapan Tüketici Hakları Derneği (TÜKODER), noter huzurunda piyasadan toplanan ürünlerin Ankara İl Tarım Müdürlüğü Laboratuarı ve İsviçre'deki laboratuarda yaptırdığı tahliller sonucunda; mısır unu, soya etli kıyma, yemlik mısır, soya ve mısır karışımı tavuk yeminin genetik yapısı değiştirilmiş ürünler olduğunu ispatladı. Ayrıca İsviçre'den gelen tahlillerde bu ürünlerde kullanılan genlerin bakteri geni olduğu saptandı.

Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği kurucusu ve başkanı Victor Ananias ise, farklı bir konuya dikkat çekerek, Türkiye'deki bilimsel koşulların ve laboratuarların yeterli olmaması nedeniyle dikkatle incelemeyen GDO'lu ürünlerden kaynaklanacak ciddi tehlikeler yaşanabileceğini söyledi.

"Böcekler Yiyor Ölüyor, Biz Niye Yiyoruz"

Prof. Dr. Çetiner ise, GDO karşıtlığı için, "Gen aktarılmış bitkilere karşı olan grupların tepkileri bilimsel temellere dayanmak yerine, duygusal bir nitelik taşımaktadır. Bilinmeyen yeni bir ürüne ve toplum tarafından anlaşılması güç olan yeni bir teknolojiye karşı duyulan korku ve endişe bu karşıtlığın temelini oluşturmaktadır. Bilimsel esaslara dayalı risk analizi, tespiti ve yönetimi teknikleri uygulandığı durumlarda, bu korku ve endişelerin yersiz olduğu anlaşılacaktır" diye konuştu. TÜKODER Başkanı Turhan Çakar da, bitkiye zarar veren böcekleri öldürmek üzere nakledilen genlerin insanlara zarar vermeyeceği savını mantık dışı bulduğunu belirterek, "Genetik yapısı değiştirilerek sakatlanmış ürünleri böcek yiyor ölüyor, bizler niye yiyoruz" diye soruyor. GDO tohumlardan elde edilen ürünlerin Türkiye'ye girip girmeyeceği konusunda yasal boşluk bulunduğunu belirten Çakar, "Hükümetler ve Tarım Bakanlığı, bile bile 10 yıldan bu yana Türk halkını kobay durumuna düşürdüler. 4 milyar dolar verdiğimiz bu ürünler, Türkiye'de 900 çeşit ürüne katılarak bize yediriliyor. Bu bir mantıksızlıktır, ahlâksızlıktır ve vatan hainliğidir" dedi.

Açlığa Çare mi?

Çakar'a göre genetik mühendisleri ve GDO üreticilerinin verim artışını öne sürerek, gıdalarda uygulanan gen aktarımlarının açlığa çare olacağı savları ise tamamen bir aldatmaca. BM Gıda ve Ta-

rım Örgütü'nün (FAO) raporuna göre tahıl üretimindeki artış, dünya nüfusundaki artıştan yüzde 50 daha fazla ve açlığın asıl nedeni dünyadaki gıdanın adil olmayan dağılımı. ABD Tarım Bakanlığı'nın verilerine göre, Amerika'da her yıl üretilen gıdanın yüzde 25'inden fazlası israf ediliyor. Sadece 1995 yılında çöpe atılan gıda miktarı, 43 milyon ton. Bir kişinin günde ortalama 1.5 kilo gıda tükettiği düşünüldüğünde, israf edilen gıdanın yarısı ile 40 milyon kişinin doyması mümkün. Sadece yüzde 5'i bile geri kazanılsa 4 milyon insanın doyması sağlanabilir. Dünyada açlık sınırının altında 800 milyon insan olduğu biliniyor. Bir günde açlıktan ölen çocuk sayısı ise ortalama 35 bin.Yani sadece Amerika'nın bir günde israf ettiği gıdanın yüzde 15'i ile, ölen tüm çocukların hayatı kurtarılabilir.

Bebek Mamasında Kullanılması Yasak

Türkiye'de GDO'ya Hayır Platformunun başlattığı 'Canavar Domates' eylemiyle konunun tartışılmaya başlanması üzerine eski Tarım ve Köyişleri eski Bakanı Sami Güçlü, meclis genel kurulunda yaptığı konuşmada Türkiye'nin de AB gibi olaya temkinli yaklaştığını bildirmişti. Aynı konuşmada bakanlıkça alınan bazı kararlar da açıklayarak, bakanlık bünyesinde bulunan 5 laboratuarın, ürünlerde hem GDO'nun mevcut olup olmadığına yönelik analizler yapacağını ve özellikle ithal ürünlerde kontrol ve denetimin arttırılacağını bildirmişti. Güçlü, ithal edilen ve ülkemizde üretilen bebek maması ile bebek ve küçük çocuk besinlerinde GDO'lu hammadde ve bileşen kullanılmamasının karara bağlandığını belirterek şunları kaydetmişti:

"İthal edilen ürünlerde ve gıdalarda ithalat öncesi, ithalatçı ülke yetkili otoritesinden ve ithal eden firmadan, ilgili ürünün Bakanlıkça belirlenen limitlerin üstünde GDO içermediğine dair beyan ve taahhütname istenmesine, fiilen ithalat aşamasında da numune alınarak kontrol analizleri yapılmasına karar verilmiştir. Gıda ve yem amaçlı ithalat sırasında uygulanacak limitlerde Avrupa Birliği limitleri baz alınacaktır. Sertifikalı tohumluk ithalatında GDO limiti sıfır olacak ve tohumlukların transgenik çeşitlere ait olmadıkları konusunda ihracatçı ülke garantisi ve ithalatçı firma taahhüdü istenecektir."

Sami Güçlü tarafından yapılan bu açıklama da bazı tepkilere neden olmuş ve GDO'nun olup olmadığının sadece beyana bağlı olması eleştirilmişti.

70 Milyar Dolarlık Bir Pazar

Dünyanın birçok ülkesinde tüketilmeye başlanan mısır, soya, patates ve pirinç gibi transgenik ürünler ise yapılan tartışmalara, yaşanan belirsizliklere rağmen hızla yayılıyor. 70 milyar dolarlık pazara hitap eden GDO'lu ürünler, 68 milyon hektarlık alanda yetiştiriliyor.

AB ülkelerinden İspanya'da her yıl 400 bin hektar ekim yapılıyor. Almanya, Fransa, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerde ise test ekimleri şeklinde düşük miktarlarda GDO ürün tarımı yapılıyor. Dünyanın en büyük nüfuslu ülkesi Çin ise bu teknolojiyi çoktan kullanmaya başladı. Genetiği değiştirilmiş ürünler üreticileri tarafından patentleniyor. 2000 yılı rakamlarına göre; dünyada 500 binden fazla gene patent verildi. Bunların yüzde 27'si, yani 161 bin 195 adedi, insan genine ait. Patentli genler ise çiftçileri tohum üreticisi firmalara bağımlı hale getiriyor. Çünkü, dünyanın önde gelen GDO üreticisi firmalardan tohum alan çiftçilerin, ürünlerinden elde ettikleri yeni tohumları tarlalarına ekme hakları yok. En yaygın olarak kullanıldığı ülkeler ise ABD, Kanada ve Arjantin. Türkiye de mısır ve soyayı en çok ABD ve Arjantin'den ithal ediyor. Sadece mısırdan üretilen ve çeşitli gıdalarda "bileşen" veya katkı maddesi olarak kullanılan yan ürün sayısı 700'ü, soyadan üretilen türevlerinin sayısı ise 900'ü buluyor. Yani bu yan ürünleri içeriğinde kullanan her bir işlenmiş ürünün GDO'lu olma riski bulunuyor.

Hangi Ürünler GDO'lu ?

Bugün dünyada genetiğiyle oynanmış pek çok ürün bulunuyor: Mısır, patates, domates, pirinç, soya, buğday, kabak, balkabağı, ayçiçeği, yer fıstığı, bazı balık türleri, kolza, kasava, papaya. Bunların dışında çalışmaların devam ettiği ürünler: Muz, ahududu, çilek, kiraz, ananas, biber, kavun, karpuz ve kanola.

Prof. Dr. Metin YEREBAKAN
metin@tuv.com.tr

Ulusal Gıda Güvenlik Kalkanı

Yaşadığımız yeni ekonomik platform; ilacı, suyu, gıdayı ve tarımsal ürünleri aynı potada eritmektedir. Gıda güvenliği, temel insan haklarından biridir. Geçtiğimiz aylarda yaşanan 'Rakı Olayı', Türkiye'de uygulanmakta olan gıda güvenlik sisteminin ne kadar güvensiz olduğunu gözler önüne sermiştir.

Boğazımızdan geçenin ilaç ile aynı değerde olduğunu henüz öğrenemedik. Memleketimizde gıda kökenli hastalıklara ait istatistikleri bilemiyoruz. Ancak ABD'de yılda 76 milyon insanın gıda kökenli hastalığa yakalandığını, bunların 325 bin hastanın hastahaneye kaldırıldığı ve 5 bininin de öldüğünü biliyoruz. Obezite ve akut gibi öldürücü hastalıkların temel nedeni de gıdalar. Yaşadığımız yeni ekonomik platform; ilacı, suyu, gıdayı ve tarımsal ürünleri aynı potada eritmektedir. Gıda güvenliği, temel insan haklarından biridir. Bu konuda acil eylem planı yapılmalı ve ulusal gıda güvenlik kalkanı oluşturulmalıdır.

Gıda güvenliği dinamik ve gerçekleştirilmesi oldukça zor olan bir sorundur. Bu alanda faaliyet gösteren bilim adamları, bürokratlar, gıda uzmanları ve sivil toplum örgütleri daha etkili bir sistemin kurulmasına çabalamaktadır. Çabalar, gıdalardan kaynaklanan hastalıkların belirlenmesi, önlenmesi ve etkinliğinin azaltılması için daha somut önlemlerin belirlenmesi ve uygulanmaya konmasına odaklanmaktadır. Bu amaçla her gün yeni öneri ve modellerle karşılaşmaktayız. Ne yazık ki bu önerilerin uygulanması bir yana, uygulanabilir olması da başka bir sorundur.

Günümüzde en kritik soru, bilim ve risk odaklı gıda güvenlik sistemlerinin uygulama pratiğidir Bu yaklaşımın pratiğe geçirilmesi bir hayli zaman alacaktır. Özellikle GMO kavramının ortaya çıkması, biyoteknolojik uygulamalar, modelin etkinliğini zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla gıda güvenliğine yönelik araştırmalar da teknolojik gelişmelerin önünde ilerlemelidir. HACCP sistemi bir ölçüde bu modeli destekleyen en etkili sistemlerden olmuştur. Tarımsal alanlardan yemek masasına kadar uzanan süreçler dizininde riskler, risk azaltma veya eliminasyon fırsatları gıda güvenliğinin temelini oluşturur.

Gıdalardan kaynaklanan hastalıkların eliminasyonu veya azaltılmasına yönelik bilim ve risk odaklı yaklaşımlar; daha gıda kaynaklı hastalıklar, tehlikeler ve bunları önleme etkinlik ve maliyetlerine ilişkin verilerin toplanması ve analizine olanak sağlayan daha sistematik karar araçlarının uygulanmasını gerektirmektedir. Gıda güvenliği bir devlet sorunudur. Akademi, sivil toplum ile yasa düzenleme ve uygulama kurumları arasında tam bir mutabakat gerektirir. Bu amaçla;

- Gıda güvenliğine yönelik araştırmaların hedef ve stratejilerin planlanması,
- Ulusal Gıda güvenlik kalkanının kurulması,
- Risk azaltma veya önleme çabalarının desteklenmesi,
- Gıda güvenliğine yönelik bir düzenleyici yetkin kurumun kurulması,
- Gıda güvenliğine yönelik eğitimlerin arttırılması lazım gelmektedir.

Gıda güvenlik sisteminin kurulabilmesi için karar destek araçlarının etkin konuma getirilmesi gereklidir. Amaca yönelik günümüzde model alınan üç tür karar-destek aracı vardır. Bunlar;

Gıda güvenliği bir devlet sorunudur. Akademi, sivil toplum ile yasa düzenleme ve uygulama kurumları arasında tam bir mutabakat gerektirir. Konuyla ilgili acil eylem planı yapılmalı ve bu amaçla, 'Gıda Güvenlik Kurumu'u oluşturulmalıdır. Kurulacak kurum veya birim, gıda güvenliğinde en üst karar organı olmalıdır.

1- Risk Derecelendirme Modeli: Risk Ranking Model. Mikrobiyal patojenler, kimyasal kontaminasyonlar, bioterorizm gibi.

2- Risk Azaltma Fırsatları Modeli: Fizibilite, maliyet ve etkinlik unsurları.

3- Kaynak Tahsis Modelleri: Risk azaltılması ve yasal bağlamları, kamu sağlığı etkileşim durumları gibi.

Bu modeler elbette kesin çözümler getirmez. Ancak karar vericileri sağlıklı ka-

rarlara yönlendirir.
Risk derecelendirme modelinde; gıda köklü enfeksiyon kaynaklarına ait veriler; microbial ve kimyasal tehlikelere ait risk değerlendirme metodolojisi, sağlık riski değerlendirme metodolojisi, yasal etkileşim durumuna ait fayda-maliyet ilişkisi ve maliyet etkinlik analizi yapılmalıdır.
Risk derecelendirme modelinde; mevcut bilgi ve analitik metotlara ait çok derin bir bilgi havuzu oluşturulmalıdır. Daha pratik bir risk derecelendirme referansı için gıda köklü hastalıklara ulaşan patojen-gıda ilişkilerinin, kimyasal – microbial gıda güvenlik risklerinin ve bu risklerin insan sağlığına etkilerinin araştırılması ve derecelendirilmesi gerekmektedir.
Gıda güvenliği yönetim sistemlerinde, risk azaltmaya yönelik firsatlara ait bilgiler kısıtlıdır. Bu alanda, fizibilite, etkinlik, tarladan-sofraya kadar uzanan süreçler dizininde mücadele- müdahele maliyetleri gibi parametreler sınırlıdır.
Risk derecelendirme ve riski atlatmaya yönelik fırsatların modellenmesinden sonra, diğer belirsilizkleri de içine alacak tarzda risk dağıtım ve yönetim modeli geliştirilir. Bu modellerin kurulması, irdelenmesi ve etkin konuma yükseltilmesi karmaşık ve zaman alan bir çalışmadır. Ancak sonuçları torunlara uzanan bir mutluluk zincirine ulaşmaktadır. Gıda köklü hastalıkların kök-neden analizleri ve önlemleri, insanımızın en doğal hakkıdır. Kuşkusuz kirleten de ölen de biziz. Önemli olan torunlara ulaşan bir yönetim sisteminin düşünülmesi, geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.

AB'de Durum

AB; 178/2002 genel gıda yasası ile gıda güvenliğine ilişkin temel prensipleri bir prosedüre bağlamıştır. Genel gıda yasası; 'Tehlike', 'Risk', 'Risk analizi', ' Risk değerlendirme' ile 'Risk yönetimi' ve 'Risk haberleşme' alt yapısını getirmiştir. AB Pazarına sunulacak genetik değişikliğe uğratılmış gıdalar için mevcut yasaya ilaveten (EC) 1829/2003) düzenlemesi getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre; AB Pazarına sunulacak GMO gıda, yem ve besinlerin; insan, hayvan ve çevreye olumsuz bir risk unsuru taşımadıklarına ilişkin bilimsel bir değerlendirme yapıldıktan sonra yetkilendirilmektedir. Üye ülkelerden birinin GMO gıda ve yemlere onay vermesi durumunda üye ülkelere bildirimde bulunmak zorundadır. AB Pazarına sunulmasında sakınca görülmeyen GMO gıda ve yem ürünler bu pazarda on yıl dolaşabilir. Ancak, kararname pazarda dolaşmakta olan GMO ürünlerin insan sağlığına doğrudan veya dolaylı muhtemel etkilerinin gözlenmesi amacı ile tutarlı bir gözlem planını zorunlu kılmaktadır. 2001/18/EC Kararnamesi aynı zamanda çevresel risk değerlendirmesi yapılmasını da zorunlu kılmaktadır. GMO ihtiva eden gıda ve katkı maddelerini pazara sürmek isteyen kuruluşlar, bu ürünlere ait 2001/18/EC Kararnamesi Bölüm C'de yer alan koşullara uygun kabul edilebilir çevresel risk değerlendirme raporunu da sunmak zorundadır. 91/414/EEC (EC, 1991) Kararnamesi ile getirilen bitki koruma ve zirai mücadele düzenlemesinde de yer alan hususlar, 2001/18/eec Kararnamesinde GMO süzgecinden geçirilmektedir.
GMO tohumlar ve benzeri bitki geliştirme malzemeleri, 2002/53/EC (EC, 2002f) ve 2002/55/EC (EC, 2002g) kararnamesi hükümlerine uyması ve 2001/18/EC (90/220/EEC) kararnamesi süzgecinden geçmesi halinde pazarlanabilir. Gıda katkıları için temel düzenleme 89/107/EC Kararnamesi, gıdalarda tat ve lezzet sağlayan katkılar için 88/388/EEC Kararnamesi hükümleri geçerlidir. Ancak, GMO ihtiva eden gıda ve tatlandırıcı katkıları (EC) 1829/2003 kararnamesi hükümlerine göre düzenlenmektedir. Yem katkıları için (EC) 1831/2003 Kararnamesi geçerli olup, güvenliği için 1829/2003 EC kararnamesi

uygulanır. Hayvansal besinlerin düzenlenmesi için 82/471/EEC Kararnamesi geçerli olup, GM girdileri için (EC) 1829/2003 Kararnamesi süzgecinden geçirilmesi zorunludur.

ABD'de Gıda Güvenliği

Amerika Birleşik devletlerinde gıda güvenliği üç kurum tarafından sağlanmaktadır. Bunlar; Gıda ve İlaç Kurumu Food (FDA), Sağlık ve Beşeri Hizmetler Bölümü (DHHS) ile Amerikan Tarım Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren (USDA); Gıda güvenliği ve muayene Servisi (FSIS), kurumlarıdır. FDA Tarım Bakanlığına bağlı olarak 1906 yılında kurulmuş, 1938 yılında (FDCA) adı altında sağlık bakanlığına bağlı bir kurum olmuştur. 1958 yılında FAA ile birleşmiş ve yetkin bir kurum olarak ABD'nin gıda ve ilaç güvenlik kalkanı olmuştur. FDA deniz ürünlerine 1995'de ve meyve sularına 2001'de HACCP alt yapısını zorunlu kılmış, 2001 yılı değerleri ile FDA'nın toplam 309 milyon USD butçesi ve 3000 kadar personeli bulunmaktadır.. Aynı yıl federal hükümet, 'Bioterorizm ile savaş' programı çerçevesinde bütçesini 100 milyon USD arttırmıştır. ABD'de faal 50 000 gıda üretim tesisi, gıda güvenlik sistemi esasına göre denetlemekte ve güvenli gıda için gerekenleri yapmaktadır. FDA, Veteriner İlaçlari Merkezi (CVM) aracılığı ile hayvansal besinleri de denetim şemsiyesine almıştır. FDA, ABA'de gıda güvenlik sisteminin gerçek sahibi ve yetkin kurumudur.

Risk Değerlendirme Stratejisi

Risk değerlendirmesi; 'İnsan ve çevreye yönelik gıda kökenli tehlike ve belirsizliklerin değerlendirilmesi, muhtemel olasılık ve etkilerinin araştırılması, kontrol altına alınması' şeklinde tanımlanabilir.

Tehlike unsurlarının tanımlanması, sınıflandırılması, olasılık ve etkinlik araştırmaları memleketimizde de harmonize edilen (EC, 2002c, Codex Alimentarius, 2001)'un temel gereklerindendir.

Bioteknoloji ve GMO süreçlerini de içine alacak ulusal risk değerlendirme veya risk yönetim alt yapısı, 'Gıda teyakkuz sistemi' ile bütünleşik hale getirilmelidir. Dünyamızda bu amaçla yoğun çalışmalar yapılmakta, çeşitli modeller geliştirilerek uygulama ve uyarlama alt yapıları yasal temellere oturtulmaktadır. Gıda güvenliğinde yaşanabilir ciddi sorunlar ekonomiyi temelden sarsabilir. Özellikle biyoteknolojik uygulamalar, GMO içerikli ürünler, bakteri ve virütik uzantılar, sağlığımızın temel risk unsurları arasında yer almaktadır. Bu amaçla OECD (OECD, 1993a; OECD, 1993b) ilaveten WHO/FAO (WHO/FAO, 2000) GMO'nun insan ve çevreye etkilerini güvene alacak önlemlerin alınmasını istemektedir. Bu amaçla ulusal gözlem ve izleme merkezleri oluşturulmakta, moleküler biyolojinin olumlu ve olumsuz etkileri risk yönetim alt yapısında gözlenmektedir. Bioteknoloji, insan kadar çevre için de risk unsurları taşımaktadır. Yıllardır insan ve çevreye olumsuz etkileri araştırılmadan ekonomiye sunulan plastiğin ve polimerik malzemelerin oluşturduğu riskleri elimine etme çabaları hâlâ birçok çözümsüzlüklere sahip iken biyoteknolojik modifikasyonların getireceği risk ve belirsizlikleri görmezlikten gelemeyiz. GMO esaslı bitki ve ürünlerin pazara sunulması risk süzgecinden geçirilmelidir. Risk süzgecine ilaveten üniversitelerimizde genetik mühendisliğinin; transkriptomik, proteomik ve metabolomik araştırmaları desteklenmelidir.

Sonuç

Türkiye'de uygulanmakta olan gıda güvenlik sistemi, 'Rakı Olayı' ile gözler önüne serilmiştir. Rakı olayı ile hayatını kaybeden insan değil, mevcut güvensiz sistemimizdir. Sistemin güvenli hale getirilmesi insanımızın, çevremizin veya torunlarımızın en temel haklarındandır. Türkiye'de, 'Gıda Güvenlik Mevzuatı' insan, çevre ve canlı varlıklarımızın sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olmalıdır. Bu amaçla bir, 'Gıda Güvenlik Kurumu 'u oluşturulmalıdır. Kurum veya birim, gıda güvenliğinde en üst karar organı olmalıdır. Kurum, gıda denetim ve gözetim faaliyetleri yapacak, yaptıracak ve her türlü uyuşmazlıklara çözüm sağlayacak laboratuvar ve teknik donanımlı olmalıdır. Gıdalara yönelik sistemlerin entegrasyonu için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler gıda güvenlik sistemini veya 'Gıda Güvenlik Kalkanı' oluşturacak bilgi ve kaynaklarla donatılmalıdır.

Olcay YAZICI
olcay@ekocerceve.com

Bütün Arılardan Özür Dileriz

Milyonlarca çiçeği dolaşarak, fedakâr duygularla şifa kaynağı bal üreten arının, bu kutsal emeğine vicdansızca hile katan insanoğlu, genetiği değiştirilmiş organizmaların saçtığı tehlikelere ve yaratılışın tabiî dengesini bozmanın günahına çarpıldı. Arlanmaz hilekârlar adına, bütün masum arılardan özür dileriz!

Kuş sütü dahil her şeye sahip olmamıza rağmen (özellikle kısmen gelişmiş şehirleri kast ediyorum) ağzımızın tadı kaçtı. Nedendir bu dersiniz? Hiç düşündünüz mü, bu lezzet ve huzur kaybı konusunda zihninizi yordunuz mu? Evet, 'cahil ve zâlim olan' insanoğlunun, saf duygularla, Allah'ın kendisine verdiği âli misyona zerrece hile katmadan bal üreten arının bu saf ve yüce eylemine hile katan arlanmazlar yüzünden tabii ki. Yıllardır insandaki bu akıl almaz, ahlâk kabul etmez, öğüt, nasihat dinlemez, tevil götürmez hileyi hazmedebilmiş değilim. Ne zaman temiz, arı-duru duygularla vızıldayan, fedakârca, aralıksız çalışan bu saf ve masum yaratıkları görsem, onun kutsal, ulvî emeğine, karşılık beklemeyen gayretle ürettiği katışıksız lezzete hile karıştırdığı için, dev cüssesiyle küçülen, sefil insanı düşünür ve insanlık adına, Yaratıcının görev dağılımına müdahale eden kurnazlık, hilekârlık adına utanır, yerin dibine girerim. Bilir misiniz ki, bir kilo bal üretebilmek için, 40 bin çalışkan arı, yaklaşık 6 milyon çiçeği dolaşır! Bu emeğe hile katmak bir insanlık suçu değilse, nedir?

Film kurgusu gibi zihnimden hep bir öç/intikam sahnesi geçer:

"Arıların intikamı!" Arıların arı duru üretimine hile katan, bal simsarı hilekâr, bir gün arıların hışmına uğrar; yüzü gözü mosmor olur. Masumiyete hile karıştıran elleri cüzamlı gibi lime lime dökülmüş; yüzü-gözü yara bere içinde; vücudu şişik-deşik ve kokuşmuş halde; arıların hücumuna uğramış, cezasını bulmuş hâlde yerde yatarken ve canhıraş bir çığlıkla çırpınarak, can verişini gözlerimin önünde canlandırıyorum. Sakın vahşet sever olduğumu düşünmeyin; masumiyete ve saf eyleme sahtekârlık karıştıranların müstahak olduğu bir sondur bu. Acı ama, âdil bir son! Muhabirler gelir, sahtekârın akıbetini resmeder, resimler gazetelerde yayınlanır ve bu sahtekârlığa tevessül edecekler için caydırıcı bir ibret arz eder manzara! (Bu satırları yazdıktan sonra bir gazeteden öğrendim ki, "Vahşi Arılar!" diye yabancı bir film var. Belki de, onlar da temiz emeklerine hile katanlardan intikam olmak üzere şehre saldırmıştır. Sahtekârlığın hiç biri mazur görülemez ama, özellikle insan sağlığını doğrudan ilgilendiren tabiî ürünlere, gıdaya yönelik sahtekârlıklar ise büyük bir insanlık suçudur. Vicdanı sızlamadan böyle bir hileye başvuran insan, insanlıktan nasipsiz bir zavallıdır.

Saf bala sırf menfaat için karıştırılan şekere-şerbete alışıktık. Ne var ki, iş burada kalmadı. Şimdilerde bir de naftalinli bal çıktı ortaya. Dahası, yetkililerin feryadına göre Çin, her sahada olduğu gibi sahte balla piyasayı sallıyormuş. Bu konuda, Çin mafyası devreye girmiş. İş burada da kalsa iyi, daha da ileri gitmiş. Özellikle Egeli bal üreticileri, sınırlarımızı ihlâl ederek ülkemize giren ve Dilek Adasındaki çamlardan balımızı çalıp Yunanistan'a getiren hırsız (!) arılardan yakınıyor. Yunanlı bal üreticisi, masum arıları kendi menfaatine âlet etmiş. Bu da işin diğer bir ahlâkî yanı. Yani bal meselesi, çomak sokulmuş bir arı kovanını andırıyor.

Şu bir gerçek ki, bize ait kültürün irfanî rayihasını yaşatmak ve onu bütün bozguncu eylemlere karşı korumak kadar; bize özgü tabiî, ekolojik ekinin, ekip-biçme usulünün, bize dair geleneksel tohumun evsafını, bize ait mahsulün lezzetini muhafaza etmek de, o derece önemlidir. Yani klasik tarımın terk edilişi, klasik kültürün terk edilişi kadar vahim bir durumdur.

Esas mesele şu, adeta bir şifa eczanesi

olan tabiatın kimyasına, simyasına, Yaratıcının insanoğluna bahşettiği tabiî nimete; onu oluşturan ana maddeyi, cevheri bozarak, kısa zamanda çok üretip, çok kazanmak için, hile katmak. Tatlı balı zehirlemek. İnsanlığın asla kabul edemeyeceği bir hilekârlık bu. Yaratılmışların en güzeli diye nitelendirilen insana hiç yakışmıyor.

Masum Arıların İntikamı

Tabiî ve saf nimetlere hile karıştırmanın günahı bir gün hepinizi şiddetli derecede çarpacak. Belki de, ağır ve ümitsiz bir hasta için iyileşme vesilesi olacak katışıksız, saf bal bulmak imkânsız hâle gelmiş. Neden, sahtekârlar, hilekârlar, vicdansızlar yüzünden. Yoksa bu işe hile karıştıran masum arılar değil ki!

Belki, Erzurum'un ya da Rize'nin dağ köyünde, Allah korkusunu henüz unutmamış yaşlı bir dedenin ürettiği balda kalmıştır bu saflık, bu duruluk, bu hilehurda karıştırılmamışlık. Bu ilâhî şifa özü. İnsanın dürüstlüğünü, temizliğini, inanılır-güvenilirliğini, saf ve temiz olduğunu vurgulamak için kullanılan "arı"/"arınmış" (temizlenmiş, hilesi-hurdası, gıllıgışlı işleri olmayan, güvenilir emin insan) sıfatları kullanılır. Ne ilginç bir tevafuktur, ne utandırıcı bir benzerliktir değil mi? İnsanoğlu için saf bir şifa kaynağı üreten arının balına, o zalim ve cahil olan insanoğlu hile katıyor. Masumiyeti istismar ediyor!..Hiç de vicdanı sızlamıyor. Hicap ve utanma duygusu kaybolmuş. Yaptığı kötü fiilden dolayı zerrece yüzü kızarmıyor. Merhamet hisleri, karşı çıkmıyor bu sapkın eylemine. Hilenin en hafifi, insan kurnazlığından ve azgınlığından habersiz arıya, sulandırılmış şeker şerbeti içirmek. Bu masum yaratıkların saflığını ve insanların çaresizliğini sömürmek, insana yakışır bir eylem sayılabilir mi? Bu arlanmaz sahtekârlar adına, saflığını ve merhamet hislerini henüz yitirmemiş insanlar olarak, "bütün arılardan özür dileriz!" Fedakâr bir saflığı pervasızca sömürmek kadar, insanı sefilleştiren, alçaltan başka bir eylem olamaz.

Tarım ürünlerindeki bozulma, yozlaştırma, piçleştirme ise daha vahim bir hadise. İnsan bir kere kutsalın dışına çıkmaya, oluşun ulvî yasasını hiçe saymaya görsün, azgınlığın önünü almak çok zor. Bizim geleneğimizde, ekin ekmek de bir kültür unsuru sayılır. Hatta küldür için 'ekin' kelimesini kullananlar var. Ünlü sosyolog Ziya Gökalp'in kültür yerine kullandığı "hars" kavramı bana hep tarladaki ekini ve onun "hasat"ını hatırlatır. Bence harsla, hasat arasında köklü bir ilişki var. Şu bir gerçek ki, bir milletin kültürünü, irfanî rayihasını muhafaza edip yaşatmak, onu bütün bozguncu eylemlerden korumak kadar; bize özgü tabiî/ekolojik ekinin, ekip-biçme usulünün, bize özgü tohumun evsafını, bize ait mahsulün lezzetini muhafaza etmek de, o derece önemlidir.

İslâm coğrafyasının Batıyı da etkileyen tefekkür insanlarından, sabır âbidesi, dirençli bilge Gandi, tabiî ekini, ekip biçme yönteminin, geleneksel üretim tarzını, bize ait tohumu, toprağı kullanma tarzını, elde edilen ürün evsafını muhafaza etmeyi, tıpkı kendimize ait kültür, ahlâk ve tefekkür nizamını muhafaza etmek kadar ehemmiyetli ve vazgeçilmez bir mecburiyet olarak görür. Çünkü, düşünce sistemi ve kültür kaybolunca, özgün kimlik de kaybolur; tohumun, ekinin ve ürünün özelliğini kaybetmesiyle, size has gelenek ve ağzınızın alışageldiğiniz tadı kaybolur. Yani klasik tarımın terk edilişi, klasik kültürün başka bir kültürle değiştirilmesi kadar vahim bir durum arz eder. Şuur, gelenek ve tat kaybına yol açar. Artık bir daha o lezzeti tadamaz, o iç huzura eremezsiniz. Yabancı ve kekre bir acılığı ömür boyu çiğner durursunuz. Bu lezzet kaybının en derin ıstırabını, bir Karadenizli olarak bendeniz yıllardır yaşadım. Cennet mekân anam, envai çeşit tohumu sonbaharda özenle kurutup, teneke kutularda saklar; ilkbahar geldiğinde bin zahmetle yeniden toprağa ekerdi onları. Kendimize ait bu lezzeti muhafaza etmek için büyük bir emek sarf ederdi. Fasulyeden salatalığa, lahanadan sütlü mısıra kadar her bitki için yapardı bunu. Anam vefat edince ve biz şehri mesken tutunca, o lezzeti kaybettik ne yazık ki. Bilir misiniz ki, anamdan ayrılışın acısı kadar, onunla birlik, bize has ekin geleneğini ve o lezzetli mısır tadını kaybedişimiz de üzmektedir beni. Bize ait bu lezzet kaybını, telafisi mümkün olmayan bir kayıp olarak görüyor ve kendimi doldurulmaz bir boşlukta hissediyorum.

Son yıllarda ülkemiz birçok üründe olduğu gibi, mısırda da, ithal istilâsına uğradı. Neymiş efendim, ithal mısır daha fazla ürün veriyormuş. Ne yapayım fazlalığı, tadı, lezzeti olmadıktan sonra. Saman çiğner gibi bu tatsız-tuzsuz mısırı satın alanları gördükçe, üzüntüm daha da artıyor. Bunlar Karadeniz mısırının o

nefis lezzetiyle tanışmadıkları için, ithal saman tadını mısır tadı sanıyorlar. Bir örfün, bir törenin, bir ahlâkın, bir hicap duygusunun, kültür ve kimlik kaybının kederinden çok daha fazla kederlendirir beni bu lezzet kaybı. Kendi ekin kültürümüzü şuursuzca kaybedişimiz; o nefis sütlü Karadeniz mısırı yerine, ıslak samanı andıran lezzetsiz, nahoş ithal mısırı tercih etmemizi, bir türlü hazmedemiyorum. İnsanlardaki damak tadı hassasiyetinin kaybolması beni, kültür ve ahlâk kaybı kadar endişelendiriyor, üzüyor. Birçoklarının da, aynı duygular içinde olduğuna inanıyorum.

İthal pirinçten sonra, ithal üzüm de gözükmeye başladı mahalle pazarlarında. Ne oldu ki, bizim toprağımıza, ne oldu ki bizim bağlarımıza-bahçemize, bağbozumuna mı, kültür bozumuna mı, kimlik bozumuna mı, ya da idrak kaybına mı uğradık?

Hayır, bu "kimliksizlik kimliğini" üzerimizde taşıyamayız. Silkip atacağız, kendi kültürümüze, kendi ekinimize, kendi tabiî tarımımıza; kendi irfan rayihamıza ve kendi ürün lezzetimize kavuşacağız. Anamın tohum kutuları kayboldu, toprak mahzun ve öksüz şimdi. Ama toplumun hafızası asla kaybolmamalı. İnsana ve kendimize yakışanı tercih edeceğiz, kültürde de, ekinde de. Şair, "Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır!" demiş ya, toprağı toprak yapan da, harcanan emek, akıtılan alın teri, ona ekilen tohumun evsafı ve o has tohumdan üretilen ürünün lezzeti, ağız tadıdır. Allah, toprağımızın evsafını, ürünümüzün lezzetini ve ağzımızın tadını bozmasın!

Rahmetli anam, baharda kendi eliyle ekip yetiştirdiği ürünü tattığında, misal körpe salatalıkları eliyle ikiye böldüğünde, hoş bir rayiha sarardı etrafı. Evet, salatalıklar da, hormonlaştı, plastikleşti. Lezzetini yitirdi. Domateslere, çileklere kadar vardı bu lezzet kaybı.

Minik kızım Ayşegül, semt pazarında kocaman kırmızı çilekleri görüp heves ediyor. Baba çilek alsana diyor. Yok kızım diyorum, o çilekler yenmez? Niye ki? diyor soruyor. Onun, bu 'niye ki?' sorusuna kaçamak cevap verirken, menfaati için hayatin tabiî dengesini bozan insan adına utanıyorum. 'Hormonlu onlar, kızım!", diyorum. Hele bir Mayıs sonuna, Haziran başına gelelim, o zaman tabiî çilekler çıkınca alırız. 'Madem sağlığa zararlı bunları niye satıyorlar baba?', diye irdeleyen bir soru soruyor. Öyle ya?! O da, ülkemin özü bozulmamış, hile-hurda karışmamış tohumları kadar saf ve temiz. Ah yavrum, sen insanı tanımıyorsun. O koca amcalar, daha fazla kazanmak için, tabiatın tabiî dengesini, saflığını, güzelliğini, masumiyetini, letâfetini, lezzetini bozuyor, diyemiyorum. Sevgili kızımın saf dünyasını ve insan hakkındaki temiz duygularını incitmek istemiyorum. Nasıl olsa, zamanla öğrenecek, insanın gerçek yüzünü!..

Tarım, Kültür Kadar Önemli

Buraya kadar, işin bir nevi duygusal yönünü dile getirdik. Bir de, Türk tarımının, çiftçimizin karşı karşıya kaldığı nahoş durumlar var. Uluslararası ekin-ürün-menfaat mafyası, 'siz ekip biçmeyin, biz size her şeyi hazır veririz' diyor. Bu, bir ülkeyi bağımlı kılma, öz kaynaklarını kurutma ve neticede yoksullaştırma operasyonu demektir. Dünyada kendi kendine yeten tarım ürünlerine sahip ender ülkelerden biri olmakla övünen Türkiye, en temel tarım ürünlerini bile dışarıdan almak zorunda bırakıldı. Pirinçten, mısıra, şekerpancarına kadar bir çok tarım ürünü ithal ediliyor. Türk kültürü üzerinde oyun oynayanlar, bununla da yetinmeyip, Türk tarımını da dumura uğratmak, çiftçimizi namerde muhtaç hâle getirmek, onu pazardan silip yok etmek; ülkeyi dışarıya mecbur ve mahkûm bırakmak için, elinden geleni yapıyor. Ülkenin tarımını korumak, ülke topraklarını fiilî bir saldırıdan korumak kadar önemlidir. Ülkenin geleneksel ekip-biçme, ürün elde etme hafızası/pratiği; korunması gereken kültür kimliği kadar ehemmiyet arz eder. Çünkü bir topluma özgünlük ve özgürlük kazandıran, kendi kültürü olduğu kadar, kendi tabiî ekin tarzıdır da.

Ülkeye, kültürü ve coğrafyasıyla birlikte kimlik değiştirmek isteyenler, sinsi emellerine ulaşmak için derin planlar yapıyor. Kültürden ve topraktan "bize ait kimlik mührünü, yüzyıllara dayalı geleneksel tarım kültürünü" kesintiye uğratmak; insanımızı da, düşünüp-sorgulamayı, ekip-biçmeyi bilmeyen, dışa bağımlı aptal bir kitle hâline getirmek istiyorlar. Ekin kültürünün, tarım geleneğinin unutulması, kültür hafızasının silinmesi gibi vahim sonuçlar doğurucu bir durumdur. İşin ihmale gelir yanı yok. Nasıl ki, millî kültürün inşası bir başkasına devredilemezse, Türk tarımı da yabancıların insafına/insafsızlığına terk edilemez. Bu kimlik, kültür, toprak, ekin ve ürün erozyonuna, yabanın ağzı

ile 'vehim ve komplo teorisi' demek; sınırları ve mahrem eşikleri ağyara açmaya gönüllü olmak mânâsına gelir.
Açıkçası bu, "bindiği dalı kesmek, sahip olduğu, beslendiği zengin ve bereketli toprakları kurutmak, yabana peşkeş çekmek!" mânâsına gelir.
Özetle, bir ülkenin tarım politikası, dış politika kadar, hatta ondan daha önemlidir. Çünkü, dış politikadaki bariz sınır ihlâllerini görür, ona karşı önlem alır, direnişe geçerek ulusal onuru koruyabilirsiniz. Tarımdaki tabiî gen değişmesi ise, çok daha örtülü ve sistematik/stratejik yürütülüyor. Farkında olmadan renk değiştiriyor, yıldan yıla ata yadigârı lezzeti/ağız tadını kaybediyor ve yabanın ıslak samanını sorgusuzca, farkında olmadan çiğnemeye başlıyorsunuz. Evet, lezzet kaybı, idrak kaybı gibidir. Dikkatle üzerinde durulmalı, ihmale, ertelemeye gelmez.
Bu yazı, sayın Tarım ve Köy İşleri Bakanımıza ithaf olunur. (Kastımız eski Bakandı.) Bir konuşmasında, onun tarımda oynanmak istenen dış kaynaklı kısırlaştırma oyununun farkında olduğunu görmüştük. Bu durum bereketli toprağımıza ve yüreğimize su serpmiştir. Önünü kesmeye çalışanlar olsa da, bu yolda yılmadan, cesaretle yürüyeceğine inanıyoruz... (Aynı temenniyi yeni Bakanımız Sayın Eker için de tekrarlıyoruz.)
Gazetelerin yazdığına göre, saf sarı ineğin leziz sütüne de, sütü bozuklar hile katmış. Neymiş efendim, AB ölçülerine uymuyormuş sarı ineğin sütü! Yüzyıllardır bünyemize uyuyordu ama...
AB'ye gireceğiz (!) diye niyeti bozukların, sütümüzü bile bozmalarına göz mu yumacağız? Böyle her şeye göz yumarsak, günün birinde sağır ve görmez hâline geleceğiz. Aman dikkat efendiler, yön levhaları kurtuluşu değil, tehlikeli gidişi ihtar ediyor! Elin yabanının etimize, sütümüze, otumuza, atımıza, çatımıza, katımıza bu kerte karışmaya ne hakkı var? Müstemleke miyiz; bağımsız, onurlu bir ülke mi, iyi karar vermeliyiz. Bu kadarı da fazla yani! diyecek, onurlu, dirayetli ses ne zaman yankılanacak vatan sathında? Merakla ve hasretle bekliyoruz.

Genetik Savaşın Boyutları

Mayıs başında, "Domatese domuz geni!" diye dehşet verici başka bir haber düştü gazete sayfalarına. Bu genetik müdahalenin ne kadar etik olduğu ise ayrıca bir tartışma, hatta insanlık sorunu. İnsandaki bu sapmayı, bu bozuluşu, bu yozlaşmayı tevil etmek, hazmetmek, kabul etmek ve meşru görmek mümkün değil. Bitkilerin biyolojik genetiğiyle oynamak, insan genetiği ile oynamak kadar kabul edilemez, ahlâk dışı bir vaka. Ama kime söz geçirecek, hangi azgınlaşmış gücü dizginleyeceksin? İnsan hangi beklenti, hangi pervasız, muhasebesiz, şeytanî düşünceyle bir bitkiye kendi türü dışında başka bir gen aktararak, onun doğal yapısını değiştirme/bozma küstahlığına kalkışır? Yaratılışın, varlığın iradesine/belirlenmiş ebedî DNA'sına yani ulvî kaderine müdahale değil mi bu? Doğal literatüre son zamanlarda böyle parazit, kanser mantarı gibi çirkin bir ifade ilave edildi. Hormonlu besinlerin kanser riski taşıdığı ise zaten bilinen bir şey. Domuz soğuk ortamlarda yaşıyor ya, ondan gen aktararak soğuk ortamlarda yetişecek domates üretecekler. Yaratıcının zamanı sıcak, soğuk mevsimlere ayırmasındaki hikmeti göz ardı eden zavallı insan. Sen oluşun mantığına, nizamına saygılı bir fikir üretemedikten sonra, hınzırca bir fikirle domuz genli domates yetiştirsen ne çıkar.
Kısaca GDO deniliyor. Yani, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar. Uzmanlara göre GDO'lu ürünlerde alerji kapma ve zehirlenme riski oldukça yüksek. GDO'lu ürünlerin Türkiye'de 900 çeşit gıdada kullanıldığı düşünülürse, tehlikenin boyutlarını tahmin etmek zor değil. Ortada büyük bir "tezgâh", büyük bir çıkar oyunu ve apaçık genetik bir savaş var. İnsanlık ve ahlâk dışı, sefil bir savaş. Durum o derece vahim ki, Tüketici Hakları Derneği Başkanı Turhan Çakar, isyan ediyor bu azgınlığa: "Türk halkı kobay olarak kullanılıyor!" diyor. Bütün bu endişe ötesi, ürküntü veren durumlar hangi bakanlığın ilgi alanına giriyorsa, vakit geçirmeden işe el koymalı. Endişelerimizi giderici, yüreğimize su serpici önlemler almalı; suçlular ortaya çıkarılmalı ve kamuoyu bu konuda aydınlatılmalı. Bu hayatî önlemler piyasa simsarlarının insafına terk edilemez.
Yüzyıllardır insanoğlunun deneme-yanılma yoluyla geleneksel tarzda ürettiği, insan için zararlı olmayan klasik tarım tekniğinden vazgeçerek, bu simsarların eline düşmesi kabul edilebilir, katlanılabilir bir bozgun değil. Gerek ülkemiz olarak, gerek dünya insanlığı olarak, ağız tadımızla ve dahası sağlığımızla oynayan sahtekârlara, genetik mafyaya meydanı boş bırakmamalıyız. Sağlığını

yitirecek insanlarla, sakat doğacak çocukların vebali üzerimizdedir.
Uzmanların verdiği bilgiye göre, gen teknolojisinin başlangıçtaki maksadı bitkilere zararlı böcekleri zararsız hale getirmek ve bitkinin verimini artırmak iken, sonradan böyle yıkıcı bir maksada yönelmiş. Hani soğuk savaş, sıcak savaş diyorlar ya. Bu da biyolojik savaş. Savaşların en kötüsü, en yıkıcı, en tehlikeli, en onursuz olanı.

Yeni Bir İşgal Yöntemi

Romantik bir karşı çıkış denemesi niyetiyle başladığımız yazı ile ilgili kısa bir inceleme/irdelemede bulunduğumuzda karşılaştığımız gerçekler, işin ürkütücü boyutlara vardığını ortaya çıkardı.
Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Gökhan Günaydın'ın basında yer alan beyanatı işin korkunçluğunu onaylar niteliktedir. Şöyle diyor Günaydın; "Bir ülkenin işgal edilme yöntemlerinden biri, GDO'lu ürünlerdir." Tüm Avrupa'da 13 bin çeşit bitki olmasına rağmen, Türkiye'de 11 bin civarında bitki çeşidi bulunduğunu belirten Günaydın, şunları söylüyor: "Bir yere GDO'lu ürünler girdimi genetik çeşitler kayboluyor ve yerli türler bunlarla rekabet edemediği için, hızla yok oluyor."
Yeni bir savaş türüyle yüz yüzeyiz. Bitkileri genetik yozlaştırma savaşı. Bu konuda yapılması gereken neyse, bir an önce yapılmalı, yabanın ağız tadımızı ve sağlığımızı bozmasına, ülkemizin tabiî hafızasını değiştirmesine müsaade edilmemeli.
Tekrar edersek, tarım bakanlığı, dış işleri bakanlığından daha büyük bir önem arz ediyor. Çünkü bu genetik savaşta ferdî değil, kitlesel ölümler söz konusu. Canlının en temel yapı taşı olan ve onun özgünlüğünü/kendiliğini yansıtan, Allah'ın iradesi ile beliren bu tabiî yapıyı (DNA) bozmaya kalkışmak, hem ilahî bir yasa çiğneme, hem bir insanlık suçudur. Bu bozgunda menfaati olanların, "yeşil altın", tehlike boyutu ile endişe duyanların ise "Frankeştayın gıda" diye nitelendirdiği genetik yapısı bozulmuş ürünler, masum insanları kaygılandırmaya devam ediyor. Hormonlu gıdaların insan bedenindeki yıkıcı, yıpratıcı sonuçlarını ve kansere yol açan neticelerini gören gelişmiş ülkeler, hızla tabiî olan sisteme, ekolojik tarıma (doğal tarıma) dönerken, Türkiye'nin hormonlu ürün pazarı haline gelmesi, düşündürücü ve üzüntü vericidir. Bu insanlık sapmasının biricik sebebi, kişinin mâneviyat boşluğu, vicdanî sansürsüzlük ve kısa zamanda çok üretme, çok kazanma hırsı, yani aç gözlülük. Ne derler, Allah doyursun!
Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar, ifade olarak bile, azgın bakteri canavarını çağrıştırıyor.
Çok kazananların, servet yığanların, menfaat için insan sağlığını hiçe sayıp, ölümlere sebebiyet verenlerin de, bir gün çürüyüp toprak olacağını, o hile karıştırdıkları kutsal ve masum toprağa karışacaklarını bilen; hesaba çekilme şuuruna sahip bir kimse, insanın en mukaddes varlığı olan canına kast eden böyle bir hileye baş vurabilir mi? Tabiî ki hayır. Demek ki, yerliden evrensele kadar bütün dünyanın temel problemi, halledilmesi kaçınılmaz olan sorunu, mânevî özden ve vicdânî sansürden yoksun oluşudur. Mâneviyatla, insanın içindeki azgınlıkları dizginleyen ahlâkî endişeyle göbek bağını koparmak için çırpınan modern insan, tıpkı yarattığı canavar tarafından boğazlanan sapkın ilim adamının durumuna düşmüştür. Bütün gayri tabiîliklerden ve bütün gayri insanîliklerden kurtulmanın, insanın kötülüklerinden emin olmanın yolu, ahlâkî endişe hassasiyeti ve mânevi şuur edinmekten geçer. Öyleyse, ne diye trajik bir karşı çıkış ve zavallı bir direnme içindedir insanoğlu. İç sansürden, erdemli olma duygusundan mahrum insanın canavarlığını görmek için daha ne kadar kurban verecek dünya?

Sivil Toplumdan GDO'lara İsyan

Şuurlu yüzlerce sivil toplum kuruluşu bir araya gelerek, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara Hayır Platformu oluşturmuş. GDO'ları "yüzyılın tehlikesi" diye tanımlayan bu direnme ve yenilenme hareketi, yürekten desteklenmeli. Dürüst insanların sesi gür çıkmazsa, GDO'lar, çılgın UFO'lardan daha tehlikeli olacak dünyamız için. Bu yazı, tehlikeye duygusal bir dikkat çekme yazısıdır. Konunun yetkili mercilerce teşrih masasına yatırılmasının âcil gerçeği ise apaçık ortada.
Gazeteci Ömer Öztürkmen ağabeyimizin farklı bir zaviyeden ele aldığı insana dair eleştirel eserinde "Karıncalardan özür dileriz" demişti. Milyonlarca çiçeği dolaşarak, büyük bir masumiyetle, karşılık beklemeyen fedakâr duygularla/sezgisiyle şifa kaynağı bal üreten günahsız arıların, bu 'kutsal emeğine' vicdansızca hile karıştıranlar, genetiği değiştirilmiş organizmaların saçtığı tehlikelere ve yaratılışın tabiî dengesini bozmanın 'büyük cezasına' mutlaka çarpılacaktır!
Biz, bu günahta vebâli olmayanlar, vicdansız sahtekârlar adına, bütün masum arılardan özür dileriz!
Ne güzel söylemiş düşünür: "Bozulduğu zaman, insandan daha tehlikeli bir yaratık yoktur!"

Zemci Zübeyr SOMUNCU
zemci@ekocerceve.com

Pazarı Hazır Sektör
Organik Tarım

Organik üretim; önemli bir strateji, kolay olmayan bir süreç, fakat sertifika alıp pazara açıldığınızda marka olmadan da alıcısı hazır ürünler demektir. Zira ürünün kendisi markadır, bu asla unutulmamalı. Günümüz marketlerinde 1500 çeşit organik ürünün bulunması, çeşitliliğin ve bu pazarın ne kadar gelişmekte olduğunun önemli bir göstergesi.

Organik tarım, kavram olarak çevrecilik akımları ile birlikte gündeme gelmiş, günümüzde ise oldukça popüler olmuştur. Dünya pazarlarında organik tarım ürünlerine olan rağbet, sektörü 25 milyar dolarlık cirolara ulaştırmıştır. Türkiye de, organik tarım üretiminde alan itibari ile az (57 bin hektar) ama üretici sayısı yönünden dikkat çekici (18292 üretici) bir potansiyele sahiptir. Toprak yapısı, su potansiyeli ve tabii tarım alan portföyü ile Türkiye, kısa sürede dünya organik tarım pazarında üst sıralara çıkabilecektir.

Bu bağlamda Türkiye'nin organik tarım potansiyeli özellikle kayısı, kuru incir ve üzüm ağırlıklıdır. Ürün çeşitliliğini artırma çalışmaları 10 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Organik Tarım Yönetmeliği'nden sonra daha da artacaktır. Günümüz İsveç marketlerinde 1500 çeşit organik ürünün bulunması, çeşitliliğin ve bu pazarın ne kadar gelişmekte olduğunun önemli bir göstergesidir.[1]

Tarım Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de 7364 üretici, 22 bin 771 hektar alanda kurutulmuş organik meyve üretmektedir. 829 işletme de bu ürünleri işlemektedir. Türkiye'de üretilen organik ürünlerin %98'i ihraç edilirken, bunun % 60'lık bölümü Almanya'ya yapılmaktadır. 100 milyon dolar olarak ifade edilebilecek bu potansiyelin alıcıları ve ürün sınıflandırmasına göre 37 ülkeye ihracatımız söz konusudur.

Bu aynı zamanda önemli bir istihdam kapısıdır. Ekolojik tarım hem kırsalın kalkınmasında önemli bir rol oynamakta, hem de istihdamı artırmada etkili olmaktadır. Normal tarıma göre ekolojik – organik – biyolojik tarımda insan gücü 1.8 daha fazladır. Yani 10 kişinin yapacağı işi organik tarım söz konusu olduğunda 18 kişi yapacaktır. Bin kişi de 1800 kişi... İşsizliğin had safhada olduğu ülkemiz için bu önemli bir değerdir.[2]

İşsizliğin azaltılması için önemli bir ulusal kalkınma projesine dönüştürülebilecek organik tarımın her türlüsü için Türkiye ziyadesi ile elverişlidir. Depremler ve yer altı hareketlilikleri, organik üretimi için çok önemli olan suyun istenilen evsafta olmasını sağlamaktadır. Bitkilerin gözenekleri 8 birimdir. Sudaki mineraller de 8 birimden küçük olmalıdır ki, bitki gözenekleri vasıtası ile söz konusu mineraller ile beslenebilsin. Türkiye'nin bu anlamda bir diğer artısı ise dünyanın

Organik ürünlerin fiyatları normal ürüne göre ortalama yüzde 22 - 65 daha pahalı olup, bazı kategorilerde bu oran yüzde 100'lere kadar çıkabilmektedir. Bununla birlikte organik tarımda iş gücü ihtiyacı 1.8 daha fazladır. Yani 10 kişinin yaptığı işi organik tarım söz konusu olduğunda 18 kişi yapmaktatır. İşsizliğin had safhada olduğu ülkemiz için bu önemli bir fırsattır.

batıdan doğuya doğru hareketinde bulunduğu konumudur. Etrafının denizlerle de çevrili olması, coğrafyamızın oksijen kalitesini dünyanın en üst seviyelerine çıkarmaktadır. Anadolu'nun oksijen oranı % 21'dir. Oksijenin çok olması, mikroorganizmaların zengin ve uzun ömürlü olmasını sağlamaktadır. Böylelikle toprağımız daha iyi beslenebilmektedir. Bu açıdan Harran Ovası stratejik ve ekonomik açıdan mühimdir. Organik tarımda su, toprak ve havanın yanı sıra gübre de üretim süreci ve tabii verimlilik açısından göz ardı edilmemelidir. Organik gübre açısından da Türkiye, dünyanın en zengin ülkelerindendir. Bu zenginlikte Humik Asit kavramı öne çıkmaktadır. Humik Asit, Türkiye'deki linyit yatakları vesilesi ile çokça bulunmaktadır. Linyit yataklarının üzerinde bulunan 5 -6 metrelik tabaka olan ve ne ağaç, ne de kömür olarak vasıflandırılabilecek Humik Asit, doğal gübrenin ham maddesini teşkil etmektedir.

Türkiye'de bu alanda çalışmalar yapılmakta olup, KOSGEB destekleri ile **Humik Asit** içerikli doğal gübre kullanılmaktadır. Yapılan bir proje ile Humik Asit mibser granül şeklinde atılan gübreye dönüştürülmüştür. Tokat'ta yapılan bu çalışmanın yanı sıra bir de Edirne'de gerçekleştirilmiş olan çalışma vardır. Burada gübre sıvı enzim olarak püskürtme yolu ile bitkilere verilmektedir. Humik Asit kullanımı ile gübre üreten bir diğer firmamız ise 1995 yılından günümüze bu imalatı gerçekleştirmekte, ürünleri seralarımızda kullanılmaktadır. Doğal gübre açısından bir diğer zenginliğimiz ise alüvyonlardır. Humik Asit açısından son derece zengin olan alüvyonlar, halihazırda Almanya'dan ithal edilmektedir. Türkiye'de bu alanda da ciddi çalışmalar yapılmaktadır.

Bir diğer gübre çeşidi ise solucan gübresidir. Hollanda ve Bulgaristan bu alanda dikkat çekici çalışmalara imza atmıştır. Solucan gübresi niye çok değerlidir. Sade bir anlatımla ifade edelim. Dünyada toz metodolojisinin gelişmesi ile birlikte solucan gübresinin önemi daha da artmıştır. Atom boyutundaki tozlar cıva ve radyum gibi ağır metaller içermektedir. Bu ağır metaller toprakta birikme yapmaktadır. Bu küçük parçalar domateste, buğdayda birikmekte ve bedenimize gıda yolu ile girmekte ve kanserojen etkide bulunmaktadır. Bağırsaklarımızın da gözeneklerinin birim değeri bitkilerininki gibi 8'dir. Peki solucanlar ne yapıyorlar? Bu solucanlar söz konusu ağır metalleri bir araya toplayıp bir kapsül içerisine alıyorlar. Meydana gelen kapsülün boyutu 8 birimden büyük olduğu için bitkiye, böylelikle de vücudumuza girmiyor. Besin tabiiliğini korumada artı bir özelliğe sahip olmuş oluyor. **Solucan gübresini** tarlada bir kere kullanıldığında tam 4 yıl boyunca o tarlayı bir daha gübrelemek gerekmiyor.

Organik Tarım İçin Çok Önemli Bir Tarih

1 Temmuz 2005 itibari ile bio veya öko ön takılarıyla ekolojik – organik ürün olduğunu çağrıştıran ancak ekolojik olmayan tüm etiketlerin AB iç pazarında yasaklanması, organik tarımda sertifikasyonun da önemini gündeme getirmektedir. Unutmamalı ki, 18 Ekim 2004'de Ekolojik Beslenme ve Tarımda Avrupa Eylem Planı (EAPOFF) ile 1 Ocak 2005 tarihinde geçerlilik kazanmış olan OTP reformu - Ortak Tarım Politikaları reformu - ile organik tarım, Avrupa Birliği'nin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Bunda AB çiftçilerine destekler ve sübvansiyonlar da önemli rol oynamaktadır. Araştırmalar, Avrupa Birliği'nin de 2004 yılı başı itibari ile yaklaşık 5.5 milyon hektarlık alanda 143 bin işletme ile ekolojik tarımın % 83'ünü tahıl ve yağlı tohumlar alanında yapmıştır. Burada AB'nin ekolojik tarım yapan çiftçilere

Türkiye Ne Yapmalı?

Türkiye öncelikle Organik Tarım Araştırmaları Enstitüsü kurmalıdır. Bu kapsamda;

1 - Dünya organik tarım ürünleri envanteri çıkartmalı, potansiyel üreticileri muhtemel organik tarım ürünleri hakkında bilgilendirmeli ve eğitmelidir.

2 – Toprak araştırmaları yapmalı, bu kapsamda; su, hava, oksijen değerleri ve iklim çalışmaları gerçekleştirmelidir

3 - Dünya çapında sertifikalandırma çalışmalarını takip etmeli, vereceği sertifika global kabul gören belgeler klasmanında addedilmelidir.

4 – Gübre araştırmaları ve organik gübre üretim çalışmaları yapmalıdır.

5 – Organik tarımın kapsamına giren üretim sektörlerinin alanlarına göre çalışma yapmalı, bilgi bankası oluşturarak , akademik çalışmalarda gereksiz zaman ve para kaybı olmaması için eşgüderlik vazifesi görmelidir. Böyle bir enstitü 50 milyon dolar bütçe ile rahatlıkla kurulabilir. Peki neden gereklidir? En azından ürün şecerelerinin tesbiti için... Bilgi ve belgeleri bizde kalmak şartı ile: Bir ülkeden domates tohumu ithalatı yapılmış, Antalya'da bu tohumlarla gerçekleştirilen üretim söz konusu ülkeye ihraç edilmek istendiğinde, "Ürünler bizim ülke standartlarımıza uymamakta. Alamayız" denmiştir. Hele bir de genetik yapısı ile oynanmış gıda ise mezkur domatesi ve genetik yapısı ile oynanmış diğer gıdaları yiyen nesil nasıl bir nesil olacaktır dersiniz?

yaptığı destek ödemeleri de niteliği itibari ile modellenmesi gereken bir husustur.[3] Ürünün organik olarak vasıflandırılabilmesi için bir sertifika – şahadetname alması da şarttır. Ekolojik olduğuna dair sertifika almış olan bir ürünün, ülkelere veya bölge birliklerine göre 5 farklı sertifikasyonu söz konusu. DEMETER, biyodinamik yöntemle yetiştirilmiş ürünlere sertifika vermektedir. Bir ürünün DEMETER sertifikası alabilmesi için yetiştirilmesi sırasında kozmik min dikkate alınması ve toprak altı ve toprak üstü yapıyı iyileştiren belli preparatların kullanılması gerekmektedir. Demeter tarafından sertifikalanmış ürünleri yetiştiren çiftçiler, sadece ekolojik üretim yapabilirler. BIOSUISSE, İsviçre'de çeşitli üretici birliklerinin bir araya gelerek oluşturdukları şemsiye bir organizasyondur. Bu organizasyonun oluşturduğu sistemde, ürünlerin, ekolojik tarım ilkelerine göre yetiştirilmiş olmasının ve üreticinin DEMETER'deki gibi sadece ekolojik üretim yapması zorunluluğu yanı sıra, ekolojik tarım uygulanan alanın yüzde 7 sinin tarım yapılmadan doğaya özdeş alan olarak bırakılmış olması şartı aranmaktadır. NATURLAND (BIOLAND), Almanya'da ekolojik üretim yapan çiftçi birliklerinin oluşturduğu şemsiye bir organizasyondur. Diğerlerinden farklı olarak, ayrıca balıkçılık konusuna da sertifika vermektedir. Naturland, çiftçilerinin bütün arazilerde ekolojik tarım yapmasını şart koşmaz. NOP (National Organic Program), Amerika Birleşik Devletleri'ne ekolojik ürün ihracatı yapacak olan işletmelerden istenen sertifikadır. Amerika Birleşik Devletleri kendi ülkesi sınırları içinde ekolojik etiketiyle satılacak ürünlerin sertifikalanması için sadece kendi ulusal yönetmeliği olan NOP'u tanımaktadır. Avrupa Birliği'nin standartları bu aşamada yeterli olamamaktadır. Diğer sistemlerde geçiş dönemi ürünün de ayrıca sertifikalanırken NOP'de geçiş ürünü uygulaması yoktur.

JAS (Japaneese Organic Standards), Japonya'ya ekolojik ürün ihracatı yapacak firmalar için geçerli standartları içermektedir. Avrupa Birliği sertifikası almış olan ürünlerin bu yönetmelik dikkate alınarak kontrol edilmesi gerekmektedir.

Sertifikasyon Çok Önemli

Organik üretim önemli bir strateji, kolay olmayan bir süreç, sertifika alıp pazara açıldığınızda marka olmadan alıcısı hazır ürünler demektir. Zira ürün kendisi markadır bu asla unutulmamalıdır. Peki dünyada ve Türkiye'deki organik tarımın durumu, Türkiye'nin bu konudaki artıları nelerdir?[4]

Türkiye; Avustralya ile kıyaslandığında çok az denebilecek bir alanda organik tarım yapmaktadır. Sektöre girmek isteyen diğer üreticilerin eğitilmesi ve sertifika alabilecek ürün üretmeleri-yetiştirmeleri bu alanda ulusal bir politika belirlemesi ve bahiskonusu enstitünün kurulması ile mümkün olacaktır.

Dünyada organik tarımda alan itibari ile; Avustralya 10 milyon 500 bin hektar ve 1.380 çiftlik ile birinci, Arjantin 3 milyon 192 bin hektar ve 1900 çiftlik ile ikinci, İtalya 1 milyon 230 bin hektar ve 56 bin çiftlikle 3'üncü, ABD ise 950 bin hektar ve 6949 çiftlikle dördüncü sıradadır. Organik tarım alanında sahip olunun çiftlikler sıralamasında İtalya 56,440 ile ilk olup, sıralama Endonezya (45.000), Meksika (34,862), Uganda

(28.200), Peru (19685), ve Türkiye (18.292) şeklinde olup ülkemiz 57 bin hektarlık alanda üretim yapmaktadır. Dünya genelinde 22 milyon 811 bin hektarlık alanda 399 bin çiftlik organik tarım kapsamında faaliyet göstermektedir. Çiftliklerin fazlalığının organik tarım alanlarının büyüklüğü ve ciro ile doğrudan bir payı bulunmamaktadır. Organik ürünlerin fiyatları da normal ürüne göre yüksektir. Almanya'da dalı ile satılan domatesin 1 kilogramı 5.37 EURO'ya alıcı bulabilmektedir.[5] Almanya'da organik ürün satışlarının % 35'i uzmanlaşmış ürün satan mağazalar ile olmaktadır. Süper marketler aracılığı ile organik ürünlerde 2003 yılında 1 milyar 135 milyon EURO, sağlıklı ürün satan mağazalarda 820 milyon Euro, küçük marketler dahil üretici firmaların satışlarından 570 milyon Euro, toplamda ise 3 milyar 160 milyon Euro'luk bir ciro olmuştur. Almanya pazarında gözlemlendiği üzere, organik üründe 60 – 80 metrekare ile başlayan mağazalar zamanla 150 – 500 metrekare mağazalar karşısında kârlılıklarını kaybetmiştir. Türkiye'de ise üreticiyi doğrudan ithalatçı yönlendirmekte, bu anlamda Türkiye organik tarımda toprak yapısı, su ve hava kalitesi itibari ile dünyanın en verimli bölgesi olmasına rağmen istediği verimliliği elde edememektedir. 37 ülkeye gerçekleşen organik ürün ihracatımızın artması, sertifikasyon sisteminin de oturması ile yakından alakalıdır. Burada teşvik, destekler ve bilgilendirme, bilinçlendirme eğitimleri çok büyük önem arzetmektir. 10 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Organik Tarım Yönetmeliği, sahanın elemanları için de önemli bir istihdam kapısı niteliğindedir. Basit gibi görünen organik tarım üretimi, bilgi merkezli bir titizlikle başarı sağlanabilecek bir yöntemdir.

Organik Tarımın Getirisi Yüksek

Organik tarım, 'Ne kadar çok üretirsen o kadar çok satarsın' mantığı yerine, 'Ne kadar az – saf olursa o kadar değerli olur' mantığını içermektedir. Ama üretimin her şekli için, beyaz et, süt, kırmızı et üretiminde olduğu gibi yoğun üretimi de içerebilmektedir. Bu anlayış organik ürünlerin, benzerlerine kıyasla daha yüksek fiyatlarla satılması – alıcı bulmasını sağlamaktadır.

AB ülkelerinde süt % 22, koyun eti % 43, domuz % 69, kümes hayvanları eti ve yumurta % 169 daha pahalıdır. Ortalamada organik ürünlerin % 22 – 65 daha pahalı olduğunu bazı kategorilerde bu oranın % 50 -100'lere kadar çıktığını müşahede etmek mümkündür.

Kısacası organik tarım getirisi ürün gamına göre çok yüksek olabilecek bir iştigal alanıdır. Safranbolu'nun Safranı, Karadeniz'in Anzer Balı, Muğla- Fethiye'nin Sığla Ağacı'ndan elde edilen Sığla Yağı gibi... Sonuç olarak başta iç pazar olmak üzere dış pazara yönelmek isteyen organik ürün ihracatçısının dikkat etmesi gereken başlıca hususlar, diğer ürün gamlarının ihracatına kıyasla farklılıklar göstermektedir.[6]

DİPNOT

[1] Bkz: Exandas Grubu – İstanbul Danışmanlık ile turkticaret.net'in yaptığı röportaj.

[2] Bkz: S. Padel & N. Lampkin (eds) Economics of Organic Farming. An international perspective, CAB International, Wallingford, 1994)

[3] Bkz: Dr. Cengiz Aktar – Bahçeşehir ve Galatasaray Üniversitesi / Victor Ananias, Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneği Başkanı, "AB'nin ekolojik tarıma malî desteklerine gelince: OTP'nin 2000-2006 döneminde, 2078/92 sayılı Tarımsal Çevre ve 1257/99 sayılı Kırsal Kalkınma Yönetmelikleri uyarınca Komisyon ve ulusal bütçelerden ekolojik tarım tekniklerine geçen, sunî gübre ve sunî koruma miktarlarını ciddî boyutlarda düşüren AB çiftçisine yılda 3.7 milyar EURO destek öngörülüyor. Bu rakam her ne kadar yıllık 40.5 milyar EURO'luk OTP bütçesinin %10'undan azsa da geçen bir önceki döneme oranla % 68'lik bir artış ifade ediyor. Komisyon'un hektar başına verdiği yıllık desteğin üst sınırları, yıllık rekoltede 600 EURO, daimî üründe 900 EURO, terkedilmiş toprağı kazanma amaçlı girişimlerde 300 EURO, ekolojik tarım için geçiş dönemindeki toprakta 725 EURO, tehlike altında ve genetik bozulmaya yüz tutmuş bitkilerin ıslahı için 300 EURO olarak belirlenmiş. Bugün bu desteklerden AB toplam tarım toprağının %25'i yararlanır hale gelmiş, Avusturya, Finlandiya ve bazı Alman eyaletlerinde ise bu oran %70'i aşmıştır. Ekolojik tarım yapan AB çiftçisinin tamamına yakını desteklerden yararlanıyor."

[4] Konuyu Türkiye'de özellikle Pazar araştırması açısından en kapsamlı şekilde 2 İGEME uzmanı 250 sayfalık değerli raporları ile ortaya koymuştur. "Organik Tarım Ürünleri Dış Pazar Araştırması" başlığı altındaki çalışma 2005 yılı Ocak ayında İGEME uzmanı Gülay Babadoğan Tarakçıoğlu ve Dilek Koç tarafından rapor haline getirilmiştir. Rapor PDF formatında internette mevcuttur.

[5] Bkz. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. BU konudaki en kapsamlı araştırma 250 sayfalık rapor ile İGEME'nin 2 uzmanına ait olup çok kapsamlı ve doyurucu bir rapordur.

[6] Kalite (Tazelik, büyüklük, tat, raf ömrü) Ürünün bulunabilirliği – Ambalaj – Nakliye koşulları – Etiketleme – sosyo ekonomik konular – Ürünün Pazar adaptasyonu – Dağıtım kanalının seçimi (Bu alanda özellikle Avrupa Birliği ve Amerika'da alım birlikleri, merkezler ve bu konuda uzmanlaşmış marketler bulunmaktadır) Hedef pazarın demografik bilgileri de büyük önem taşımaktadır. (Nüfus, 35 yaşın altındaki kişilerin yüzdesi, sağlığına dikkat eden yaşlıların yüzdesi, toplumsal sağlık durumu, üst gelir gruplarının yaşadığı bölgeler ve alış veriş – eğlence temayülleri, kişi başına gelir dağılımı, gelir dağılımının yapısı) Ayrıca pazara giriş bilgileri açısından gümrük vergileri ve kotalar, ithalat lisans uygulamaları, adı geçen ülkedeki alıcının gıda ithalatı yapabilmesi için genel prosedürler, organik gıdaların ithalatını gerçekleştirebilmesi için gerekli şartlar (yerel, bölgesel ve global sertifikasyonlar) Hedef ülkedeki pazarın analizi de çok önemlidir. Firmanın ürettiği ürün, ürünleri satın alan veya işleyen hangi ithalatçılar vardır? Bu ürünler hangi dağıtım kanalları ile alıcıya ulaşmaktadır. İmal ettiğiniz ürüne ilgi gösterebilecek başka dağıtım kanalları var mıdır? Söz konusu ürün- ürün gruplarına ilişkin talep mevcut mudur?. Bu talep azalmakta veya artmakta mıdır? Pazarda rekabet şartları nasıldır? Pazarda ihracatçıya hangi fiyatlar ödenmektedir Sıralama daha da uzatılabilir.

Seda EMİR

Yeni Teknolojiyle Yeni Tarım

E-tarım, tarımla ilgili bilgi sistemlerinin ve verilerin elektronik hâle getirilmesi olarak tanımlanıyor. Türkiye'de de e-tarım başlığı altında Tarım Bakanlığı, bilişim projelerini tek bir şemsiye altında toplayarak, Ulusal Tarım Veritabanı oluşturulmasını ve Tarım-NET altyapısının kurulmasını hedefliyor. Böylece tarımla ilgili her türlü bilgiye her vatandaş kolayca ulaşabilecek.

Dünyada bütün sektörlerin iş yapış şekillerini değiştiren internet ve elektronik ticaretten tarım da payını aldı.Yeni teknolojiler tarımı yeniden şekillendiriyor. Artık dijital tarım ve e-tarım kavramları tartışılıyor. E-tarım, tarımla ilgili bilgi sistemlerinin ve verilerin elektronik hale getirilmesi olarak tanımlanıyor.

Türkiye'de de e-tarım uygulamaları yönünde adımlar atılıyor. E-tarım başlığı altında Tarım Bakanlığı, bilişim projelerini tek bir şemsiye altında toplayarak Ulusal Tarım Veritabanı oluşturulması ve Tarım-NET altyapısının kurulması ile çiftçi, üretici, yetiştirici, sanayici, ithalat ve ihracatçı, akademisyen, politikacı ve normal vatandaşın tarımla ilgili her konuda bilgi alabileceği ve işlerini yönetebileceği yapı oluşturulması hedefliyor.

Tarım politikaları, doğal kaynakların rasyonel kullanımı, çiftçi profilinin belirlenmesi, ürün deseni, üretim ve tüketim değerlerinin belirlenmesi, pazar hareketlerinin takibi, gıda sağlığı, güvenliği ve sürdürülebilirliği, tarımsal destekleme şekilleri, kırsal kesimin sosyoekonomik kalkınması, tarımsal sanayi girdilerinin ve sermaye yatırımlarının planlanmasından oluşuyor. Bu planlamaların doğru, yeterli ve güvenilir bilgi kaynaklarına erişimle mümkün olabileceği belirtiliyor. Bilgilerin toplanıp, sınıflandırılararak analizlerinin yapılması, ancak elektronik veritabanı ve bilgi teknolojilerinin kullanımı ile gerçekleşebiliyor.

Tarım Bakanlığı'nın web sitesinde Tarımsal Reform Uygulama Projeleri ve Tarımda 2023 Vizyonu çerçevesinde, bakanlığın bilişim projelerinin etkileşimli olarak uygulamaya geçmesine büyük önem verildiği belirtiliyor. e-Avrupa, e-Türkiye ve e-devlet oluşumuna paralel olarak e-tarım çalışmalarına hızla devam edileceği açıklanıyor.

Dünyada e-tarım

Dünyada çeşitli ülkeler tarım alanında teknoloji kullanma konusunda uygulamalara imza atıyor. İsrail, Kırgizistan ve Çin gibi ülkeler e-tarımla ilgili projeler gerçekleştiriyor.

Birçok ülke ticarileştirilmiş ve ihraç odaklı tarım sektörlerinin yüksek düzeyde teknoloji uygulamaları olmasını temel özellik olarak belirlemiş durumda. Böylece tarım sektörlerini daha verimli hale getirmeyi hedefliyorlar.

Bilgi teknolojileri, üreticilerin pazardaki aracılardan kurtulmasını ve tüketici ile doğrudan muhatap olmasını sağlıyor. BT, çiftlik üreticilerine daha düşük fiyatlı ve çiftliklerinden en iyi geri dönüşü almaları yolunda yardımcı oluyor. Daha geliştirilmiş bir yönetim, üretim ve pazarlama ile kaynakları daha sistematik kontrol etmek mümkün olabiliyor.

Önümüzdeki 20 yıl içerisinde birçok ülkede, tarım sektörünün değişim ve yeniden yapılandırma sürecine girmesi kaçınılmaz olarak görülüyor. Tarımda değişim ve teknolojiye uygun yapılan-

mayı gerçekleştiren ülkelerde tarım sektörü sadece iç talebi karşılamakla yetinmiyor, önemli bir ihraç kalemi haline geliyor.

Bilgi teknolojileri (BT), üreticilerin pazardaki aracılardan kurtulmasını ve tüketici ile doğrudan muhatap olmasını sağlıyor. BT, çiftlik üreticilerine daha düşük fiyatlı ve çiftliklerinden en iyi geri dönüşü almaları yolunda yardımcı oluyor. Daha geliştirilmiş bir yönetim, üretim ve pazarlama ile kaynakları daha sistematik kontrol etmek mümkün olabiliyor.

Elektronik bağlantılı çiftçiler arasında bilgi daha kolay paylaşılabilir ve üretim kararları koordineli alınabilir. Bu tarz çabalar, daha iyi arz yönetim zinciri, kontrol, daha güçlü fiyat belirleme düzeyi gibi büyük hacimli operaslarda kârların sıçramasını sağlayabilir.

Kırgizistan'ın Madaniyat Köyü'ndeki uygulama e-tarıma güzel bir örnek. Köyde halkın yüzde 60'ı kırsal alanda yaşıyor. Köylüler ürünlerini aracılara çok düşük paralara satıyorlar. Aracılar ise bu ürünleri çok büyük kârlarla şehirlere satıyordu. E-strateji programı çerçevesinde Madaniyat Köyü, e-tarım yoluyla bilgi teknolojilerinden yararlanmanın semeresini almayı başardı. ITU/BDT işbirliğiyle, Kırgız Hükümeti tarafından gerçekleştirilen programla Madaniyat'taki çiftçilerin bilgiye erişimi sağlandı. Bilgi teknolojileri çözümleriyle tarımsal bilgi kolayca toplanarak kırsal topluluk üzerinde kolayca yayıldı. Köylüler eğitilerek, bilgiye daha kolay ulaşmaları ve köylüler arasında iletişimin daha kolay olması sağlandı.

Malezya da e-tarım vizyonunu benimseyen ülkeler arasında yer alıyor. Ülke, teknoloji uygulamalarını temel özellik olarak belirlemiş ihraç odaklı bir tarım sektörü oluşturmayı 2020 yılına kadar gerçekleştirmeyi hedefliyor. Bilgi teknolojilerini benimsemiş yeni tarım üreticilerinin pazarda yer alması için çalışmaya başlamışlar. Yeni tarım kültürü ile BT'nin yararlarını ve potansiyelini tarım sektöründe de kullanmak istiyorlar. Malezya, e-tarım toplumu oluşturmak için çalışıyor.

E-tarım uygulamaları çerçevesinde Coğrafi Bilgi Sistesmi (GIS), Küresel Konumlama Sistemi (GPS) ve diğer gösterge ve kontrol sistemleri kullanılıyor. Bu tarz sistemlerle tarım daha kârlı ve verimli bir sektör haline getiriliyor.

Türkiye'deki e-tarım Projeleri

Türkiye'de e-tarımı bütünleyen bilişim projeleri şunlar: "Ulusal Tarım Veritabanı, Tarım-NET, Kamu-NET'e Entegrasyon, Bakanlık Web Sitesi ve Intranet, Çiftçi Kayıt Sistemi, Tarımsal Piyasaları İzleme Sistemi, E-ticaret Çalışmaları, Coğrafi Bilgi Sistemi ve Uzaktan Algılama, Hayvan Kimlik Kayıt Sistemi, Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Bilgi Sistemi, Çiftlik Muhasebe Sistemi, Organik Tarım Bilgi Sistemi, FAO'ya Eşgüdümlü Agris, Caris, Agrovoc, ve Türkiye Tarım Enformasyon Merkezi oluşturulması."

Fahri SARRAFOĞLU

Faizsiz ve Vadesiz 'Piyasa Kredisi' Kullanarak Başardı

Musa Sucu

Konyalı çiftçi bir babanın çocuğu olarak üniversite tahsili için İstanbul'a gelen Musa Sucu, geceleri okula, gündüzleri ise Tahtakale'de çalışmaya gitti. Yaklaşık 12 yıl çalıştığı Tahtakale'de piyasanın güvenini kazanan Musa Sucu, güvene dayalı, 'Piyasa Kredisi'yle kurduğu ÜMYAT A.Ş. bünyesinde yüzlerce kişiye istihdam sağlamayı başardı.

Yatırım yapmak ve büyümek, girişimci ruha sahip her insanın en büyük hayalidir. Fakat finansman yetersizliği, bunun önündeki en büyük engeldir. Finansman problemini çözmek için girişimciler dış kaynak, yani kredi kullanırlar. Ancak kullanılan kredinin vadesi dolunca faiziyle birlikte geri ödeminin yaklaşması girişimcilerin korkulu rüyasıdır. Bu yüzden birçok girişimci hayatına son vermek durumunda kalıyor. Oysa Musa Sucu'nun bizzat kullandığı ve girişimcilere tavsiye ettiği, "Piyasa Kredisi" ile yatırım yapma ve büyüme hayalini gerçekleştirmek mümkün. Güvene dayalı kullanıldığı ve faiz-vade faktörü olmadığı için sonunda kabusa da yer yok.

"Piyasa Kredisiyle" Çıraklıktan Patronluğa...

Girişimcilik uzmanları, "Gerçek girişimci, başkasının parasıyla yatırım yapan ve kazanan kişidir" diyor. Konya Akşehir'in Kundullu köyünde çiftçi bir babanın 5 çocuğundan 4.sü olarak 1958'de dünyaya gelen Musa Sucu'nun hikayesi, girişimcilik uzmanlarının tanımını da aşan nitelikte. Çünkü onun kullandığı, "Piyasa Kredisi"nde faiz ve vade yoktur. İlk ve orta-öğretim döneminde amcasının küçük bakkalında çıraklıkla işe başlayan Musa Sucu,

üniversite tahsili için İstanbul'a gelince geceleri okula, gündüzleri ise Tahtakale'de çalışmaya gitmiş. Yaklaşık 12 yıl çalıştığı Tahtakale'de piyasanın güvenini kazanan Musa Sucu, güvene dayalı, 'Piyasa Kredisi'yle kurduğu ÜMYAT A.Ş.'yi örnek göstererek, "Paradan önce güvenin kazanılması gerekir" diyor. Musa Sucu'ya hikayesinin detaylarını sorduk:

İş hayatına ne zaman ve nasıl başladınız?

İlkokulu köyümde bitirdim. 1970 yılında Bolvadin İmam Hatip Lisesine kaydoldum. Çünkü Konya İmam Hatip'e göre Bolvadin bize daha yakındı. 6. sınıfa kadar paralı yatılı olarak Bolvadin'de eğitimime devam ettim. Son sınıfta kaydımı Niğde İmam Hatip Lisesine aldırdım. Bunun nedeni de 12 Eylül öncesine tekabül eden o dönemde yaşanan kargaşa ortamından uzaklaşmaktı. Ablam Niğde'de oturduğu için orayı tercih ettim ve Niğde İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldum.

Çalışmaya ilköğretim yıllarında başladım. Amcamın oğlunun sanayi bölgesinde bakkal dükkanı vardı. Her yaz döneminde ben o bakkal dükkanında çıraklık yaptım. Bakkal küçüktü, fakat

sanayiinin içinde olması sayesinde orada çalışan insanların, özellikle çırak çocukların çalışma şartlarını yakından gördüm. Çıraklık hayatının çok zor olduğunu ve gelecek için çalışmak, gayret etmek gerektiğini anladım. İçimdeki çalışma azmini ifade edebilmek için bir anımı anlatmak istiyorum. Rahmetli babam, Akşehir'den Aydın Söke'ye pamuk çapalamak ve toplamak üzere işçiler götürürdü. Bu işi organize edenlere de, 'Dayıbaşı' denirdi. Lise birinci sınıf sonrasındaki yaz tatilinde köye gittiğimde baktım insanlar, Aydın Söke'ye gitmek için kamyona eşyalarını yüklüyor. Babama ben de gitmek istediğimi söyledim. Babam işin zor olduğunu, gitmem halinde pişman olacağımı söyledi. Fakat ben gitmek istiyordum. Zaten gurbet yatağımı da yanımda getirmiştim, hiç bozmadan hemen attım kamyona ve ben de gittim pamuk çapalamaya. İşin sonunda babam, 'Oğlum, babalık başka, çalışmak başka' diyerek benim yevmiyelerimi de vermişti. Kendi emeğimle kitap almam ve okul masraflarımı karşılamam bana büyük bir haz vermişti.

Şimdi gençler 25 yaşına gelmelerine rağmen bir işin ucundan tutmuyorlar, fakat siz küçük yaşta kendi sorumluluğunuzun farkına varmışsınız. Küçük yaşta çalışmaya başlamanın iş hayatındaki başarıya etkisini, deneyiminizden hareketle açıklar mısınız?
Küçük yaşta çalışmanın başarıya mutlaka etkisi var. Bir kere kendinize güven duymanızı sağlıyor ki, başarıya giden yolun birinci aşaması da güvenin sağlanması. Çalışmaya başlayınca, 'Yanlış da olsa ben bir şeyler yapabili-

Girişimciliğin Değişmez Kriterleri

Girişimcilik için gerekli şartlar nedir?
Bizim zamanımızla şimdiki ticaretin kuralları farklı. Önceden piyasalarda mal azdı, talep ise fazlaydı. Bu yüzden her şeyi satmak daha kolaydı. Günümüzde ise piyasalarda mal bolluğu var, yani her şeyin alternatifi çok fazla, fakat talep yetersiz. Dolayısıyla satmak zor zanaat oldu. İşte bundan dolayı günümüzde girişimde bulunmak ve başarıyı yakalamak zorlaştı. Girişimciliğin bir değişen, bir de değişmeyen kriterleri var. Şu anda geçerli olanlar da değişeceği için ben değişmeyenleri söylemek istiyorum. Bunlar;

a) Tevekkül İnancıyla Sebeplere Sarılmak: Artık sadece para ve deneyime sahip olmak başarı için yeterli değil. Bir de bu işler nasip işi. Başarı için yapılması gereken şey, işin sebeplerine sarılmak, gerisini tevekkül inancıyla Allah'a bırakmaktır. Çünkü Allah, ilmi isteyene, zenginliği ise istediğine veriyor. Bizim şer gördüğümüzde hayır, hayır gördüğümüzde şer olabilir. Bize düşen, her ne iş yapacaksak günün şartlarına göre onun gereklerini yerine getirmek, ondan sonrasını Allah'a bırakmaktır.

b) Berekete İnanmak: Bu noktada bir medeniyet misyonu üstlenen insanlar olarak bereket kavramını da dikkatten uzak tutmamak gerekir. Çok kazanabilirsiniz, fakat bereketli olmazsa size huzur da vermez. Rıza-i ilahinin nerede olduğunu kestiremezsiniz. Bu nedenle meşru, helal kazanç dairesinde çoğu değil, bereketli olanı istemek lazım. Bizim için temel kaide budur.

c) Satılan Malda Gözü Kalmamak: Sattığınız malda gözünüz kalmamalı. Yani bir malı sattıktan sonra, 'Bu malı ucuza sattım, daha pahalı verebilirdim' gibi duygulara kapılmamak gerekir. Yarı fiyatına da verseniz, o iş orada bitmiştir.

d) Hem Kanunen, Hem Ahlâken Sorumlu Olmak: Ticarette hem kanuni, hem de ahlâki kaideler var. Ahlâki kuralları ihmal etmeden işi gereğine uygun olarak yapmak gerekir. 'Aldatan bizden değildir' hadisi hükmünce ne aldatan, ne de aldatılan olmalı.

e) Piyasa Kredisi Kullanmak: Her ne iş yapılıyorsa yapılsın, mutlaka karşılıklı güvenin tesis edilmesi gerekir. Ben şu ana kadar bütün işlerimi, hiç banka kredisi kullanmadan güvene dayalı, 'Piyasa kredisi'yle yaptım. Çekin, senedin bile geçerli olmadığı ortamlarda siz bir telefonla mal alabiliyorsanız, 'Piyasa kredisi' kullanıyorsunuz demektir. Bu krediyi bir günde kazanmak mümkün değil. Diyelim bir emanet aldınız veya söz verdiniz, zamanında bunun gereğini yerine getirebiliyor musunuz, getiremiyorsanız mazeretinizi içtenlikle beyan edebiliyor musunuz veya mal aldınız ödemesini zamanında yapıyor musunuz? Güven tesis edebilmek için daha önceden belirttiğim gibi berekete inanmak gerekiyor. Eğer berekete inanıp ölçülü hareket ederseniz, taahhütlerinizi yerine getirmede zorlanmazsınız. Fakat açgözlülük yapıp gücünüzün üzerinde mal alırsanız, mahcup duruma düşersiniz.

yorum' duygusu gelişiyor. Bu süreçte yanlışlar da olabiliyor, fakat yapılan yanlışlar bile size yeni ufuklar açarak başarı yolunda itici bir güce dönüşebiliyor. İşin içine girince düşünme melekeniz gelişiyor ve hayal gücünüz genişliyor. Bu üstün meziyetler deneyiminizle birleşince başarılı girişimciye dönüşüyor.

İstanbul'a, o zamanki adıyla Yüksek İslâm Enstitüsü'ne (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) kayıt yaptırmak için geldiğimde gece ve gündüz eğitim imkânı olduğunu gördüm. Ben gece eğitimini tercih ettim ki, gündüz çalışayım diye. 1978-79'lu yıllara tekabül eden o dönemde hemen bir iş arayışına yöneldim ve tanıdığım dostlarımıza haber bıraktım. İş için önce Bahariye Mensucat'a başvurdum, fakat oradaki mesai saati bana uymadı. Bunun üzerine tanıdıklarımın referansıyla Tahtakale'de toptan tuhafiye piyasasında işe başladım.

İşim ön muhasebeye bakmaktı, fakat ben fırsat buldukça tezgaha geçiyordum. Böylelikle malı tanıma imkânı buluyor ve onu müşteriye sunarak müşteri ilişkilerimi geliştiriyordum. Tahtakale'de yaklaşık 12 sene çalıştım. Sabah 7:30'da geliyor, 16:30'a kadar çalışıyordum. O zamanlar iki devlet memuru maaşı kadar aylık para kazanıyordum.

Tahtakale'deki işimden kazancım yanında bir de ek gelirim oluyordu. Okuldaki arkadaşların ihtiyaçları olan ürünleri piyasadan toptan fiyatına alıp onlara perakende fiyatıyla götürüyordum. Ders aralarında kantinde isteyenlere veriyordum. Bu arada yeni isteği olanların siparişini alıyordum. İstenilen ürünler bizde olmasa bile komşulardan piyasa kredisini kullanarak nakitsiz alıyordum. Beğenilmeyenleri de geri götürme şansım vardı. Bütün bunlar güven ve ikili ilişkilerim sayesinde oluyordu. Satış için tatil günlerini bile değerlendiriyordum. Mesela o yıllarda anneler günü tatilime denk gelmişti. Bu özel günü değerlendirmek için yapay çiçek satmaya karar verdim. Bir arkadaşın hanımı yapay çiçekleri buket haline getiriyor, ben de Osmanbey'de satıyordum. Öyle bir satış hacmi yakalamıştım ki, arkadaşın hanımı buket yetiştiremiyordu.

Yaklaşık 2 senelik yurt hayatından sonra işler iyi gidince Erenköy'de bir daire kiraladım. Çünkü yurt sisteminde kurallar daha ön plana çıkıyordu ve iş hayatım nedeniyle ben bu kurallara uyamıyordum.

Piyasa güveni kazanmanızda ilahiyatçı olmanızın bir etkisi oldu mu?

Hayır olmadı. Çünkü ben ilâhiyatçılığımı hiç ön plana çıkarmadım. Bazı insanlar, 'Ben ilâhiyat okudum, imamlık yapmalıyım' diye düşünüyorlar. MÜSİAD'da bile benim ilâhiyat okuduğumu çok sonradan ve gerektiği için öğrendiler. Ben ilahiyatı, lehimde ve aleyhimde olan (Yapmam ve yapmamam gerekenleri) şeyleri öğrenmek için okudum. Yani, 'Müslümanım' diyen her insanın bilmesi gerekenleri öğrenmek için ilahiyat tahsili yaptım. Öte yandan İmam Hatip ve İlahiyat okulları sadece meslek dersi veren yerler değil, bu okullarda psikoloji, sosyoloji, yabancı dil ve cebir gibi hayatın gerektirdiği her şey var.

Tahtakale'nin size kattığı şey nedir?

Tahtakale bir mekteptir. Orada iş yapmayı bırakın, gezmek bile çok öğreticidir. Çünkü orada her türlü insanla görüşme imkânınız oluyor. Yani iyilikle de, kötülükle de karşılaşıyorsunuz. Bunlar bir bütün. Her şey zıddı ile bi-

linir. İyiliği de, kötülüğü de görmelisiniz ki, sakınılması gereken şeylerden kendinizi koruyarak kendi doğrularınıza ulaşabilesiniz.
Tahtakale'de dükkanlar iç içe olduğu için daha samimi bir ortam vardı. Bu samimiyet bir hoşgörü anlayışını da geliştiriyordu. Müşterinin istediği bir mal sizde olmayınca komşudan ödünç alabiliyordunuz. Komşunuza müşteri gönderebiliyordunuz. Bu gönderme, kefil olma şeklinde algılanıyordu. Şimdi bu tür şeyler yok maalesef. Tahtakale ve civarı, özellikle 1980'li yıllarda hemen hemen bütün Türkiye toptan piyasasının merkeziydi. Fakat 1990'lı yıllardan sonra gelişen pazarlama-perakendecilik anlayışı ve kurulan alışveriş merkezleri, Tahtakale ve civarının alternatifsiz merkez olma durumunu zayıflattı.

Şirketleriniz ve faaliyetleriniz hakkında bilgi alabilir miyiz?
Ana şirketimiz ÜMYAT'ı 31.08.1994 de, ortaklarımızla birlikte kurduk. ÜMYAT A.Ş.'de Yönetim Kurulu Başkanlığını halen devam ettiriyorum. Hizmet sektöründe 10 altın yılımızı doldurduk. 'Ümran Yemek' markasıyla 1100 m^2 kapalı alana sahip tesislerimizde yemek üretimi gerçekleştiriyoruz. Yemek üretimini iki şekilde yapıyoruz. Birincisi kendi mutfağımızda üretip; termobakslara koyarak servis araçlarımızla müşterilerimizin ayağına götürüyoruz. Diğeri ise müşterilerimizin mutfaklarında üretim yapıp servis veriyoruz. Üretimimizi TSE, TSE.EN İSO 9001 Kalite Sistem Belgesi ve HACCP belgeleri çerçevesinde yapıyoruz.
Yine ÜMYAT çatısı altında Altın Koza ve Altın Başak isimleri altında 3-6 yaş grubu çocuklara yönelik iki tane anaokulumuz var. 4 ortakla birlikte yürüttüğümüz faaliyet alanımızda endüstriyel temizlik hizmetleri ile park ve bahçe düzenleme işleri de var. Park Bahçe, Temizlik Hizmetleri ve Ümran Yemek olarak OHSAS 18001:1999 İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Belgesine de sahibiz.

'Biz Merkezli Yönetim'le Büyüyecek

Yeni hedefleriniz neler?
Gelecekle ilgili hedeflerimizi üç başlık altında toplayabilirim. Bunlar;
1- 'Biz Merkezli' Yapıyı Güçlendirme: Şirketlerimizde yönetim anlayışını, 'Ben merkezli' olmaktan, 'Biz merkezli' yapıya geçirme çalışmalarımız sürecek. Çünkü, 'Ben merkezli' şirketlerde her şey size bakıyor, siz oradaysanız işler yürüyor, yoksanız duruyor. Bu anlayış, küçük işletmeler için doğru olabilir, fakat ölçek büyüdüğünde işin önünü tıkayan bir faktör oluyor ve işletme büyüyemiyor. Biz, şirketlerimizde yetki ve sorumlulukları belli prosedürler çerçevesinde ilgili arkadaşlara devrediyoruz. Böylelikle işimizin daha da gelişmesi için gezme, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunarak ufkumuzu genişletmeye çalışıyoruz. 8-9 yıldır uygulamaya çalıştığımız, 'Biz merkezli yönetim' anlayışı kısa vadede, 'Ben merkezli'den daha masraflı oluyor. Çünkü işin başına profesyonel yöneticiler getiriyorsunuz ve bunun da bir maliyeti var. Fakat uzun vadede şirketin büyümesine, gelişmesine ve kalıcı olmasına katkı sağladığı için tercih ediyoruz. 4 ortak olarak biz, şirket politikalarıyla ilgili genel çerçeveyi çiziyoruz, uygulamayı profesyoneller yapıyor. Ortaklar olarak ihtiyaca göre ortalama ayda bir toplanıyoruz, fakat yöneticilerle haftada bir toplantı yapıyorum. Gelişme ve sonuçları telefonla takip ediyorum.
2- Gıda Sektöründe Büyüme: Daha önceden ÜMYAT olarak verdiğimiz yemek hizmetlerini, 'ÜMRAN Yemek' adı altında toplayarak marka tescilini yaptırdık. Yeni dönemde özellikle yemek sektöründe piyasa payımızı artırarak bu konuda marka olmak istiyoruz.
3- Yurtdışında Büyüme: Şu anda Avrupa'da gıda dağıtımı ile ilgili ortak bir girişimimiz var. Bununla ilgili detayları, iş iyice oturduktan sonra vermek daha doğru olur diye düşünüyorum.

Prof. Dr. M. İhsan SOYSAL
Trakya Üniv. Tekirdağ Zir. Fak. Zoot. Böl. Biyom. ve Gen. A. B. D. Başk.

Türkiye'de Hayvansal Üretim

AB ülkeleri arasında ülkemiz, hayvan sayısı bakımından ilk sıralarda olmasına rağmen verimlilik açısından son sıralardadır. Bu nedenle ülkemizde verim seviyesini yükseltmek için dışarıdan kültür ırkı ithaline gidilmiştir. Özellikle Siyah Beyaz alaca ırkı, yüksek süt verimi ve yüksek adaptasyon kabiliyeti münasebetiyle başta alçak kesimlerde ve ılıman iklim bölgelerinde olmak üzere yaygınlık göstermiştir.

Ülkemizde 1990 yılında 56 milyon olan nüfus, 2000 senesi sayım sonuçlarına göre yaklaşık 68 milyon seviyesine çıkmıştır. Bu nüfusun 44109336'lık kısmı (yüzde 65) il ve ilçe merkezinde, 23735657 milyonluk kısmı ise (yüzde 35) köylerde yaşamaktadır. Buna göre 1990 ile 2000 yılları arası esas alındığında nüfus artışının yıllık yüzde 1.83 seviyesinde gerçekleştiği görülüyor. Tarım, genel olarak ülkenin ekonomik değerinin yüzde 44'ünü oluşturmakta; tarımsal üretimde hayvancılığın payı ise yüzde 25'e yakındır. Halbuki bu oran gelişmiş ülkelerde yüzde 60-70 arasında değişmektedir. Ülkemizde 9.838.363 baş sığır mevcuttur. Bu varlığın yüzde 38 i sağmal inektir. Genel olarak tarımın milli gelirdeki payının azaldığı gözlenmektedir. Ancak yüksek istihdam potansiyeli nedeniyle ülke planlamasında hayvancılık önemli rol oynar. Nüfus artış hızımız Marmara bölgesinde en fazla, Karadeniz bölgesinde ise en düşük olmuştur. Türkiye topraklarının yüzde 33'ü güney doğuda ve doğu Anadolu bölgesinde olmasına karşın nüfusun yüzde 18'i bu bölgelerde yaşamaktadır. Bölgeler arası yıllara göre nüfus değişiminin ana nedeni istihdam arayışı ile oluşan iç göçtür.

Türkiye tarımında işletmeler, aile işletmesi niteliğinde olup aile fertlerine istihdam sağlayan dışardan iş gücüne nadiren ihtiyaç gösteren niteliktedir. Üretim işlevinde kadınlar önemli ölçüde yer alır. Tarımsal işletmelerimizin sadece yüzde 4'ü yalnızca hayvancılık yaparken, yüzde 96'sı hem bitkisel üretim, hem de hayvancılık yapmaktadır. Sadece hayvancılıkla uğraşan işletmelerin büyük bir bölümü arazisi olmayan çiftçilerdir.

Verimliliği Artırma Çalışmaları

Avrupa Birliği ülkeleri arasında ülkemiz, hayvan sayısı bakımından ilk sıralarda olmasına karşın verimlilik açısından son sıralardadır. 2003 yılı DİE verilerine göre saf kültür ırkının 9.789 milyon başlık toplam sığır varlığı içindeki oranı yüzde 19,8'dir. Kültür ırkı melezi ve yerli ırkların toplam sığır varlığı içindeki oranı, sırasıyla yüzde 43,8 ve yüzde 36.4'dür.

Ekonomide, tarımda ve hayvancılıkta gelişim sonucu yerli ırklar yerini yüksek verimli kültür ırklarına bırakmıştır. Ülkemizde genel olarak yerli ırklar; Orta Anadolu'da Yerli Kara, Doğu Anadolu'da Doğu Anadolu Kırmızısı, Güney Anadolu'da Güney Sarı Kırmızısıdır. Trakya ve Marmara Bölgesinde bulunan Boz Step ırkı ise neredeyse yok olma tehlikesi altındadır. En iyi koşullarda bile yerli ırkımız Güneydoğu Anadolu Kırmızısı 3 ton süt verimini aşamamıştır. Bu nedenle ülkemizde verim seviyesini yükseltmek için dışarıdan kültür ırkı ithaline gidilmiştir. Ülkemizde saf kültür ırkı dış alımı Cumhuriyet dönemi göz önüne alındığında 1925 den sonra başlamıştır. Sığır varlığımızı geliştirmek maksadıyla yapılan sığır dış alımı 1908'lere dek geri gitmektedir.

Özellikle Siyah Beyaz alaca ırkı, yüksek süt verimi ve yüksek adaptasyon kabiliyeti nedeni ile başta alçak kesimlerde ve ılıman iklim bölgelerinde olmak üzere yaygınlık göstermiştir. Esmer İsviçre ırkı dağlık alanlarda hakim olmuştur. Jersey ırkı ise cüsse küçüklüğü nedeniyle Karadeniz bölgesinde yayılmıştır. Ülkemizde sığır ırkını geliştirmek maksadı ile 1987-1996 yılları arasında 291 bin gebe düve

Hayvansal üretimimizin iç talebi karşılamasında yetersizlikler söz konusudur. Hayvansal üretimin miktarını artırma bakımından en önemli problemlerimiz genetik içerik yetersizliği ve besleme bakımından bilimsel prensiplere uyulmayış, yüksek üretim maliyeti, pazarlama problemleri ve en önemlisi ucuz, kaliteli kaba yem üretim eksikliğidir.

ithal edilerek dağılımı yapılmıştır. 2001'de 4631 sayılı "Yeni Hayvan Islahı Kanunu" çıkarılmıştır. 2002'de, 24700 sayılı, gerek yerli hayvansal üretim gen kaynakları, gerekse Hayvan Islahı Kanununun yürütülmesi ile ilgili esasları belirleyen yönetmelik çıkarılmıştır. Bu kanun soy kütüğü ve ön soy kütüğü oluşturma işlemlerini belirlemektedir. Soy kütüğü projesi kapsamında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından damızlık süt sığırlarından soy kütüğü talimatı hazırlanmıştır. Ülkemizde 4,5-5 milyon boğa altı sığır olması tahmin edilen aktif ıslah kitlelerinden TÜGEM kayıtlarına göre 2004 yılında ülkemizde 847.660 birey ancak suni olarak tohumlanmıştır. Buna göre suni tohumlama oranı yüzde 18,5 civarındadır.

Hayvancılıkta en önemli sorun olan örgütlenme engeli, DSYB'lerce aşılmak üzeredir. 1998 yılında 17 il birliğinin kurduğu dikey örgüt yapısı, ülke düzeyinde "Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiriciler Merkez Birliği (TDSYMB)" halinde faaliyet göstermektedir. 2005 yılı başı itibariyle 54 il birliği bulunmaktadır. Ülkemizde 44 ildeki et endüstrisi ile ilgili 183 adet orta ya da küçük ölçekli işletmede 15 000 kişiye istihdam sağlanmaktadır. 49 ilde ise 10 000 kişiye istihdam sağlayan 351 orta ve büyük ölçekli süt işleme tesisi bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizde yem sektöründe yer alan 24000 girişimcinin yüzde 18'i süt ve süt ürünleri ile yüzde 2.5'i et ürünleri ile de uğraşmaktadır.

Bitkisel Üretimle Birlikte Yapılıyor

Ülkemizin ekolojik ve doğal koşulları tarıma elverişli niteliktedir. Ülkemiz halihazır tüketim düzeyi ile AB ülkelerinde geri olmakla beraber gıda kaynakları bakımından teorik anlamda kendi kendine yeterlidir. Sözgelimi ülkemiz kişi başına buğday tüketimi bakımından dünyada ilk sıralardadır. Hayvansal ürünler tüketimi bakımından maalesef tüketim miktarı bakımından bu durum geçerli değildir. Genel olarak hayvancılık milli ekonomimizde önemli role sahiptir. Tarımsal işletmelerin yüzde 86'sında olduğu gibi hayvansal üretimle bitkisel üretimin birlikte yapıldığı sistem en yaygın modeldir. Hayvanlar yazın meralardan ve bitkisel üretim hasadı ardındaki arazideki ürün kalıntılarından, kışın ise büyük ölçüde kurutulmuş ot-saman ve satın alınan kesif yemle beslenirler. Silaj üretimi nisbeten kuzey, güney orta ve batı bölgelerimizde büyük işletmelerde yaygınlaşmış olup diğer bölgelerde silaj yapımı ve küçük işletmelerde henüz tamamıyla uygulanan pratik değildir. Kışın genellikle bir besleme açığı söz konusudur. Hayvanlar ilkbaharda henüz daha yeterince büyümenin oluşmasını beklemeksizin erkenden kamu ortak malı meralarda otlatılmaktadır. Rotasyonel otlatma gibi meralardan sürdürülebilir kullanım yöntemleri neredeyse uygulanmamaktadır. Orta ve Doğu Anadolu bölgesi kırsal alanları yeterince bitki örtüsü ile kaplı olmadığından erozyon riskine maruzdur. Ülkemizdeki deri, yün, halı, tiftik, peynir, yoğurt, bal ve kaymak, gibi ürünler ile oluşturulan ekonomik değerin gayri safi milli hasılat içindeki oranı azalmakta olup yeterli değildir. Tarımın gayri safi milli hasılatındaki payı 1980 ve 2002'de sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 13.6 olmuştur. Hayvancılığın tarımsal üretim içindeki payı yüzde 25'tir. Resmi istatistik bilgileri 2000 yılı itibariyle hayvancılık ve diğer tarımsal ürünlere ilişkin gayri safi milli hasılanın sırasıyla 18.939 milyon dolar ve 23.939 milyon dolar olduğunu göstermektedir.

Sığır Konusunda Olumlu Gelişmeler

İç pazarda et, süt ve yumurta talebinde hayvancılıktaki büyümenin karşılayabileceğinin ötesinde hızlı artış söz konusu olmuştur. 1990 yılı itibariyle kişi başına günlük ortalama kalori alımının (3196 Kcal) yüzde 8.2'si hayvansal ürünlerden sağlanmıştır. Ülkemizde 2010 yılında 895000 ton tüketim talebine karşılık 611.000 ton et üretimi olacağı tahmin edilmektedir. Benzer şekilde kuzu üretimimizin 296000 ton talebe karşılık 315000 ton olacağı değerlendirilmektedir. Ülkemizde tavuk eti tüketimi 2010 yılında 1.020.000 ton üretimin ise 1025000 ton olacağı tahmin edilmektedir. Benzer şekilde süt ve yumurta üretimimizin 2010 yılında sırasıyla tüketimi karşılayacak düzeyde sırasıyla 18.5 ve 0.8 milyon ton olacağı beklenmektedir. 1981'de 49.6 milyon baş olan koyun sayımız 1997'de 30.2 milyona düşmüştür. Bu dönemde keçi sayımız 19 milyondan 8 milyona, sığır sayımız ise 16 milyondan 11 milyona düşmüştür. Sığır, koyun ve keçiye ilişkin sektördeki bu olumsuz-

luğa karşın tavukçuluk sektörü bir endüstri haline gelmiştir. Ülkemizde 1980-2000 dönemi itibariyle etçi ve yumurtacı birey sayısı 2.8 kat artmıştır. Belediye mezbahalarından elde edilen bilgilere göre seksenli yıllar ve doksanlı yıllar karşılaştırıldığında sığır karkas ağırlığında 120 kg'dan 175 kg çıkışı söz konusudur. Bu durum hayvan sayısı azalmasının olumsuz etkilerini giderici pozitif süreci oluşturmaktadır. Üretim bakımından sözü edilen seksenli yıllar ve doksanlı yıllar karşılaştırılmasında üretimimizin toplam miktarında artış söz konusudur. Sığır için belirtilen bu olumlu süreç maalesef koyunda oluşamamıştır.

Özet olarak hayvanlarımızın genetik içerikleri ve bu genetik içeriğin maruz kaldığı besleme ve bakım gibi çevre işlemleri geliştikçe üretim de artacaktır. Ekonomik bakımdan belirlenen bu gelişim süreci ne yazık ki yerli hayvan genetik gen kaynakları bakımından olumsuzluk oluşturmaktadır. Esasen bu durum ilginç bir çelişki oluşturmaktadır. Genetik içeriği geliştirmek için uygulanan yoğun melezleme nedeniyle saf genotipler kaybolmaktadır. Yerli genotiplerin olumsuz mevcut sert çevre koşullarına dayanıklılığına karşın birim başa üretimleri yetersizdir. Bu durum çiftçileri gelirlerini arttırmak için melezleme arayışına itmektedir.

Yerli gen kaynaklarımızı korumak adına bu süreci değiştirmek ekonomik nedenlerle imkânsızdır. Yapılması gereken ileride bu genotiplere ihtiyaç duyduğumuzda kullanmamız için hazır sürüler oluşturmaktır. Bu maksatla en az iki ayrı yetiştirici işletmesi tarafından korunan, saklanan sürünün mevcudiyeti sağlanmalıdır. Kuşkusuz çiftçinin verimi yetersiz yerli ırkları kullanmaktan ileri gelen üretim ve gelir kaybı, AB ülkelerinde bu maksatla yapıldığı gibi parasal teşvik ödemesi ile karşılanmalıdır. Bu işlemin kamu tarım işletmelerinde yürütülmesi, kamu verimliliğindeki özel sektöre kıyasla elastikiyet ve hantallık açısından zor gözükmektedir.

Hayvansal üretimimizin iç talebi karşılamasında yetersizlikler söz konusudur. Bu yetersizlikler etkili bir hayvansal üretim sistemi oluşmasını engellemektedir. Hayvansal üretimin miktarını arttırma bakımından en önemli problemlerimiz genetik içerik yetersizliği ve besleme bakımından bilimsel prensiplere uyulmayışı, yüksek üretim maliyeti, pazarlama problemleri ve en önemlisi ucuz, kaliteli kaba yem üretim eksikliğidir. Hayvansal üretimimizin diğer önemli sorunu modern teknolojiyi uygulamak için gerekli ekonomik yeter büyüklüğe sahip olunmayışıdır. Özellikle hayvansal üretim politikaları ve teşvikleri büyük ölçekli işletmelere daha çok teşvik şekline dönüşerek uygulanmalıdır.

Küçük girişimcilerin, ortakların mülkiyetindeki orta büyüklükteki işletmelere sahip olabilecekleri birlikteliğe yöneltilmesi gerekir. Açıkçası bir köydeki (100) yetiştiricinin her birine 2 inek vermek yerine, 100 yetiştiricinin bir arada ortak olarak mülkiyeti paylaştığı tek işletmeye 200 inek verilmesi daha rantabldır ve sürdürülebilir kalkınma ancak böyle olur. Böylesine büyük ölçekli işletmeler, iki ineği bulunan işletmenin asla yapamayacağı, silaj yapımı, ıslah, nitelikli eleman istihdamı, gıda güvenliğine uygun temin ve kaliteli ürün üretimini emniyetle sağlayacaktır.

Hayvansal üretimimizde bölgelere göre mevcut, mera vb. kaba ve kesif yem hayvan genotipi kaynaklarının çeşitliliği nedeniyle farklı üretim maliyetleri söz konusudur. Bölgelere göre tarla bitkileri ve bahçe bitkileri üretim yapılabilecek ekolojik ortamlardaki yetiştiriciler, hayvansal üretimlerini bu şekilde tarım faaliyetleri çeşitlendirmesi yaparak net gelirlerini arttırabilirken, kimi ekolojik ortamlarda sadece küspe, saman, düşük kaliteli ot ve beslemeye dayalı hayvancılık söz konusu olabilmektedir. Tavukçuluk sektöründe ise kimi bölgelerde gelirin yüzde 80'i olmak üzere çoğu bölgelerde hayvancılıkla uğraşan yetiştirici tüm gelirini tavukçuluktan sağlamaktadır.

Tarımda istihdam edilen bayanların yüzde 76.4'ü, bir ücret söz konusu olmayan aile işgücü niteliğindedir. Tarım sektöründeki toplam aktif nüfusun yarısı kadındır. Kısacası kırsal alandaki kadın kente göre daha aktif ve verimli üretim grubunu oluşturmaktadır. Daha açık bir ifade ise özellikle el emeği isteyen yemleme, sağım, çapalama, elle hasad gibi tarımsal üretim süreci, kadınlarca mekanizasyon içeriği yükselmiş işlemler ise erkeklerce yürütülür. Özellikle küçük işletmelerin çoğunda evin erkeği büyük kentlere istihdam için gittiğinde köyde kalan kadınlar üretimi sürdürmektedirler.

Ülkemizde 2000 yılı itibariyle toplam süt ve et üretimimizin sırasıyla yüzde 89 ve yüzde 30'u sığırdan sağlanmıştır. Süt sığırı işletmelerinin yüzde84'ü 1-4 baş hayvan sayısına sahiptir. Et için besi yapan işletmelerin ise yüzde 87'si 10'un altında hayvana sahiptir.

Tarihsel gelişim süreci içinde hayvanlarımızın birim başa verimliliklerini arttırmak için özellikle cumhuriyet döneminde hızlanan çeşitli çabalar gösterilmiştir. Önceleri memleketimizin belirtilen bölgelerindeki yerli ırkların hara ve inekhanelerde saf yetiştirme ve seleksiyon yoluyla genetik verim kapasitelerinin tümünü sergilemelerine olanak tanınmıştır. Bu çalışmalarla yerli ırklarımızın verimlerinin güney Anadolu kırmızısı hariç 4-5 tonu aşmadığı gözlenmiştir.

Bunun üzerine özellikle yerli kara ve doğu Anadolu kırmızı ve boz step sığır ırkının başta Avrupa kökenli holstein fresian (siyah-alaca) olmak üzere köylerde tesis edilen boğa istasyonlarında tabii tohumlama ve suni tohumlama yolu ile çevirme melezlemesi ile kültür ırkı adı verilen verimli ırklara dönüştürmesi yolu izlenmiştir. Bu arada yoğun biçimde saf kültür ırk yetiştiriciliğini teşvik için dışalım yolu ile alınan süt sığırlarının dağıtımı yapılmıştır. Önceleri Ziraat Bankası marifeti ile alınan süt sığırı inekler, bir amaç gözetmeksizin adeta her işletmeye bir baş dağıtılmıştır. Yetersiz çevre şartlarına oldukça hassas olan kültür ırklarımızın dağıtıldığı yetiştiriciler bu ırklara ilişkin bilgi ve deneyine sahip olamadığından çoğu kez kasaplık hayvan olarak değerlendirilmiştir.

Saf ırk süt sığırı ihtiyacımızın dış alımla karşılanması süreci daha sonra devlet tekelinden alınmış özel girişimcilere verilmiştir. Girişimcilere sağlanan kredi garantisi olgusu bu sürecin liberalize olmasını engellemiştir. Bu bağlamda özel sektöre suni tohumlama yetkisinin verilişi çevirme melezlemesi ile yerli süt sığırı ırklarının süt sığırı ırk dönüşüm sürecine ivme katmıştır.

Bu çalışmaların sürdürülebilir nitelikte olabilmesi için gerekli şart olan yurt içi yaygın kayıt sistemi başlangıçta ihmal edildiğinden ulusal ıslah programı oluşturabilmek ve oluşturulan popülasyonda seleksiyon uygulamak mümkün olamamıştır. Bu maksatla Manisa, İzmir bölgesinde ANAFİ adı ile İtalyan hükümeti ve Türkiye hükümeti arasında yürütülen proje gereği ilk kayıt tutma çalışmaları bu illerde başlatılmıştır. Benzer çalışmalar Kırklareli ve Samsun'da Almanlarla GTZ projesi adı altında yürütülmüştür. Süt sığırlarımızın bireysel esasa göre ulusal kayıt sistemine alınmaları için 2000 yılında Türkiye damızlık sığır yetiştiricileri birliği oluşumuna gidilmiştir. Bu oluşum başlangıçta tarım bakanlığı elemanları desteği ile merkezde Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği, taşrada ise il Damızlık Sığır Yetiştiriciler Birliği biçiminde teşkilatlanmıştır. Daha sonra kuruluş kendi gelir kaynaklarına kavuşunca tarım bakanlığı elemanlarının işlemlerin birlik elemanlarına devri öngörülmüştür. Birlikler başlıca sığırlara kulak numarası vermek, sığırların verim kontrolünü yapmak, sığırlarda sütçülük tipine göre puanlama yapmak, laktasyon, üreme bilgilerini kaydetmek ve ülke düzeyinde toplanan bu verilerden sığırların damızlık değerini tahmin etmek, bu bilgilerin satış kataloglarında belirterek artık yurt dışından damızlık almak yerine, yurdun bu genotiplere sahip olmayan bölgelerine, bu genotiplere sahip olan birliklerden damızlık transferi amaçlanmıştır.

Geleceğe Yönelik Üretim Tahminleri

Türkiye et ve süt üretiminin 2000 yılı verilerine göre yaklaşık yüzde 10'u koyun ve keçiden sağlanır. Ülkemizdeki koyun yetiştiriciliği genellikle küçük ölçekli yerli ırklar genetik içerikli tipdedir. Yerli ırklarımız düşük süt ve döl verimliliğinden olup kaba tip halıcılığa uygun yapağı verirler. Yerli ırklarımız toplam koyun varlığı içindeki payı yüzde 98 dolayındadır. Yerli ırklarımız içinde ilk sırayı alan Akkaraman ırkı ise Doğu Anadolu bölgesinde yayılmıştır. Dağlıç ırkı batı Anado-

Seçilmiş Yıllarda Ülkemizin İnek Sütü ve Sığır Eti Üretim Tahminleri ve Gerçekleşmeler[1]

Yıllar	Tahmini Nüfus (milyon)	Tahmini Süt Üretimi (Bin/ton)	Tahmini Kişi Başına Üretim (kg/yıl)	Gerçekleşen Süt Üretimi (Bin/ton)	Gerçekleşen Kişi Başına Üretim (kg/yıl)	Tahmini Et Üretimi (Bin/ton)	Tahmini Kişi Başına Üretim (kg/yıl)	Gerçekleşen Et Üretimi (Bin/ton)	Gerçekleşen Kişi Başına Üretim (kg/yıl)
2000	65.6	9.404.4	143.2	8.732	133	624.5	9.5	354.6	5.4
2001	66.6	9.696.4	145.5	8.489	127	646.6	9.7	331.6	5.0
2002	67.6	10.001.9	147.9	7.490	111	669.4	9.9	327.6	4.8
2005	70.6	10.641.8	155.2	-	-	742.8	10.5	-	-
2015	78.0	14.334.5	183.5	-	-	1007.8	12.9	-	-

lu da yayılmıştır. Ege ve Marmara, Trakya Bölgesinde Kıvırcık koyun ırkı yayılmıştır. Karadeniz bölgesinde Karayaka koyun ırkı bulunur. Gökçeada ve Çanakkale bölgesindeki hakim ırk Gökçeada ırkıdır. Ege ve Marmara'nın sahil bölgelerinde Sakız koyun ırkı yayılmıştır.

2000 yılı verilerine göre yaklaşık 10000 tavuk işletmesi bulunmaktadır. Bu miktarın yaklaşık yüzde 80'i kasaplık piliç üretimi, yüzde 2'si yumurtacı işletmedir. Ayrıca ülkemizde yaklaşık 60 yumurtacı, 200 etçi damızlık işletme bulunmaktadır. Tavukçuluk özellikle Marmara, Ege, İç Anadolu, Karadeniz ve Akdeniz bölgesinde intensiv olarak uygulanmaktadır. Tavukçuluk sektörü integre nitelikte olup bir endüstri işlevindedir. Tavukçulukta en önemli sorun damızlık konusunda dışa bağımlılıktır. Yerli yumurtacı ebevyn hatlar elde etmek için Tarım Bakanlığı Araştırma Enstitülerince 1995 den itibaren çalışmalar yürütülmüştür. Ülkemizin yerli kanatlı ırklarında Denizli ve Gerze yerli ırkı halen hobi hayvancılık niteliği ile üretimi yapılan gen kaynağı niteliğindedir.

Önümüzdeki yıllarda sığır sayısı ve verimindeki muhtemel artışlara rağmen, kırmızı et üretiminin iç talebi karşılamayacağı ve et açığı olacağı hesaplanmaktadır. Bu açığı, hayvan ve et ithal etmeden karşılamanın yolu, hayvancılığı özellikle de sığırcılığı cazip hale getirmektir. Bu da; sığır varlığımızın genetik seviyesini yükseltmek, yetiştirme şartlarını iyileştirmek ve pazarlama kolaylıkları sağlamakla mümkün olacaktır. Bu bağlamda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın, hayvancılıkla ilgili destekleme uygulamalarının artarak devam etmesi gerekmektedir. Ülkemiz sığır popülasyonunun mevcut genetik seviyesinin ve çevre şartlarının yetersizliği nedeniyle, ortaya çıkan damızlık hayvan açığının ithalat yoluyla kapatılması, zaman zaman gündeme gelmektedir. Nitekim 1987-1996 yılları arasında yurt dışından 291.307 baş gebe düve, 350 milyon ABD doları karşılığında ithal edilmiştir. İthal edilen gebe düvelere rağmen, sığır sayımız azalmaya devam etmiştir. Bu dönemde 804.6 milyon ABD doları tutarındaki canlı hayvan ve et ithalatı ile kaçak hayvan girişleri, Doğu ve Güney Doğu'daki terör olayları hayvancılığımızı geriletmiştir. İthal ve kaçak hayvanlarla, yurdumuzda daha önceleri ekonomik boyutta rastlanmayan, IBR, BVD ve EBL hastalıkları görülmeye başlamıştır. İthal edilen hayvanlardan bir kısmı da, adaptasyon güçlüğü nedeniyle kesilmiş veya ölmüştür. Bu durum, damızlık üretiminin yurt içinden karşılanması gereğini ortaya koymaktadır. Bu konuda damızlık süt sığırı yetiştiricileri birliklerini güçlendirici tedbirlere ihtiyaç vardır.

Suni Tohumlama Yetersiz

Türkiye'de suni tohumlamaya ilk defa 1925 yılında demostratif olarak, 1949 yılında da taze sperma ile saha uygulaması şeklinde başlanmış ve 1973 yılından itibaren de dondurulmuş sperma uygulaması ile suni tohumlama yurt geneline yayılmıştır. Türkiye'deki toplam hayvanların içinde suni tohumlama ile tohumlanan hayvanların oranı diğer Dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında yetersizdir. Bu konuda yasal düzenlemeler yapılarak Türkiye'deki yapılabilirliğin Batı ülkelerindeki seviyeye getirilmesi gerekir. Çiftçilerin kendi hayvanlarını tohumlayabilecekleri bilgi bilinç, yeterliliğe getirilmesi ile bu oranın girmek üzere kapısını çaldığımız Avrupa Topluluğu Ülkeleri ile aynı nitelik ve niceliğe sahip olması sağlanmış olacaktır.

Tarım Bakanlığı çeşitli yönetmeliklerle hayvancılığı istenilen bileşime getirmek için tedbir ve teşvikler uygulamaktadır. Bunların tümünü sıralamak doğal olarak

Süt Verimleri Karşılaştırılması

Genotipler		Süt Verimleri (kg/yıl)
Yerli sığırlar	(2003 DİE)	978
Kültür Irkı Melezi Sığırlar		2.047
Kültür Irkı Sığırlar		3.108
Türkiye Ortalaması		1.888
Dünya Ortalaması	(2001 FAO)	2.206
AB Ülkeleri Ortalaması		5.904

bu yazının hacmini aşar. Ancak en son olarak suni tohumlamayı ülke düzeyinde yaygınlaştırmak için 2005/8503 sayılı Hayvancılığın Desteklemesi hakkında karar kapsamında uygulanacak suni tohumlama projesinde 400 baş ve yukarısı boğa altı inek içeren belde ve köylerde sözleşmeli veterinerlerin ücretsiz suni tohumlama yapılması planlanmaktadır. Suni tohumlamada başarının en önelmiş koşulu kızgınlığın doğru safhada tespit edilip zamanında tohumlama yapılması olduğu bilindiğine göre bu tedbirin başarısı yetiştiricilerin bu konudaki bilincine bağlı olacaktır. Sözü edilen sistemin işlerliği tohumlama elemanlarının ne ölçüde bu işletmelerle iç içe seri ulaşım pozisyonunda olup olmadıklarına bağlı olacaktır. Bu konuda yapılması gereken Avrupa topluluğu ülkelerinin yaptığını yapmaktır. Yetiştiricinin bu konudaki bilgi, beceri, bilinç, yetenek ve farkındalığı en önemli faktördür.

Türkiye Hayvancılık Sektörü bakımında özellikle Dünya Dış Ticaret Örgütünün de oluşturmaya çalıştığı gibi sektörü koruyucu gümrük ve benzeri tedbirlerin kaldırılması baskısı altındadır. Bu konuda en yaygın yanlış söylem, "Batı ülkeleri tarımına ve hayvancılığına destek yapmıyor, serbest rekabet kurallarında fiyat belirleniyor" şeklindedir. Bu ifade doğru değildir. Bütün Dünya Ülkeleri hayvancılığı stratejik bir sektör olarak görmekte ve ülkemizdeki düzeyin çok çok üstünde destek sağlamaktadır. Özellikle Avrupa Birliği'ne kabul söz konusu olduğunda en olumsuz etkilenmesi beklenen sektör tarım ve özellikle hayvancılıktır.

Avrupa'da süt üretimi bakımında bir kota söz konusudur. Türkiye'nin üyelik müzakereleri sırasında daha önce üye olan ülkelerin tecrübelerinden yararlanarak kota tespiti konusunda çok dikkatli olması gerekir. Öncelikle mevcut hayvansal üretim bileşiminin hayvancılığı profesyonel olarak yapan yetiştiricilerden büyük ölçekli işletmeler biçimine dönüştürmek elzemdir.

Yukarıda sözü edilen hayvancılığın geliştirilmesine ilişkin kararname çok önemli destekler içermektedir. Bugüne kadar yapılan yanlışların yapılmaması, kırsal kesime bir sosyal yardım niteliğinde küçük girişimcilere yapılacak destekleri hayvancılığı profesyonel bileşime getirecek desteklerle ayrı kategorilerde ele almak gerekir. Elbette ki, devletin küçük çiftçilere karşı da sosyal yükümlülükleri vardır. Ancak bunlara yapılacak destekle büyük ölçekli işletmeler yapılacak destekler aynı olmamalıdır. 24 Şubat 2005 tarihli 25737 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Hayvancılığın Desteklenmesi hakkındaki karar oldukça pozitif destekler içermektedir. Hayvancılık artık önemli bir fırsat alanıdır. Hayvancılığa şimdi yatırım yapanlar çok kısa sürede yatırımlarının geri dönüşümlerini sağladığı gibi krizden etkilenmeden sürekli ve istikrarlı bir pazar içinde bir üretim yapmış olacaklardır. Karacabey, Çukurova ve Karaköy gibi çeşitli devlet işletmelerinde üretilen spermalarla işletmenin ve bölgedeki yetiştiricilerin inekleri de suni olarak tohumlanıp yüksek verimli özelliklere sahip damızlık nesiller elde edilmeye devam edilmiştir.

Bakanlığın suni tohumlama laboratuarları ile son yıllarda devreye giren özel suni tohumlama laboratuarlarındaki sperma üretimi ve ithal spermalarla suni tohumlama faaliyetleri devam etmektedir. Hayvan ıslahı çalışmalarında genetik seviyeyi yükseltmenin en iyi yolu; döl kontrolü (Progeny-testing) yapılmış spermalarla suni tohumlama yapmaktır. Sığır varlığımızın yaklaşık 4.5-5 milyon baş sıfat altı dişi sığırımız mevcuttur. Halen suni tohumlamada ulaşılan yıllık seviye, 2004 yılı TÜGEM verilerine göre 847.660 baş olduğuna göre, hedefin ancak yüzde 18.5'nun gerçekleştiği görülecektir. Bu oran, Ege ve Marmara bölgelerinde yüzde 25-30, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise yüzde 1.5 civarındadır. Geri kalan dişi sığırlar tabii tohumlama boğalarına verilmektedir. Suni tohumlama oranı yüzde 80'lere çıkarılmalıdır.

Bir Ülkenin hayvanlarının yetersiz olduğunda bunu gidermenin bilinen 2 yolu vardır. Bunlardan birincisi bütün hayvanları satıp yerine yüksek verimli hayvanlar satın almaktır. Mevcut 10 milyon hayvanı satıp yerine yenisini koyamayacağımız da açıkça tahmin edilebilir. Buna ne para yeter, ne de bu sürdürülebilir kalkınmaya uygun düşer. Üstelik bu yeni hayvanların uygun çevre koşullarında bulunmaları halinde mevcut genetik kapasitelerindeki verimi vermeleri söz konusudur. İkinci ve sürdürülebilir kalkınmaya uygun yol mevcut hayvan materyalini ıslah etmektir. Bunu yapabilmek için önce hayvanlarımızın tümünün kulak numarası ile kimliklendirilerek

Tablo.3 Türlere Göre Hayvan Sayıları İşletme Sayıları ve İstihdamı

Tür	Evcil hayvanlar populasyonu(1000)	İşletme sayısı
Sığır	10 761	3.50
Manda	146	0.05
Koyun	28 492	9.27
Keçi	7 201	2.34
Deve	1	~0
At	271	0.09
Eşek	588	0.19
Domuz	3	~0
Tavuk	258 168	83.96
Hindi	3 682	1.20
Ördek	1 104	0.36
Kaz	1 497	0.49

1991, 2000 DİE verileri

verim seviyelerinin tespit edilmeleri gereklidir. Bu yapıldıktan sonra yüksek verimlilerin damızlıkta bırakılmaları ile ilerleyen generasyonlarda verimler arttırılmış olacaktır. Bu sürecin bilimsel adına SELEKSİYON denmektedir. Bu maksatla seçim işlemi hem erkek bireyler (Boğa, Koç vs.) hem de dişi bireyler (İnek, Düve, Koyun vs.) içinden seçim yapmak gereklidir. Erkek bireylerin yalnızca dişi bireylerde görülen süt verimi gibi özellikleri için genetik kapasitesi kızlarının verimlerine bakılarak değerlendirilir. Bu sürece Progeny Testing denilmektedir. Bu sürecin şematik şekli aşağıda gösterilmiştir.

Suni tohumlama gibi teknikler nedeniyle hayvancılıkta erkek bireylerin seçimi daha da önem kazanmıştır. Böylece üstün niteliği kanıtlanmış erkek bireyin yüz binlerce dişiye kullanımıyla bir generasyonda bunlardan elde edilecek yavruların verimi ebeveynlerine göre arttırılmış olacaktır. Ülkemizde suni tohumlamada kullanılan spermaların büyük kısmı döl kontrolünden geçmemiştir. Geçmişte başarısızlığa uğramış olunsa bile döl kontrolü çalışmalarına devam edilmelidir. Ancak test edilmiş boğa sperması kullanarak ülkemiz hayvanlarının verim seviyelerini yükseltip sağlam yapılı, sağlıklı, dayanıklı, makinalı sağıma uygun, güçlü ayak ve tırnak yapısından sürdürülebilir verim özelliklerine sahip bir genotip elde etmek ve bunu sığır popülasyonunda yaygınlaştırmak mümkündür.

Ülkemiz hayvanlarının özellikle süt sığırlarının verim özellikleri yetersizdir. Bu yetersizliğin temel nedeni genotip ve çevredir. Bu nedenle ülkemizde önce yerli ırkların saf yetiştirme ve seleksiyon ile genotipin iyileştirilmesi yoluna gidilmiştir. Ayrıca yemleme, yönetim, yetiştirme, sağlık konusunda elde edilen gelişmeler sonucunda bir laktasyonda bir ton süt veren inekler yerine, artık 6-7 ton süt veren ineklerle çalışılmaktadır.

Tablo 4. Önemli Hayvancılık Ürünleri Üretimi (1000 ton/Adet)

	Et (t)		Süt (t)		Yumurta (t)		Elyaf (t)		Deri (No.)	
Tür	1990	2000	1990	2000	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Sığır	329045	354636	7961000	8732041					3041350	2272234
Manda	11445	4047	174000	67330					90980	25870
Koyun	143570	111138	1145000	774380			45180	43139	10311150	6602950
Keçi	22530	21394	338000	220211			5565	3118[3]	1579090	1232024
Deve	75	8	-	-				340	32	
At	-	-	-	-						
Eşek	-	-	-	-						
Domuz	330	274								4015
Tavuk	282064	643436			431123	844287				
Hindi	-	19242								
Ördek	-	4								
Kaz	-	12								

1995 DİE verileri,: 56 g Yumurta Başına, : elyaf ve Yün

Prof. Dr. Seyit Mehmet ŞEN
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Türkiye'nin Bitki Zenginliği ve Değerlendirilmesi

Bitkilerin gen kaynakları yönünden zengin olan Türkiye'de; 160'dan fazla bitki familyası, 1220'den fazla bitki cinsi, 9000'den fazla bitki türü ve 3000'i aşkın endemik bitki tipi bulunmaktadır. Bütün dünyada ekonomik anlamda yetiştiriciliği yapılan tarla bitkilerinden jüt ve şeker kamışı gibi birkaçı dışında tamamı ülkemizde yetiştirilebilmektedir.

İnsanlar ve Hayvanlar Karşısında Bitkiler

Canlıları üç ana grup içinde değerlendirdiğimizde, insanlardan ve hayvanlardan sonra gelen bitkiler, kendilerine ancak üçüncü sırada yer bulabilirler. Oysa, canlıları, birbirlerine ihtiyaç duymaları bakımından sıraladığımızda, açık ara ilk sırayı alacak olanlar bitkilerdir. Çünkü, bitkiler yaşamaları için diğer iki grubun varlığına ve kendisine yapacakları hizmete hiç ihtiyaç duymazlarken; insanlarla hayvanlar, soludukları temiz havayı, yedikleri gıdayı, gözlerini ve gönüllerini okşayan her türlü güzelliği bitkilerin var oluşlarına ve yaşamalarına borçludurlar. Bitkiler, bu halleriyle, insanların ve hayvanların hem akciğerleri, hem de boşalma bilmeyen gıda ambarları gibidir. Bu bakımdan, bitkilerin olmadığı bir dünyada insanlarla hayvanların yaşamaları kesinlikle mümkün değildir. Buna karşılık, insanların ve hayvanların olmadığı bir dünyada bitkiler daha rahat, daha mesut, daha asude bir hayat yaşayacaklardır.

Türkiye'nin Bitki Zenginliği ve Sebepleri

Bitkilerin gen kaynakları yönünden Türkiye'mizin zenginliği, konu üzerinde çalışan bütün bilim adamlarınca bilinmektedir. Bu öylesine bir zenginliktir ki, ülkemizde 160'dan fazla bitki familyası, 1220'den fazla bitki cinsi, 9000'den fazla bitki türü ve 3000'den fazla endemik bitki tipi bulunmaktadır. Bu zenginliğin en doğal sonucu olarak, bütün dünyada ekonomik anlamda yaygın şekilde yetiştiriciliği yapılan tarla bitkilerinin jüt ve şeker kamışı gibi birkaçı dışında tamamı ülkemizde yetiştirilebilmektedir. Aynı şeyi, dünyada fazlaca tüketilen sebzeler için de söyleyebiliyoruz. Diğer taraftan, dünyada ekonomik olarak yetiştiriciliği yapılan Hindistan cevizi ve mango gibi çok önemli bazı tropik meyve türleri dışında kalan sıcak ve soğuk ılıman iklim meyve türleri ile subtropik meyve türlerinin tamamı ülkemizde ekonomik ölçekte yetiştirilmekte ve dış ülkelere satımı yapılmaktadır. Bu arada ülkemizde yetiştiriciliği yapılan meyve türlerinden 40 adedinin ve ayrıca 4 endemik meyve türünün gen merkezinin ve ana vatanının Türkiye'miz olduğunu da kaydetmek durumundayız.

Ülkemizde görülen olağanüstü bitki zenginliğinin üç ana sebebi vardır: Birincisi, ülkemiz topraklarının eski medeniyetlerin kuruluş yerlerine çok yakın oluşudur. Bilindiği gibi, en eski medeni-

Ülkemiz tarım topraklarının yaklaşık yüzde 10'u, meyve ağaçlarına ayrılmıştır. Bu oran yıldan yıla artmaktadır. Bu doğru bir gelişmedir. Çünkü, meyveciliğin birim alana getirisi, tarla ürünleriyle mukayese edilmeyecek kadar çoktur. İnsanlarımızın bilinç seviyesi arttıkça, meyvecilik alanında daha iyi yerlere gelerek, daha fazla kazanç elde edeceğimiz açıktır.

yetlerin kurulduğu topraklar Fırat ile Dicle nehirleri arasında yer alan Aşağı Mezopotamya'dır. Burada yaşamaya başlayan ilk insanlar, değişik nedenlerle en yakın coğrafya olan ülkemize gelip yerleştiklerinde, ya da ülkemizde bir süre

kalıp diğer yerlere geçtiklerinde, beraberlerinde getirdikleri her türden bitki tohumlarını ülkemizde bırakmışlar; onların bu topraklar üzerinde yetişmelerine ve gelişmelerine ön ayak olmuşlardır. Böylece, ülkemiz, ilk insanların sahip olup, değişik amaçlarla yetiştirdikleri kimi bitkilere insanlık tarihinin çok eski zamanlarında kavuşmuş ve onların yetişip geliştiği bir coğrafya olmuştur. Nitekim, bitki sistematiği ile uğraşan bilim adamlarının kayıtlarına göre, ülkemizin bir çok bitkinin gen merkezi ve ana vatanı oluşu da bu tezi doğrulamaktadır.

İkincisi, Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumunda olan ülkemizin, doğudan batıya, kuzeyden güneye uzanan bütün yolların kendi üzerinden geçtiği bir kavşak noktasında yer almış olmasıdır. Bu nedenle, ilk çağlardan beri ticaretle uğraşan insanların, dünyayı keşfe çıkan seyyahlarla kimi maceraperestlerin yolları çoğunlukla ülkemizden geçtiği gibi; dünyaya hakim olmak isteyen cengaverlerin peşlerinden sürüklediği devasa ordularla, dünyanın farklı coğrafyalarından değişik nedenlerle vuku bulan kitlesel göçlerin yolları da, ister istemez, hep ülkemizden geçmiştir. Bu insanların beraberlerinde getirdikleri bitkilerin tohumlarını ülkemiz topraklarında bırakmaları sonucu, bitki varlığımız giderek zenginleşmiştir.

Sahip olduğumuz bitki zenginliğinin üçüncü ve en önemli sebebi ise, ülkemizde var olan çok farklı özellikteki iklim çeşitliliğidir. Öyle ki, dünya ölçeğine göre değerlendirildiğinde oldukça küçük bir kara parçası üzerine oturan ülkemiz; milyonlarca kilometre kare alanları olan kıtalarda görülmeyecek biçimde büyük bir iklim farklılığı gösterebilmektedir.

Zenginliğe varan bu iklim farklılığının iki asıl nedeni vardır:

Bunlardan birincisi, Türkiye'mizin üç tarafının denizlerle çevrilmiş bir yarım ada ülkesi oluşudur. Bu denizlerden Akdeniz'in sıcak kıta Afrikayı ülkemize bağlayan sıcak bir deniz oluşu, bir yandan, aslında ılıman iklim kuşağında yer alan ülkemizin güney kıyı şeridini bir subtropik(tropik altı) iklim kuşağı haline getirirken; diğer yandan Ege denizini de etkileyerek, onun kıyılarını da suptropik iklim kuşağı haline getirmiştir. Oldukça yukarı enlemlerde bulunan Marmara denizi ve Karadeniz'in de Ege denizi aracılığıyla Akdeniz'in sıcaklığından payını aldığını ve bu denizlerimizin kıyılarının da subtropik iklim kuşağına yakın özellikler gösterdiklerini söylememiz mümkündür.

İkincisi ise, ülkemizin çok engebeli bir coğrafyaya sahip oluşudur. Özellikle karayolu ve demiryolu ulaşım ağının kurulmasında yaşanan olağanüstü zorluklar başta olmak kaydıyla, bir çok bakımdan hiç de avantajlı olmayan engebeli bir coğrafyaya sahip oluşumuz, ülkemizin iklim çeşitliliğini artırması ve umulmayan yerlerde mikroklimalar (genel iklim karakterinden tamamen farklı iklim adacıkları) oluşturması yönünden son derece önemlidir. Ülkemizde bu küçük iklim adacıklarının sayısı öylesine çoktur ki, umulmadık anlarda ve hiç de beklenmedik yerlerde karşımıza çıkarak, insanımıza yılın dört mevsimini aynı günde yaşatabilirler.

Ülkemize, bulunduğu iklim kuşağının çok dışında iklim çeşitliliği kazandıran bu iki faktör (sıcak deniz ve engebeli arazi) öylesine önemlidir ki, eğer iklim yapıcı, ya da iklim etkileyici bu iki faktör olmasaydı, ülkemiz her türlü coğrafi konumuna ve insanlığın yaratılış merkezine çok yakın olmasına rağmen, bugün var olan bitki zenginliğine kesinlikle sahip olamazdı. Öyle ya, değişik vesilelerle ülkemize gelen insanlar beraberlerinde çok sayıda ve değişik özellikte bitkileri getirmiş olsalar da, bu bitkiler kendilerine uygun yaşama, ya da ürün verme iklimini bulamadıkları için yetiştirilemezler; dolayısıyle, zaman içinde, sanki hiç gelmemişler ve var olmamışlar gibi, mamutlara, dinazorlara benzer şekilde, yok olup, kaybolup giderlerdi.

İklim Zenginliğinin Ülkemize Kazandırdığı Misafir Meyvelerimiz

Kimi yörelerde (Rize ve civarı) yılda iki metreyi aşan yağışı ile Karadeniz kıyı şeridindeki mikroklima olmasaydı, Cumhuriyetin başlangıç yıllarında, Karadeniz insanını yerinde tutarak geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla Rize'ye getirilerek adına enstitü kurulan, uzakdoğunun çay bitkisi nasıl olacak da yetiştirilecek, Türkiye'mizi dünyanın önemli bir çay üretici ülkesi haline getirecekti, dersiniz? Bugün çayın, Artvin'den Ordu'ya kadar uzanan sahil şeridinde yetiştirilerek 200 binden daha faz-

la çiftçi ailesinin geçiminin ana eksenini oluşturduğunu dikkate alacak olursak, Karadeniz kıyısında bir kale duvarı gibi yükselen sıra dağların, Rize merkez olmak kaydıyla, kıyı şeridinde oluşturduğu çok yağışlı mikroklimanın önemini ve bitki zenginliğimize olan katkısını daha iyi anlamış oluruz.

Ya da, bir zamanlar Rize'ye getirilen; ülkemizde Rize mandarini olarak ünlenen; fakat ilk getirildiği Rize'de, yetersiz sıcaklık toplamı ve eksik güneşlenme nedeniyle, kendi kalitesini gösterecek iklimi bulamayan uzakdoğunun satsuma mandarini, Rize'den göçen insanların beraberinde İzmir ve yakın çevresine gitmemiş, orada kendisine en uygun iklimi bulamamış olsaydı, bugün ülkemiz dünyanın en kaliteli satsuma mandarinlerini yetiştiren ülkesi olarak dikkati çekebilir ve ünlenebilir miydi? Ya da, Finike'nin, Dörtyol'un, Alanya'nın, Adana'nın, Kozan'ın, Antalya'nın portakalları; Mersin'in, Demre'nin limonları yetiştirildikleri yerlerin adları ile anılır hale gelmişlerse, bunun asıl nedeni kendilerine en uygun iklimi oralarda bulmuş olmalarındandır. Aslında, ülkemizin misafir meyvelerinden bahsederken, aklımıza ilk gelmesi gereken turunçgil meyvesi mandarin değil, portakallarla limonlar olmalıydı. Çünkü, mandarinlerin ülkemize getirilişleri çok sonraki zamanlara raslamaktadır. Altıntop (greyfut) daha da sonra gelmiştir. Kayıtlara göre, 2000 yıldır bu topraklarda portakal yetiştirilmektedir. Ülkemizin iki bin yıllık misafiri olan portakal öyle bir meyvedir ki, dünyada üretilen 400 milyon tona yakın yaş meyvenin %17'sini tek başına üretmektedir. Ülkemiz dünya turunçgil üretiminin %2.0'sini, ihracatının %4.0'ünü karşılamaktadır.

Belki bu toprakları vatan edinirken, bin yıl önce Türkistan'dan getirdiğimiz kaysıdan söz etmeden olmaz. Anadolu insanı ata yurdunun meyvesini hep sever; fakat, kaysı Anadolu'da en çok Malatya'yı sevmiş olmalı ki, bütün dünyada orayla ünlenmiş ve ora insanının ismini takmış yanına. Hacıhaliloğlu, Tokaloğlu, Çöloğlu, Hasanbey gibi isimler biliniyorsa eğer, bu ata yurdumuzun bize yadigarı olan kaysı sayesinde değil midir? Bugün Türkiye kayısı üretiminin yarısını Malatya karşılıyor ve dünya kaysı üretiminde Malatya tek başına %10'luk paya sahip olup ilk sırayı alıyor. Dünya kuru kaysı ticaretindeki payı ise %80'den daha fazla. Kaysı öylesine bir fetih meyvesi ki, ülkemizde yetişmediği ilimiz yok gibi. Eğer bir ildeki genel iklim karakteri kaysının yetişmesine imkan vermiyorsa, o kendisine kucak açıp ev sahipliği yapacak mikroklimayı hiç zorlanmadan hemen buluvermiş. Erzurum'da Tortum'a, Kars'da Kağızman'a, Ağrıdağı'nın eteklerinde Iğdır ovasına/Sürmeliçukur'a misafir olmuş. Orta Anadolu'nun kurağına, sırtını Toroslara dayayıp Akdeniz'in sıcağına uymuş. Vangölü sayesinde, Süphandağı'nın dibindeki Adilcevaz'da, Ahlat'ta yer edinmiş kendisine.

Anamur'un, Gazipaşa'nın ve çok yakın çevrelerinin iklimi damak tadına uygun olmasaydı eğer, uzakdoğunun bir tropik iklim meyvesi olan ve bugün yerli muz olarak yetiştirilen muzun ülkemizde ne işi olurdu ki? Sıcak denizlerin sıcaklığını ülkemize taşıyarak, ülkemizin genel iklim karakterinden tamamen farklı büyükçe bir mikroklima oluşturan Akdeniz, bu kez de Anamur ve çevresinde bir başka iklim adacığı oluşturuyor; bu adacık en kuzey enlemde muz yetiştiren bir ülke olmamıza imkan sağlıyor. Böylece, binlerce üretici 12 bin dekarlık alanda 32 bin tondan fazla muz yetiştirerek geçimlerinin büyük bölümünü bu ürüne bağlıyorlar.

Trabzon'un hurması; uzakdoğudan getirilen bir başka misafir meyvemizdir. Ülkemize ne zaman geldiğini kesin olarak bilmesek de, bir ara fındığa alternatif ürün olarak düşünüldüğü hafızalarımızdadır. Bugün ülkemizin kıyı şeritleriyle, iç kısımların uygun mikroklimalarında 16 bin dekara yaklaşan bir alanda, 10 bin tondan fazla Trabzon hurması üretilerek üreticisinin yüzünü güldürmektedir. Bu da iklim zenginliğinin ne denli önemli olduğunu çok açık biçimde gözler önüne seren bir başka kanıttır.

Baharla karşımıza çıkan bir başka misafir meyvemiz ise yine uzakdoğudan gelen yenidünya meyvesidir. Yaz kış yaprağını dökmeyen/herdem yeşil meyve ağaçlarımızdan olan bu misafir meyvemizi de yine Akdenizin güney sahillerimizde oluşturduğu subtropik iklim kuşağına ve farklı etmenlerle, diğer bölgelerimizde oluşan mikroklimalara borçlu olduğumuzu kaydetmek durumundayız. Ülkemizde 12 bin dekardan fazla bir alanda, 12 bin tondan fazla yenidünya meyvesini üreten çiftçilerimiz, pazarda meyve-

nin az olduğu bir dönemde ürettikleri bu meyveden yüzlerini güldürecek ölçüde gelir elde etmektedirler.

Yenidünya, greyfut, pikan gibi diğer misafir meyvelerimiz ekonomik olarak ülkemizde yetiştirildikleri halde, kendilerine eşlik edecek bir yerli isim bulamamışlarsa; ya biraz zamana ihtiyaçları olduğundandır, ya da insanımızın değişim merakını dönüşüme kadar vardırıp, yerli isimleri unutur olmasındandır. Bu arada zevkle tüketilen, bir ceviz iriliğindeki Ayaş dudunun da uzakdoğudan ülkemize gelen bir başka misafir meyvemiz olduğunu kaydedelim ki, hatırı kalmasın. Türkülere konu olan karadut ülkemizin yerlisi olurken, beyazdutun uzakoğunun meyvesi olması yaradılışın bir başka sırrı olsa gerek.

Anadolu insanının o güzel ifadesiyle, bitkiler de insanlar gibi, doğdukları yerde değil de, doydukları yerlerde yetişirler, en enfes ürünlerini verirler; sonunda doğdukları yerin değil de, doydukları yerin adıyla ünlenirler, tıpkı bir ihraç ürünü olarak yurdumuza döviz kazandıran, "Bursa şeftalisi"nde olduğu gibi. Oysa dünyada Bursa şeftalisi adıyla bir şeftali çeşidi yoktur. Anavatanı uzakdoğu olan şeftali birkaç yüzyıl öncesinde ülkemize gelmiş ve yetiştirilmeye başlanmış. Zamanla, Bursa ve civarında kendisine en uygun/optimal iklimi bulmuş olmalı ki, "Bursa şeftalisi" olarak ünlenmiş ve ihraç edilir olmuş. Bugün dünyanın en kaliteli şeftali üreten bir ülkesi olmuşsak eğer; bunu şeftalinin ağız tadına uygun iklime sahip oluşumuza borçlu olduğumuzu söylemek durumundayız. Ülkemize gelişi, meyvecilik kültürü açısından çok da eskilere dayanmayan şeftali, dünya üretiminde bizi altıncı sıraya oturtuyorsa eğer, ona yürek dolusu bir teşekkür etmemiz gerekir; yarmasını, tüysüzünü ağız tadıyla yerken, ya da suyunu içip, marmelatını ekmeğimize katık ederken.

Belli bir maksimum ve minimum sıcaklık aralığında her bitki, hemen hemen her iklimde şöyle veya böyle yaşayabilir ve genetik varlığını sürdürebilir. Tıpkı fosil bitki kalıntılarının varlıklarını sürdürdükleri gibi. Bu bakımdan sadece hayatını sürdürebilen bu tür bitkilere birer canlı fosil olarak bakarsak çok da

haksızlık etmiş olmayız. Fakat bu yaşamaya ekonomik gözle yaklaştığımızda çoğu bitkinin değil bir çok yerde, bir çok ülkede bile yetiştirilemediğini görürüz. Bu nedenle, "falan bitki ülkemizde yetişmez" dendiği zaman, çoğunlukla kastedilen, o bitkinin ülkemizde ekonomik olarak yetiştirilemez oluşudur. Mesela Guava, Papaya gibi meyvelerle, kahve ağaçları ülkemize en azından 30-40 yıl önce getirilmişlerdir. Fakat bu bitkiler, kendilerine uygun iklim olmadığından, ülkemizde yayılma alanı bulamamışlar; hiç olmamaktansa, getirildikleri enstitülerin bahçelerinde hatıra ağacı olarak kalıp hayatlarını sürdürmeyi cana minnet bilmişlerdir. Zarif yapraklarıyla bakanları büyüleyen karabiber ağacı da, tropik iklim ağacı olarak hayatını sürdürmek zorunda kalan bir başka misafir ağacımızdır. Ananas, hurma gibi bazı meyveleri de ülkemizde ekonomik anlamda yetiştirmek mümkün değildir. Hurma ağaçları, yetersiz sıcaklık toplamı nedeniyle meyvelerini olgunlaştıramayıp, birer süs bitkisi olarak parklarımızı süslerlerken; ananaslar, ancak saksılara girerek salonlarımızda, ya da seralarımızda kendilerine yer bulabilmişlerdir.

Son yirmi yılda ülkemize getirilen Kivi, başlangıçta acaba nerelerde yetiştirilirsem daha iri ürünler verebilir ve Türkiye'de tutunabilirimin çabası içinde, "başını taştan taşa vurup gezinen avare su" misali, bir süre şurada burada biraz heyecanlı, biraz telaşlı dolaşmasına rağmen, bugün ülkemizin Karadeniz bölgesinin Ordu'dan Rize'ye kadar uzanan bölümünde fındığa ve çaya alternatif ürün olarak; ayrıca Marmara bölgesinin kimi yörelerinde ekonomik anlamda yetiştirilmekte, yıldan yıla üreticisinin yüzünü güldürüp, hayata olan bağını daha da güçlü kılmaktadır. Uzakdoğunun misafir bitkisi Kivi'nin, ülkemizde bu kadar kısa zamanda yaygınlaşmasının bir nedeni kendisine uygun iklimi bulması ise, bir diğer nedeni de bu güzel meyvenin ülke insanının damak tadına cevap vermesidir. Bugün 5000 dekarlık bir alana yayılmış olan kivi yetiştiriciliği, şimdilik 800 tona yaklaşan üretimle günden güne daha da yaygınlaşmakta ve potansiyel bir ihraç ürünü olarak üreticimizi heyecanlandırmaktadır.

Ülkemize getirilişi kividen çok eski olan Güney amerika kökenli avokado, kivi kadar şanslı olmayışının nedenini insanımızın damak tadına uygun olmayan

bir lezzete sahip olmasında aramalıdır. Oysa, yaz kış dökülmeyen/herdem yeşil yapraklarıyla bir süs bitkisi görünümüyle ev bahçelerimizi süsleyecek özellikte olan avokado ağaçlarını yetiştirip yaygınlaştırmak kim bilir ne kadar zevkli olurdu? Küreselleşen dünyada ya damak tadlarının da küreselleşmiş olmasından, ya da lüks otellerimizi dolduran yabancıların talepleriyle, ülkemizde avokado yetiştiriciliği giderek gelişmektedir. Yaklaşık 700 dekar arazide avokado yetiştiriciliği yapılmakta ve 600 ton civarında ürün alınmaktatır. Frenk üzümü, bektaşi üzümü gibi Avrupa kökenli misafir meyvelerimiz ise, ülkemizdeki meyve bolluğundan olmalı, kendilerine daha fazla ilginin gösterileceği günleri beklemektedirler.

Ege pazarlarında gördüğümüz, dikenli meyveleri ancak kaba eldivenlerle tutulup bıçaklarla soyulabilen firenk inciri (Opuntia ficus), Amerika kıtasının tropik bölgelerinden gelen, pek fazla ekonomik önemi olmayan bir başka misafir meyvemizdir. Firenk inciri, kaynana dili olarak saksılarımıza dikip salonlarımıza oturttuğumuz bir süs bitkisidir, aynı zamanda.

Anavatanı Ülkemiz Olan Yerli Meyvelerimiz

Yerli olanı yerel ile karıştırırsak, bu grupta yer alıp da uluslararası şöhrete sahip olan bazı meyvelerimize haksızlık etmiş olmaz mıyız? Öyle ya, batı pazarlarının baş köşesine oturan, dünyada küçükten büyüğe herkesin severek yediği en kaliteli çikolataların ana maddesini oluşturan, böylece her eve giren fındığa yerelliği yakıştırabilir miyiz? Ülkemizin yerli, fakat yerel olmayan meyvesi fındık, ülkemiz için öylesine büyük bir öneme sahiptir ki, özellikle sanayi ürünlerini üretip satamadığımız dönemlerde, ihracatımızın baş köşesine oturup bize ihtiyacımız olan çok önemli dövizleri kazandırmıştır. Bugün dünya üretiminde ve ticaretinde, yıldan yıla değişmekle beraber, yaklaşık %80 ortalamayla, açıkbir ara ile birinci olduğumuz tek ürün fındıktır. Bu ayrıcalığı bize sağlayan, fındığın anavatanı oluşumuz değil, hiç şüphesiz Karadeniz'dir. Eğer Karadeniz'in bizim kıyılarımıza sağladığı fındığın hoşlandığı mikroklima olmasaydı, dünya fındık üretim ve ticaretinde bugünkü konumda kesinlikle olamazdık. Nitekim daha dün denecek kadar yakın zamanda bizden anavatanı olduğumuz cevizi, bademi ve Antepfıstığını alan ABD, bu üç yerli ürünümüzde bizi fersah fersah geride bırakıp, dünya ticaretinde bizim yukarımızda yer almıştır. Üstelik ürettiği fazla miktardaki bademle, çikolata sanayisinde fındığımıza rakip olmaya çalışmaktadır. Eğer, Karadeniz sayesinde kazandığımız iklimi, ABD Oregon'da bulmuş olsaydı, fındıkta bizi kolaylıkla geçebileceğini unutmayalım.

Anavatanı ülkemiz olan ve uluslararası üne sahip bir başka meyvemiz incirdir. Dünyanın en kaliteli kurutmalık incirleri Aydın ilimiz başta olmak kaydıyla, Ege sahillerimizde yetişir. Ve biz bu kaliteli sarılop ve göklop incirleriyle dünya kuru incir ticaretinin başına otururuz. Dünya ölçeğinde yıllık 60 bin tonluk üretimle ilk sıralarda olduğumuz bir başka yerli meyvemiz nardır. Elma ülkemizde, üzümden sonra, en çok üretilen meyve türümüzdür. Yıllık 2.5 milyon ton civarında dolaşan üretimle, bütün yaş meyve üretimimizin %20'den fazlasını tek başına elma karşılamaktadır. Elma üretimimizin dünya üretimindeki payı ise %5.0'e yaklaşmaktadır. Yıllık 100 bin tona yaklaşan üretimle dünyada ilk sırada olduğumuz ayvanın, dünya ölçeğindeki üretim payı %30'lara yaklaşmaktadır.

Kirazda 200 bin ton, vişnede 100 bin ton yıllık üretimlerle, her iki yerli meyve türümüzde de, dünya ölçeğinde %12'yi aşan paylara sahibiz. Yıllık 60 bin tonluk kestane, 120 bin tonluk ceviz üretimiyle dünya üzerinde %11'ler civarında dolaşan bir paya sahip oluyoruz. Dünyanın en lezzetli Antepfıstıklarını yetiştiren ülkemizin dünya ölçeğindeki payı %7.0'ler civarında dolaşıyor. Armut, erik, badem, çilek gibi yerli meyvelerimizin dünya ölçeğindeki payları %3-4 arasında değişiyor. Üzerlerinde maalesef hiç durmadığımız, ya da çok az ilgi gösterdiğimiz ahududu, böğürtlen, kızılcık, kuşburnu, alıç gibi meyveler konusundaki kayıtlarımız ise yok denecek kadar az. Oysa bu meyvelerin marmelatlarının ne kadar şifalı olduklarını bilmeyen yok.

Tarihi kayıtlara göre, ülkemizde 7-8 bin yıllık bir yetişme kültürüne sahip olan üzüm, yıllık 3.5 milyon tondan fazla üretimle ülkemizde en çok üretilen yerli meyve türümüz olup, dünya ölçeğindeki sıramız ilk altı içindedir. Bu üretimin %35'lere varan kısmı kurutmalık olarak kullanılmakta olup; ülkemizin üzüm üretimindeki asıl ünü kurutmalık üzüm üreticisi olmamızdan kaynaklanmakta-

dır. İhraç ettiğimiz kurutmalık üzümlerin tamamını ise sultani çekirdeksiz çeşidimiz oluşturmaktadır. Ülkemiz aynı zamanda bir sofralık üzüm ihracatcısıdır. Bağ-bahçe alanlarının tek başına %18 den fazlasını kaplayan zeytinde yıllık tane zeytin üretimimiz 1.7 milyon ton civarındadır. Bu üretimle dünya zeytin üretiminde %10'a yaklaşan bir paya sahibiz ve dördüncü sıradayız. Zeytin yağı üretimindeki dünya sıralamasında yerimiz ise, 200 bin ton üretimle yine aynı. Yağ üretimimizin yaklaşık yarısını ihraç ediyoruz. Ülkemizde 400 bin ailenin geçim kaynağını oluşturan zeytin, en çok Ege ve Marmara bölgelerimizde yetiştiriliyor.

Bitki Zenginliğimiz İçinde Meyveciliğin Yeri Ve Önemi

Tarımda bir üretim dalının önemini vurgularken, aşağıdaki yedi husus göz önüne alınır:

1.Üretim dalının kapladığı alan: Yaklaşık 80 milyon hektarlık bir alana sahip olan ülkemizde, tarıma ayrılan alan 26 milyon hektar civarındadır. Bunun yaklaşık 3600 hektarı, sebzeler dahil, bahçe bitkilerine ayrılmış olup, meyvelere ayrılan miktar 2600 hektardan biraz fazladır. Bir başka ifadeyle ülkemiz tarım topraklarının yaklaşık %10'u bağ ve zeytinlikler dahil, meyve ağaçlarına ayrılmıştır. Bu oran yıldan yıla artmaktadır. Bu doğru bir gelişmedir. Çünkü, meyveciliğin birim alana getirisi, tarla ürünleriyle mukayese edilmeyecek kadar çoktur.

2.Üretim dalıyla geçinen nüfus: Türkiye'de tarımla geçinen nüfusun ne kadarının meyvecilikle geçindiğini bilemiyoruz. Fakat bildiğimiz bir şey var ki, o da bazı bölgelerimizle tarımla geçinen nüfusun geçim kaynağını çoğunlukla meyvelerin oluşturduğudur. Fındık, turunçgiller, Antep fıstığı, üzüm, zeytin, incir, elma, armut, kiraz, vişne, erik ve çilek bu konuda hemen akla gelmektedir.

3.Üretim dalının milli gelire katkısı: Ülkemizde giderek gelişen sanayileşme nedeniyle, tarımın milli gelire katkısı giderek düşmektedir. Bu beklenen ve olması gereken bir gelişmedir. Burada sıkıntı toplam tarım ürünleri üretimimizin düşmesidir ki, bahçe bitkileri ve meyvecilik için böyle bir durum söz konusu değildir. Yıldan yıla artan meyve üretimimiz toplam 12 milyon ton civarındadır.

4.Üretim dalının ihracattaki payı: Toplam tarım ürünleri ihracatımızın yarıdan fazlası bahçe bitkileriyle yapılmaktadır. Bu daldaki ihracatımız 3.5 milyar dolar civarındadır. Bu daldaki ithalat dikkate alındığında, tarımda en fazla net fazlalık veren dal bahçe bitkileridir.

5.Üretim dalının beslenme ve insan sağlığı yönünden önemi: İnsanlar sağlıklarına önem verdikçe, bahçe bitkileri ve özellikle meyveler sofralarımızda daha fazla yer edineceklerdir. Çünkü, tıbbi kaynaklara göre, sağlıklı beslenme için bahçe bitkileri %70'lere varan oranlarda tüketilmelidir. Proteinlerin, doymamış yağların, mono sakkaritlerin, vitaminlerin, mineral maddelerin, mide asitliğini nötralize edecek olan meyve asitlerinin, barsakları çalıştıracak olan selülozun kaynağı olan bahçe bitkileri daha fazla tüketildikçe, insanlarımız daha sağlıklı hayata kavuşacaklardır. Bu arada bahçe bitkilerinin görünüşleriyle iştah açıcı bir özelliğe sahip oldukları da unutulmamalıdır.

6.Üretim dalının sanayiye sağladığı ham madde bakımından önemi: Meyvelerimiz, reçel, marmelat, meyve suyu, konserve, pasta, pekmez, pestil, şekerleme, jöle, dondurma, hamur işleri, kurutma, derin dondurma, derin dondurarak kurutma gibi sanayi dallarının hammaddesini oluşturur. Ceviz, kestane gibi meyve ağaçlarımız kaplama sanayisinin aranan materyalidir.

7.Üretim dalının ülke topraklarının korunmasındaki ve güzelleştirilmesindeki yeri: Ülkenin her çıplak alanına dikilecek olan meyve ağaçlarımız, hem topraklarımızı erozyon tehlikesine karşı koruyarak ülkemizi güzelleştirecekler; hem de arılarımızın bal kaynağı olacaklardır. Bu nedenle ağaçlandırma faaliyetlerimizde mutlaka meyve veren ağaçları kullanmamız gerekir. Meyvesiz her ağacın yetiştiği iklime uygun meyve veren ağacımızın olduğunu unutmayalım. Çünkü biz çok farklı mikroklimalara sahip bir ülkeyiz. Çok farklı mikroklimalar ise çok farklı özellikte bitkilerin yetişmesine imkan veren alanlar demektir.

Sonuç

Çok zengin bir bitki potansiyeline sahip olan ülkemiz, aynı zamanda bir meyvecilik cennetidir. Bugün var olan bu potansiyelimizi tam olarak değerlendirdiğimiz söylenemez. Fakat ülke insanının bilinç seviyesi arttıkça, meyvecilik alanında daha iyi yerlere gelerek, daha fazla kazanç elde edeceğimiz açıktır.

Dr. F. Handân GİRAY
hgiray@gap.gov.tr

Türkiye'de Tohumculuk

Üretimi artırmanın tek yolu, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tüm girdilerin en iyi şekilde bir araya getirilerek, çiftçiye sunulmasıdır. Şüphesiz bu bileşimde en önemli unsur, kaliteli tohumluk kullanımıdır. Türkiye zengin bir tarım potansiyeline sahip olmasına rağmen, bazı temel bitki tohumlarında bile kendi kendine yeterli olma özelliğini korumakta zorlanmaktadır.

Tohumluk, tarımsal üretimin ilk temel girdisi olmasından dolayı taşıdığı önemin yanı sıra, bir endüstriye dönüşmüş olması nedeniyle de dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Bir yandan hızla artan dünya nüfusunun gıda güvenliğinin sağlanması, öte yandan gerek kendine yeterlilik ve gerekse rekabet ortamında güçlü yer edinmek isteyen ekonomiler, nitel ve nicel olarak tarımsal üretimin artırılması zorunluluğunu erken farketmişlerdir. Diğer yandan tarımda üretim miktarının arttırılması için birim alana yüksek oranda girdi kullanımı çevreye ve insan sağlığına zarar vermekte, ekim alanlarını artırarak üretimi çoğaltmak mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, üretimi artırmanın tek yolu, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi tüm girdilerin en iyi şekilde bir araya getirilerek çiftçiye sunulmasıdır. Şüphesiz bu bileşimde en önemli unsur, kaliteli tohumluk kullanımıdır. Bitkisel üretimin temel girdilerinden olan tohum, üretimin çevreye ve insan sağlığına zarar vermeden arttırılmasında önemli rol oynarken, sertifikalı tohumluk kullanımı ile pek çok fayda sağlanmaktadır.

Sertifikalı tohumluk, çeşit saflığı tam ürün elde edilmesini ve yüksek çimlenme kabiliyeti sağlayarak, birim maliyeti düşürür. Islah edilmiş olması nedeni ile toprak rutubetinden ve bitki besin elementlerinden yararlanma kabiliyeti sertifikasız tohumlara oranla daha yüksektir. Ekilen tohumların tamamı aynı günlerde çıkış sağladığı için (yeknesak çıkış) tarlada dalgalanma ve boşluklar olmaz, dolayısıyla da ürün kaybı görülmez. Bitkilerin tümünün gelişmesi aynı dönemdedir. Böylece; bakım, çapalama, sulama, ilaçlama gibi işlemlerin yararı tam olarak kendini gösterir. Bu da üreticiye zaman ve kazanç sağlar. Olgunlaşma tüm bitkilerde aynı zamanda olacağından hasat kolaylığı kolaylaşır. Çeşit özellikleri bilindiğinden, ekim zamanı tam olarak ayarlanabilir. Ürünün gelişimi sırasında izlenecek olan uygulama (bakım, sulama vs.) programı bellidir. Elde edilen ürünler yeknesak ve kaliteli olduğundan, pazar değerleri yüksektir. Verim kabiliyeti diğer tohumlara göre daha yüksek olduğundan daha yüksek kazanç sağlar. Toprakta mevcut ve tohumla taşınan bazı hastalıklara karşı koruyucu olarak ilaçlandığından kayıplar minimum düzeydedir. Ekimde fazla tohum kullanılmasına gerek kalmadığından tasarruf sağlar.

Yapılan pek çok araştırma ıslah edilmiş çeşitlerin, köy çeşitleri veya yerel popülasyonlara göre % 50 kadar daha yüksek verim artışı ortaya çıkardığını, hatta bu artış oranının bazı durumlarda % 100'ün üzerine dahi çıkabildiğini göstermektedir. Ayrıca, ıslah faaliyetleri sonucunda her yıl elde edilen çok sayıda yeni bitki çeşidi başta verim, kalite, hastalık ve zararlılara dirençlilik veya olgunlaşma müddeti gibi pek çok vasıf bakımından daha önce ıslah edilmiş çeşitlere göre üstünlükler sergilemekte ve bu sebeple üreticiler tarafından kabul görmektedir (Uyanık 2001). Bugün biyoteknoloji ile, özellikle tohumluklarda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Hibritasyon ve biyoteknolojik metodlarla yapılan değişikliklerle, tohumlarda daha süratli büyüme, yüksek verim, hastalık ve zararlılara kar-

Bitkisel üretimin temel girdilerinden olan tohum, üretimin çevreye ve insan sağlığına zarar vermeden arttırılmasında önemli rol oynamaktadır. Araştırmalar, ıslah edilmiş çeşitlerin, köy çeşitleri veya yerel popülasyonlara göre yüzde 50 kadar daha yüksek verim artışı sağladığını, hatta bu artış oranının bazı durumlarda yüzde 100'ün üzerine dahi çıkabildiğini göstermektedir.

şı direnç, soğuğa ve değişik iklim şartlarına dayanıklılık gibi karakterler elde edilmiştir. Ancak, ekolojiye uygun çeşitlerin istenilen özelliklere sahip tohumluklarının yeterli miktarlarda sağlanmasında bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bunlar (Geçit 1998); çeşit yetersizliği ve tescil işlemlerindeki aksamalar, tohumluk üretiminde karşılaşılan sorunlar, çeşit tanıtımı ve yayımında karşılaşılan sorunlar ile tohumluk dağıtımında karşılaşılan sorunlardır.

Dünyada Tohumculuk Sektörü

Gelişmiş ülkelerde tohumculukla ilgili bilimsel ve teknik çalışmaların 100-150 yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Bu çalışmaların sonucunda bu ülkeler tohumculukla ilgili alt yapıyı geliştirerek etkin bir endüstri kurmuşlardır. Ayrıca, geçen yüzyılın son yarısından itibaren önemli ilerlemeler kaydeden genetik bilimi ve özellikle 1990'larda ivme kazanan bitkisel biyoteknoloji, tohumluk endüstrisinin giderek bilime dayalı ve ekonomik yanları ağır basan bir faaliyete dönüşmesine katkıda bulunmuştur (Anonim 2001a).

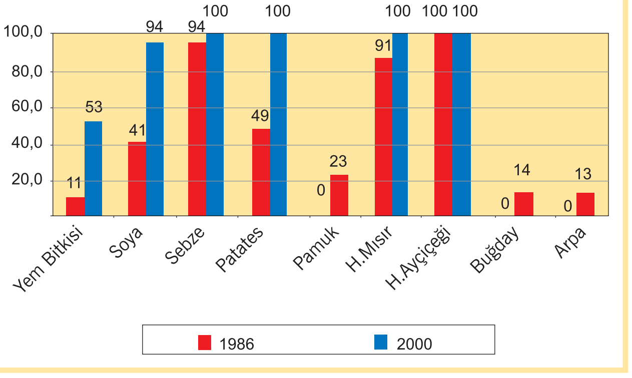
Bütün bitki türleri dahil olmak üzere, tüm dünyadaki tohumluk ve vejetatif çoğaltım materyali tüketimine karşılık gelen bir yıllık parasal değerin yaklaşık 50 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu değer ticarete konu olan denetimli ve sertifikalı tohumlukların yanı sıra çiftçinin kendi üretiminden sağladığı kayıt dışı tohumlukları da içermektedir (Anonim 2001a). Dünyada yılda yaklaşık 30 milyar dolarlık tohumun satışı ticari olarak yapılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri tohum sanayi 6 milyar dolarlık satışıyla bunun %20'sini oluşturarak en büyük pazar payına sahiptir. ABD'de yaklaşık 60 bin tohum çeşidi üretilmekte ve satışı yapılmaktadır. Dünyada en fazla tohum ithalatı yapan ülkeler Meksika, Kanada, Japonya, Hollanda, İtalya, Fransa, Arjantin, İspanya ve Çin'dir. İhracatçı ülkeler ise başta ABD olmak üzere Hollanda, Fransa, Danimarka, Almanya, Kanada ve Belçika'dır. Dünyada en fazla tohum ticaretinin yapıldığı ürün ise mısırdır (Anonim 2002a, 2002b).

Türkiye'de Tohumculuk

Bitkisel üretimin artırılmasında genetik potansiyeli yüksek ve kaliteli tohumlukların yurtiçi üretimle karşılanması ve çiftçilerce yaygın olarak kullanımının sağlanması temel devlet politikaları arasında yer almaktadır (Anonim 1997). Türkiye'de tohumculuk sektöründeki üretim, tescil ve sertifikasyon, kontrol ve ticaret konusundaki işlemler, 308 sayılı ve 1963 tarihli Tohumlukların Tescil ve Sertifikasyonu Kanunu ve buna göre çıkarılan yönetmelikler çerçevesinde yürütülmektedir. 1980'li yıllara kadar Türkiye'de kamu ağırlıklı olan tohumculuk sektörü, daha sonra özel sektöre açılmış ve bu sektörde önemli teşvik uygulamaları başlatılmıştır. Böylece, dünyanın büyük tohumculuk firmaları Türkiye'de yatırım yapmaya başlamıştır. Yerli firmalar da yabancılarla işbirliği, ya da kendi öz sermayeleri ile yeni yatırımlar yapmışlardır. Bu değişimin sonucu olarak Türkiye'de ilk yıllarda kırka yakın özel firma kurulmuş ve tohumculuk alanında tesislerini kurmuşlardır (Anonim 2002c). Şu anda Türkiye'de tohumculuk alanında faaliyet gösteren firma sayısı 106'dır (Anonim 2005). Bu firmaların bir kısmı dünyaca bilinen yabancı firmalar olduğu gibi kuruldukları yıllardan beri büyüyüp sektörde önemli işlevler yüklenen yerli firmalar da vardır.

Türkiye'de en fazla ticareti yapılan tohumlar, buğday, arpa, şeker pancarı, patates, pamuk, hibrit ayçiçeği, hibrit mı-

Türkiye'de Tohum Tedarikinde Özel Sektörün Yeri %

sır, soya ve hibrit sebzelerdir. Bu ürünler dışalım, dışsatım ve iç pazarda potansiyel bir yere sahiptirler. Ancak hibrit domates, hıyar, biber, karpuz ve kavun olmak üzere hibrit sebzeler ile patates ve yem bitkilerinin sertifikalı tohumluklarının yurt içi üretimleri yetersizdir. Buğday, arpa gibi kendine döllenen bitkilerin üretimleri yüksek olmasına rağmen, sertifikalı tohumluklara olan talep düşüktür (Anonim 2004).

Tohumculuk sektöründeki faaliyetleri koordine etmek ve sektörü dünya standartlarına taşımak amacıyla 1986 yılında kurulan Türkiye Tohumculuk Endüstrisi Derneği (TURK-TED) de sektörün önemli bir örgütü olarak çalışmalarını sürdürmektedir (Dinçer 1998). Özel sektörün tohumculuk alanında faaliyete başlaması, görev dağılımını da beraberinde getirmiştir. Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Zirai Donatım Kurumu, TARİŞ ve ÇUKOBİRLİK gibi kamu kuruluşları, kendine döllenen bitkiler olan buğday, arpa, pamuk ve çeşitli yem bitkileri tohumluklarının üretimindeki faaliyetlerini ağırlıklı olarak sürdürmektedirler. Buna karşın özel kuruluşlar, daha çok hibrit mısır, hibrit ayçiçeği, çeşitli hibrit ve standart sebze tohumluklarının üretimine yönelmişlerdir (Anonim 2001b). Türkiye'de sebze, patates, hibrit mısır ve hibrit ayçiçeğinde tohum tedarikinin tamamı özel sektör tarafından karşılanmaktadır. Ancak her yıl yenilenmesi gerekmeyen kendine döllenen bitkilerde özel sektör katılımı oldukça sınırlı düzeyde kalmaktadır. Nitekim buğday tohumluğu pazarlamasında özel sektörün payı 1997 yılında %3.1 ve 2000 yılında da %13.5 oranında gerçekleşirken, arpa tohumluğunda sırasıyla %5.4 ve %13.3'dür. Oranlarda yükselme görülmekle birlikte, artışın büyük bir kısmı özel sektörün tohumluk üretimindeki payından çok tohum hazırlama ve satış aşamalarındaki paylarından kaynaklanmaktadır.

Bunun en önemli nedenleri ıslahçı haklarının yasal güvence altında bulunmayışı (Uyanik 2001) ve kendine döllenen bitkilerde çiftçilerin sertifikalı tohumluk satın alma oranlarının göreceli olarak düşük olmasıdır. Kamu tarafından gerçekleştirilen tohumluk satışları Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) tarafından yapılmaktadır. TİGEM'in satışları peşin, kredili ve 8.7.1948 tarih 5254 sayılı "Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi" hakkındaki yasa çerçevesindedir. 5254 sayılı yasa çerçevesindeki uygulama, doğal afetlerden zarar gördüğü belirlenen çiftçilere yardım mahiyetinde tohumluk sağlanması şeklindeydi. TİGEM'in toplan tohumluk dağıtımında %40'lara ulaşan bu yardımlar, uygulamada adaletsizliğe, suiistimale ve tohumluğun gerçek anlamda girdi olarak kabulünü engellemesi nedeniyle çok eleştirilmiş ve 3 Temmuz 2001 tarihinde de yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye'de 2002 yılı itibariyle 60 bitki türünde toplam 1134 çeşit tescil edilmiştir. Tescil edilen çeşitlerin %65'i kamu sektörü ve %35 özel sektör kaynaklıdır. Özel sektör kaynaklı olan tescillerin %55'i endüstri bitkileri, 26'sı sıcak iklim tahılları (çeltik ve mısır), %7'si çayır-mera bitkileri, %7'si sebze-meyve ve %5'i serin iklim tahıllarıdır (buğday ve arpa). Kamu sektörü kaynaklı olarak tescil edilen çeşitlerin ise %32'si serin iklim tahılları, %24'ü endüstri bitkileri, %23'ü sebze-meyve, %9'u sıcak iklim tahılları, %7'si baklagiller ve %5'i de yem bitkileridir (Giray 2001).

Türkiye'de sertifikalı tohum kullanım oranı, hibrit mısır ve ayçiçeğinde %100

Türlere Göre Tescilli Tohum Sayısı

Türler	Özel Sektör	Kamu Sektörü	Toplam
Buğday	12	167	179
Arpa	6	42	48
Mercimek	0	18	18
Nohut	0	18	18
Mısır	89	27	116
Pamuk	22	33	55
Yem Bit.	28	38	66
Ş.pancarı	89	6	95
Ayçiçeği	44	17	61
Patates	44	12	56
Tütün	0	69	69
Sebze	23	168	191
Diğer	35	120	155
Toplam	395	739	1134

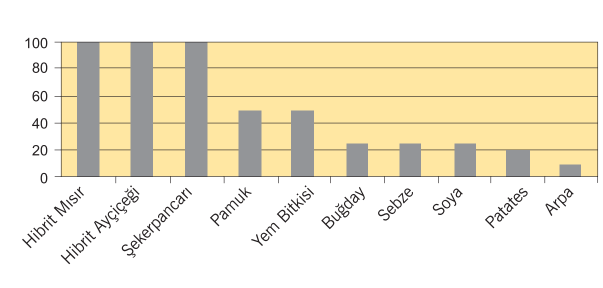

seviyesinde olmasına rağmen, kendine döllenen bitkiler olan buğday, arpa, baklagillerde çok az orandadır. GAP Bölgesi'nde yapılan bir araştırmaya göre buğday üretiminde sertifikalı tohum kullanım oranı %11'dir (Dellal ve Giray 2001).

Türkiye, buğday, arpa, hibrit mısır, hibrit ayçiçeği, pamuk ve sebze tohumluğu ihraç etmektedir. 2001 yılı itibariyle en fazla ihraç edilen tohumluk hibrit mısırdır. En fazla tohum ithalatı ise patates tohumluğunda yapılmaktadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın izniyle, yurt içinde yeterince üretilemeyen tohumlar ithal edilebilmektedir. Tohumluk ithalini, bu konuda ihtisaslaşmış kurumlar yapabilmektedir. İthal edilen tohumlukların Türkiye'de denemelerinin yapılmış, üretim izninin alınmış ya da tescil edilmiş olması gereklidir. Bu tür ithalatlar gümrük vergisi ve toplu konut fonundan muaf tutulmuştur. Türkiye buğday, hibrit mısır, çeltik, pamuk, hibrit ayçiçeği, patates, hibrit sebze, iri taneli sebze tohumluğu gereksinimini karşılamak üzere 2000 yılında 71 milyon dolar ithalat harcaması gerçekleştirmiştir (Anonim 2001b).

Türkiye'de Tohum Kullanım Oranı %

Sonuç

Tarımsal üretimde kaliteli tohum kullanılması, hem tarımsal işletmeler, hem de bölge ve ülke ekonomileri açısından önemli faydalar sağlamaktadır. Türkiye zengin bir tarım potansiyeline sahip olmasına rağmen, bazı temel bitkisel ürünlerde bile kendi kendine yeterli olma özelliğini korumakta zorlanmaktadır. Gelecek yıllarda en azından nüfus veya talep artışına paralel ilerlemeler gerçekleştirmesi için verim yönünden olduğu kadar ürün kalitesi yönünden de rekabet gücü yüksek bitkilerin yetiştirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Bu nedenle, Türkiye tarımının yapması gereken atılımları gerçekleştirebilmesi için tohumluk ve tohumculuk endüstrisine daha çok önem verilmesi kaçınılmazdır.

Çağdaş tohumculuk endüstrilerinin ve ihtisaslaşmış tohumculuk kuruluşlarının işlevi, tarımda uzmanlaşmayı, pazara dönük üretimi ve verimliliği artırmaya katkıda bulunmak ve "Çiftçilerin kendi işletmelerinde temin edebileceklerinden daha ucuz ve kaliteli tohumlukları piyasaya arz etmek" şeklinde özetlenebilir. Tarımsal bakımdan gelişmiş ülkelerde tohumluk üretim, işleme ve pazarlama faaliyetlerinin çok önemli bir kısmı tamamen özel sektör kuruluşları veya kooperatifler tarafından yürütülmektedir. Türkiye'de ise özel sektör daha çok hibrit tohumluklarda yoğunlaşmış, hibrit olmayan tohumluklarda, sadece ürün pazarlama ve hazırlama faaliyetlerinde bulunmuş, araştırma ve çeşit geliştirme alanlarında çok fazla etkinlik göstereme-

Türkiye'nin Tohumluk Dışsatımı (ton)

Türler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Buğday	4080	----	2025	3715	679	20	300
Arpa	3000	----	700	----	794	----	----
H. Mısır	3633	3318	4401	2418	4743	4.694	12.555
H.Ayçiçeği	1720	2544	1777	2128	1487	1.416	1.844
Pamuk	20	94	153	455	267	1.854	1.542
Sebze	56	112	63	35	44	100	98

Kaynak: Anonim 2002c. http:/ www.turkted.org.tr ve Anonim 2004.

miştir. Bu nedenle, üretim artışını sağlamak ve son derece stratejik olan bu alanda dışa bağımlılığı kırmak için, hibrit tohum kullanımına ek olarak diğer ürünlerde de kaliteli tohumluk kullanımının arttırılmasına yönelik önlemler alınmalı, tohumculuk endüstrisi teşvik edilmeli, kurumsal ve fiziksel altyapı bakımından uygun bir gelişme ortamına kavuşturulmalıdır.

Özel sektor için yeterince cazip olmayan kendine döllenen bitkiler için çiftçi tercihlerine ve bölge koşullarına uygun özellikte ve yeterlilikte tohumluğun üretimi ve pazarlaması konusunda kamu destekli araştırma enstitüleri ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı üretim işletmelerinin desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

2004 yılında imzalanan bir protokol ile başlatılan "Türkiye F1 Hibrit Sebze Çeşitlerinin Geliştirilmesi ve Tohumculuk Üretiminde Kamu-Özel Sektör İşbirliği Projesi" bu alanda umutvar olumlu bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. Projenin başarılı bir şekilde yürütülmesi halinde F1 hibrit sebze çeşitlerinin geliştirilmesine büyük katkıları olması beklenmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde ülke genelinde yürütülen bu projede 5 Araştırma Enstitüsü, 5 Üniversite ve 25 Özel Sektör Tohumculuk Firması görev almaktadır. Projenin ana hedefi olarak belirtilen, şu anda yüksek oranlarda dışa bağımlı bir

görüntüye sahip bulunulan hibrit sebze tohumculuğunda yerli hibrit üretiminin gelecek on yıl içerisinde %50-60'lara çıkartılması ile dışa bağımlılığın azaltılması, döviz tasarrufunun sağlanması, ek gelir ve istihdam olanaklarının ortaya çıkarılması ancak projenin sürdürülebilir bir şekilde yürütülmesi ile mümkün olabilecektir.

Kaynaklar

• **Anonim 2001b.** "Türkiye'yi Tarımda Yeniden Kendine Yeterli Hale Getireceğiz", TKB, Tarım ve Köy Gazetesi, www.tarim.gov.tr

• **Anonim 2002a.** http://www.amseed.com

• **Anonim 2002b.** http://www.worldseed.org

• **Anonim 2002c.** http://www.turkted.org.tr

• **Dinçer, R. 1998.** "Tohumculuk Sanayiinin Yeri ve Gelişimi", 2000'li Yıllara Doğru Tarımsal Sanayilerimizin Gelişimi ve Ziraat Mühendislerinin Bu Sektördeki Yeri Sempozyumu, 29 Nisan-1 Mayıs 1997, TZYMBV, Ankara.

• **Geçit, H.H. 1998.** "Ülkemiz Tohumculuğunun Problemleri ve Çözüm Yolları", 2000'li Yıllara Doğru Tarımsal Sanayilerimizin Gelişimi ve Ziraat Mühendislerinin Bu Sektördeki Yeri Sempozyumu, 29 Nisan-1 Mayıs 1997, TZYMBV, Ankara.

• **Giray,F.H. 2001.** The Seed Sector and Changing Policies in West Asia and North Africa, Country Report: Turkey Seed Sector for Cereals and Legumes in Southeastern Anatolia Region of Turkey (forthcoming).

• **Dellal, İ., Giray, F.H. 2001,** GAP Bölgesinde Buğday Tohumluğu Tedarik ve Kullanımı, II. GAP Kongresi, Şanlıurfa.

• **Resmi Gazete 1963.** 308 sayılı Tohumlukların Tescil, Kontrol ve Sertifikasyonu Hakkında Kanun 29.8.1963 tarih sayı:11493.

• **Resmi Gazete 2001.** 8.7.1948 tarih 5254 sayılı "Muhtaç Çiftçilere Ödünç Tohumluk Verilmesi" hakkındaki yasanın yürürlükten kaldırılmasına dair dördüncü madde 3.7.2001 tarih ve 24451.

• **Uyanık, M., 2001.** Tohum ve tohumluk, Tigem Dergisi, Sayı:76, http://www.tigem.gov.tr

• **Anonim 2004.** Ürün Raporları, Tohumculuk Çalışma Grubu Raporu, TZOB, http://www.tzob.org.tr/tzob_urun_rapor/rapor_2004_tohumculuk.htm

• **Anonim 2005.** II. Tarım Şurası Çalışma Belgesi, TKB, http://www.tarim.gov.tr

Türkiye'nin Tohumluk Dışalımı (ton)

Türler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	
Buğday		1480	1744	944	892	21	129	1.452
H. Mısır		2459	1897	3316	2694	3937	784	835
H.Ayçiçeği	18	98	20	49	17	177	85	
Patates	9050	15080	19512	15524	3126	14147	7570	
Sebze	327	369	459	610	883	1148	696	
Çim	----	2075	1415	1963	1811	2131	2012	
Pamuk	385	222	607	436	177	166	13	

Kaynak: Anonim 2002c. www.turkted.org.tr ve Anonim 2004.

Doç. Dr. İlkay DELLAL
İlkay@aeri.org.tr

İklim Değişikliği ve Tarıma Etkileri

Tarımda, farklı şartlara göre adapte edilen ürün çeşitleri ve sulama sistemleri gibi konularda çok büyük gelişmeler kaydedilmesine rağmen, hava ve iklim, tarımsal üretimde hâlâ en önemli rolü oynamaktadır. Tarımın insan beslenmesi yanında ekonomik bir faaliyet olması nedeniyle, iklim değişiklikleri sonucu ortaya çıkan üretim azlığı veya fazlalığı ekonomik dengeleri de büyük oranda etkilemektedir.

Giriş

İnsan faaliyetleri sonucu sera gazı salınımlarının artması ve atmosferdeki sera gazı birikiminin çoğalmasıyla, sıcaklıklarda artış, yağışlarda azalma ya da mevsimsel dengelerin bozulması gibi iklimde değişiklikler olmaktadır. İklim değişikliği insan yaşamından, ekonomik faaliyetlere kadar geniş bir çerçevede etkiler yapmaktadır. Tarım ise doğaya bağlı sürdürülen bir faaliyet olma özelliği ile iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek sektördür. Tarım, aynı zamanda ekonomik bir faaliyet olması nedeniyle, iklim değişikliği ile ortaya çıkacak üretim azlığı ya da fazlalığı hem ülke ekonomileri, hem de uluslararası ticaret açısından önemlidir.

Tarım, iklim değişikliğinden etkilendiği kadar, iklim değişikliğine neden olan da bir faaliyettir. Geviş getiren hayvanların mide fermantasyonları, dışkıları ile havaya metan gazı salmaları, çeltik üretiminin atmosferin CO2 oranın arttırması gibi olaylar buna örnek olarak gösterilebilir. Dünyada, tarımsal faaliyetin iklim değişikliğinden etkilenmemesi, alınacak önlemlerle iklimi değiştirmemesi, iklim değişikliğinin tarım üzerine ekonomik etkisi konularında yapılan araştırmalar hızla artmaktadır. Öte yandan, uluslararası anlaşmalarla da sera gazı salınımı yapan faaliyetlere çeşitli sınırlandırmalar getirilmektedir.

2080'li yıllara kadar Türkiye için yapılan değerlendirmelere göre ülkemizde yılık ortalama sıcaklıklarda 1 ilâ 4°C arasında artış yaşanacaktır. Türkiye'de iklim değişikliğinin tarım üzerine ekonomik etkisini tespit etmek maksadıyla yapılan araştırma sonuçlarına göre ise, bitkisel ürün verimlerinde %2 ile %13 arasında bir azalma olacağı tahmin edilmişti.

Uluslararası Anlaşmalar

1980'li yılların sonlarından başlayarak, insanın iklim sistemi üzerindeki olumsuz etkisini ve baskısını azaltmak için, Birleşmiş Milletler'in ve uluslararası kuruluşların öncülüğünde çalışmalar yapılmıştır. Bu küresel etkinliğin sonucunda, geniş bir katılımla İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) ve Kyoto Protokolü (KP) oluşturulmuştur. İDÇS ve KP, bir yandan insan kaynaklı sera gazları salınımlarını sınırlandırmaya ve azaltmaya yönelik yasal düzenlemeler getirirken, bir yandan da, uluslararası ticaret, teknoloji ve sermaye hareketleri konusunda giderek etkin olmaya başlamıştır[1]. Ülkeler sera gazı salınımlarının oluşturduğu tehlikeler için önlem almak gibi bir görevle karşı karşıya kalmışlardır.

Küresel ısınmanın muhtemel sonuçlarının, giderek çevre alanındaki en temel sorunu oluşturmaya başlaması karşısında, 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda imzaya açılan iki sözleşmeden birisini, "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" (İDÇS) oluşturmuştur. Sözleşmenin amacı, sera gazlarının atmosferdeki konsantrasyonunun iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkisini önleyecek bir seviyede sabit tutulmasını sağlamaktır.

Dolayısı ile Sözleşme bu amaca, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal durumunun gerçekleşmesine izin verecek, gıda üretiminin tehdit altına girmemesini sağlayacak, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devam etmesini sağlayacak bir zaman sürecinde ulaşılması gerekliliğini özellikle vurgulamaktadır.

Sözleşme, 50 ülkenin onaylamasını müteakip 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye halihazırda 189 ülke taraftır. Türkiye 24 Mayıs 2004 tarihi itibariyle sözleşmeye taraf olmuştur.

İklim değişiklikleri konusunda uluslararası platformda oluşturulan sözleşmelerden bir diğeri Kyoto Protokolüdür. Kyoto Protokolü 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde benimsenerek 16 Mart 1998 tarihinde New York'ta imzaya açılmıştır. Şu ana kadar 141 ülke tarafından imzalanan Protokol, 16 Şubat 2005'te yürürlüğe girmemiştir. Kyoto Protokolü, sanayileşmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini daha katı hale getirmekte ve bu azaltımın belirli zaman dilimleri içinde gerçekleşmesini öngörmektedir. Protokolün belirlediği ilk zaman dilimi 2008-2012 yılları arasını kapsayan dönemdir.

İklim Değişikliği ve Tarım

Şüphesiz iklim değişikliklerinden en fazla etkilenen, doğaya bağlı olarak sürdürülen tarımdır. Tarımda, farklı koşullara göre adapte edilen ürün çeşitleri, sulama sistemleri gibi konularda çok büyük gelişmeler katedilmesine rağmen, hava ve iklim, tarımsal üretimde hâlâ en önemli rolü oynamaktadır.

Küresel ısınmanın tarım üzerine bu olumsuz etkileri, gıda güvencesinde, kalkınmada ve uluslararası ticaret üzerinde etkiler yapabilmektedir. Tarımın insan beslenmesi yanında ekonomik bir faaliyet olması nedeniyle, iklim değişiklikleri sonucu ortaya çıkan üretim azlığı veya fazlalığı ekonomik dengeleri de büyük oranda etkilemektedir. Örneğin, belirli bir yılda yaşanan kuraklık sonucu üretimin azalması, ürün fiyatlarının artmasına, tüketicilerin daha fazla fiyat ödemesine, ithalatın artmasına ve ihracatın azalmasına neden olabilmektedir.

Tarımsal verimlilik üzerine iklim değişikliklerinin etkileri sıcaklık, yağış, atmosferdeki karbon dioksit içeriği, ekstrem olayların tekrarı ve deniz seviyesindeki yükselmeler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu etkiler kısaca şunlardır[2]:

- **Bitkisel Ürün Verimliliği ve Üretim Maliyeti:** sıcaklık, yağış, atmosferdeki karbon dioksit içeriği ve ekstrem olayların tekrarı; bitki gelişimini, hasatı, çayır ve meralar açısından otlatma verimini düşürmektedir. Ayrıca bitkinin su talebini de değiştirmektedir. Ekstrem olaylar da önemli rol oynamaktadır. Örneğin kuraklık ya da aşırı yağışlar sık sık ve şiddetli şekilde gerçekleştiğinde tarımsal kayıplar artmaktadır.
- **Tarımsal Üretim için Toprak Uygunluğu:** Bitki gelişimi için uygun toprak nemi, nem depolama kapasitesi ve toprak verimliliği etkilenmektedir. Toprak nemindeki kayıplar sıcaklıktaki artışla ortaya çıkmaktadır ve herhangi bir sıcaklık artışında topraktaki su seviyesini sabit tutmak için sulama yapılabilmekte ancak sıcaklık nedeniyle buharlaşmanın fazla olması bu dengeleme işlemini zorlaştırmaktadır. Ayrıca sıcaklık toprağın mikrobial bileşimini arttırmakta, böylece topraktaki besin elementleri negatif olarak etkilenebilmektedir.
- **Hayvansal Üretimde Verimlilik ve Üretim Maliyeti:** Hayvansal üretim iklim değişikliklerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir. Sıcaklık artışıyla hayvanlarda ısı üretimi ve ısının kullanılması arasındaki denge bozulabilmekte, bu da; a) ölüm oranı b) yem tüketim oranı c) canlı ağırlık artışı d) süt üretimi ve e) gebelik oranı üzerinde etkiler yapabilmektedir.
- **Sulama Suyu Arzı:** Sıcaklıktaki artış buharlaşmayı artırmakta, bu da sulama suyu hacminin düşmesine neden olabilmektedir. Ayrıca sıcaklık rejimindeki değişiklikler, kar yağış zamanını ve süresini

Konyalı köylüler yağmur duasında

etkileyebilmekte, böylece yaz döneminde ihtiyaç duyulan su miktarının azalmasına neden olabilmektedir. Yer altı suları miktarı ve dönüşüm oranı da yine etkilenen diğer faktörlerdir. Yerleşim yerlerinde veya bazı sanayi kollarında kullanılan tarım dışı su talebi sıcaklık ile birlikte artabilmektedir.

• **Diğer Etkiler:** İklim değişikliklerinin bu doğrudan etkilerine ek olarak tarımsal üretimi dolaylı olarak etkileyen etmenlerde bulunmaktadır. Örneğin deniz seviyesindeki artış sel baskınlarına yol açabilmektedir. Dolaylı etkiler, bitki büyüme oranındaki değişikliklerden, yabani ot, zararlılar ve patojen dağılımından, toprak erozyonundan, ozon seviyesinden yada UV ışınlarından ortaya çıkmaktadır.

Türkiye ve İklim Değişikliği

Dünyada çeşitli kuruluşlar tarafından, belirli periyotlar itibariyle iklim değişikliği tahminleri yapılmaktadır. Bunlardan bir tanesi ve yapılan araştırmalarda en sık kullanılanı "Unitied Kingdom Meteorological Office Hadley Centre İkinci İklim Modeli"dir. Hadley Center Modeli, atmosferdeki CO2 birikimlerini 750 ppm ve 550 ppm düzeylerine göre 2030, 2050 ve 2080 yılları itibariyle tahmin etmektedir. Bu model sonuçlarına göre, 2080'li yıllara kadar Türkiye için yapılan değerlendirme şu şekildedir[3]:

Sıcaklık değişiklikleri

• Atmosferdeki CO2 gazı birikimini azaltmak için hiç önlemin alınmadığı kabul edilen senaryoya göre Türkiye'de yıllık ortalama sıcaklıklarda yaklaşık 3-4°C artış,

• CO2 birikimlerini 750 ppm'de durdurmayı öngören senaryoya göre, yıllık ortalama sıcaklıklarda yaklaşık 2-3°C artış,

• CO2 birikimlerini 550 ppm'de durdurmayı öngören senaryoya göre, yıllık ortalama sıcaklıklarda yaklaşık 1-1^{O}C artış,

Yağış değişiklikleri

• Salınımların kontrol edilmediği senaryoya göre yıllık ortalama yağışlarda 0 ile -1mm/gün azalma,

• CO2 birikimlerini 550 ppm ve750 ppm'de durdurmayı öngören iki senaryoya göre, yıllık ortalama yağışlarda yaklaşık 0 ile -0,5 mm/gün azalma.

Bu veriler, iklim değişikliğinin Türkiye'de sıcaklıklarda artış, yağışlarda düşüşe neden olacağını belirtmektedir. Bu tahminler bölgesel ve aylık olarak incelendiğinde bazı bölgelerde yaz aylarında yağışlarda artış gibi, mevsim normalleri dışı aktivitelerin olabileceğini de göstermektedir Türkiye'de iklim değişikliğinin tarım üzerine ekonomik etkisini saptamak amacıyla Dellal ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada[4,5], Türkiye için temel ürün niteliğinde olan 5 bitkisel üründe (buğday, arpa, mısır, ayçiçeği, pamuk) kurulan biyofizyolojik model ile iklim değişikliğinin verim üzerine etkisi saptanmıştır. Ayrıca, yedi coğrafi bölge ve ülkesel bazda Türkiye Tarımsal Sektör Modeli (TASM) kurulmuş, Türkiye için Hadley Center tarafından tahmin edilen 2050 yılı iklim parametrelerine göre, iklim değişikliğinin tarım üzerine ekonomik etkisi saptanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, iklim değişikliği ile birlikte çeşitli bitkisel ürün verimlerinde %2 ile %13 arasında bir azalma olacağı, bölgeler itibariyle ürün deseninde değişmeler olabileceği, üretimdeki azalma nedeniyle fiyatlarda %1 ile %12 oranda bir artışın yaşanabileceği, buna bağlı olarak tüketici refahının azalacağı, üretici refahının bir miktar artacağı ancak sosyal faydada azalma olacağı tahmin edilmiştir.

Türkiye, 24 Mayıs 2004 tarihi itibariyle BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (UNFCCC) 189. Taraf ülke olarak resmen katılmıştır. Yani "İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi"ne taraf olmuş ve kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getireceğini taahhüt etmiştir. Bu yükümlülükler özet olarak ve tarımla ilgili olanları şu şekildedir[6]:

• İnsan kaynaklı sera gazı emisyonlarını sınırlandırarak, iklim değişikliğini azaltmak için ulusal politika benimsemek ve uygun önlemler almak,

• Karbon dioksit ve diğer sera gazlarının bulunduğumuz on yıl sonunda daha önceki seviyelerine geri çekilmesinde işbirliği yapmak,

• Tarım dahil tüm sektörlerde, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarını kontrol eden, azaltan veya önleyen

teknolojilerin, uygulamaların ve işlemlerin, teşvik ve geliştirilmesinde, uygulanmasında ve yayılmasında işbirliği yapmak,

• İklim değişikliği etkilerine uyum hazırlığında işbirliği yapmak, kıyı kuşağı yönetimi, su kaynakları ve tarım ve özellikle Afrika'da ki gibi kuraklık, çölleşme ve sellerden etkilenen alanların korunması ve rehabilitasyonu için uygun ve entegre planlar hazırlamak ve geliştirmek,

• İklim değişikliğini azaltmak ve değişikliklere uyum sağlama amacıyla alınan önlemler ve uygulanan projelerin ekonomi, halk sağlığı ve çevre kalitesi üzerinde zararlı etkilerini en aza indirmek için ulusal düzeyde hazırlanacak etki değerlendirmeleriyle, iklim değişikliği değerlendirmelerini kendi sosyal, ekonomik ve çevresel politikalar ve eylemleri çerçevesinde mümkün olan en geniş şekilde dikkate alacaklardır.

İklim değişikliğinin belirtilen bu ekonomik ve fiziksel etkilerinin azaltılması için, tarım açısından yapılabileceklerden bazıları şunlardır[7]:

• Çayır/mera alanlarının korunması, tahrip olanların yenilenmesi: Bilindiği gibi yeşil aksamlı bitkiler fotosentez adı verilen faaliyeti gerçekleştirmektedirler. Havadan CO2 alarak, oksijen vermektedirler. Yani gövdelerinde karbon tutmaktadırlar. Bu nedenle, çayır ve mera alanlarının korunması ve arttırılması atmosferdeki karbon birikimini azaltmaktadır.

• Sıcaklık değişikliklerine göre adaptasyonu güçlü bitki çeşitlerin geliştirilmesi ile sıcaklık stresinin etkisi ve verimdeki düşmeler önlenebilecektir.

• İklim değişikliğine dayanıklı yem bitkileri ekiminin arttırılması, hem karbon tutumunu sağlayacak hem de hayvansal üretimde oluşabilecek azalmalar engellenebilecektir.

• Sulanan alanların arttırılması ve su kaynaklarının korunması: Sıcaklıklardaki artışlar bitki su tüketimini arttırmakta bu da sulama suyuna talebi artırmaktadır. Gelecekteki su talebini karşılamak için, mevcut su kaynaklarının korunması ve sulanabilir alanların sulamaya açılması gerekmektedir.

• Geviş getiren hayvanların ıslahı ve yem kalitesinin iyileştirilmesi: Daha önce belirtildiği gibi geviş getiren hayvanlar mide fermantasyonları ile sera gazı birikimine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle geviş getiren hayvanların gaz salınımları daha az olan hayvanların ıslah edilmesi, yem rasyonlarında buna dikkat edilmesi önemlidir.

• Tarımsal ormancılığın özendirilmesini içeren gelişmiş orman, çayır/mera ve tarım arazisi yönetimi: Ormanlar, fotosentez yaparak büyük çapta karbon tutmaktadırlar. Orman alanlarının arttırılması, tarımsal faaliyete doğaya dost uygulamaların arttırılması gerekmektedir.

• İklim değişikliğine yönelik tarımsal araştırmalara ve yayım faaliyetlerine öncelik verilmesi. Örneğin, iklim değişikliği ile birlikte tarımda öne çıkan önemli bir konu, ürün desenindeki değişimlerdir. Çiftçiler ha-

len yetiştirmekte oldukları ürünleri değiştirme durumunda kalabileceklerdir. Türkiye'de agro-klimatik bölgelerarasında ne tür geçişler olabilir? İklim değişikliği ile hangi ürün hangi bölgede yetiştirilebilir? gibi konularda araştırmalar yapılması gerekmektedir. Çiftçilerin yeni üretim desenine geçişini kolaylaştırmak için tarımsal yayım en önemli faktördür. Bu nedenle izlenecek tarımsal yayım yöntemleri konusunda da şimdiden çalışmalar yapılmalıdır.

• İklim değişikliğinin negatif etkilerini en aza indirmek için ekim ve hasat tarihlerinde hangi tür değişikliklerin yapılması gerektiği belirlenmelidir.

• İklim değişiklikleri nedeniyle ortaya çıkan yeni ekonomik koşullara ticaretin uyum sağlaması

• Dünyada gıda arzını sağlayan önemli ülkelerin iklim değişikliğinden etkilenmesiyle ortaya çıkacak sonuçların belirlenmesi ve buna göre önlem alınması. Örneğin, Türkiye bitkisel yağda ithalatçı konumdadır. Bitkisel yağ ithal ettiğimiz ülkelerde yağ bitkileri üretimi iklim değişikliği ile azalacağı tahmin ediliyorsa, gelecekte ithalatta sorunlara sebep olabilir.

• Doğal kaynakların korunmasına yönelik sürdürülebilir tarımsal uygulamaların artırılması iklim değişikliği ile birlikte daha da önem kazanmaktadır. Tarımsal kaynak varlığının tüketimi giderek artarsa, iklim değişikliğinden de daha fazla etkilenecektir.

• İklim değişikliğinin uzun dönemli etkisinin kuraklık gibi kısa dönemdeki etkilere neden olup olmadığı incelenmeli ve kuraklık için geniş çaplı stratejiler geliştirilmelidir.

Genel Değerlendirme

İnsan faaliyetleri sonucu atmosfere salınan sera gazlarının artışı ile sıcaklıklardaki değişiklikler arasında bağlantı olduğu yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Atmosferde biriken sera gazları, yerkürede iklimi değiştirmektedir. Mevsim normalleri dışı ani ve fazla yağışlar, sıcaklıklardaki artışlar, belirli bölgelerde kuraklıklar, iklim değişikliğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. İklim değişikliğini engelleyebilmek için, uluslararası anlaşmalar yapılmış, Türkiye'de bunlardan biri olan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine Mayıs 2004 tarihi itibariyle taraf olmuş ve çeşitli yükümlülüklerin altına girmiştir.

Diğer yandan, iklim değişikliğinden en fazla etkilenecek sektör tarımdır. Tarım, gıda güvencesi yanında ekonomik yönü ile ülke ekonomilerinde ve uluslar arası ticarette önemli rol oynamaktadır. Tarımsal faaliyette alınacak önlemler, gıda güvencesinin sürdürülebilmesi ve ekonominin olumsuz yönde etkilenmemesi açıdan önemlidir.

Bu nedenle, iklim değişikliği konusuna önem verilmesi, politikaların belirlenmesi, araştırmaların özendirilmesi ve desteklenmesi (iklim değişikliğinin fiziksel ve ekonomik etkileri, sera gazları salınımının azaltılmasına yönelik uygulamalar, sıcaklığa dayanıklı bitki çeşitleri, sıcaklık artışı ile birlikte yemden yararlanma oranının düşmemesi için yem rasyonlarında düzenlemeler gibi konularda), çiftçi düzeyinde yayım faaliyetlerinin iklim değişikliğini gözeterek düzenlenmesi, Türkiye için gelecekte karşılaşılabilecek olumsuz sonuçları önleyebilecektir. Aynı zamanda, uluslar arası platformda iklim değişikliği ile ilgili uygulamaların yakından takip edilmesi, bilgilerin güncellenmesi, Türkiye'nin iklim değişikliği ile ilgili pozisyonunun daha tutarlı alınması için mutlak suretle gereklidir.

Kaynaklar

1. **DPT, 8**. Beş Yıllık Kakınma Planı, İklim Değişiklikleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000, Ankara.

2. **McCarl, B. Adams R.M., Hurd, B.H. 2001,** Global Climate Change and Its Impact on Agriculture, Texas A&M University, Agricultural Economis Department, Course Notes, USA.

3. **Türkeş, M. 2002.** İklim Değişikliği: Türkiye- İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi İlişkileri ve İklim Değişikliği Politikaları, TUBİTAK, Ankara.

4. **Dellal, I., Butt, T., B.A. McCarl, P. Dyke, 2004.**"Economic Impacts of Climate Change on Turkish Agriculture" Ankara Climate Change Conference, Ankara.

5. **Butt, T., B.A. McCarl, J. Angerer, İ.Dellal, P. Dyke, M-K Kim, R. Kaitho, and J.Stuth. 2004.** "Agricultural Climate Change Impacts Findings from Mali, Kenya, Uganda, Senegal, Turkey, and the U.S." Energy Modeling Forum Meeting Snowmass, Colorado, USA.

6. **UNFCCC. United Nations Framework Convension on Climate Change 199**2.

7. **Butt, T.A., McCarl, B. A., Dyke, P., Angerer, J. P, and Stuth J.W.:2003**. Economic and Food Security Implications of Climate Change - A Case Study for Mali. Climatic Change, February, 05.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Marmara Üniv. İkt. ve İd. Bil. Fak.

OSMANLILAR'DA Toprak ve Tarım Düzeni

Anadolu Selçuklu devleti Türkiye'de küçük iktâ sistemini yerleştirmişti. Bu sistem Osmanlı timar düzeninin esasını teşkil ederek, XIX. yüzyıla kadar hayatiyetini sürdürmüştür. İktalarda özel mülkiyet olmadığından miras, hibe, vakıf ve satış söz konusu değildi. Böylece optimum toprak büyüklüklerinin bozulmaması sağlanmıştır.

Toprak: İkta Ve Timar Sistemi

Osmanlı toprak sisteminin en önemli kaynağı İslâm ekonomisidir. Öncelikle Hz. Peygamber ilke olarak toprağı işleyenin ona sahip olmasını ve toprağını boş bırakmamasını istemiş, boş toprakların da işletmeye açılmasını özendirmiştir. Büyük tarımsal topraklarda, kişilere kullanım hakkının tanınması yanında, kural olarak, rakabe adı altında, devlet mülkiyeti tanınmıştır. Daha Hz. Peygamber döneminde iktâ denen bu uygulama Osmanlılar'da timar sistemi olarak yaşatılmıştır. Önceleri boş toprakları işletmeye açma amacıyla yapılan iktâlar önemliyken sonraları kamu görevlilerine ve giderek askerlere maaşları karşılığında yapılan toprak iktâları önem kazanacaktı. Bu sistem İslâm devletlerinin de en önemli kurumlarından biri olacaktır. Selçuklu ve Osmanlılardaki iktâ ve timar sistemleri bu birikime dayanarak toprakta devlet rakabesi ve küçük tarım işletmeciliğini XX. Yüzyıl başlarına kadar sürdürmüştür. Daha sonra Hz. Ömer döneminde (634-643) İran'ın büyük bir kısmı, Mısır, Suriye ve Irak fethedildi. Bu dönemde Hz. Peygamber devrinde iktisadî yönü oluşmuş bulunan iktâ sistemi askerî boyut kazandı. Hz. Ömer toprakların ganimet olmadığını, dolayısıyla fatihlere dağıtılmaması ve devlet mülkiyeti altına alınması gerektiğini sistemleştirdi. Sadece fethedilen toprakların gelirleri, askerlere maaş olarak ayrıldı. Abbasîler devrinde (750-1258) ordular büyürken nakdî mübadelenin zaman zaman zayıflaması maaşların aynî olarak ödenmesini zorunlu hale getirdi. Zamanla devlet aradan çekilip, ordu toprağa bağlanarak gelirini bizzat toprak vergilerinden elde etmeye başladı. Böylece askerler rütbelerine göre değişen büyüklüklerdeki toprakların iktâ sahipleri oldular.

Büyük Selçuklular (1038-1157) iktâ sistemini geliştirdiler. Alp Arslan ve Melikşâh'ın büyük veziri Nizamülmülk (1018-1092), iktâ sistemini yazılı hale getirdi. Selçuklular, Anadolu'yu fethederken, mîrî toprak rejimini yani devlet mülkiyetine dayanan iktâ sistemini hakim kıldılar. Buna göre, topraklar devlet mülkiyeti altına alınmış, bu toprakları işleyen köylüler ise devletin bir tür kiracısı kabul edilerek bunlara raiyyet denmiştir. Anadolu Selçuklu devleti Türkiye'de küçük iktâ sistemini yerleştirmişti. Bu sistem Osmanlı timar düzeninin esasını teşkil ederek, XIX. yüzyıla kadar hayatiyetini sürdürmüştür. İktalarda özel mülkiyet olmadığından miras, hibe, vakıf ve satış söz konusu değildi. Böylece optimum toprak büyüklüklerinin bozulmaması sağlanmıştır. Bizans feodal rejimi ve toprak aristokrasisi ortadan kaldırılmış, topraksız köylülere toprak verilmiş ve serfler hür köylü haline getirilmişlerdir. Bu şekilde Anadolu Selçuklu, daha sonra Osmanlı sistemi Avrupa'da XX. yüzyıl başlarına kadar mevcut olan büyük toprak aristokrasisi ile topraksız köylüler sınıfı oluşmasına imkan tanımamıştır. İktaları yöneten ve sipahi denen askerler kumandanından erine kadar vergisi kendilerine bağlanan köylerde otururlar ve devletin çağrısı halinde gösterilen hizmeti görürlerdi. Sipahilerden oluşan eyaletler ordusu Alaeddîn Keykubad zamanında 100 bin kişiye ulaşmıştı. Sipahi-köylü ilişkileri kanunlarla düzenlenmiştir. Buna göre köylülere iyi muamele etmeyen sipahilerin ellerinden toprakları alınır ve bunlar

İktâ sisteminin devamı olan timar sisteminin esası, devlet mülkiyeti (rakabe) altındaki toprakların yine birer devlet memuru olan ve maaşlarını timarlarının gelirlerinden (vergi) bizzat alan sipahilerin gözetiminde, kullanım (intifa) hakkına sahip köylüler tarafından işletilmesidir.

cezalandırılırdı. Büyük Selçuklular büyük iktâlara izin verirken, Anadolu Selçukluları küçük iktâ sistemini hakim kılmışlardı. Osmanlılar da küçük timarları toprak düzeninin temeli yapmışlardır.

Moğol istilasından sonra iktâ sistemi bozulmaya uğrasa da, esas olarak Beylikler tarafından muhafaza edilmiş ve Osmanlı devleti tarafından devralınarak ihya edilmiş, geliştirilmiş ve timar nizamına dönüşmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında iktâ topraklarından bir kısmı özel mülk ve vakıf haline dönüşmüştü. Özellikle II. Mehmed (1451-1481), Anadolu ve Trakya'da bir çok mülk ve vakıf top-rağını tekrar asli durumlarına çevirmişti. II. Bayezid (1481-1512)'in bu uygulamada bazı düzeltmeler yaptığı bilinmektedir. İkta sisteminin devamı olan timar sisteminin esası, devlet mülkiyeti (rakabe) altındaki toprakların yine birer devlet memuru olan ve maaşlarını timarlarının gelirlerinden (vergi) bizzat alan sipahilerin gözetiminde, kullanım (intifa) hakkına sahip köylüler tarafından işletilmesidir.

Timarlı sipahiler tarımsal topraklar yani dirlikler içinde üretimi denetlerler ve savaş zamanlarında yetiştirdikleri askerlerle (cebelüler) birlikte savaşa katılırlardı. Bunlar, devletten maaş almak yerine, dirliklerinden kendilerine tahsis edilen vergi gelirleriyle geçinirlerdi. Reaya yani köylü kendisine tahsis edilen toprağı işliyor ve vergisini sipahiye veriyordu. Osmanlı köyü kısmen piyasaya açık olmakla birlikte kendi kendine yeterli idi. Gıda maddeleri köy içinde üretiliyor, hemen hemen her köy evinde bulunan tezgahlar dokuma ihtiyacını karşılıyordu. Kırsal kesimde yaşayanların oranının % 80-90 civarında olduğunu hatırlarsak geçimlik sınaî üretim kapasitesinin büyüklüğünü ve dolayısıyla piyasaya yönelik esnaf üretiminin en fazla % 20'lik bir nüfusun talebine cevap verecek hacimde olduğunu anlarız. XX. yüzyıl başlarında bile görülen bu durum köylerin her şeye rağmen iktisadî ve sosyal buhranlara karşı direnebilmelerinin en önemli sebebidir.

Osmanlı devleti de kaynaklarını bilme amacıyla sayımlar yapıyordu. Öncelikle timar kesimini teşkilatlandırmak için yapılan ve tapu tahrirleri de denen bu sayımlar ile her köyün geliri, nüfusu, otlakları, ormanlar tesbit edilirdi. Böylece (haslı) eyaletler oluşturulur, bunlar da sancaklara ayrılır, sancaklar da timar, vakıf ve ocaklık olarak hak sahiplerine tahsis edilirdi. **Timar, Osmanlı uygulamasında üç kısma ayrılmıştır: Senelik hasılatı 20.000 akçeye kadar olan topraklar -dar anlamıyla- timar ünvanını korurlarken, 20.000-100.000 akçe gelirli bölgelere zeamet, 100.000' den fazla gelirli bölgelere de has denmiştir. Haslar genellikle beylerbeyi ve sancakbeylerine verilen dirliklerdi.** Timar sisteminde hizmet ile timar arasında bir orantı vardır. Hizmetler büyüdükçe dirlikler de büyürdü. Yine bu dirlik sahipleri topraklarıyla orantılı miktarda asker (cebelü) ve 'kapı halkı' beslemek zorundaydılar. Hatta bütün ülkeyi bir dirlik olarak düşünürsek padişah ta bir numaralı sipahi sıfatıyla kapı halkı (kapıkulu) beslerdi. Tıpkı iktâlarda olduğu gibi, timar topraklarının, devlet mülkiyetinden dolayı mirasa tabi olması, satılması, vakfedilmesi ve bağışlanması söz konusu değildi. Bu hem sipahi hem de köylü için geçerlidir. Ancak toprak sipahinin ve köylünün elinden keyfi olarak alınamazdı. Eğer sipahi sefere katılmazsa, devlet o senenin gelirini ondan alırdı.

Sistem içerisinde sipahilerin merkezî otoritenin aleyhine olarak toprak ve mevki kazanmamaları ve ayrı bir toprak aristokrasisi oluşturmamaları için bütün tedbirler alınmıştır. Padişah değişikliklerinde berat yenilenmesi zorunluluğunun bir sebebi de sipahilerin merkeze bağlı devlet memuru olduklarını hatırlatmadır. Yine sipahilere zam vasfındaki toprak ilaveleri başka bölgelerden yapılmış, toprakların büyümesine izin verilmemiştir. Çok kere de terfiler ile aldıkları terakkî dolayısıyla aynı yerde kalamıyorlar, daha yüksek geliri olan yerlere tayin ediliyorlardı.

Timar sistemi, Bizans ve Balkanlar feodalitesini ortadan kaldırmıştır. Böylece hıristiyan serfler toptan azat edilerek Osmanlı devletinin hür zimmî köylüleri statüsüne yükselmişlerdir. Osmanlılar'ın Balkanlar'da süratle yayılmalarının en önemli sebebi budur. Timar sisteminde her köylü ailesinin işlettiği toprak parçası bir veya yarım çiftlik olarak köylünün ödemekle yükümlü olduğu çift resminin matrahını teşkil ediyordu. Çiftliğin alanı verimine göre 70-150 dönüm (1 dönüm 40 adım kare veya yaklaşık 1 dekardır) arasında değişiyordu. Bu toprakların mülkiyeti devlete ait olduğundan sipahi gibi onu işleyen köylü de satamaz, bağışlayamaz ve vakfedemezdi. Yine köylü

ölünce toprağı miras olarak parçalanmıyor, optimum büyüklüğü korunarak en büyük oğluna yoksa kızına geçiyordu. Geriye kalanlar için sipahi, işlenecek topraklar göstermek zorundaydı. Kaldı ki Osmanlı ekonomisi bir artan verim ekonomisidir. Yani toprak çok emek azdır. Her zaman emeğe ihtiyaç vardır ve artan emek, üretimi de arttırmaktadır. Toprağını bırakıp başka bir iş tutan köylünün sipahiye çiftbozan resmi adı altında bir senelik mahsülün karşılığını ödemesi gerekmektedir. Yine bu tür köylülerin aradan on-onbeş yıl geçmemişse topraklarının başına getirilmeleri veya bulundukları yerlerde avârız hânesine kaydedilmeleri gerekiyordu. Toprağını üç yıl üstüste boş bırakan köylünün elinden bu toprak mahkeme kararıyla alınır ve bir başkasına verilirdi. Yine köylü toprağını bir başkasına devretmek isterse sipahi devletin temsilcisi olarak yeni durumu onaylar ve toprağın yeni sahibine tapusunu verirdi. Her timar biriminin yani dirliğin sipahiye ödenecek aynî verginin muhafaza edileceği bir anbarı bulunmalıydı. Bu da bir defa inşa edilir ve sipahinin değişmesiyle, tamir hariç, yeniden yapılamazdı. Yine köylünün sipahiye ödenen aynî vergiyi en yakın pazara götürüp satma mükellefiyeti vardı. Mahsul burada, bir gün içinde satılamazsa ikinci gün bir başka pazara götürmeye zorlanamazdı. Kanunnameler, sipahi ile köylülerin hak ve vazifelerini tesbit etmiş ve aralarındaki ilişkiler sık sık yapılan teftişlerle denetim altında tutulmuştur. Köylünün sipahiden gelebilecek bir haksız muamele karşısında direnme hatta kuvvetle karşı koyma hakkı meşru addedilmiştir. Yine sipahiyle anlaşmazlık halinde köylünün mahkemeyi reddetme hakkı vardı. Reayanın toprağında güvenlik içerisinde çalışması esastı.

XVI. yüzyıl başlarına doğru tarımsal toprakların önemli bir kısmı timar sistemine dahildi. Bu oran Kanuni Süleyman (1520-1566) döneminde % 87 idi. XVI. yüzyıl başlarında, timar kesiminin devlet maliyesi içindeki payı % 37 idi. Bu sistem Kanuni zamanında özellikle hububat tarımı yapılan toprakların % 87 sine sahipti. Yine aynı yüzyılda tüm toprakların % 20'si vakıf sistemi içerisindeydi. Bu dönemde vakıfların toplam kamu gelirleri içindeki % 12'lik payı sadece bazı emlakla birlikte bu toprak gelirlerinin oranıdır. Ancak XVII yüzyıl sonlarında timar toprakları mukataa sistemine alınmaya başlanmış ve bunun sonucunda bir kısmı vakıf haline gelmiştir.

Reayanın yararlık göstermesi halinde askerî zümreye katılmasında bir engel olmamakla birlikte, bu yolun alabildiğine açık tutulmasıyla reayanın azalıp üretimin ve umumî hasılatın düşeceği düşünülürdü. Bununla birlikte devletin esasını reaya oluşturduğu için onu himaye etmek gerekliydi.

Timar sistemi, ülkenin ziraî ile askerî yapısının temeli olarak, klasik dönemde kendisini önemle göstermiştir. XVI. yüzyıl sonlarında sipahilerin sayısı 200 bine ulaşmıştı. XVII. yüzyılda bu miktar düşmüş olmalıdır. Devlet, timar sistemi sayesinde her an elinin altında büyük bir kuvvet bulundurabilmiştir. Mîrî yani devlet mülkiyetine dayalı bir sistem olarak timar kesiminden alınan vergilerin bir çeşit kira olarak kabul edilebileceğini daha önce belirtmiştik. Bununla birlikte harac ve öşür denen toprak vergileri Osmanlı uygulamasında bu kira türüne isim olmuşlardır. Toprağını işleyen ve üretiminin sahibi olan köylü toprak kirasını veya vergisini öşür (onda bir) adı altında sipahiye ödemekteydi. Bazı küçük tazminat ve vergilerle birlikte toplam mükellefiyet % 15'ten fazla olmamaktaydı. Bir de dirlik sahiplerinin merkeze olan malî mükellefiyetleri vardı. Sipahiler sefere gelmedikleri zaman devlete tazminat öderlerdi. Bundan başka sefere getirmeleri gereken her bir cebelü için -eğer getirmezlerse- de cebelü bedeliyesi ismiyle devlete tazminat öderlerdi. Buna çocuk (sıbyan) ve emekli (mütekaidlerin timarları da dahildi. Bundan başka dirliklerinde bulunmayan sipahi ve zaimlerden alınan bedel-i timar, XVII. yüzyıl sonlarında kapsamlı olarak uygulamaya konan olağanüstü bir vergiydi.

Amerika'nın keşfi timar sistemini olumsuz etkileyen olayların başında gelir. Öncelikle para arzı büyük bir artış göstermişti. Piyasaya sürülen gümüşler, satın alma gücünü destekleyerek, talebi yükseltiyor ve böylece fiyatlarda bir kıpırdanmaya yol açıyordu. Bu da nakit sağlamada önemli darboğazlarla karşılaşan ve piyasasındaki altın ve gümüşü Mısır'a ve Hindistan'a kaptıran Osmanlı ülkesinde daha şiddetli bir para darlığı ortaya çıkarmıştı. Bu darlık, XVII. yüzyılın başlarından itibaren malî baskıların şiddetlenmesiyle ekonomideki nakdîleşmeye doğru olan eğilimi güçlendirmiştir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren köyden şehire göç olgusu ortaya çıkmıştı. Devlet ihtiyaç olmadan yer değiştirmeleri önlemek istiyordu. Böylece üretimin ve vergi

gelirlerinin düşmesinin engellenmesi amaçlanıyordu. Göç olayı bu düzeni bozmuştur. XVII. yüzyıl sonlarında iç güvensizliğin artması, şehir ve kasabalarda yeni istikrar ve güvenlik ihtiyacını ortaya çıkarmıştı. Bu ihtiyaç, âyânlığı güçlendirmiştir. Âyân, bu şekilde, zayıflayan merkezî otoritenin boşluğunu doldurma yanında mîrî topraklara el koymaya ve geniş çiftlikler kurmaya, bir kısım reaya da bu çiftliklere sığınmaya başlamıştır. Devlet, bir yönüyle toprakta özel mülkiyetin belirmesine yol açan ve kurduğu sistem dışında oluşan âyânlığı biraz da istemeyerek kabullenmiş ve resmî bir hüviyet vermiştir. Bu, merkeziyetçiliğin zayıflaması ve mahallî güçlerin iktisadî, siyasî ve idarî bakımlardan kuvvetlenip ayrı bir sosyal tabaka oluşturmaları demektir.

Timar sistemi, XVII. yüzyılın başlarından itibaren nakdî ilişkilerin yaygınlaşması, fiyat hareketleri, harp teknolojisinin askerliği bir meslek haline getirmesi, malî kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş gibi dünya ekonomisinde ortaya çıkan yapısal değişikliklerle eski önemini kaybetmeye başlamıştı. Timar kesiminin merkez maliyesi içerisine alınmaya başlanması, yani timar topraklarının iltizâma verilmesi bu vetirenin önemli bir unsurudur. Vezirlerin, beylerbeylerinin, sancakbeylerinin büyük ve verimli hasları ile zeamet ve timarlar derece derece mîrî mukataa haline dönüştürülerek, iltizâm veya emanet yoluyla merkez hazinesine bağlanıyordu. Timarların iltizâma verilip mukataaya dönüştürülmesi vergi konusu olan tarımsal işletmeleri verimsizleştirmeleri ile sonuçlandı. Bunun üzerine de timar sisteminde evvelce varolan güvenliğin mukataa sisteminde ihya edilmesi için 1696'da mâlikâne sistemi getirildi. Böylece timardan iltizâma, iltizâmdan da mâlikâneye doğru bir eğilim belirdi. Bu, bir yandan da toprakta özel mülkiyet ve vakıflaşma eğilimini de beraberinde getirmiştir.

Tanzimat döneminde ülkede toprak satın almak isteyen yabancılar liberal bir toprak sistemini arzuluyorlardı. Timar sisteminin toprak kullanımına koyduğu sınırlamalar bu istekleri engelliyordu. Tanzimat zaten etkisizleşmekte olan timar sistemini ortadan kaldırmıştı. 1841 ve 1847'de çıkarılan iki nizamname ile birlikte kişilerin ellerindeki topraklara tapu veriliyordu. Yine 1849 ve 1858 tarihli kanun ve nizamnameler ile mîrî arazinin borç mukabili el değiştirmesi kabul ediliyordu. Nihayet bu gelişmelerden sonra 1858 Arazi Kanunnamesiyle tarımsal topraklarda özel mülkiyet ağırlık kazanmış ve timar sistemi hukuken de bertaraf edilmişti. Arazi kanunnamesi İslam hukukundaki hükümleri dikkate alarak vakıf arazi ve mîrî araziyi de dikkate almışsa da özel mülkiyeti temel kabul ederek mülkiyet ve miras konularında laikleşme ve İsviçre medenî kanununa giden süreci başlatmıştır. Bu kanun yürürlüğe girdikten sonra mîrî topraklar hızla el değiştirmiş ve yaklaşık % 70'i özel mülkiyete geçmiştir.

Tarım ve Tarımsal Üretim

Osmanlı ekonomisi temelde tarımsal bir ekonomidir. Timar sistemi ise, tarımsal ekonominin dolayısıyla Osmanlı ekonomisinin esasıdır. Bu sistem, tarım teknolojisinde bir gelişme olmamasına rağmen, ülkedeki yüksek tarımsal üretim için gerekli ortamı sağlamıştır. Özellikle güvenlik ve ürüne sahip olma faktörleri yüksek üretim için gerekli şartları hazırlamıştır. Osmanlı ekonomisi üretim ve arz yönlü bir ekonomidir. Fiyat istikrarının da bu şekilde sağlanabileceği bilinmektedir. Sadece uzun vadede üretimi azaltacak uygulamalarla, tüketimi yasak olan maddelerin üretimi yasaklanmıştır. Kendine yeterli ve hatta dış piyasaya yönelik olan bir sanayi ve tarım sistemine sahiptir. Tarım kesiminde de toprakların boş bırakılmaması ve iktisadî bitkiler yetiştirilmesi için, vergi indirimi gibi, tedbirler alınmıştır. Devlet timar sistemi aracılığıyla hububat üretimi gibi temel besin maddeleri üretimini denetim altında tutuyordu. Genellikle hububat üretimi önemliydi. Mısır, Teselya, Makedonya, Bulgaristan, Trakya ve Romanya (Eflak ve Boğdan) başlıca buğday üretim merkezleridir. Yine pirinç ve pamuk tarımı da önemlidir. Bunlar dışında Selçuklulardan beri şehirlerin etrafında yürütülen bağcılık, bahçecilik ve sebzecilik söz konusuydu. Özellikle İstanbul-İzmit arasındaki topraklarda büyük ölçüde sebze ve meyve üretiliyordu. Dut, pirinç, kendir, kenevir, pamuk, susam, zeytin gibi lif ve yağ bitkilerinin üretimleri de, öşürlerin azaltılması gibi, vergi indirimi ile teşvik edilmiştir.

Anadolu toprakları sulama imkânları olduğunda verimli topraklardır. Bu yüzden suni sulama geliştirilmiş, sudan faydalanma durumu ince kurallara bağlanmıştır. Sulamayı kendi imkânlarıyla sağlayan çiftçiler veya bahçeciler yarı öşür (% 5) vergi ödüyorlardı. Bu tür topraklara suğla adı veriliyordu. Devlet toprakların boş kalmamasını sağlamak istemiştir. Bunun için toprağın üç yıl üst üste boş bırakılması halinde kullanım hakkının ortadan kalkması gibi üretimin sürekliliğini sağlayacak kuralları yürürlükte tutmuştur. Yine Devlet tarımsal ürün arzını yüksek tutmak ve fiyat istikrarını sürdürmek için zaman zaman ihraç yasakları koymuş ve içerde dee stok politikası izlemiştir. **Tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliklerinin düşük oluşu, üretimin azalması halinde fiyatların çok yükselmesine, aksi durumda ise çok düşmesine yol açıyordu. Bunun dengelenmesi için devletin XVIII. yüzyıldan itibaren gevşemekle birlikte temel ihtiyaç maddesi olan tarım ürünlerinin ihracatına yasaklar koyduğunu biliyoruz.** Ancak Devlet buğday ve zeytinyağı gibi maddelere ihraç yasakları koymasına rağmen, Batı Akdeniz buğday açığını kaçak yoldan Osmanlı ülkesinden kapatıyordu.

Üretimi ve üreticiyi denetim altında tutan Devlet, bu konuda belli koruma tedbirleri de getirmiştir. Mesela devlet otoritesinin kullanılarak üreticiye değer fiyatının altında ödeme yapılması yasaklanmıştır. Özellikle tarımsal üreticinin sermayedarların

eline düşüp ürünlerinin kapatılmasına engel olmak devletin görevleri arasındaydı. Tarımsal işletmecilikte emek (kiracı) ve toprağı tasarruf eden arasındaki mahsulden yüzde olarak pay almaya dayanan muzaraa usulünün de geçerli olduğunu biliyoruz. Merkezî otoritenin zayıfladığı ve mahallî güçlerin tarım kesimi üzerinde etkili olduğu XVII. ve XVIII. yüzyıllarda çiftlikler ve büyük üreticiler ortaya çıkmakla birlikte hakim üretim tipi küçük tarımsal işletmecilikti. 1840'larda yapılan bir araştırmaya göre ülkede ekili toprakların % 80 civarındaki bir kısmı 60 dönümden küçük işletmeler tarafından ekilmektedir. Bu sonuç özellikle Anadolu için geçerlidir. Rumeli bölgesinde ise çiftlik denen büyük tarım işletmeleri daha yaygındır. Yine Osmanlı tarımında geçimlik bir üretim tarzı hakimdi. Bunda ulaştırma imkansızlıkları da rol oynar.

XVII. yüzyılda Balkanlar'daki çiftlikler üretimlerini ülke içindeki pazarlara gönderirlerken XVIII. yüzyılda dış pazarlar önem kazanmaya başlamıştır. Pazarlamada ulaşım imkânları büyük ölçüde belirleyicidir. Nitekim Rumeli'deki büyük çiftlikler büyük limanlara yakın yörelerde, Karadeniz ve Ege kıyılarıyla Tuna ve taşımacılığa elverişli diğer ırmakların çevresinde yoğunlaşmıştır.

Klasik dönemde kırsal alanda yaşayan nüfus giyim eşyaları, tarım aletleri gibi ihtiyaçlarını büyük ölçüde kendi üretimleriyle karşılamaktaydı. Özellikle yün ve pamuk köylü kadınlar tarafından önce iplik ve daha sonra hemen her köy evinde bulunan el tezgahlarında kumaş haline getiriliyordu. Sanayi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Deri sanayiinin Selçuklulardan beri gelişmiş olduğu bilinmektedir. Bursa ipekli, Ankara yünlü dokuma sanayileri gibi ülkenin çeşitli yörelerindeki dokuma sanayileri ve özellikle savunma sanayii sipariş üzerine üretim yapabiliyordu. Bursa (ve Bilecik) ipekli dokuma ve kadife merkezidir. İstanbul'da dış pazarlar için de üretimde bulunan kaliteli basma imalathâneleri bulunuyordu. Fener, Tahtaminare'de iltizâmla işletilen bir çuha fabrikası vardı. Burada 1720'den sonra kalın ipekli kumaş ta dokunmuştur. Zaten İstanbul'da XVIII. yüzyılda üstün kaliteli ipekli dokuma sanayiinin geliştiği bilinmektedir. Hatta Bursa'nın yerini İstanbul'un aldığı söylenebilir. Yine aynı yüzyılda Şam ipeklileri şöhretini sürdüyordu. Bu yörenin diba(ipekli kumaş) ve kutni gibi kumaşları meşhurdu. İstanbul ve Edirne'de belli kalite ve standartlara uygun olarak üretimde bulunan kürkçü esnafının faal olduğunu biliyoruz. Yünlü kumaş üretenler, arasında Ankara ve çevresinde dokunan yünlü dokumaya (sof) büyük iç ve dış talep vardı. Dericilik ve dokuma sanayiindeki gelişme boyacılığın da gelişmesini sağlamıştı. Üretimde kalite denetiminin ve standardizasyonun esas olduğunu biliyoruz. Aynı şey dokuma üretiminde de söz konusudur.

XVI. yüzyıl sonlarındaki uzun savaşlar ve Celali isyanları tarım gibi sanayi kesimini de olumsuz yönde etkilemiştir. Batı'nın yüksek hammadde talebi bazen Osmanlı Devleti'nin güvenliğini tehlikeye düşürebiliyor, iç üretimdeki yetersizliği şiddetlendiriyor ve yerli sanayii darboğaza itiyordu.

Osmanlı ekonomisi XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar Batının kitlevî hale gelen üretim yapısına başarıyla direnmiştir. Pahalı fakat kaliteli olan Osmanlı malları, mesela yelken bezi gibi stratejik ürünleri, ucuz fakat kalitesiz olan Avrupa mallarına Avrupa'da bile tercih edilmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, yüzyılın ilk yarısının tam aksine iktisadî daralma ve gerileme görülmektedir. Bütün sektörlerde 1760-70'lerden itibaren giderek belirginleşen bir üretim azalışı söz konusudur. XIX. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı tarım kesiminde toprak faktörü nisbî olarak bol iken emek kıt bir faktör olarak görülmektedir. Nüfusun durağanlığından kaynaklanan bu durum yüksek ücretlere yol açıyor bu da üretimi olumsuz yönde etkiliyordu. Kafkasya ve Balkan göçleri emek, özellikle kalifiye emek açığının kapatılması ve üretimin arttırılması yönlerinde çok olumlu olmuştur. Tanzimat döneminde (1839-1876) bir merkezîleştirme süreci içerisinde bu özellikler değiştirilmeye çalışılmıştır. Dışarda Osmanlı tarımsal ürünlerine karşı oluşan büyük dış talep tarımda ortaya çıkan değişmelerin temel sebebi olmuştur. XIX. yüzyılda bazı kültür bitkilerinin ekimine başlanmış ve çiftliklerin sayısında artış olmuştur. Yine bu dönemde toprağa göre emek açığı devam etmektedir. Anadolu'da kıyı şeridi dışında ülkenin iç kısımlarında ekime açılmamış topraklar hiç de azımsanmayacak kadar boldur.

Tarımsal üretimi arttırma, ürünleri çeşitlendirme, dış talebi olan tarımsal üretiminin teşviki, yerli sanayi hammaddelerinin içerde üretilmesi ve tarımın modernleştirilmesi için bir tarımsal bürokrasi oluşturulmuştur. Bunun için ilkin Ziraat ve Sanayi Meclisi (sonraki ismiyle Meclisi Umûr-ı Nafia) (1838); sonra Ziraat Meclisi (1843); Nafia Hazinesi (1843) kuruldu. Köylüye kredi dağıtıldı. Tarımsal eğitim ve uygulama kurumları oluşturuldu. Gerekli yolların yapılması ve nehirlerin ulaşıma elverişli hale getirilmesi, kredi dağıtıl-

ması, vergi yükünün hafifletilerek bölgeler ve kişiler arasında dağılımın adilleştirilmesi için programlar hazırlandı. Üretim alanla-rını genişletmeye, ticarî değeri yüksek ürün üretmeye, modernleşmeye yönelik teşvik tedbirleri uygulandı. Geçici vergi ve gümrük muafiyetleri sağlandı. Tarımsal ürün ticareti serbestleştirildi. Bu yeni uygulama ile bir yandan malî fedakârlıkta bulunulurken bir yandan da üreticiler teşvik ediliyordu.

Tanzimat, tarımda yeni düzenlemelerle birlikte tarımsal ürünlerin pazarlanma ve ticaretinde liberal bir uygulama getirmeye çalıştı. Tahsis ilkesi terkedilerek köylünün ürünlerini serbestçe pazarlaması hedeflendi ama bu politika mahallî mütegallibenin etkinliğini pekiştirdi. Küçük çiftçilik tamamen ortadan kaldırılamamakla birlikte kapitalist çiftlikler doğmaya başladı. XX. yüzyılın başlarında tüm ülkede pazara yönelik üretim için şartlar yaygınlaştı. Böylece tarımın modernleşip kapitalistleşmesi için ortam oluştu. Öte yandan Osmanlı ekonomisi ve maliyesi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayandığı için âşâr ve ağnam resimleri en kabarık kalemleri meydana getiriyordu. Maliye için büyük bir önem taşıyan âşâr, mültezimlerin yolsuzluklarına rağmen, Cumhuriyete kadar devam etti. Yine XIX. yüzyılda konar-göçerlerin iskanıyla yeni vergi kaynakları ortaya çıkmıştır. Bundan başka Çukurova, Ege, Orta Anadolu'da bazı topraklar bunlar vasıtasıyla tarıma açılmıştır. Rusya'dan göç eden Çerkes ve Tatarların da Rumeli ve Orta Anadolu'ya yerleştirilmeleri bazı toprakları tarıma açtığı gibi Rumeli'de etnik bileşimi Müslümanlar lehine değiştirmeyi amaçlamaktaydı. Uygulanan bu tarım politikaları, iç ve dış talep şartları Tanzimat döneminin hızlı tarımsal genişleme dönemi olmasına yol açmıştır. Tarımsal üretim artışına paralel olarak geçimlik üretim tarzı da yerini giderek piyasa ilişkileri güçlenmiş bir yapıya bırakmıştır. Bunun yanında Osmanlı üreticilerinin dünya piyasa şartlarına bağımlılığı da artmıştır. Zira öncelikle malî gereklerden dolayı kurulan Düyûn-ı umûmiye idaresi tütün ve ipek gibi vergileri kendisine bırakılan tarımsal malların üretimine ve ihracatının geliştirilmesine ağırlık verdi. Böylece ihracata dönük tarımsal üretim de teşvik edilmiş oluyordu.

Üretim artışını sürekli kılan iç talebin artmasının sebebi XIX. yüzyıl boyunca şehirlerin nüfusunun artmış olması ve demiryollarının yapımıyla iç pazarların genişlemesidir. Kırım, Kafkasya, Sırbistan, Bulgaristan, Makedonya ve Ege adalarından yapılan göçler bir yandan talebi arttırırken bir yandan da tarımsal üretimin ihtiyaç duyduğu emeği sağlamıştır. Bu göçmen kitleleri ekime elverişli boş toprakların bulunduğu bölgelere ve İç Anadolu'nun demiryolu çevresine yerleştirildi. Göçmenlerin bir bölümü de İstanbul ve diğer şehirlerde yaşamaya başladılar. Bu sebeple gerçekleşen üretim artışı, 1890'lardan itibaren Konya-İstanbul ve Ankara-Eskişehir demiryollarının devreye girmesiyle daha da büyük boyutlar kazandı. Yüzyıllar boyunca hububatı Balkanlar'dan sağlayan İstanbul'un buğdayının bir kısmı İç Anadolu'dan gelmeye başladı. Tarımsal üretimin artışının ikinci önemli nedeni dış talepteki artıştır. XIX. yüzyıl boyunca Anadolu'dan Avrupa ve Kuzey Amerika pazarlarına yapılan ihracat on kattan daha fazla artış göstermiştir. Bu ihracatın % 90'dan fazlası tütün, üzüm, incir, ham ipek, tiftik, afyon, fındık, zeytinyağı ve hububat gibi tarımsal mallardan oluşuyordu. **Birinci Dünya Savaşı öncesinde Anadolu'daki tarımsal üretimin % 20'ye yakın bölümünün ihraç edildiği tahmin edilmektedir. İhracata dönük üretim esas olarak Batı ve Orta Anadolu, Marmara ve Doğu Karadeniz bölgeleriyle Adana yöresinde yoğunlaşmıştır.** Ancak bu üretim artışı tarım teknolojisinde önemli bir değişiklik olmadan gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hem göçlerden etkilenmemiş hem de iç ve dış talebin yöneldiği dolayısıyla üretimin arttığı bölgeler olamamışlardır.

XIX. yüzyıl sonlarındaki bazı uygulamalar tarım ile kırsal kesimde yaşayan halk üzerinde olumsuz etkiler yaptı. Mesela Düyûn-ı umûmiye ile derbentçi gibi bazı zümrelerin vergi muafiyetlerinin kaldırılması geniş bir kitleyi hoşnutsuzluğa ve fakirliğe düşürdü. Özellikle dış borçların artması ve hazinenin iflası nedeniyle vergi kaynaklarına el koyan dış malî çevreler yüzünden köylere makineleşme, süthâne, mandıra, damızlık hayvan gibi yenilikler gelemedi. Bununla beraber tarımsal üretimde artış görüldü. Üretimde çeşitlilik devam ederken sadece 1880'lerde dış sanayilerin ihtiyacı dolayısıyla pamuk ve tütün gibi ürünlerin ekiminde artış gözleniyordu. **Cumhuriyet döneminde tarımsal üretim karşısındaki en büyük engel tarımsal işletmelerin gittikçe parçalanmasına imkan veren mevzuattır. Kente göç olgusunun en önemli sebeplerinden biri de budur.** Hayvancılık genellikle konar-göçerlerin esas geçim sahasını oluşturuyordu. Sipahiler de öncelikle kendi ihtiyaçları için iyi cins koyun yetiştiriyorlardı. Bunun gibi çiftlik hayvancılığının da önemi belirtilmelidir. Bu iş tarımsal üretimden daha kârlı oluyordu. Üsküdar'dan Anadolu içlerine ve İstanbul sur dışından Trakya'ya doğru kurulan çiftliklerin en büyük kazanç kaynağı hububat üretiminden çok hayvancılıktı. Balıkesir, Manisa, Aydın, İzmit ve özellikle Uludağ çevreleri binlerce sürünün beslendiği koyunculuk alanları halindeydi. Hayvanlardan alınan bir kısım vergilerin bütçelerde çok kere dördüncü gelir kalemi olarak kaydedilmesi (ağnam gelirleri) bu kesimin önemini bir başka yönden belirtmektedir. XIX. yüzyılda hayvancılık gelişme potansiyelinin gerisinde kalmıştı. Bunun çeşitli nedenlerinin başında hayvan hastalıkları geliyordu. Yine hayvan ihracı ve erken kesim bunun nedenleri arasındaydı. Aşırı vergileme, bakımlı mera, çayır ve yaylakların bulunmayışı ve bunların tarla haline getirilişi de hayvancılığı sınırlayıcı bir etki yapıyordu. Rakamlar XIX. Yüzyıl boyunca Osmanlı tarımının ve tarımsal ürün ihracatının geliştiğini göstermektedir.

Şükrullah DOLU
sukru@ekocerceve.com

Restoran İşletmeciliğinin Kitabını Yazdı

Ramazan Bingöl

Ramazan Bingöl, 1982'de 3 ağabeyiyle birlikte Bakırköy'de açtığı restoranı, işletmeciliği bilmediği için batırmış. Bingöl kardeşler, iflastan edindikleri deneyimle 5 yıl sonra yeniden kebapçılığa başlamışlar ve Ziya Şark Sofrası'yla başarıyı yakalamışlar. Restoran işletmeciliği konusunda hem başarısızlığı, hem de başarıyı yaşayan Ramazan Bingöl, "Restoran İşletmeciliği" adlı bir kitap hazırlayarak meslekdaşlarına başarının yol haritasını sunuyor.

Ramazan Bingöl, hikayelerini, "Tam bir Türk filmi" diye özetliyor. Hakikaten de öyle... Aslen Şanlıurfa Birecik'li olan Bingöl ailesinde baba çerçilik yapıyormuş. Birecik'te yeterli iş ve aş olmadığı için 1970'li yıllarda önce büyük ağabey Ziya, ardından da Ahmet ve Mahmut, son olarak da en küçükleri Ramazan İstanbul'un yolunu tutmuş. Bingöl kardeşler, İstanbul'da fırıncılık, kebapçılık ve berberlik gibi çeşitli iş kollarında çalışmışlar. 1982'de ise biraraya gelerek Bakırköy'de bir kebapçı dükkanı açmaya karar vermişler. Eşlerin altınları ve borç harçla açılan kebap dükkanı, işletmeciliğin bilinmemesi yüzünden iş yapamamış ve iflas etmiş. Bunun üzerine herkes kendi yaptığı işe geri dönmüş. En küçük kardeş Ramazan Bingöl de yeniden berberliğe başlamış. Aradan geçen 5 yıl sonra kendilerini toparlayan Bingöl kardeşler, iflastan edindikleri tecrübeyle kebapçılığa tekrar dönmeye karar vermişler. Ancak bu sefer daha temkinli hareket ederek 6 m^2'lik bir yer açmışlar. Küçük dükkan kısa sürede büyük iş hacmine ulaşınca yandaki dükkanlarla büyütülmüş. Fakat sadece para kazanmak onları tatmin etmemiş olmalı ki, yeni arayışlara girmişler ve sonuçta Ziya Şark Sofrası markasını oluşturmayı başarmışlar. İşte bu başarıda imzası olan 4 kardeşten en küçüğü, yani Ramazan Bingöl, yaşadıkları iflastan ve gerçekleştirdikleri başarıdan edindiği başarı ve başarısızlık faktörlerini, "Restoran İşletmeciliği" adıyla kitaplaştırdı.

İlkokul Mezunu Araştırmacı Yazar

Ramazan Bingöl, diğer ağabeyleri gibi ilkokuldan sonra imkânsızlıklar yüzünden tahsil hayatına devam edememiş. Fakat küçüklükten beri okumaya, öğrenmeye çok istekliymiş. "Küçükken elime geçen bütün gazete ve kitapları okuyordum" diyen Ramazan Bingöl, İstanbul'a geldikten sonra ortaokul ve liseyi dışarıdan vermiş. Ye-

Yeni Projeler Geliştiriyor

Yeni projeleriniz var mı?

Yeni Bir Kitap Daha Geliyor: Bu kitabın devamı niteliğinde yeni bir kitap daha hazırlıyorum. Çünkü yazacak daha çok şey var. Piyasada işletmeyle ilgili çok kitap bulunuyor, fakat benim kitabımın en önemli özelliği, işin pratiğini muhatabın anlayacağı bir lisanla anlatmış olması. Yazılarım da aynı anlayışla kaleme alındığı için büyük ilgi görüyor. Mesela geçenlerde Konya'dan birisi aradı beni, 'Kitabınızdaki dekorasyonla ilgili kısmı okudum, 100-150 milyarlık masraftan kurtuldum' dedi.

'Ramazan Bingöl' Markalaşıyor: Bir de şu anda ismim, 'Ramazan Bingöl'ün marka tescilini 'RB' olarak yaptırdım. Hizmet kapsamında gıda, eğitim ve danışmanlık gibi hizmetler var. Kimileri bunu bir megalomanlık olarak görebilir, fakat Versace gibi dünyada kişi ismiyle bir sürü marka varken benimki neden olmasın? Hem ben bu işin hem işletmeciliğini, hem yazarlığını yapıyorum ve eğitimini veriyorum. Yakında pek çok ürün ve hizmeti, 'RB' etiketiyle görebilirsiniz.

Hayvancılıkla İlgileniyorum: Bizim işimiz gıda olduğu için gıda ile ilgili her şey ilgi alanımız içinde. Özellikle son zamanlarda hayvancılıkla ilgileniyorum. Hayvancılık şu anda Türkiye'de çok kötü durumda, fakat daha iyi olabilmenin potansiyelini taşıyor. Şu anda 'Ziya Şark' adına sucuk numuneleri yaptırıyoruz, dondurulmuş lahmacun işiyle uğraşıyoruz. Gündemimizde organik tarım gibi gıda sektörüyle ilgili başka projeler de var.

Ortaklıkla Dünyaya Açılacağız: Yerli, ya da yabancı bir ortakla bu işi dünyaya açmak istiyoruz. Çünkü sağlıksız olduğu için bütün dünyada fast-food beslenme tarzından bizim sistemimize bir yöneliş var. Ülkemizin zengin bir mutfak kültürü, bizim de bu konuda işletmecilik deneyimimiz var. Bize güç katacak bir ortak bulduğumuzda kısa sürede dünya çapında şubelerimizin olması hiç de zor değil.

terli formel eğitim almadan da istekli olunması halinde insanın kendini geliştirebileceğine çok iyi bir örnek teşkil eden Bingöl, yazarlığa uzanan hikayesini şöyle özetledi; "İlk önceleri ne bulursam okuyordum. Fakat sonraları işletme ve yönetim konularında seçici olmaya başladım. Daha sonra da iletişim, beden dili, diksiyon ve pazarlama gibi konularda kitapları takip ettim, okudum. Okudukça da bir şey bilmediğimin farkına vardım ve daha çok okumam gerektiğini anladım. Öğrendiklerimi de başkalarıyla paylaşmak için yazmaya başladım. O zamanlar Yenişafak gazetesine giderek gurme olarak yemek kültürü konusunda haftada bir yazı yazmak istediğimi söyledim. Onlar da uygun gördüler. Başlangıçta zor oldu, ancak benim bir huyum var. Bir işe girişmeden önce o işi iyi bilenlere gider danışırım, yardım alırım. Bu konuda kesinlikle çekinmem. Yemek kültürü konusunda yazılarıyla dikkat çeken Mehmet Şevket Eygi beyi aradım, buldum. Gidip tanıştım ve tavsiyelerini aldım. Zaman geçtikçe yeni bir dünyanın içine girdiğimi farkettim. Daha sonra İstanbul Ticaret Odası'nın çıkardığı gazeteden teklif geldi, orada da yemek kültürü konusunda yazmaya başladım."

Kitabı Neden Yazdı?

Ramazan Bingöl'ün Timaş Yayınları'ndan çıkan, "Restoran İşletmeciliği/Restoran ve Lokantalar Nasıl Yönetilir'?" adlı kitabı 12 bölümden oluşuyor. Kitaba yemeğin tarihiyle giren Bingöl, sonraki ana konu başlıklarını şöyle sıralıyor; sistem kurma, davranış sanatı, kuruluş ve sonrası, birimler, insan kaynağı, tanıtım ve imaj, servis, müşteri ilişkileri, kontrol, kârlılık ve büyüme, kriz ve iflas. Yenişafak ve İTO Gazetelerinde de yemek kültürü üzerine yazılar yazan Ramazan Bingöl, böyle bir kitabı hazırlama gerekçesini şöyle açıklıyor; "Biz ilk yerimizi 1982 yılında Bakırköy'de açtık. Ancak biz lokanta ve restoran işletmeciliğini bilmediğimiz için, bütün varımızı, yoğumuzu ortaya koyarak başladığımız bu ilk girişimde başarılı olamadık ve kapattık orayı. O yıllarda hesabı bilmediğimiz için açıkçası ne kadarlık kaybımız olduğunu da bilmiyoruz. O zamanlar hanımların bozdurduğumuz altınları ve borç olarak aldığımız ne varsa hepsi gitti. Gazetelerde yemek kültürü üzerine yazmam münasebetiyle zaman zaman farklı mekanlara ziyaretler yaptım, gözlemlerde bulundum. Gördüm ki, şu anda sektördeki işletmelerin yüzde 50'si açıp kapatıyor. Yani iflası yaşıyor, ancak bunun farkında değiller. Aynı süreci yaşamış birisi olarak buna kayıtsız kalamadım. Çünkü ben aynı zamanda Mutfak Kültürünü Tanıtma ve Yaşatma Derneği başkanı olduğum için bunu bir vazife olarak gördüm.

Benim amacım, sektörümüzdeki iflasların önüne geçmek ve kârlı işletmeler olarak yollarına devam etmelerini sağlamak. Kitap yazımına başladığımda çok zorlandım. Çünkü restoran konsepti geliştirmede olduğu gibi örnek alabileceğim kaynak yoktu. Bazı kitaplar vardı, ancak bunların tamamı teoriyle ilgiliydi. Oysa ben bizzat yaşadığım pratik deneyimlerimi yazmak istiyordum. Bazı insanlar bana, 'Başarı sırlarını rakiplerinle paylaşarak rekabet gücünü azaltabilirsin' gibi uyarılarda bulundular, fakat ben bunları dikkate almadım. Nedeni de, bilginin paylaşarak artacağına inanmam. Eğer sektörümüzde başarılı kişi ve işletme sayısı artarsa mesleğimizin standartları yükselir diye düşünüyorum. Standartlar yükselince de, dünyanın önde gelen ilk üç mutfağı içinde yer almasından gurur duyduğumuz Türk mutfağı hakettiği markalaşma sürecine girer. Böylelikle Türkiye'nin en müzmin problemlerinden işsizliğin önlenmesine yönelik önemli bir açılım da sağlamış oluruz. Çünkü bizim sektörümüz emek yoğun bir sektör. Biz kendi işletmemizde şu anda 300'ü aşkın insan çalıştırıyoruz ki, bir fabrikada da bu kadar insan çalışıyor. Küçük bir lokanta bile 20-30 kişi çalıştırıyor. Sektördeki işletmeler iyi yönetilip başarılı olunduğunda ülke olarak Türkiye'nin markalaşması da sağlanabilir. Sonuçta bir bütün olarak insanlarımız ve ülkemiz kazanacak. İşte benim bu kitabı hazırlamaktaki çıkış noktam budur."

Ramazan Bingöl, kitabı gören bir danışmanlık firmasından kendilerine bir teklif geldiğini ve yakında Türkiye'de ilk defa restoran işletmeciliği eğitimlerini de başlatacaklarını söyledi.

İflastan Zirveye Çıkışın Hikayesi

Ramazan Bingöl, aynı yolda yürümek isteyenlere bir fikir verir düşüncesiyle iflastan sonra Ziya Şark Sofrası'yla başarıyı nasıl yakaladıklarını da şöyle anlattı; "1982'de Bakırköy'de açtığımız dükkanın iflası üzerine ağabeyimin biri kebapçılığa, diğeri fırıncılığa, ben de berberliğe geri döndüm. İlk deneyimden de öğrendik ki, kebabı yapmak başka bir şey, işyerini yönetmek, pazarlamak ayrı bir şey. O zaman bizim elimizde şimdi benim hazırladığım kitap gibi bir rehber olsaydı iflas etmezdik.

Aradan geçen 5 yıl sonra, 1987'de İskender Paşa Halk Pazarı'nda 6 m^2'lik küçük bir alanda yeni bir yer açtık. 4 kardeş yine birlikte açtığımız bu küçük yerde kebap ve sulu yemek yapıyorduk. Önceki tecrübemizin ve Allah'ın da yardımıyla orada güzel iş yaptık. Bunun üzerine yanımızdaki 27 küçük dükkanı alarak işi büyüttük.

Bugünkü anlamda Ziya Şark Sofrası'nın ilk şubesini ise 1994 yılında Aksaray'da açtık. Bizim için yeni bir dönemin başlangıcı olan bu şubeyi 1996'da Fatih, 1998'de Dudullu, 1999'da Bayrampaşa ve Florya şubeleri takip etti. Şu anda 7 tane işletmemiz var.

Bizim başladığımız yıllarda fast-food beslenme kültürü Türkiye'de yükselen trenddi ve lahmacun yemek pek muteber değildi. Öte yandan önceleri kebapçılık, özellikle alkolsüz konusunda kötü bir imaja sahipti. Kebapçılık küçük, izbe ve vasat ortamlarda yapılıyor diye bir kanaat vardı ve genellikle de öyleydi. Güzel ve büyük mekanlardaki kebapçılığın ise alkollü olması gibi bir temayül oluşmuştu. Bir de şark kültürü ve sofrası anlayışı yeterince yoktu. İşte biz böyle bir ortamda geleneksel mutfağımızın ve beslenme tarzımızın imajını yeniden yükseltme sürecine girmesine katkıda bulunduk. Peki bu konuda başarı faktörlerimiz nelerdi?

Markalaşmayı Baştan Ciddiye Aldık: 1994'te markamızı tescil ettiğimizde, 'Kebapçının da tescili mi olur, bunun için para mı harcanır' şeklinde yaklaşımlara muhatap olduk. Daha Türk Patent Enstitüsü'nün bile yeni kurulmakta olduğu o yıllarda biz tescilimizi gerçekleştirdik. 6 sene önce Avrupa'ya gittim, konuyla ilgili 15 ülke gezdim. Gördüm ki Ziya Şark Avrupa'da çok iyi tanınıyor. Bir uyanığın bu durumdan yararlanıp bizi zora sokmaması için önde gelen Avrupa ülkelerinde de tescili yaptık. Şu anda orada açamadık, ancak planlarımızda var, açacağız.

Eğitimlere Katıldık, Danışmanlardan Destek Aldık: Bütün dükkanları borçla açtık. Çünkü bizim atadan dededen kalma bir sermayemiz yoktu. İş büyümeye başlayınca kurumsal bir niteliğe kavuşturmamız gerektiğine karar verdik. Kendimizi ve kurumumuzu geliştirme arayışına girdik, bu noktada MÜSİAD eğitimlerine katıldık, bizim için çok da yararlı oldu. Araştırdıkça şunu gördük, klasik kebapçı gibi düşünüp esnaf gibi hareket edersek biz bu işi büyütemeyiz. Hatta elimizdekini bile kaybedebilirdik. Bunun üzerine danışmanlardan da destek aldık. 1994'lü yıllarda bir gün Ali Bayramoğlu'yla birlik-

Kebap Mühendisliğinin Başarı Kriterleri

Ziya Şark'ı başarıya ulaştıran kriterler neler?
Mekan Tasarımı: Ziya ağabeyim dekorasyon konusunda iyidir. Aksaray şubesini açmadan önce Şanlıurfa'ya gitti, orada Şark yemek kültürüne dair nostalji anlamında ne bulduysa alıp getirdi. O zaman bir mimar ve mühendisle de çalışmadık, ağabeyim neler getirdiyse onlarla bir dekorasyon konsepti oluşturmaya çalıştık. Kilimler üzerinde yerde oturma esası üzerine kurulu Aksaray örneği büyük ilgi gördü ve ilk defa şark sofrası anlayışı bizden çıktı. Biz bu konuda bir öncü ve mihenk taşı olduk. Nasıl ki Türkiye'de kağıt mendil bir öncü markayla, margarin de başka bir markayla anılır olduysa şark sofrası dendiğinde de akla ilk biz geliyoruz.
Kebap Tasarımı: Urfa'da yapılan kebapla bizim burada yapılan kebap birbirini tutmaz. Urfa'da yapılan kebapta kuyruk yağı oranı daha fazladır ve onu yemesi de daha ağırdır. Biz kebabın aslını, orijinalini bozmadan İstanbul'a uyarladık. Çünkü şehirde insanlar gerek sağlık, gerekse rejim açısından yağ oranı daha düşük kebap yemek istiyor. Biz bu beklentiyi karşılayacak şekilde yağ oranını azalttık. Keza o zamanlar lahmacunu da kalın hamur ve bol soğanla yaparlardı. Fakat biz gayet ince hamurdan yaptığımız lahmacunun içine hem daha az, hem de yıkanmış soğan koyarak müşterinin soğanı hissetmemesini sağladık. Benzer şeyi içli köftenin kabuğunu incelterek yaptık.
Meze İkramı: O zamanlar haydari, humus, amerikan salatası, enginar, mantar salatası ve bostana gibi meze türü şeyler yalnızca alkollü ve çok lüks yerlerde yenilebiliyordu. Normal bir kebapçıda bunlar yoktu. Biz alkollü yerlerdeki 10-15 çeşit bu mezeleri alarak kebaplarla bir sentez yaptık. İlk önceleri, 'Kebapçıda enginarın işi ne?' gibi tepkiler de aldık, fakat müşteri bu menü sentezimizi beğendi ve tuttu. Şu anda gururla söylüyorum ki, bizim getirdiğimiz bu meze sistemini bu işi iyi yapmak isteyen bütün kebapçılar kullanıyor.
Servis-Sunum : Daha önceden insanlar, kebabı iyi yapmanın başarı için yeterli olduğunu düşünüyorlardı. İyi kebap yapmak kadar iyi sunmak, servis yapmak da önemlidir. Bunun için de insan kaynağınızın düzgün olması gerekir. Biz bu gerekçeden dolayı sektörde ilk insan kaynakları bölümünü kuran işletmeyiz. İkinci adımda da ulaştığımız bu kalite seviyesini basın ve halkla ilişkilerle hedef kitlemize duyurduk.

te MÜSİAD yöneticileri Aksaray'daki yerimize gelmişti. Bize MÜSİAD'a üye olmamız tavsiyesinde bulundu. Biz de üye olduk, iyi de oldu. Çünkü bu vesileyle insanları tanıdık, çevremiz genişledi. Yurtdışına gidip gelmeye başladık. Bütün bunlar bizdeki profesyonelleşme arayışıyla birleşince ufkumuz genişledi.
Basın ve Halkla İlişkiler Kurduk: Bugünkü anlamda ilk Aksaray'a açtığımızda hedef kitleyle bir iletişim kurma arzusundaydık. O zamanlar aklımıza gelen şey, ünlü kişileri restoranımızda ağırlamak, bunun da medyaya yansımasını sağlamaktı. Böylelikle kendimizi tanıtacaktık. Ancak bütün bunları nasıl yapacağımızı bilmiyorduk. Konuyla ilgili yol ve yordam arayışlarımız sürerken Star Grubu'nun bir yetkilisinden günlerce süren uğraş sonunda randevu aldım. Yanına gittiğimde yetkili bayan bana ne istediğimizi sordu, ben de kebapçı olduğumuzu, bu işi iddialı yaptığımızı ve kendimizi tanıtmak istediğimizi söyleyince, "O zaman reklam verin" dedi. Ben reklam için bütçemizin yeterli olmadığını anlatınca da bana yol gösteren arkadaşa dönüp, "Ramazan bey için ne yapabiliyorsak hepsini yapalım" dedi ve bizi uğurladı. Özellikle Kral FM'deki arkadaşların yardımıyla ünlü kişileri ağırlamaya başladık, onlar da bunun anonsunu yaptılar ve böylelikle biz parayla yapamayacağımız önemli bir tanıtım fırsatı yakaladık. Gelinen noktada medyada en çok haberi çıkan kebapçı olduk ki, bunu milyonlarca dolar reklam bütçesiyle yapmak mümkün değil. Başlangıçta el yordamıyla yaptığımız bu işi profesyonel hale getirdik ve basın-halkla ilişkiler bölümümüzü kurduk."

Hüseyin KAHRAMAN
hüseyin@ekocerceve.com

Tarımın Yeni Yüzü

Dr. Ferhat Şelli

Çiftçi çocuğu olan Dr. Ferhat Şelli, tarım ekonomisi konusunda doktora yaptı ve 10 yıl GAP bölgesinde değişik çalışmalar yürüttü. GAP insanını GAP Projesinin vizyonuna hazır hale getirmek amacıyla, yaklaşık 10 yıldır bölgede bir misyoner gibi çalışan Dr. Ferhat Şelli, şimdi GAP İdaresi Başkan Yardımcısı olarak misyonunu makro ölçekte sürdürüyor.

Küreselleşmeyle birlikte rekabetin her geçen gün daha da yoğunlaşması, insanın en önemli başarı faktörü olduğu bir kez daha doğruladı. Bundan dolayıdır ki, bütün dünyada, 'İnsan kaynağını' geliştirmeye yönelik seferberlik başlatıldı. Türkiye'de de özellikle 1990'lı yıllardan sonra başta yabancı sermayeli şirketler olmak üzere bütün iş dünyasında insan kaynağına ayrı bir önem verilir oldu. Şirketlerde insan kaynağını geliştirme bölümleri kuruldu, yetmedi profesyonel danışmanlık şirketlerinden destek alındı. Sonuç olarak Türk sanayisi dünya ile rekabet edebilir bir seviyeye geldi. Bunun en güzel delili, her geçen gün katlanarak artan ihracat rakamları. Özellikle otomotiv ve elektrik-elektronik gibi yüksek katmadeğerli sektörlerde ihracatın daha fazla artması, nitelikli insan kaynağının ülkeye bir kazanımı olarak değerlendiriliyor. Sanayi sektöründeki bu sevindirici gelişmeye rağmen aynı durumun tarımda da gerçekleştiğini söylemek mümkün değil. Çünkü tarım sektörümüzde henüz nitelikli insan kaynağının önemi, geliştirilmesi ve etkin yönetimi yeterince kabul görmüş değil. Fakat 15-16 Mayıs tarihleri arasında GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından Şanlıurfa'da gerçekleştirilen, "I.GAP İş ve Yatırım Forumu"nda tanışma imkânı bulduğumuz Dr. Ferhat Şelli, tarım sektöründe de sanayidekine benzer bir gelişmenin başlamak üzere olduğu izlenimini verdi.

Tarımda Yeni Hedef: İnsan Kaynağını Geliştirmek

Bir çiftçi çocuğu olan ve tarımsal ekonomi konusunda doktora yapan Dr. Ferhat Şelli, bu özelliği ile tarımsal kökenli insan kaynağının yeni nesilde nasıl nitelikli hale geldiğini gözler önüne sererken, "Barajlar, santraller inşa edebilirsiniz. Ama sosyo-kültürel değişimi sağlamadan, insanları buna hazır hale getirmeden hiçbir gelişme kaydedemezsiniz" sözüyle tarımda vizyonun hangi yöne doğru gelişeceğini müjdeliyor. Tarımdaki bu anlayış değişimini ifade etmesi bakımından 1971 doğumlu bu genç bürokrattan kariyeri ve yaptıkları hakkında detay bilgi aldık:

Dr. Ferhat Şelli kimdir?

Dört çocuklu çiftçi bir babanın en büyük çocuğuyum. İlk, orta ve lise öğrenimimi doğum yerim olan Şanlıurfa'da tamamladım. 1993 yılında Ziraat Fakültesinden iyi derece ile mezun olduktan sonra bir yıl Harran Üniversitesi'nde çalıştım. 1994 yılında Şanlıurfa Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'ne geçtim ve orada Yatırım Yönetim Bölüm Başkanı olarak görev yaptım. 2004'ten bu yana da Başbakanlık GAP İdaresi Başkanlığında Başkan Yardımcısı olarak kariyerimi sürdürüyorum.

Kariyerini Yönlendiren, 'Uhde' ve 'Keşke'ler

Neden ziraat fakültesini seçtiniz?

Çiftçi çocuğu olarak çiftçiliğin getirdiği zorlukları, koşulları bütünüyle soluklayarak büyüdüm. Kuraklık yıllarındaki verim düşüklüğü tüm aileyi üzerdi. O zamanlar bir anlam veremediğim babamın

Misyonu, Tarımda İnsan Kaynağını Geliştirmek

Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli, dünyanın ise önde gelen projelerinden olan GAP'a şimdiye kadar 17 milyar dolar harcanmasına ve yüzde 54 oranında fiziki gerçekleşme sağlanmasına rağmen insani gelişme konusunda yeterince ilerleme kaydedilemedi. Bu durumun projenin yürütülmesinde önemli bir vizyon değişimine neden olduğunu vurgulayan Dr. Ferhat Şelli, bunun gerekçesini şöyle açıkladı; "GAP'ta fiziki gerçekleşme sağlanabilir. Barajlar, santraller inşa edilebilir. Ama sosyo-kültürel değişimi sağlamadan, insanları buna hazır hale getirmeden yeterince gelişme kaydedilemez. GAP, dünya arenasında dinamik, kendini yenileyen bir projedir. Toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi projesi olarak başlamış, dünyadaki gelişmeler paralelinde entegre ve insan odaklı sürdürülebilir bir kalkınma projesine dönüşmüştür. GAP'la beraber bölgede yaşanan hızlı değişim, küreselleşmeyle birlikte artan rekabet ve iş koşullarına uyum sağlayabilmek için yerel kurumsal kapasitenin geliştirilmesinin ve sivil toplumun kalkınmaya aktif katılımlarının sağlanması olmazsa olmazdır."

GAP insanını GAP Projesinin vizyonuna hazır hale getirmek amacıyla yaklaşık 10 yıldır bölgede bir misyoner gibi çalışan Dr. Ferhat Şelli, şimdi GAP İdaresi Başkan Yardımcısı olarak misyonunu makro ölçekte sürdürüyor. Dr. Şelli'nin sosyal gelişmeye yönelik daha önceden yürüttüğü çalışmalar şöyle;

- **Türkiye'nin İlk Tarım Gazetesinin Yayınlanması:** Ocak 2002'de yayın hayatına başlayan, Türkiye'nin ilk ve tek tarım gazetesi olan TeknoGAP'ın yayın danışmanlığını 2 yıl süre ile yürüttü.
- **Tarım Derneklerinin Kuruluşu ve Verilen Hizmetler:** 2002 yılında GAP Tarımsal Kalkınma Derneği ve AGROGAP Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği'nin kurulmasında önemli katkılarda bulundu. GAP Tarımsal Kalkınma Derneği'nin Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yaptı, Ziraat Yüksek Mühendisler Birliği Yönetim Kurulu üyeliğini yürüttü, AGROGAP Önder Çiftçi Danışmanlık Derneği ve Şanlıurfa Genç İşadamları Derneği'ne (ŞUGİAD) ise danışman olarak destek verdi. Aynı zamanda Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası üyesi olan Dr. Şelli, tarım dernekleri kapsamında yaptıkları hizmet hakkında şu bilgiyi verdi; "Sulamanın gelmesiyle birlikte bölge insanına yeni sulama tekniklerinin benimsetilmesi, fiziki gerçekleşme sağlanırken insani gelişmenin de buna entegre edilmesiyle ilgili olarak İLK'leri gerçekleştirdik. Verilen hizmet karşılığında üye çiftçilerden bedel aldık. Bu şekilde kamunun yayım hizmetlerini çeşitlendirme imkânı bulduk. Üniversiteden özel danışmanlar sağlayarak kendi üye çiftçilerimize danışmanlık hizmeti verdirdik. Bölgede ürün desenin değiştirilmesinde örnek çalışmalar yaptık. Dernek olarak bölgenin tarımsal konuları ile ilgili eğitim programları, paneller düzenledik, kamuoyunu bilgilendirdik."
- **Şanlıurfa'daki STK'ların Bir Çatı altında Toplanması:** Şanlıurfa'da farklı alanlarda faaliyet gösteren 18 sivil toplum kuruluşunun, 'Şanlıurfa Sivil İnisiyatif Grubu' adı altında bir araya gelerek bir platform oluşturmasını sağladı ve bu platformun fahri olarak Kurul Üyeliği yanında danışmanlığını yürüttü.
- **Tarımla İlgili TV Programı Hazırlanması:** Dr. Şelli, 2001'den itibaren 2 yıl süre ile Şanlıurfa'da bir yerel televizyon kanalında "Tarım ve Mühendislik" konulu bir programın yapımcılığını ve yöneticiliğini yaptı.

sevinçle, 'Bu yıl mahsul çok verimli, yağmurlar bu yıl çok iyi yağdı, bire yirmi kaldırırız…' ya da hüzün ve çaresizlikle, 'Bu yıl verim çok düşük, yağmurlar da yağmadı, yanlış kullanmışız gübreyi, ekini hastalık vurdu' şeklinde söylediği sözlerin ne anlama geldiğini büyüdükçe sorgulamaya başladım. Neden verim düşük, gübre neden yanlış kullanıldı, hastalık neydi? Bu soruların cevabını bulmak ve doğruları yapmak idealim haline geldi. Çocukluğumda babama bir şey söylediğimde ve ondan herhangi bir istekte bulunduğumda bana hep, 'Hasat döneminde' derdi. Bu durum benim içimde hep uhde olarak kalmıştır. Sadece kendim değil, bütün aile fertleri, yakınlarım ve çevrem hep hasat dönemini bekler, Haziran 15'e kilitlenirdik. Çünkü o zamanlar kuru tarım yapılırdı. Sulu tarım yoktu. O yıllarda, 'Verim düşüklüğü' ve 'Harman iyi gelmedi' cümlelerini analiz edemezdik. Küçüklüğümde,'Keşke ilacı zamanında atsaydık' ve 'Keşke gübreyi verseydik' gibi 'Keşke"li ifadeler, kariyer olarak tarımı seçmemde ve ziraat mühendisi olmamda belirleyici oldu.

Hem ailem ve yakınlarımın, hem de bulunduğum coğrafyada % 60'dan fazlasının tarımla geçiniyor olması, bugüne kadar güneydoğu denildiği zaman, 'Geri kalmışlık, göç, işsizlik vb.' sorunlarla anılması ve toplumun da bunları hep kadere bağlamasını her zaman bir yanılgı olarak değerlendirdim. Kalkınmada itici güç olarak görmüş olduğum tarımdaki potansiyeli harekete geçirme adına ziraat fakültesini seçtim.

Neden Aileniz ile Birlikte Çalışmadınız?

Aslında şöyle bir baktığınızda ailemle çalıştığımı göreceksiniz. Nasıl mı? Ben kendimi, uçsuz bucaksız verimli ama susuzluktan çatlamış, suya hasret toprakların, bir damla yağmur için yağmur duası-

10 yıl GAP bölgesinde değişik çalışmalar yürüten Dr. Ferhat Şelli, 2004 yılında Başbakanlık GAP İdaresi'nde Başkan Yardımcılığı görevine atandı. Özel sektör heyecanı ve yerel deneyimi bulunan Dr. Şelli'nin, Ankara'da bürokrat olması, bölge insanı tarafından bir şans olarak değerlendiriliyor.

na çıkılan, adaklar adanan, bir zamanların verimli Hilal veya Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan, insanlık tarihinde medeniyetin beşiği olarak bilinen GAP evladıyım. Orda doğdum ve orada büyüdüm. Şimdi çok büyük bir ailem var ve ben onlarla birlikte onlar için çalışıyorum. Bunun bana verdiği haz ve gururu anlatmam mümkün değil.

Dünyanın sekizinci harikası olarak nitelendirilen GAP, Türkiye ve dünyada bu güne kadar uygulanmış olan en kapsamlı entegre bölgesel kalkınma projesidir. Dokuz ili kapsayan (Adıyaman, Batman Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) bir alanda 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ile Türkiye toplam su potansiyelinin % 28'ini kontrol altına alırken, 1.7 milyon hektar arazinin sulaması ve 7476 megavatın üzerinde bir kurulu kapasite ile yılda 27 milyar kilovatsaatlik elektrik enerjisi üretecektir.

Önce toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesini amaçlayan ve bir mühendislik projesi olarak başlayan, daha sonra ise çok sektörlü, entegre, bölgesel bir yatırım programı olarak ele alınan GAP, günümüzde insan odaklı sürdürülebilir bir kalkınma projesi olarak yürütülmektedir. Proje, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin adil kalkınma özleminin bir yansıması olmakla kalmayıp aynı zamanda GAP Bölgesi'nin kalkınma potansiyelini ortaya çıkarmak, ekonomik büyüme ve toplumsal istikrar gibi ulusal hedeflere de katkıda bulunma amacını taşımaktadır.

Bu hedeflerle yola çıkılmış olmasından dolayı GAP, sadece bir elektrik üretimi ve sulama projesi olarak değil; sosyal projeler, sağlık, altyapı, turizm, eğitim, çevre, kültür, sanayi, ulaşım ve tarımsal modernizasyonu da eşgüdümlü projelerle yürüten bir sosyo-ekonomik dönüşüm projesidir. Bölgenin sosyo-ekonomik yapısında hızlı bir değişim aracı olarak görülen sulama yatırımları, planlanan üretim desenine ulaşmamış olmasına rağmen kuru tarıma göre ürettiği artı katma değer, iş gücü ihtiyacı bakımından 3.87 kat ve gelir bakımından 3 kat fazla olmuştur. Sulama öncesi katma değer 600 $/ha iken 2003 sulama sonucu ortaya çıkan katma değer 1.312 $/ha'a ulaşmıştır. Verimlikteki artış ise, 1985 yılı baz olmak üzere pamukta % 152, mısırda % 161, buğdayda 114 ve arpada %106 olarak gerçekleşmiştir.

Sulama öncesi bölgede üretilmeyen soya, yerfıstığı, mısır, ayçiçeği ve fasulye gibi sulamanın getirdiği 2. ürünler olan yağlı tohumlar ve yem bitkileri, tarıma dayalı sanayiinin gelişmesinin temelini oluşturacak ve 3,8 milyon kişiye istihdam imkânı sağlayacaktır.

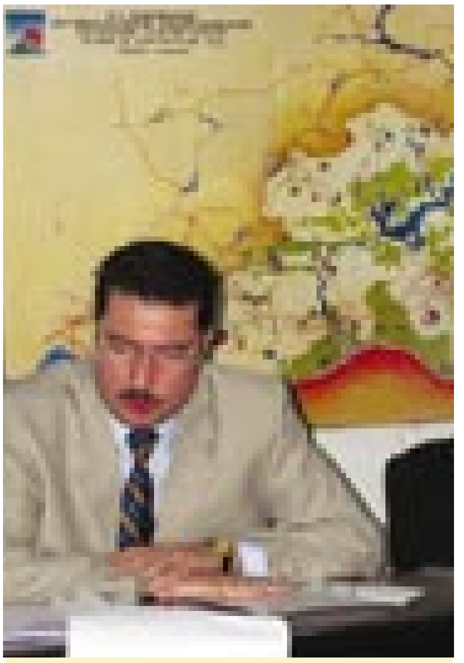
Doktora konunuz neydi?

Doktora çalışmamda iş ve istihdam oluşturmaya yönelik çözümler üretebilmek için tarıma dayalı sanayi yatırımlarını inceledim. Şanlıurfa ilinde tekstil ve gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin üretim maliyetlerinin bölge, Türkiye ve dünya ülkeleri ile karşılaştırmalarını yaptım, bölgenin fırsat ve avantajlarını ortaya koymaya çalıştım. GAP'ın tarıma dayalı sanayi açısından ihracat üssü haline getirilebilmesi için bölgede tarıma dayalı sanayiinin potansiyeli, tehditleri ve fırsatları ile olumlu ve olumsuz yanları ortaya koyarak karar vericilere done oluşturmayı amaçladım.

Türk Tarımının Geleceğini Nasıl Görüyorsunuz,?

Tarımda gelecek vizyonumuz; bilime ve modern teknolojilere dayalı olarak toplumun sağlıklı beslenmesini, ihtiyaçlarını yeterli olarak karşılayabilen, biyolojik çeşitliliği koruyan ve toplumsal yarara dönüştürebilen, ekonomik, ekolojik ve sosyal açıdan sürdürülebilir, uluslar arası alanda rekabet edebilen gelişmiş bir tarım sektörü oluşturmaktır.

Tarım AB sürecinde masada en çok tartışılacak, konu olarak öne çıkıyor. Bu

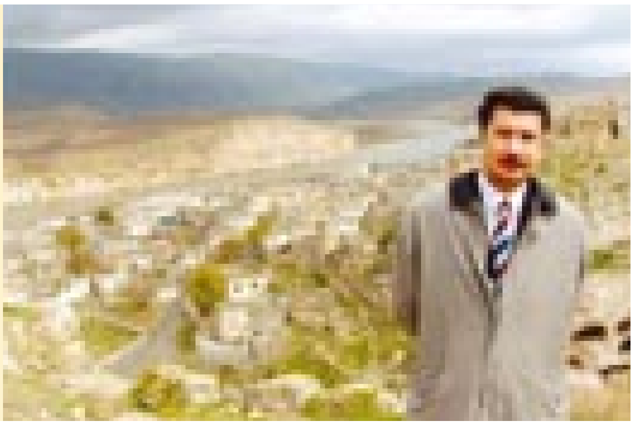
doğrudur, ancak bu durum beraberinde ciddi fırsatları da önümüze seriyor.
El birliği ile davranarak, bütünleşerek ve çok çalışarak bunu başarabiliriz. Çünkü ülkemiz bunun örneklerini daha önce başarıyla sergilemiştir. Yakın geçmişe bakarsak, imzaladığımız bir Gümrük Birliği antlaşması vardır. Hatırlarsanız Türk sanayiinin bundan büyük zararlar göreceği savunulmuştu. Ama ne oldu? Türkiye otomobilde, beyaz eşyada ve tekstilde dünyanın önemli ihracatçıları arasına girdi. Sanayi ihracatımız adeta şahlandı. Ben aynı başarıyı tarımda da gerçekleştireceğimize yürekten inanıyorum.
Mevlânâ'nın dediği gibi;
Ne varsa düne dair
Dünde kaldı cancağızım.
Bugün yeni bir gün
Yeni şeyler söylemek lazım.

Tarımda kariyer sahibi olmak isteyenlere ne tavsiye edersiniz?
Kendi kişisel kariyerlerini İYİ PLANLAMALARI gereklidir. ABD'de buna "Varlık Yönetimi" denilmektedir. "Varlık Yönetimi" ile sadece kendisini değil, ailesinin ve çocuklarının geleceğini de planlıyorlar. Bu konularda gençlerin kendilerine hedefler koyması lazımdır. Küreselleşen dünyada artık uzmanlık alanları önem kazanmaktadır. Ziraat teorik, pratik ve teknik yönlü bir büyük alan olduğuna göre, gençlerimizin kariyer yapma konusunda iyi bir analiz yapmaya ihtiyaçları vardır. Değişen ve gelişen dünyada, tarım nereye gidiyor, Türk tarımı bunun neresinde? Bu soruların analizini yaptıktan sonra gelecek vadeden konularda kariyer yapmalarını, değişimi ve gelişimi izleyebilmek içinde en az bir yabancı dille bilgisayarı öğrenmelerini tavsiye ederim.

Size göre başarıya götüren faktörler nedir?
Başarılı olabilmek için dört temel prensip şunlardır:
1- Eleştirilmekten korkmamak,
2- Risk almak,
3- Her zaman ikinci bir şansınızın olacağını bilmek,
4- Cesaret vermeyenlerden uzak durmak.

Eğer tek başına bir ağaçsanız uzamanız şart değildir. Ama ormanda bir ağaçsanız yukarıya doğru uzanmanız gerekir. İnsan ilişkileri kişilerin karşısına çıkan en büyük sorundur. Araştırmalara göre mühendislik gibi teknik alanlarda bile mali başarının %15 kadarı teknik bilgilere, %85 kadarı ise insan ilişkilerindeki başarısına, yönetim sanatına bağlıdır.
İnsan hayata geliş gayesini bilirse hayatını buna göre tanzim eder ve başarır.

İş hayatı ile akademik çalışmalarını bir arada yürüten Dr. Ferhat Şelli, Avustralya, İngiltere, İsrail ve Fas'ta tarım ekonomisi konularında eğitim, araştırma ve workshop çalışmalarına katıldı. Şelli'nin tarımsal işletmecilik, tarımsal yayım ve kırsal kalkınma konularında 30'un üzerinde araştırma raporu ve makalesi bulunuyor.

Çalışmaları Ödüllerle Taktir Edildi

On yıl GAP bölgesinde fiilen uygulamanın içinde yer alan ve sosyal gelişme için geniş yelpazede değişik çalışmalar yürüten Dr. Ferhat Şelli, çeşitli kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından ödüllerle taktir edildi. Aldığı ödüllerin hizmete yönelik şevkini artırdığını ve doğru yolda olduğunu tescil ettiğini belirten Dr. Şelli'ye verilen ödüller şöyle;

- Bölgesel bir gazete tarafından her yıl düzenlenen bir organizasyonda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 2002 Yılının En Başarılı Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticisi seçildi.
- 2004 tarihinde bir sivil toplum kuruluşu tarafından, derneğe ve Şanlıurfa'da sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine katkılarından dolayı ödüllendirildi.
- 2004 tarihinde Junior Chamber International'ın (JCI- Uluslararası Genç Ticaret Odası) The Outstanding Young Persons (TOYP- Dünyanın En Başarılı Gençleri) projesi kapsamında Türkiye'nin en başarılı genci yarışmasında, 'Çevre Koruma ve Ahlaki Önderlik' kategorisinde birincilik ödülü aldı.
- 2005 yılında bölgesel bir gazete tarafından yılın bürokratı ödülüne layık görüldü.

Turk post
Tam zamanında
DAĞITIMINI YAPMAKTA OLDUĞUMUZ GÖNDERİ SEÇENEKLERİ
- Dergiler
- Periyodik Yayınlar
- Katalog ve Rehberler
- Faturalar
- Davetiyeler
- Broşürler
- Sektörel Yayınlar
- Promosyon Ürünleri
- Banka ve Mağaza Kredi Kartları
- Banka ve Mağaza Hesap Ekstreleri
- Banka ve Mağaza K. K. Başvuru Formları
- Mağaza İndirim Kartları
- Özel Üyelik Kartları
- ATM (Debit) Kartları
- Plastik Kartlar
- Paket, Koli
Turk post

Albaraka Türk'ten Yeni Bereket Kapıları

Türkiye'de faizsiz bankacılığın ilk uygulamalarını hayata geçiren Albaraka Türk, şubeleşme çalışmalarına yurdun dört bir tarafında açtığı şubelerle devam ediyor. "Faizsiz Kazanç" sloganıyla 1980'li yılların ilk yarısından itibaren hayatımıza giren Albaraka Türk, hizmet zincirine Bursa, Erenköy Sahrayıcedit ve Zeytinburnu halkalarını da ekleyerek yurt çapındaki şube sayısını 39'a yükseltti. Tüm şubelerinde otomatik para çekme makinası bulunan Albaraka Türk, kullanıcılarına internet üzerinden bankacılık hizmeti de sunuyor.

"Açık Üniversite" Açıldı

"Açık Üniversite" sistemiyle eğitim vermeyi planlayan BSF (Bilim Sanat Felsefe Akademisi) kapılarını katılımcılarına açtı. BSF'yi, "Açık Üniversite" şeklinde tanımlayan Yönetim Kurulu Başkanı İsrafil Kuralay, "BSF'de klasik üniversite eğitimi yerine master ve doktora seviyesinde özel eğitimler verilecek. 'Açık' diye tanımlamamızın sebebi; BSF'de sabit ve standart bir müfredatın olmaması. BSF, değişen ihtiyaçlara göre her gün gelişebilen bir yapıda tasarlandı. Bu nedenle biz, 'Öğrenci' yerine, 'Katılımcı' tabirini kullanıyoruz. Diğer bir ifadeyle BSF'de eğitim, üniversitelerimizdeki monolog esaslı klasik eğitim yerine karşılıklı diyaloğa dayalı bir yapıda gerçekleşiyor" dedi.

Sanayicilere Ücretsiz Marka-Patent Eğitimi

Destek Patent, ülkemizde Fikri ve Sınai Mülkiyet anlayışının gelişmesi ve yerleşmesi için 1993'ten beri üstlendiği öncü misyonu yeni açılımlarla sürdürüyor. Şirket, fikri ve sınai mülkiyet hakları konusunda toplumu bilinçlendirme misyonu çerçevesinde, Türk sanayicilerine yönelik ücretsiz bir eğitim programını hayata geçirdi. İstanbul merkez ofiste gerçekleşecek olan eğitimlerde, sanayi kuruluşlarının temsilcileri; fikri ve sınai mülkiyet tanımı, markalar, patentler, tasarımlar, Dünya Ticaret Örgütü yaptırımları, Yurt dışı ve AB uygulamaları ve hukuki haklar gibi konularda Destek Patent 'in uzman kadrolarından doğrudan bilgi alabilecekler. Güncel verilere dayanarak hazırlanan eğitimlerin en ilginç bölümü ise, herkesin yakından tanıdığı markalar ve taklitleriyle ilgili olayların incelendiği "Örnek Vak'alar" bölümü.

BYV, Konferanslar Dizisi Başlattı

Boğaziçi Yöneticiler Vakfı (BYV), başkanlığa Erhan Erken'in gelmesiyle daha aktif bir STK olmayı hedefliyor. 'BYV Konferansları' ismiyle başlatılan konferanslar dizisinin ilki, Bilim ve Sanat Vakfı'nda gerçekleştirildi. İstanbul Ticaret Odası (İTO) Başkanı Murat Yalçıntaş'ın konuşmacı olarak davet edildiği toplantıda İTO'nun Yeni Vizyonu ele alındı. İlgi çekici konu ve konuklarla konferanslar dizisinin önümüzdeki dönemde de devam edeceği bildirildi.

Ali KARAÇAM
alikaracam@kitaphayattir.com

İş ve Siyaset Hayatında Kariyer Yapmak

Mehmet Barlas,
birey yayınları,
88 sayfa

Sabah Gazetesi Köşe Yazarı Mehmet Barlas, son zamanlarda Sabah Gazetesi'nin, "İş'te İnsan" adlı ekinde de yazmaya başladı. "İş'te İnsan" ekinde çıkan yazılarını bir bütün olarak kitap halinde okuyucuya sunan yazar, bunun gerekçesini şöyle açıklıyor; "İşte İnsan ekinde yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkileri ele alırken, temeldeki dürtü hep karşıma çıktı. 'Kariyer yapmak', Diploma sahibi olmak', 'Statü sahibi olmak' ve benzeri arayışların özünde, bir yandan refah, bir yandan da itibar arayışı vardı. Bu kitaptaki denemelerde, bu arayışın yansımalarına ilişkin gözlemleri bulacaksınız." Kitap; kalite, yönetsel-siyasi sorunlar, yerleşimlerde sosyal ve psikolojik boyutlar, kentsel mekanlarda yaşam kalitesi, konut-insan-mekan ilişkisi, sivil kuruluşlar vb. konu başlıkları altında sorun ve çözüm önerilerini ele alıyor. Mehmet Barlas'ın aynı yayınevinden, "Latife Hanım'ın Sırları ve Türk Sosyetesi" isimli yeni bir kitabı daha çıktı.

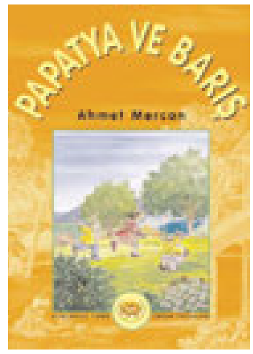
İnsan Kaynaklarında Yeni Eğilimler

Anonim,
Hayat Yayınları,
449 Sayfa

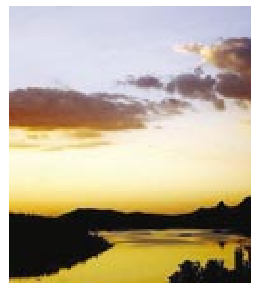
"İnsan Kaynaklarında Yeni Eğilimler", insan kaynakları konusunda yaşanan gelişmeleri, iş dünyasında tartışma yaratan konuları ve literatürümüze giren yeni kavramları; Ernst & Young İnsan Kaynakları Danışmanlığı'nın bilgi ve deneyimleri, insankaynaklari.com ekibinin kapsamlı araştırmaları, konunun uzmanlarının görüşleri ve şirketlerden uygulama örnekleri ışığında ele alıyor... Kitapta Rıdvan Yirmibeşoğlu, Cezmi Özkunt, Oğuz Haksever, Doç. Mehmet Cemil Özden, Dr. Nilsen Altıntaş, Doç.Dr. Nihat Erdoğmuş, Aclan Acar, Meltem Kurtsan, Gülcan Arpacıoğlu, Gülçin Tahiroğlu, Neslihan Tokcan, Dr. Yılmaz Argüden ve Dilek Hanif'in görüş ve uygulama örnekleri yer alıyor,

Papatya ve Barış

Ahmet Mercan,
Albarakü Türk Çocuk Yayınları

Albaraka Türk'ün, "Çocuklar Geleceğimizdir" sloganıyla hazırladığı çocuk kitapları serisi devam ediyor. Küçüklerin anlayacağı bir dil ve üslupla hazırlanan "Papatya ve Barış" isimli kitabı Ahmet Mercan kaleme alırken, İsmail Özen çocuklar için resimledi. Kitap, çocuklarımıza savaşın korkunç yüzünden uzak, barışın hüküm sürdüğü bir dünyanın olabileceğini ve büyüklerin onlara daha güzel bir dünya bırakmak için yapması gerekenleri güzel bir dille anlatıyor. Büyüme çağındaki çocuklara verilecek en güzel hediyenin kitap olacağı düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanan Albaraka Türk kitapları, şubelere gelen her çocuğa ücretsiz olarak veriliyor. Geçtiğimiz günlerde Mustafa Baydemir tarafından Mesnevi'den derlenen, "Deve ile Fare" isimli kitabı da çocuklara hediye eden Albaraka Türk'ten yapılan açıklamada, önümüzdeki dönemde yeni kitapların geleceği müjdelendi.

Baba, Anneme Bağırma

Özcan Ünlü,
Biberon Kitaplar,
125 Sayfa

Şair ve yazar Özcan Ünlü'nün yeni romanı "Baba, Anneme Bağırma!" Biberon Kitaplar serisinden yayınlandı. Ünlü, kitabında, 12 yaşındaki bir kız çocuğunun gözünden aile içi şiddeti ele alıyor ve çocuğun, ailesinden başlayarak içinde bulunduğu çevreye yabancılaşmasını ve yalnızlaşmasını toplum gerçeklerinden yola çıkarak çarpıcı bir üslupla işliyor.

SİZ DE İYİ BİR İLETİŞİMCİ OLABİLİRSİNİZ!
BSF Akademi'nin İletişim ve Güzel Sanatlar Okulu'nda geleceğin iletişimcilerini yetiştiriyoruz. Teknik altyapı ve sektörel deneyim; güçlü eğitim kadrosu, teorik ve pratik eğitim bir arada. İletişim alanında artık size de yer var. Bölümünüzü belirlemek için bizi arayın
Tanıtım ve Halkla İlişkiler
Sinema, TV ve Radyo
Gazetecilik
BSF
BİLİM SANAT FELSEFE AKADEMİSİ
İSTİKLAL CAD. NO: 280 BEYOĞLU TEL: (212) 245 93 93 (Pbx)
www.bsfakademi.net info@bsfakademi.net